

The Project Gutenberg eBook of Het Leven der Dieren: Deel 1, Hoofdstuk 11: De Evenvingerigen

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Het Leven der Dieren: Deel 1, Hoofdstuk 11: De Evenvingerigen

Author: Alfred Edmund Brehm

Release date: December 19, 2007 [eBook #23925]

Language: Dutch

Credits: Produced by Jeroen Hellingman and the Online Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net/>

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HET LEVEN DER DIEREN:
DEEL 1, HOOFDSTUK 11: DE EVENVINGERIGEN ***

[417]

Elfde Orde.

De Evenvingerigen (*Artiodactyla*).

In de orde van de *Evenvingerigen* vereenigt men alle Hoefdieren, bij welke aan iederen voet slechts 2 teenen tot ontwikkeling zijn gekomen, of althans de drie overige aanmerkelijk overtreffen. De derde en vierde teen, dus die, welke bij den mensch middelvinger en ringvinger heeten, zijn bij de *Evenvingerigen* buitengewoon krachtig ontwikkeld; de eene even sterk als de andere, terwijl de beide andere meer of minder in ontwikkeling achtergebleven zijn. De eerste teen (de duim van den mensch) is bij alle *Evenvingerigen* volkomen verdwenen. Het geraamte onderscheidt zich bovendien door de groote standvastigheid van het getal rug- en lendewervels, dat altijd, behalve bij eenige rassen van huisdieren, 19 bedraagt, en door het ontbreken van de sleutelbeenderen. Als wij hier nog bijvoegen, dat er zelden email-lagen in de maaltanden doordringen, hebben wij, behalve de overeenstemmende eigenaardigheden van den ontwikkelingsgang, alle gemeenschappelijke verschijnselen in den lichaamsbouw van de *Evenvingerigen* op den voorgrond gesteld. In levenswijze gelijken de *Evenvingerigen* in zooverre op elkander, dat de meeste uitsluitend, de overige althans hoofdzakelijk planteneters zijn. In alle andere opzichten biedt deze orde, die zulk een groot aantal vormen omvat, een groote verscheidenheid van verschijnselen aan.

De *Evenvingerigen* ontbreken op Nieuw-Zeeland en op het vasteland van Australië, maar komen overigens in alle door land-Zoogdieren bewoonde gedeelten van de wereld voor. Voorwereldlijke *Evenvingerigen* bestaan sedert het tertiaire tijdvak.

Het groot aantal soorten van *Evenvingerigen* en het verschil dat zij vertoonen, maakt het gewenscht, de orde in de eerste plaats in onderorden te verdeelen. Men onderscheidt er twee: de *Veelhoevigen* (*Multungulata*), bij welke, behalve de beide voornaamste teenen, ook nog de tweede en de vijfde teen goed ontwikkeld zijn, en de *Tweehoevigen* of *Herkauwers* (*Bidactyla*, *Ruminantia*), waarbij de tweede en de vijfde teen geheel of grootendeels ontbreken. Bovendien zijn de middelhands- (middelvoets-) beenderen bij gene van elkander gescheiden, bij deze onderling vergroeid.

De leden van de onderorde der *Herkauwers* of *Tweehoevigen* zijn, ondanks haar grooten vormenrijkdom, innig aan elkander verwant: zij zijn gehoornd of ongehoornd, fraai gevormd of plomp gebouwd, bevallig of leelijk; hun grootte wisselt af binnen zeer wijde grenzen. De volgende kenmerken hebben zij onderling gemeen: de hals is lang en zeer lenig, de kop aan het voorhoofd zeer verbreed en dikwijls met hoornen of geweien, met groote, levendige, niet zelden

buitengewoon schoone oogen en met goed gevormde, overeindstaande ooren versierd; de lippen zijn beweeglijk, dikwijls onbehaard en bijna altijd zonder snorren of borstels; de staart bereikt slechts zelden het hielgewricht, maar is bij de meeste soorten kort. Het lichaam is bedekt met een kort, dicht, nauw aanliggend en zacht haarkleed, dat zich aan den hals, de kin en op den rug soms tot manen, en aan de spits van den staart soms tot een kwast verlengt. Nooit is het borstelig, dikwijls echter buitengewoon fijn, wollig en gekroesd. De kleur is zeer verschillend. Zeer veel overeenstemming bestaat er in het maaksel van de tanden, de samenstelling van het gebit en den bouw van het geraamte. 6 snijtanden in de onderkaak, geen (slechts zelden 2) snijtanden in de bovenkaak, 2 hoektanden in de onderkaak, geen hoektanden in de bovenkaak (bij sommige echter 1 hoektand in elke kaakhelft), 3 à 7 maaltanden in de bovenkaak, 4 à 6 maaltanden in de onderkaak vormen het gebit. De snijtanden zijn meestal schopvormig en met een scherpe snede voorzien; die van de bovenkaak (voor zoover aanwezig) hebben altijd den vorm van hoektanden; de hoektanden van de onderkaak zijn in den regel snijtandvormig en niet door een tusschenruimte van de echte snijtanden gescheiden, die van de bovenkaak (voor zoover aanwezig) zijn kegelvormig en steken slechts bij enkele soorten buiten den bek uit; de maaltanden bestaan uit één of twee zuilen, welker kauwvlakte door halvemaaanvormige emailplooiën gevormd wordt. De schedel is langwerpig en naar de spits van den snuit versmald; de oogholten zijn van de slaapgroeven gescheiden door een beenig schot, dat door het voorhoofdsbeen en het jukbeen gevormd wordt; de schedelholte is van geringen omvang. Van de wervelkolom trekken de buitengewoon lange, smalle beweeglijke halswervels de aandacht. Bij alle Herkauwers zijn slechts twee teenen, de derde en vierde, volkomen ontwikkeld.—De mond onderscheidt zich door sterke lipspieren en van binnen door talrijke wratten; de speekselkieren zijn zeer groot. De maag bestaat meestal uit vier (minstens en bij uitzondering drie) verschillende afdeelingen; de pens, de netmaag of muts, de boekmaag en de lebmaag. De eerste staat met het spijskanaal, de laatste met den dunnen darm in gemeenschap. De pens ontvangt het grof gekauwde voedsel en stuwt het bij kleine hoeveelheden te gelijk in de netmaag, welke (op de mazen van een net gelijkende) plooiën het een verandering doen ondergaan en er balletjes van vormen, die vervolgens door den slokdarm naar de mondholte terugkeeren. Hier wordt het voedsel met de maaltanden fijn gemaakt, terdege met speeksel vermengd en vervolgens op nieuw doorgeslikt. Het gaat nu echter de pens en de muts voorbij, daar deze afdeelingen alleen dan met den slokdarm in gemeenschap komen, wanneer twee plooiën van het spijskanaal, die zich van den maagmond tot aan den ingang van de boekmaag uitstrekken, door de drukking van den prop weinig of niet gekauwd voedsel van elkander verwijderd worden. Het goed gekauwde, brijachtige voedsel komt dus onmiddellijk uit den slokdarm in de boekmaag en gaat van hier na eenigen tijd in de lebmaag over.

[418]

Niet onbelangrijk voor de rangschikking en de onderscheiding der soorten zijn de hoornen en geweien, die bij vele Herkauwers voorkomen. Hieraan zijn de namen van de twee grootste groepen dezer orde—de Holhoornigen en de Geweidragers—ontleend. De hoornen van de Holhoornigen, die ook wel meer bepaaldelijk “hoornen” heeten, bestaan uit een scheede van hoorn, die een pit, gevormd door een beenig uitgroeisel van het voorhoofdsbeen omgeven. Deze worden in normalen toestand nooit afgeworpen. Hunne beide hoofdbestanddeelen—de hoornscheede en de beenpit—groeien aan door de werking van een tusschenbeide gelegen, weeke laag (een voortzetting van de opperhuid en van de lederhuid), die naar buiten steeds nieuw hoornweefsel aan de hoornscheede, naar binnen steeds nieuw beenweefsel aan de beenpit toevoegt. De “gweien” daarentegen bestaan in volkomen ontwikkelden toestand uit niets anders dan harde beenmassa's, die op betrekkelijk korte verhevenheden van het voorhoofdsbeen rusten en bij oudere dieren sterker vertakt zijn dan bij jongere. Ieder jaar worden de geweien afgeworpen en na verloop van weinige maanden door nieuwe, aanvankelijk door de gewone huid bedekte geweien vervangen. Zoolang deze huid met bloed wordt voorzien, groeien de geweien; hun groei houdt op en de bedoelde huid valt af, zoodra de bloetoevoer door vernauwing van de bloedvaten aan het onderste deel van het gewei gestaakt wordt; geruimen tijd daarna, hoewel nog in den loop van hetzelfde jaar, valt ook het gewei zelf af, zooals reeds werd opgemerkt. In den regel zijn alleen de mannelijke dieren in het bezit van geweien, terwijl de eigenlijke hoornen meestal zoowel bij de mannetjes als bij de wijfjes voorkomen.—De vorm en de grootte der hoeven is bij de verschillende groepen zeer ongelijk.

De Herkauwers bewonen alle werelddeelen met uitzondering van Australië. Een bepaalde verbreiding van de hoofdgroepen is duidelijk merkbaar. Het verst verbreid zijn de Runderen en Herten, tot den engsten kring beperkt de Giraffes en de Muscusdieren; de Herten ontbreken in het Ethiopische, zijn daarentegen de eenige vertegenwoordigers van de orde der Herkauwers in het Zuid-Amerikaansche rijk; de Muscusdieren zijn alleen in Centraal-Azië, de Giraffes alleen in Ethiopië inheemsch; de Dwerg-muscusdieren ontbreken in Amerika.

Bijna alle Herkauwers zijn schuwe, vlugge, vreedzame dieren, die lichamelijk zeer goed uitgerust zijn, maar bekrompen geestvermogens hebben. Vele leven in kudden, alle tot gezelschappen vereenigd. Sommige bewonen de gebergten, andere de vlakten; geen enkele is een echte waterbewoner, hoewel eenige aan de moerassige laaglanden de voorkeur geven boven de droge vlakten. Hun voedsel bestaat uitsluitend uit planten. Zij houden van gras, kruiden, bladen, jonge spruiten en wortels, enkele ook van zaden, andere van korstmossen. Het wijfje werpt gewoonlijk slechts één jong, zelden twee, terwijl één worp van drie jongen een uitzondering is. De meeste Herkauwers brengen zoowel in wilden als in getemden toestand meer nut dan schade, hoewel enkele soorten daar, waar de bodemcultuur een zekere hoogte bereikt heeft, niet meer geduld kunnen worden. Van de in 't wild levende zoowel als van de tamme worden vleesch en vel, hoornen en haar voor de meest verschillende doeleinden gebruikt; de Herkauwers leveren, zooals iedereen weet, het grootste deel van onze kleeding. Als huisdieren onderscheiden zij zich wel is waar niet door schranderheid, maar door gehoorzaamheid, geduld en tevredenheid; hierdoor zijn zij den mensch geheel onmisbaar geworden. Slechts van vier familiën die weinige soorten omvatten—de Dwerg-muscusdieren, de Muscusdieren, de Gaffelbokken en de Giraffes—werd tot dusver nog geen soort als huisdier gebruikt; van ieder der overige hebben de menschen het eene of andere lid tot hun dienaar en slaaf gemaakt. De meeste in vrijheid levende Herkauwers worden hoog geschat als voor de jacht geschikt wild.

Overblijfselen van Herkauwers zijn tot dusver in geen andere lagen gevonden dan in die van het tertiaire tijdvak; voor een groot deel zijn de vormen van dien tijd nauw verwant aan die, welke thans nog leven.

De Herkauwers verdeelen wij in zeven familiën—Giraffes, Kameelachtigen, Holhoornigen, Gaffelbokken, Geweidragers, Muscusdieren en Dwerg-muscusdieren—, welker eigenaardigheden wij bij ieder dezer afdeelingen zullen opnoemen.

Ook onder de Herkauwers komen wezens voor, die bij de thans levende vormen, om zoo te zeggen, niet meer passen, daar zij ons herinneren aan de gestalten uit lang vervlogen perioden van de ontwikkelingsgeschiedenis der aarde, die ons nu zoo vreemdsoortig voorkomen; de meest opmerkelijke van deze is de Giraffe. VARRO noemt dit zonderlinge wezen niet geheel ten onrechte “een samenvoeging van een Panter en een Kameel.” Ook is het zeer verklaarbaar, dat reizigers uit veel lateren tijd de afbeeldingen van een destijds weder geheel uit het oog verloren dier, die zij op Egyptische gedenkteeken vonden, als droombeelden van een overmoedige kunstenaarsphantasie beschouwden. Evenals de Romeinen zich verwonderden over de Giraffes, die hun bij de kampspelen van JULIUS CAESAR (46 v. C.) en ook later nog eenige malen voorgesteld werden, zoo verbazen wij, beschaafde Europeanen, ons thans nog, wanneer wij dit wezen voor de eerste maal levend aanschouwen; want ook op hen, die het door afbeeldingen voldoende kennen, maakt het den indruk van uit den sprookjestijd te zijn overgekomen.

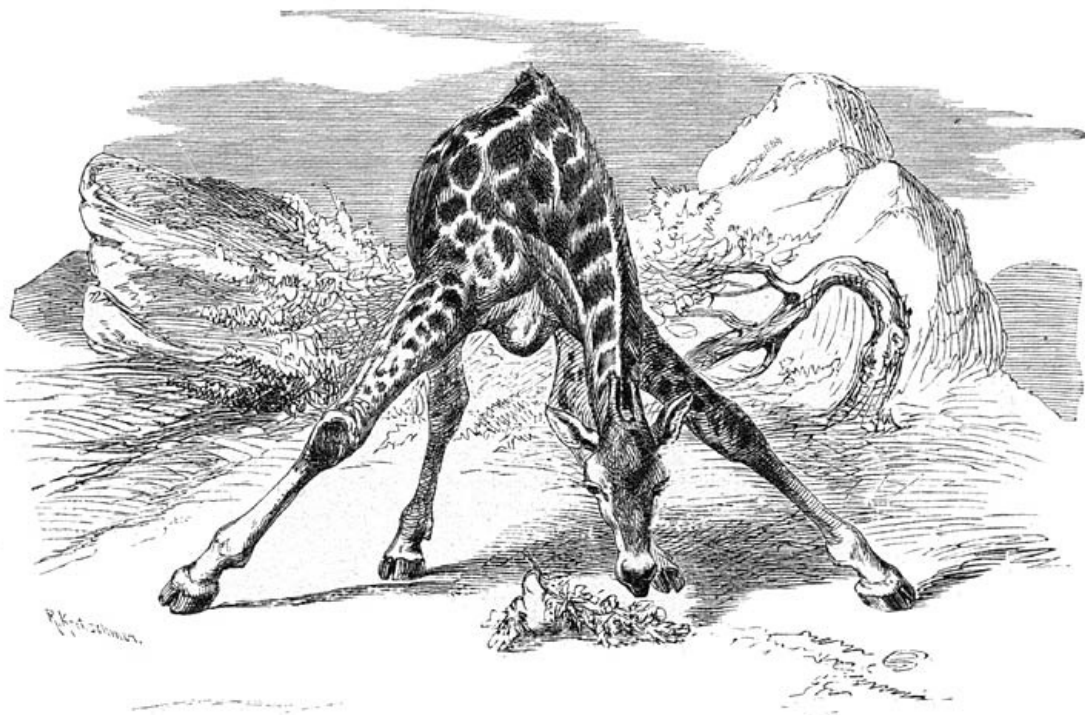
De Giraffe is de eenige, hedendaagsche vertegenwoordiger van een afzonderlijke familie (*Camelopardalidae*); bij haar is de verandering in den bouw van den voet, waardoor de Herkauwers zich van hunne vijftienige voorouders uit vroegere geologische tijdperken onderscheiden, verder voortgeschreden dan bij verreweg de meeste leden dezer orde. De twee “rudimentaire” teenen (b i j t e e n e n) aan de voor- en achterpoten, die bij de meeste Herkauwers voorkomen, ontbreken hier geheel; ook van de g r i f f e l b e e n d e r e n is geen spoor meer voorhanden, zoodat de middelvoet hier alleen bestaat uit het bij alle Herkauwers aanwezige k a n o n b e e n, een been, dat door vergroeiing van de twee middelvoets-beenderen der beide “ware” teenen ontstaan is.

[419]

De Giraffe, de Zoraféh of Serâfe der Arabieren (*Camelopardalis Girafa*) is gekenmerkt door den bovenmatig langen hals, de hooge pooten, den dikken romp met den naar achteren afhellenden rug, den sierlijk gebouwden, kleinen kop met groote, fraaie, heldere oogen en door twee vreemdsoortige, met een behaarde huid bekleede, op hoornen gelijkende beenknobbels op het voorhoofdsbeen. De lange pooten en de lange hals maken, dat de Giraffe in verhouding tot haar hoogte onder alle Zoogdieren de geringste lengte heeft. Haar romp is slechts 2.25 M. lang, de schouderhoogte daarentegen bedraagt 3 M. en de kop verheft zich 5 tot 6 M. boven den bodem. Met den haarkwast waarin hij eindigt, is de staart 1.1 M., zonder dezen slechts 80 cM. lang. De afstand van de spits van den snuit tot aan den wortel van den staart bedraagt 4 M., het gewicht 500 K.G. Reeds uit deze afmetingen blijkt, dat de gestalte van de Giraffe van die der overige Zoogdieren sterk afwijkt; de bouw van haar lichaam is echter zóó merkwaardig, dat er een uitvoerige beschrijving van gegeven moet worden. De Giraffe werd, gelijk reeds gezegd is, vroeger aangeduid als een zonderlinge vereeniging van de eigenschappen van den Panter met die van den Kameel; werkelijk maakt zij den

indruk van uit de lichaamsdeelen van verschillende dieren samengesteld te zijn. 't Is, alsof zij den kop en den romp aan het Paard, den hals en de schouders aan het Kameel, de ooren aan het Rund, de staart aan den Ezel, de pooten aan de Antilope heeft ontleend, terwijl de kleur en de teekening van het gladde vel aan een Panter doet denken. Zulk een samenvoeging moet aanleiding geven tot een wanstaltig geheel, en werkelijk zal niemand de Giraffe schoon kunnen vinden. De korte romp staat in geen verhouding tot de hooge pooten en den langen hals; de buitengewoon sterk afhellende rug moet volgens de gewone begrippen over schoonheid leelijk worden genoemd en de kolossale hoogte van het dier draagt volstrekt niet bij tot verbetering van dezen indruk. Fraai is de kop, schoon het oog, aangenaam de teekening, al het overige is opmerkelijk en vreemdsoortig.

De langwerpige kop van de Giraffe schijnt, wegens zijn tamelijk dunnen snuit, nog langer dan hij werkelijk is; hij draagt zeer groote, levendig schitterende en toch buitengewoon zachte oogen, groote, sierlijk gebouwde, uiterst beweeglijke ooren van ongeveer 15 cM. lengte en twee uitwassen op het voorhoofd, die in de verte aan horens herinneren en iets korter zijn dan de ooren; zij zijn te beschouwen als de voetstukken van een onontwikkeld gebleven gewei. Tusschen deze beide begint een verder naar voren gerichte opzwellung van het voorhoofdsbeen, als het ware een derde hoorn. De hals is even lang als de voorpooten, dun, zijdelings samengedrukt en van achteren met een fraaien haarkam (met manen) versierd. De romp is breed van borst, in de schouders veel hooger dan in 't kruis en langs de middenlijn een weinig ingedeukt; aan de voorzijde vallen de bijna rechthoekig uitstekende schouderbladen sterk in 't oog; van achteren is de romp zeer sterk versmald, zoodat men van het achterlijf in 't geheel niets bespeurt, wanneer men het dier recht van voren beschouwt. De pooten zijn betrekkelijk fijn, de voorpooten bijna even lang als de achterpooten; hunne hoeven zijn sierlijk gebouwd. Aan het polsgewricht komt een naakte eeltplek voor, zooals bij den Kameel. De huid is zeer dik en, met uitzondering van den genoemden voorhoofdsknobbel, van den halskam, en van den staartkwast, overal gelijkmatig lang behaard; De grondkleur is vaal zandkleurig geel; op den rug wordt zij iets donkerder, aan de onderzijde neemt zij een witachtige tint aan; de tamelijk groote vlekken hebben een onregelmatigen vorm en een meer of minder donkere, roestbruine kleur; zij staan zoo dicht bijeen, dat de lichtere grondkleur op een netvormige teekening gelijkt. Aan den hals en op de pooten zijn deze vlekken kleiner dan op de overige lichaamsdeelen. De buik en de binnenzijde van de pooten zijn ongevekt. De manen zijn vaal en bruin gestreept. De ooren zijn van voren aan den oorsprong wit, van achteren bruinachtig; de staartkwast is donkerzwart. Een verscheidenheid met zwarte vlekken werd door STANLEY in Centraal-Afrika gevonden.

Giraffe, iets van den bodem nemend.

Het tegenwoordige verbreidingsgebied van de Giraffe strekt zich in een wijde boog over de oostelijke helft van Afrika uit, ongeveer 16° N.B. tot 23° Z.B.; alleen in de Kalihari reikt het misschien een weinig verder zuidwaarts, in geen geval echter tot aan de Oranje-rivier. Naar het schijnt ontbreekt de Giraffe in het geheele Congo-gebied; ook in Opper- en Neder-Guinea en in de Achterlanden van deze kuststrooken is zij onbekend. In Zuidwest-Afrika waar men haar vroeger vond, is zij sedert meer dan een menschenleeftijd uitgerooid.

In de wouden van haar vaderland maakt de Giraffe een anderen indruk dan in de nauw begrensde ruimte van een dierentuin. De merkwaardige overeenstemming van de gestalte en van het algemeen voorkomen van een dier met de plaats, waar het leeft, blijkt ook hier. "Ieder die eenig gevoel voor natuurschoon heeft," zegt GORDON CUMMING, "zal moeten erkennen, dat een kudde Giraffes, verspreid tusschen de schilderachtige, zonneschermvormige mimosa's, die de vlakten van haar vaderland versieren, aan welker hoogste takken zij wegens hun kolossale hoogte knabbelen kunnen, een buitengewoon schilderachtig schouwspel oplevert." Men ontmoet ze veelvuldig daar, waar oude, verweerde boomstammen voorkomen, die wegens de korstmossen, waarmede zij bedekt zijn, niet zelden een in 't oogloopende overeenkomst vertoonen met den langen hals van een Giraffe. "Dikwijls", zegt de genoemde jager verder, "heb ik in twijfel verkeerd over de aanwezigheid van een geheele bende van Giraffes, totdat ik van mijn verrekijker gebruik maakte. Zelfs mijne half-wilde begeleiders moesten erkennen, dat hunne scherpzinnige, geoefende oogen nu en dan misleid werden: soms zagen zij verweerde boomstammen voor Giraffes aan, soms hielden zij omgekeerd Giraffes voor de bedoelde, overoude boomen."

Gewoonlijk treft men de Giraffes aan in gezelschappen van 6 à 8 stuks; zij vereenigen zich evenwel dikwijls tot grootere troepen in streken waar zij niet gestoord worden. CUMMING spreekt van kudden, die uit 30 à 40 stuks bestaan, meent echter, dat het gemiddelde aantal leden van een gezelschap omstreeks 16 zal zijn.

Alle bewegingen van de Giraffe zijn vreemdsoortig. Op haar gunstigst doet zij zich voor, als zij rustig gaat; zij heeft dan een waardig en bevallig voorkomen. Haar gang is een langzamen, afgemeten telgang; de beide pooten van een zijde worden te gelijker tijd verplaatst. Als zij zich sneller wil bewegen, vervalt zij wegens de in 't oog loopende wanverhouding tusschen de schouderhoogte en de hoogte in 't kruis (en tusschen de hoogte en de lengte van den romp) in een merkwaardig stijven, zwakken en plompen galop, die echter, wegens de groote wijdte van elken sprong afzonderlijk beschouwd, het dier in korten tijd een grooten weg doet afleggen. Het groote gewicht maakt het opheffen van het voorste deel van 't lichaam moeielijk; dit noodzaakt het dier den langen hals naar achteren te buigen, om aan zijn zwaartepunt een meer achterwaartschen stand te verschaffen; hierdoor eerst wordt het in staat gesteld om zich door een sprong boven den grond te verheffen. De Giraffe springt zonder de voorpooten te buigen; zij drukt ze met een gelijktijdige, voorwaartsche beweging van den hals stijf tegen den grond; na een nieuwe beweging van den hals worden de achterpooten bijgetrokken. De hals van een springende Giraffe "slingert dus", naar LICHTENSTEIN zegt, "voortdurend heen en weer, als de mast van een op de hooge golven dansend schip." Men heeft een zeer goed Paard nodig, om een snel loopende Giraffe na te jagen; buitengewoon moeielijk is het, haar geruimen tijd achtereen te vervolgen, daar in den regel bijna alle overige dieren eerder vermoeid worden dan zij.

Hoogst eigenaardig is de houding, die het dier aanneemt, als het iets van den bodem opzoeken of als het drinken wil. In oude beschrijvingen wordt beweerd, dat de Giraffe met dit doel neerknielt. Misschien doet zij dit bij uitzondering. In den regel echter laat zij het voorste deel van haar romp zakken, door de beide voorpooten zoo wijd uiteen te plaatsen, dat zij gemakkelijk met den langen hals den bodem kan bereiken. Wie dit niet zelf gezien heeft, zou het onmogelijk kunnen achten. Gedurende haar slaap ligt zij gedeeltelijk op zijde, en vouwt daarbij een van hare voorpooten of beide op. Zij slaapt zeer onvast, en slechts gedurende korten tijd.

Het spreekt van zelf, dat er verband bestaat tusschen het voedsel van de Giraffe, haar lichaamsbouw en haar aard. Zij is niet zeer geschikt om gras van den bodem op te nemen; des te beter kan zij bladen van de boomen afplukken. Hierbij heeft zij veel dienst van haar buitengewoon beweeglijke, 20 cM. lange, violette tong. Iedereen weet, dat de meeste Herkauwers, bij het afplukken van het voedsel, de tong gebruiken; bij geen hunner is dit orgaan voor de bedoelde verrichting zoo volstrekt noodig als bij de Giraffe. Wat de slurf is voor den Olifant is de tong voor haar. Zij kan er de kleinste voorwerpen mede opnemen, het fijnste blad afplukken en in den mond brengen. "In onzen dierentuin," zegt OWEN, "is meer dan een dame, die naar de Giraffe keek, door deze beroofd van de kunstbloemen, die haar hoed versierden. Naar het schijnt, laat de Giraffe zich bij de keuze van haar voedsel minder door den reuk, dan door het gezicht leiden, en zoo komt het dikwijls voor, dat het dier zich vergist, zooals in de vermelde gevallen, waarin het met haar behendige tong de kunstbloemen greep en van den hoed afrukte." In vrijen toestand voedt de Giraffe zich hoofdzakelijk met de twijgen, knoppen en bladen van de mimosaceeën; zij ontbladert echter ook gaarne de slingerplanten, die in zoo grooten overvloed de boomen van de Afrikaansche wouden omstrengelen. Daar deze boomen niet veel hooger worden dan zij zelf, verkrijgt zij haar voedsel zonder moeite. In het droge jaargetijde, als de boomen grootendeels van hun bladertooi beroofd zijn en de hooge, verdorde grassen haar een karig

voedsel verschaffen, begeeft zij zich, om te drinken, dikwijls mijlen ver naar modderige waterplassen, of naar de kolken, die overgebleven zijn van de stroomen, die gedurende den regentijd vloeiden.

De zinnen van de Giraffe, vooral het gezicht en het gehoor, zijn uitmuntend ontwikkeld, de geestvermogens evenzeer. Zij is een schrander en verstandig, buitengewoon lieflijk, en, haar grootte in aanmerking genomen, ook een zeer goedaardig, vreedzaam en zachtmoedig dier, dat niet alleen met hare soortgenooten in goede verstandhouding leeft, maar ook met andere dieren, zoolang deze haar geen overlast aandoen of in gevaar brengen. In geval van nood weet zij zich recht goed te verdedigen door krachtige slagen met hare lange, gespierde pooten, niet met hare hoornen, die alleen tot sieraad schijnen te dienen.

Eerst in den laatsten tijd is de voortplanting van de Giraffe ons bekend geworden. Uit de ervaringen, die tot dusver in verschillende dierentuinen verkregen zijn, blijkt, dat de paring plaats vindt in Maart of in het begin van April; de jongen worden geboren in Mei of Juni van het volgende jaar; de draagtijd duurt dus 431 à 444 dagen, of 14½ à 15 maanden.

[421]

De inboorlingen van Afrika, zoowel als de Europeanen, zijn hartstochtelijke liefhebbers van de Giraffejacht. De eerstgenoemden maken bij deze jacht gebruik van Kameelen of Paarden; zij hakken het door de vervolging vermoeide dier de Archillespees door. Zij slachten de Giraffe om haar vleesch, dat overal zeer geschat wordt. De Europeanen bedienen zich bij de jacht van het geweer, maar kunnen zelfs met dit ver dragend wapen het voorzichtige dier eerst na een langdurige vervolging bemachtigen. Volgens de mededeelingen van Selous kan men de vluchtende Giraffe, omdat zij slechts in den hoogsten nood haar grootste snelheid ontwikkelt, met een niet al te slecht Paard wel tot op zulk een afstand naderen, dat men, snel uit den zadel springend, haar met een goed gemikten kogel kan treffen.

Van de gedoode Giraffe wordt op velerlei wijzen partij getrokken. De huid wordt voor allerlei lederwerk gebruikt, de staartkwast voor vliegenklap, de hoeven voor 't maken van verschillende hoornen voorwerpen; het vleesch smaakt uitmuntend. Nog liever vangt men de Giraffe echter levend. Overal is men het in 't oog vallende dier genegen; overal wil men het graag in zijn nabijheid hebben. In de steden van Centraal-Afrika ziet men dikwijls een paar Giraffe-koppen boven de hooge afsluitingsmuren van een tuin uitsteken, en niet zelden ontmoet men in de nabijheid van dorpen getemde dieren, die naar vrije verkiezing rondloopen. Bij onze aankomst in Karkodj, een plaats aan de Blauwe Rivier, was het eerste bezoek, dat wij in onze boot kregen, dat van een Giraffe; deze deed, alsof zij kwam met de bedoeling om ons te begroeten. Zij ging vol vertrouwen op ons af, kwam dicht bij onze boot, at brood en doerra-graan uit onze hand en behandelde ons zoo vriendelijk, alsof wij hare oude bekenden waren. Bijzonder spoedig scheen zij te bemerken, hoeveel schik wij in haar hadden; want zij kwam zoolang wij ons in de nabijheid ophielden, iederen dag meermalen bij ons, om zich te laten liefkoozen. De Arabische naam "Serâfe", de "liefelijke", dat door ons woord Giraffe verminkt wordt weergegeven, werd mij duidelijk.

Ongelukkig verdragen de naar Europa gebrachte Giraffes de gevangenschap slechts bij uitmuntende verzorging gedurende langen tijd. De meeste bezwijken aan een eigenaardige ziekte van het beenderenstelsel, die men "Giraffeziekte" heeft genoemd. Waarschijnlijk zijn gebrek aan beweging en een ondoeltreffende voeding oorzaken van deze kwaal. Ten gevolge van de Mahdistische beroeringen in Soedan is de uitvoer van levende Giraffe naar Europa geheel opgehouden, terwijl intusschen de in Europeesche dierentuinen voorkomende exemplaren nagenoeg uitgestorven zijn. Te verwachten is het echter, dat de firma C. Reiche in Alfeld, die met C. Hagenbeck te Hamburg de eerste groote bezendingen Giraffes in Europa bracht (sedert 1844), deze weldra weder uit Zuid-Afrika zal invoeren.

De Kameelachtigen (*Camelidae*) onderscheiden zich van alle overige Herkauwers, doordat zij de beide teenen over hun geheele lengte op den grond laten rusten en niet slechts den nagel van het eindlid. Een breede eeltzool wordt door de beide teenen gevormd, en alleen van voren door de zeer kleine hoeven beschut. De bijteenen en de hierbij behoorende griffelbeenderen, die bij de meeste Herkauwers aanwezig zijn, ontbreken hier geheel, evenals bij de Giraffes. Het kanonbeen behoudt echter voortdurend twee mergkanalen; de spleet, die de beide gewrichtsvlakten van het kanonbeen vaneenscheidt, welke voor de aanhechting der "ware" teenen bestemd zijn, zet zich bij de Kameelachtigen verder bovenwaarts voort dan bij de overige Herkauwers en is van onderen wijder. De bovenlip is gespleten en verder dan de neusgaten naar voren verlengd. Het gebit van de Kameelachtigen verschilt van dat der overige Herkauwers door het bezit van snijtanden in de bovenkaak. In het melkgebit zijn er 3 in elke kaakhelft; bij de

tandwisseling gaan de twee voorste geheel verloren, terwijl de derde hoektandvormig wordt. Bovendien bevat elke bovenkaakshelft nog twee hoektandvormige tanden, waarvan de voorste als hoektand, de achterste als kies wordt beschouwd. De drie tanden zijn van elkander en van de van de vijf volgende, aaneensluitende, groote kiezen door wijde tusschenruimten gescheiden. De onderkaak bevat behalve een aaneengesloten reeks van 5 kiezen, aan weerszijden 4 voortanden, waarvan 3 als snijtanden en de vierde, die er door een kleine tusschenruimte van gescheiden is, als hoektand wordt beschouwd.—De maag bestaat uit slechts drie afdeelingen, omdat de boekmaag wegens zijn geringe grootte bij de lebmaag gerekend kan worden.—De hoornen ontbreken.

De Kameelachtigen zijn zeer groote Herkauwers met langen hals, langwerpigen kop, een in de flanken ingetrokken romp en een ruige, bijna wollige beharing.

Het vaderland van deze dieren is Noord-Afrika, Centraal-Azië en Zuidwest-Amerika. De weinig talrijke soorten der Oude Wereld zijn bijna geheel, die der Nieuwe gedeeltelijk tot huisdieren geworden. Hier bewonen zij de hooge gebergten tot 4000 M. boven den zeespiegel, daar zijn zij thuis in de heete, droge vlakten. Grassen en andere kruiden, boombladen, twijgen, distels en doornen strekken hun tot voedsel. Zij zijn met bijzonder weinig tevreden en kunnen lang honger en dorst verdragen. Hun gang is een telgang, hun wijze van loopen, hoewel uitmuntend geschikt voor een snelle verplaatsing, is waggelend en schijnbaar in de hoogste mate onbeholpen. De wilde soorten leven in kudden; alle houden van gezelligheid. Hunne geestvermogens staan op een tamelijk lagen trap. Men kan ze geen zachtmoedige, goedaardige, schrandere en geduldige dieren noemen, hoewel zij zich met een zekere zelfverloochening onder het juk van den mensch krommen en zijn heerschappij erkennen. Het wijfje werpt slechts één jong en verzorgt dit met veel liefde.

De *Kameelen* (*Camelus*) onderscheiden zich door hun aanzienlijke grootte en door één of twee vetbulten op den rug; bovendien hebben zij in elke helft van elke kaak één kies meer dan de Lamas. Hun gestalte is niet fraai en vooral de kop in 't oog loopend leelijk; het haarkleed zeer ongelijk, op sommige plaatsen uit lange haren samengesteld, over 't geheel genomen echter wollig; aan de borst, aan den elleboog, aan de knieën, aan het polsgewricht en aan het spronggewricht komen eeltplekken voor. Men kent twee soorten van dit geslacht: de eene, de *Dromedaris*, bewoont hoofdzakelijk Afrika, de andere, de *Bactrische Kameel*, wordt alleen in Azië gevonden.

De *Dromedaris* is ongetwijfeld het nuttigste van alle Afrikaansche huisdieren; het is echter, althans in de gewesten waar ik het leerde kennen, het onbeminlijkste, domste, koppigste en onplezierigste schepsel, dat men zich voorstellen kan. Zijn roem dankt het aan zijne lichamelijke begaafdheden; zijne geestesgaven zijn nog nooit door een Arabier geroemd, hoewel een groot deel van dit volk zonder dit dier niet zou kunnen leven.

[422]

De *Dromedaris* of *Eénbultige Kameel*, de *Djemmel* der Arabieren (*Camelus Dromedarius*), een kolossale Herkauwer, bereikt gemiddeld een hoogte van 2 à 2.3 M., van de spits van den snuit tot aan het puntje van den staart een lengte van 3 à 3.3 M. Hoewel deze soort niet zoo rijk is aan rassen als het Paard, komen ook van de Kameel zeer uiteenlopende verscheidenheden voor. Over het algemeen kan men zeggen, dat de Kameelen van de woestijnen en steppen slanke, hoog opgegroeide, langpootige dieren zijn, die van de vruchtbare landstreken daarentegen, vooral die, welke in Noord-Afrika thuis behooren, zijn plomp en log. Tusschen een "Bischarin", een ras dat door de Bischarin-Nomaden gefokt wordt, en de Egyptische Vrachtkameel bestaat een even groot verschil als b.v. tusschen een Arabisch Paard en een Sleepersknol. De eerstgenoemde Kameel is het voortreffelijkste rijdier, de laatstgenoemde het krachtigste lastdier van alle verscheidenheden dezer soort.

De Arabier onderscheidt meer dan 20 verschillende rassen van "schepen der woestijn"; er bestaat dus even goed een wetenschap van de Kameelen, als een wetenschap van de Paarden: ook bij de Dromedarissen spreekt men van edele en onedele dieren. De kop is tamelijk kort, de snuit echter in de lengte gerekt en gezwollen; de oogen zijn groot en hebben een onnoozele uitdrukking, de ooren zijn zeer klein, maar beweeglijk. De hals is lang, zijdelings samengedrukt, in het midden het dikst; de romp dikbuikig en eigenlijk in alle richtingen afgerond. De vetbult staat overeind: zijn grootte wisselt echter aanmerkelijk af in den loop van het jaar. Hoe overvloediger het voedsel van den Kameel is, des te hooger wordt zijn bult; hoe kariger hem het voedsel wordt toegemeten, des te meer zakt dit uitwas ineen. Bij gezonde, goed gevoede dieren heeft het den vorm van een piramide, en neemt minstens het vierde gedeelte van den rug in; bij zeer magere verdwijnt het bijna geheel. In den regentijd, die sappig voedsel brengt, groeit de bult, die gedurende de dorre hongermaanden nauwelijks zichtbaar is, verbazend

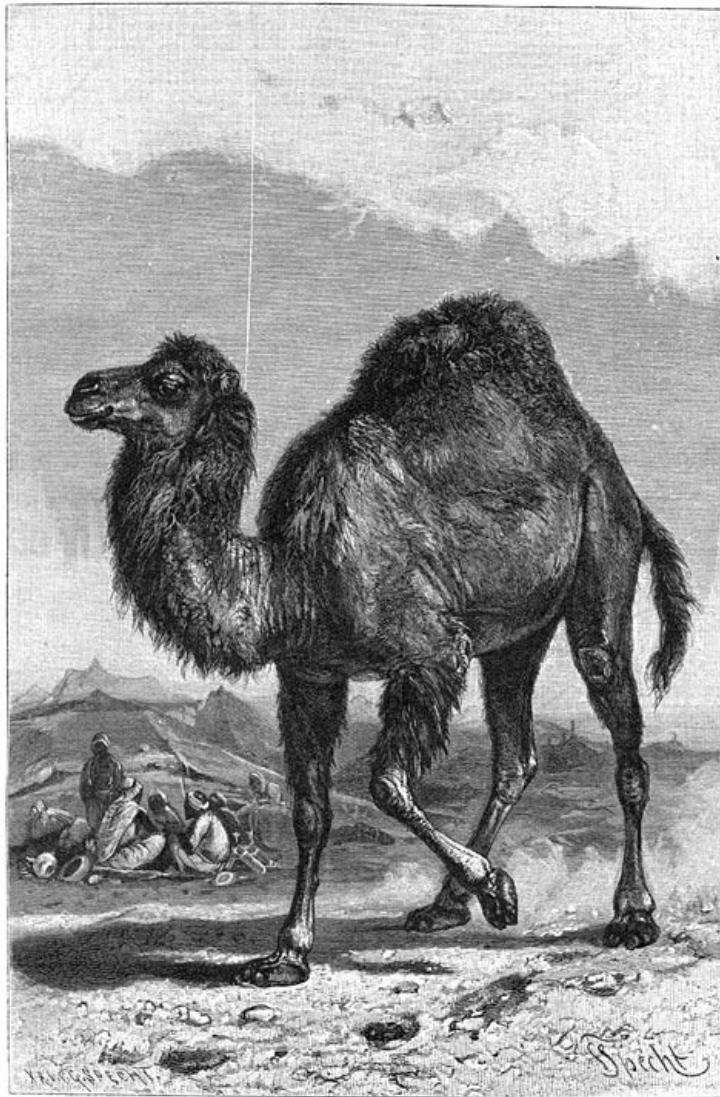
snel aan; zijn gewicht kan dan stijgen tot 15 KG., terwijl het integendeel ook tot 2 of 3 KG. verminderen kan. De pooten zijn slecht aangezet, vooral de dijen komen bijna geheel uit den romp te voorschijn; voor een groot deel wordt hierdoor het woeste uiterlijk van het dier veroorzaakt. De staart is met een dunnen kwast voorzien en hangt tot op het hielgewricht naar beneden. Het haar is zacht en wollig, op de kruin, in den nek, onder de keel, aan de schouders en op de bult aanmerkelijk langer dan op de overige lichaamsdeelen; aan de spits van den staart is het dikker. Eigenaardig zijn voorts de eeltplekken, die zich op de borst, den elleboog, het handgewricht, de knieën en de hielgewrichten bevinden; zij nemen, naarmate het dier ouder wordt, in grootte en hardheid toe. De eeltplek aan de borst verheft zich als een eigenaardige bult ver boven de omringende huid, en vormt een soort van kussen, waarop het lichaam rust, als het dier liggen gaat.

De kleur van de Dromedarissen is zeer verschillend. Het meest ontmoet men lichtzandkleurige, er zijn echter ook grijze, bruine en geheel zwarte exemplaren; ook hebben zij wel eens lichter gekleurde pooten; nooit echter zijn zij gevlekt of bont.

Tegenwoordig kent men den Dromedaris alleen als huisdier, en wel in alle landen van Afrika, van de Middellandsche Zee tot op ongeveer 12° N.B., in Somali-land tot op 5° N.B., alsmede in Zuidwest-Azië. Te beginnen in Boekhara en Toerkmenië, waar het verbreidingsgebied van den Tweebultigen Kameel een aanvang neemt, is de Dromedaris door Perzië, Klein-Azië, Syrië, Arabië, en het noorden van Afrika tot aan den Atlantischen oceaan verbreid. Hij komt echter ook voor op de Kanarische eilanden, en is in Australië, Noord-Amerika, Italië en Zuid-Spanje ingevoerd. In de droge landstreken van Noord-Indië gedijt hij zeer goed. Op het eiland Zanzibar zijn, volgens HANS MEIJER, Dromedarissen werkzaam in de oliemolens van den Sultan; zij lijden echter zeer onder het klimaat. Het oorspronkelijk vaderland van dit dier schijnt Arabië te zijn; in Noord-Afrika werd het waarschijnlijk eerst tamelijk laat ingevoerd. Op de oud-Egyptische gedenkteeken komt geen afbeelding van dit in 't oog loopend dier voor; ook door de Romeinsche en Grieksche schrijvers, die in Oud-Egypte reizen deden, wordt de Kameel niet onder de inheemsche dieren vermeld. In den Bijbel wordt dit dier onder den naam "Gamal" zeer dikwijls genoemd: JOB bezat 3000, later 6000 Kameelen; de Midianieten en Amalekieten hadden Kameelkudden, zoo talrijk als "het zand aan de oevers van de zee." Deze dieren werden destijds op dezelfde wijze gebruikt als thans. Over Noord-Afrika hebben zij zich waarschijnlijk eerst met de Arabieren verbreid. Getemd werden zij reeds in het vóór-historische tijdvak; ook weet men niet, vanwaar zij eigenlijk afkomstig zijn. Wilde of verwilderde Kameelen van deze soort komen nergens meer voor.

De Kameel is een echt woestijdier; alleen in de droogste en heetste gewesten verkrijgt hij zijn volle kracht; in bebouwde en vochtige landstreken verliest hij zijn waren aard. In Egypte heeft men, waarschijnlijk ten gevolge van het overvloedigere voedsel, langzamerhand zeer groote en zware Kameelen verkregen; deze hebben echter verscheidene van hunne belangrijkste eigenschappen, lichtheid van beweging, volharding en soberheid, verloren en worden daarom door de Arabieren van de woestijn niet hoog geschat. In de keerkringslanden van Afrika echter, waar de plantenwereld rijker wordt, gedijt de Kameel niet meer. Herhaaldelijk, maar tevergeefs heeft men beproefd hem naar Centraal-Afrika over te brengen. Binnen zijn verbreidingsgebied gevoelt dit dier zich thuis en gedijt uitmuntend; wanneer het verder zuidwaarts gebracht wordt, verliest het zijn kracht en bezwijkt eindelijk bij het overvloedigste voedsel, zonder dat men recht weet waarom.

Tot dusver heeft men nog geen ernstige pogingen aangewend, om het nuttige dier ook ten noorden van den grooten woestijngordel te acclimatiseeren; er is echter geen reden om te betwijfelen, dat het ook zal gedijen in landen, die niet te veel verschillen van zijn vaderland. In het jaar 1622 liet FERDINAND II VAN MEDICIS in Toscane Dromedarissen invoeren, en tot in den tegenwoordigen tijd heeft het fokken van deze dieren daar voortgeduurd. In het gebied van San Rossore bij Pisa gedijen de Kameelen zeer goed; zij leven er op een zandvlakte geheel als in hun vaderland. In het jaar 1810 waren er 170 stuks en in 1840 171. Deze stoeterij heeft vele dierentuinen en manegeriën met Dromedarissen voorzien. In Sicilië, waar zij eveneens ingevoerd werden met het doel om ze in de zwavelmijnen als lastdieren te gebruiken, stierven zij uit. In het zuiden van Spanje heeft men er ook aan gedacht Kameelen te fokken, en gunstige uitkomsten verkregen.

Dromedaris (Camelus dromedarius).

In het geheele noorden en oosten van Afrika worden de Dromedarissen in grooten getale gefokt. Een verbazend groote menigte van deze dieren bewegen zich op de groote wegen door de woestijn tusschen de Nigerlanden en het noorden van Afrika. Het aantal Kameelen, die ieder jaar bij de reizen door de woestijn om het leven komen is moeilijk te schatten; dat het zeer groot is, kan ieder, die een reis door de woestijn maakt, best opmerken. In de Nubische woestijn, zoowel als in de Bajoeda, vond ik aan den in- en uitgang van de genoemde wegen over een afstand van vele mijlen geraamten van Kameelen zoo dicht bij elkander, dat de weg door de wit gebleekte beenderen gemakkelijk te onderscheiden was. De woestijn is niet alleen het vaderland en het geboorteland van den Kameel, maar ook de plaats, waar hij den laatsten adem uitblaast en een graf vindt; de weinige exemplaren, die geslacht worden, staan in geen verhouding tot die, welke gedurende den arbeid bezwijken.

De Kameel ontleent zijn voedsel uitsluitend aan het plantenrijk en is hierbij volstrekt niet kieskeurig. Men kan gerust zeggen, dat juist de soberheid van dit dier zijn grootste deugd is: met het slechtste voedsel is het tevreden. Het kan weken lang teren op de dorste en droogste planten van de woestijn. In sommige gevallen acht het een oude mand of een mat, die van de in lange strooken gescheurde bladeren van den dadelpalm gevlochten is, een smakelijk gerecht. In Oost-Soedan moet men de hutten der inboorlingen, die uit een geraamte van zwakke stangen bestaan, dat met steppengras bekleed is, door een dichte omheining van doornen tegen de Kameelen beschutten; deze dieren zouden anders het geheele huis tot aan de grondvesten opvreten. Het is werkelijk een wonder, dat zelfs de ergste doornen en stekels den harden muil van den Kameel niet wonden. Wanneer hij een enkele keer sappig voedsel kan krijgen, vindt hij dit zeer aangenaam; op de akkers gaat hij soms op afschuwelijke wijze te keer en richt er groote verwoestingen aan; hij eet graag boontjes, erwten, wikken; alle soorten van graan beschouwt hij als een lekkernij. Bij het reizen door de woestijn neemt iedere Arabier, om de last zooveel mogelijk te verminderen, eenvoudig een weinig doera of gerst voor zijn Kameel mede; hij geeft hem hiervan iederen avond een paar handen vol, gewoonlijk zoo maar uit zijn omslagdoek, met andere woorden uit zijn schoot.

Als de Dromedaris saprijke planten tot voedsel krijgt, kan hij het weken lang

zonder water uithouden, indien hij niet beladen is, zich niet bijzonder sterk behoeft in te spannen en de planten, die hij eten wil, vrijelijk kan uitkiezen. Anders is het gesteld in tijden van droogte. Men heeft beweerd, dat de Kameelen ook dan nog 14 à 20 dagen lang zonder water kunnen blijven; maar dit is een fabel, waarmede ieder, die door eigen ervaring de woestijnreizen kent, den spot drijft. Gedurende de verzengende hitte van den drogen tijd in Afrika moet de Kameel onderweg niet alleen een behoorlijke hoeveelheid voedsel hebben, maar ook genoeg water krijgen en bovendien alle 4 dagen minstens 30 of 40 uur achtereen rusten, om niet te bezwijken. Maar slechts ingeval van nood laten de Arabieren hun vee lang dorst lijden, gewoonlijk alleen dan, wanneer een van de bronnen aan den weg, op welks water gerekend werd, uitgedroogd blijkt te zijn.

Eertijds meende men de soberheid van den Kameel wat het drinken aanbelangt, te moeten toeschrijven aan de eigenaardige inrichting van zijn maag. De netvormige plooiën van het slijmvlies, dat de muts inwendig bekleedt—en waaraan deze afdeeling van de maag den naam van “netmaag” te danken heeft—, zijn nl. zoo sterk verheven, dat zij hokjes begrenzen, die naar men dacht, bestemd zijn om als bergplaats voor water te dienen; deze maagafdeeling werd daarom ook wel “waterzak” genoemd. In sommige oude reisbeschrijvingen leest men, dat de reizigers in de woestijn in den uitersten nood in den waterzak hunner Kameelen nog een zekeren voorraad water kunnen vinden. Ik heb, ofschoon ik reeds vóór dien tijd aan de geloofwaardigheid van deze verhalen twijfelende, opzettelijk oude, in de woestijn vergrijsde kameeldrijvers hierover ondervraagd: geen hunner wist iets van dit redmiddel af, geen enkele had ooit te voren zulk een kolossale leugen hooren vertellen. Later heb ik mij bij het slachten van Kameelen, die nog den vorigen dag gedronken hadden, zelf overtuigd, dat het volkomen onmogelijk is, water te drinken, dat uren of dagen lang vermengd is geweest met het maagsap en het in de maag opgehoopte voedsel. De geheele Kameel heeft een onaangename reuk; de brijachtige inhoud van zijn maag moet zelfs aan iemand, die van dorst versmacht, een onoverwinnelijken afkeer inboezemen. Zonder overdrijving kan men den stank van een versch geopende Kameel-maag onuitstaanbaar noemen.

Het is waarlijk een grappig schouwspel, hongerige en vermoeide Kameelen in de nabijheid van een bron of een rivier te zien komen. Zij steken den kop omhoog, snuffelen met half dichtgeknepen oogen in de lucht, leggen de ooren in den nek en beginnen nu plotseling zoo hard te loopen, dat men zich stevig in den zadel moet houden, om niet afgeworpen te worden. Zoodra zij bij de bron komen, verdringen zij zich om het water en trachten onder een afschuwelijk gebrul ieder een plaats te krijgen, waar zij naar hartelust kunnen drinken.

Als men een rustig stil staanden Dromedaris beschouwt, kan men zich moeielijk voorstellen, dat dit dier wat snelheid betreft, bijna met een Paard wedijveren kan. En toch is dit het geval. De Kameelen, die in de woestijn of in de steppe het eerste levenslicht aanschouwden, zijn dikwijls voortreffelijke loopers en in staat om zonder te rusten, een veel langeren weg af te leggen dan eenig ander huisdier. Schijnbaar is de gang van alle Kameelen zeer onbeholpen, zoowel bij langzame als bij snelle verplaatsing der pooten; toch vindt men den telgang van de voor 't rijden afgerichte dieren bij nadere kennismaking werkelijk licht en bevallig. De gewone gang is een vreemdsoortige, aan steltloopen herinnerende beweging; bovendien buigt het dier bij iederen stap den kop op een zoo in 't oog loopende wijze naar voren en naar achteren, dat men zich moeielijk een leelijker schouwspel kan voorstellen dan de langzame gang van dit wangedrocht. Wanneer men echter een rijkameel goed laat draven, maakt het logge beest den indruk van licht en schoon te zijn, indien het tot een edel ras behoort en zonder onderbreking de eens begonnen wijze van gaan behoudt. Aanvankelijk overtreft de snelheid van het dravende Paard die van den dravenden Kameel; weldra echter zal het Paard ver achterblijven, omdat het veel spoediger dan de Kameel genoodzaakt is zijn vaart te verminderen. Als men een Kameel gedurende de middaguren laat rusten, maar hem overigens van den vroegen morgen tot laat in den nacht berijdt, kan men hem 16 uren lang in den draf laten loopen en in dezen tijd zonder bezwaar een weg van 140 KM. laten afleggen. Een goede Kameel, die behoorlijk gevoederd en gedrenkt wordt, kan zulk een inspanning, zonder tusschenliggenden rustdag, 3 en zelfs 4 dagen lang verduren en zal dus in dezen tijd een reis van meer dan 500 KM. kunnen doen.

Anders is het echter gesteld met de middelmatige Kameelen en met die, welke lasten dragen. De eerstbedoelde doorloopen in 't gunstigste geval zonder rust een afstand half zoo groot als die, welke voor den renkameel werd aangegeven, in den regel echter niet meer dan 50 KM. in één dag; de laatstgenoemde leggen met een last van 150 KG. gewicht gemiddeld 4 KM. per uur af; zij kunnen echter 12 uur achtereen, bij uitzondering nog wel langer, marcheeren.

Drie eischen stelt de Arabier aan een goeden Dromedaris: hij moet een zachten rug hebben, den zweep niet behoeven en bij het opstaan en neerknielen niet schreeuwen. Alleen hij, die veel met Kameelen omgegaan heeft, weet wat dit

zeggen wil. Een gewone voor 't dragen van lasten bestemde Kameel is het afschuwelijkste van alle rijdieren. Als het dier stapt, wordt de ruiter volgens een vreemdsoortige booglijn min of meer op de wijze van een beweeglijk Chineesch pagodebeeldje, op en neer, heen en weer geschommeld. Zoodra de Kameel gaat draven, wordt het anders. Daar de pooten in dit geval overkruis verplaatst worden, valt de zijwaartsche schommeling weg; als de ruiter op een behoorlijke wijze in den zadel achterover leunt, bespeurt hij van de altijd nog hevige schokken niet meer dan wanneer hij te paard zit. Bij zeer sterke aansporing gaat de Kameel geregeld aan 't galoppeeren. Lang kan hij deze bewegingswijze niet volhouden; maar dit is ook niet noodig, want gewoonlijk ligt de ruiter, die niet bijzonder vast in den zadel zit, reeds in de eerste minuten op den grond; de Kameel draaft vroolijk verder en vervalt hierna spoedig weder tot zijn gewonen pas. Om deze reden heeft de Arabier zijn rijkameel er aan gewend om uitsluitend te draven.

In bergstreken kan de in 't vlakke land opgegroeide Dromedaris slechts in beperkte mate gebruikt worden, omdat het klimmen voor hem zeer lastig is. Nog minder is dit dier op zijn gemak in het water. Wanneer het er in gedreven wordt om te drinken, gaat het op onzinnige wijze te keer. Nog veel erger stelt het zich aan, wanneer het een grooten stroom moet overtrekken; het kan n.l. niet zwemmen en moet toch zwemmend van den eenen oever naar den anderen gebracht worden, omdat de veerschuiten meestal te klein zijn om het logge dier op te nemen. Daarom dwingt men het in 't water te gaan, houdt het aan de zijde van het vaartuig bij den kop en den staart boven water en sleept het op deze wijze mede naar de landingsplaats.

De stem van den Dromedaris is onmogelijk te beschrijven. Gorgelen en steunen, knorren, brommen en brullen wisselen op de zonderlingste wijze met elkander af.

Waarschijnlijk is van alle zinnen van dit dier het gehoor het best ontwikkeld; de gezichtszin staat, naar 't schijnt, in vele opzichten lager en het reukvermogen is blijkbaar slecht. Daarentegen kan men vele feiten noemen, die op fijnheid van het gevoel wijzen, terwijl andere ons de zekerheid verschaffen, dat het smaakvermogen niet ontbreekt. Over 't geheel genomen moet men den Kameel als een zeer stompzinig dier beschouwen.—Het oordeel over zijn geestvermogens kan niet veel gunstiger luiden. Het valt niet te loochenen, dat de Dromedaris een werkelijk verrassende geschiktheid bezit, om een mensch onophoudelijk op ongeloofelijke wijze ergernis te geven. Domheid en boosaardigheid gaan gewoonlijk gepaard; wanneer zich daarbij echter nog lafhartigheid, halsstarrigheid, ontevredenheid, tegenzin in elken verstandigen maatregel, haatdragendheid of onverschilligheid tegenover den verzorger en weldoener en nog honderd andere ondeugden voegen,—wanneer een schepsel al deze eigenschappen in hooge mate bezit en uitnemend slag er van heeft om ze te laten blijken, kan het niet uitblijven, dat een mensch, die met zulk een beest te maken heeft, ten slotte razend wordt. Dit zal het best begrepen worden door iemand, die door een Kameel werd afgeworpen, getrapt, gebeten, in de steppe achtergelaten en voor den gek gehouden, nadat het dier hem dagen en weken achtereen ieder uur met bewonderenswaardige volharding en standvastigheid geërgerd heeft, en nadat de ruiter alle tucht- en verbeteringsmiddelen in praktijk heeft gebracht. Dat de Kameel een uitwaseming heeft, bij welke vergeleken de stank van een Bok een aangename geur mag heeten, dat hij door zijn gebrul ons gehoororgaan niet minder pijnigt, dan hij onzen neus martelt met zijn stank, of ons oog door het onvermijdelijk gezicht op de onbeschrijfelijk domme uitdrukking van zijn op een langen struisvogel hals rustende kop, behoeft hier niet in aanmerking te komen; maar, dat hij met volle bewustzijn te allen tijde juist het tegengestelde doet van hetgeen zijn meester verlangt, is mijns inziens een voldoende reden om hem zeer laag ontwikkeld te achten. Ik heb in Afrika bij de duizende Kameelen, die ik kon nagaan, er maar één enkele gezien, die eenige gehechtheid aan zijn meester toonde.

Mijn ervaring bepaalt zich echter tot de Dromedarissen van een betrekkelijk klein gebied. Vele reizigers hebben minder onaangename ervaringen van dit dier opgedaan; over de Dromedarissen van andere veel grootere gewesten wordt een gunstiger oordeel geveld. Hieruit valt af te leiden, dat deze dieren in het Zuidwesten van Azië, in Somali-land en in de Sahara een geheel anderen aard hebben.

Na 11 à 13 maanden draagtijd werpt de wijfjes-kameel één enkel jong. Hoewel dit reeds bij de geboorte een klein wangedrocht is, maakt het toch, evenals alle jonge dieren, een grappigen en potsierlijken indruk. Het heeft reeds bij de geboorte de oogen open en is met tamelijk lang, zacht en wollig haar, dicht bekleed. De bult is zeer klein en de eeltplekken zijn ternauwernood zichtbaar. Het is aanmerkelijk grooter dan een pasgeboren veulen, ongeveer 1 M. hoog, na verloop van één week echter reeds aanmerkelijk grooter. Bij het verder groeien wordt de wollige vacht veel dichter en langer; de jonge Kameel vertoont dan werkelijk een merkwaardige overeenkomst met den Paco, zijn Amerikaanschen stamgenoot. Zoodra het jong

droog geworden is, volgt het zijn moeder, die het liefderijk verzorgt. Als twee wijfjes met hare jongen bijeenkomen, spelen de kinderen op liefvallige wijze met elkander en geven de moeders door gebaren haar goedkeuring te kennen. Meer dan een jaar lang zoogt de Kameel haar jong en toont gedurende dezen tijd een meer dan gewonen moed, daar zij haar spruit soms krachtdadig verdedigt. De moeder bekommert zich alleen om haar eigen kind, nooit echter om een vreemd veulen.

De prijs van een goeden Kameel is in verschillende gewesten zeer ongelijk. Een uitmuntende Bischarin kost, wanneer men hem uit de eerste hand neemt, 120 à 180 gulden, een gewone Vrachtkameel kost zelden meer dan 54 gulden. Volgens onze begrippen is deze prijs zeer gering; in Soedan noemt men dit een groote som.

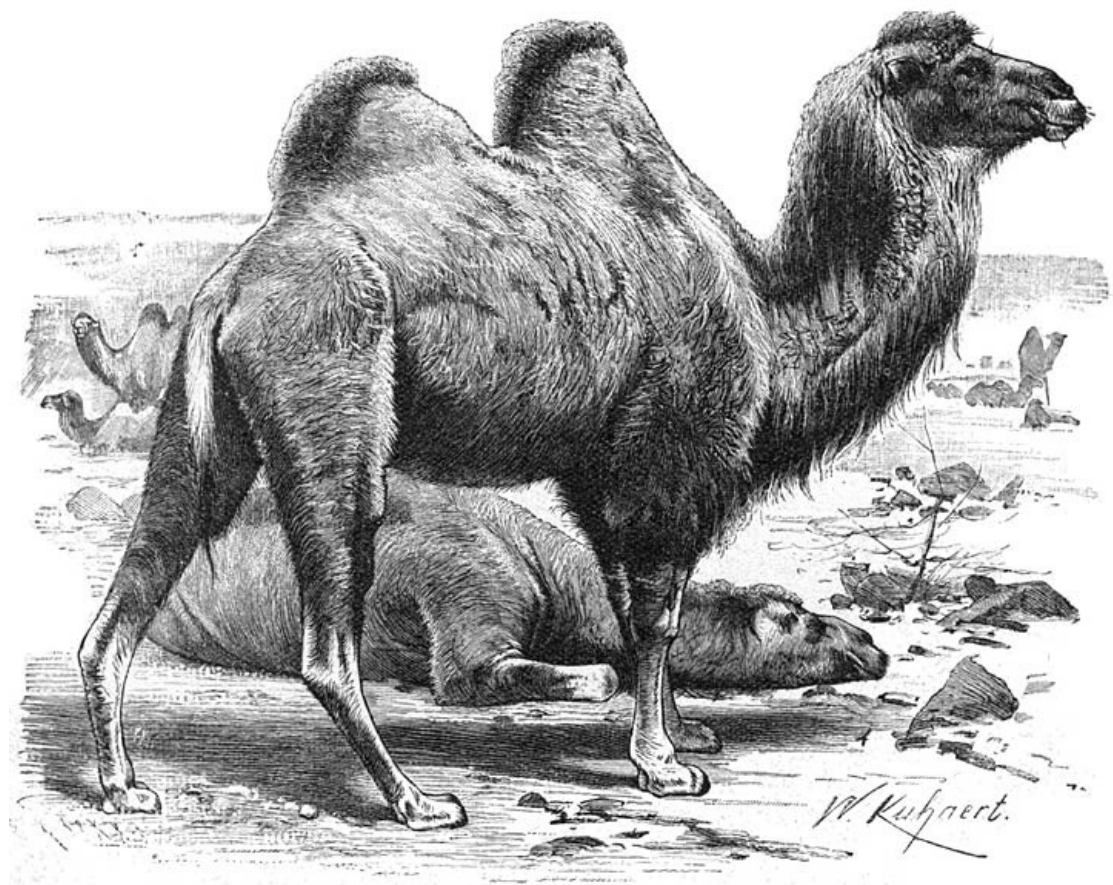
De Kameel is onderhevig aan vele ziekten, maar deze verkrijgen alleen op lagere breedtegraden het karakter van epizoötiën. Veel meer Kameelen dan door ziekten om 't leven komen, bezwijken gedurende het uitoefenen van hun beroep; slechts weinige worden geslacht. De dood van dit dier heeft altijd iets treffends, 't zij dat het valse zand van de woestijn, of de slachtbank zijn laatste rustplaats is. Het vleesch van jonge Kameelen wordt door J. WILLIAMS zeer geprezen. Van de huiden maakt men tentbekleedingen en allerlei andere artikelen, hoewel het hiervan bereide leder niet bijzonder sterk is; van het haar worden duurzame weefsels vervaardigd.

[426]

De Kameelmelk is zoo dik en zoo rijk aan vet, dat het gebruik er van tegenstaat; zij wordt daarom weinig gebruikt.

Gedurende de reizen door de woestijn, waar aan brandstof groot gebrek is, verzamelt men 's morgens op de plaats, waar de Kameelen den nacht hebben doorgebracht, den drek van deze dieren, die uit kleine, rondachtige, droge, harde stukken ter grootte van walnoten bestaat, om hem des avonds als brandstof te gebruiken. Ook in Egypte, waar weinig hout gevonden wordt, zoekt men den drek van Kameelen, Runderen, Paarden en Ezels zorgvuldig bijeen, kneedt er een deeg van, waarvan ronde schijven worden gevormd, die, na in de zon gedroogd te zijn, als brandstof dienen.

Bijna dezelfde rol, als de Dromedaris in de hierbovengenoemde landen speelt, vervult de Tweebultige Kameel (*Camelus bactrianus*) in Oost- en Middel-Azië. Hij onderscheidt zich van den Dromedaris, doordat hij op den rug twee bulten heeft: de eene boven de schouders, de andere vóór het kruis. Zijn gestalte is log en plomp, de lichaamsmassa grooter, de beharing veel overvloediger dan bij den Dromedaris, zijn kleur is in den regel donkerder, gewoonlijk donkerbruin, in den zomer roodachtig.

Tweebultige Kameel (*Camelus bactrianus*). 1/22 v. d. ware grootte.

Ik betwijfel, of men den Tweebultigen Kameel als een afzonderlijke soort mag beschouwen; er zijn redenen om hem met den Dromedaris te vereenigen. De kruising van deze beide vormen levert geen bezwaren op; de op deze wijze ontstaande bastaarden zijn bij paring onderling of met een der beide stamvormen eveneens vruchtbaar. Wanneer men ze beide als tot één soort behoorend beschouwt, moet men den Tweebultigen Kameel als den oorspronkelijken vorm, den Dromedaris als een hiervan afgeleid ras aanmerken, want de Kirgiezen en Mongolen zeggen van den wilden Kameel, dat hij tweebultig is. PRSHEWALSKI heeft voor een twintigtal jaren aangetoond, dat in Centraal-Azië werkelijk wilde, niet slechts verwilderde Tweebultige Kameelen in grooten getale voorkomen. Zij hebben kleinere bulden dan de Kameelen, die door den mensch gefokt worden, en eeltplekken aan de "voorknieën"; ook door den bouw van hun schedel verschillen zij eenigszins van de tamme vormen. Voor zoover men weet, zijn zij over het zuiden van Dsoengarije, Oost-Toerkestan en Tibet verbreid.

De Tweebultige Kameel wordt in alle steppenlanden van Centraal-Azië gefokt, en wordt vooral gebruikt voor het vervoer van goederen tusschen China en het zuiden van Siberië of Toerkestan. In Boekhara en in Toerkmenië wordt hij allengs vervangen door den Dromedaris, die geheel zijn plaats inneemt daar, waar de steppe de eigenaardigheden van een woestijn aanneemt. De Kirgiezen stellen hoogen prijs op dit dier, besteden echter minder moeite aan het fokken van deze soort van vee dan aan de teelt van alle overige huisdieren van de steppe en gebruiken het veel minder dan het Paard; voor de Mongolen van Oost-Azië daarentegen is het even belangrijk als de Dromedaris voor de Arabieren. Men kent er niet vele rassen van, maar deze verschillen aanmerkelijk van elkander en hunne eigenaardigheden erven standvastig over.

Hoewel men zeggen mag, dat de Tweebultige Kameel in aard en eigenschappen met den Dromedaris overeenstemt, valt het spoedig in 't oog, dat hij goedaardiger is dan deze. Gemakkelijk laat hij zich opvangen, gewillig gehoorzaamt hij aan 't bevel van zijn meester. Toch is hij een echte Kameel in de meest uitgebreide beteekenis van het woord. Zijne geestvermogens staan op even lagen trap als die van den Dromedaris; hij is even dom, onverschillig en lafhartig als deze. Een voor zijne voeten opspringende Haas, jaagt hem soms een doodelijken schrik op het lijf. Geheel ontsteld springt hij opzij, en rent als zinneloos weg; al zijne soortgenooten volgen hem, zonder te weten waarom. Een groote, zwarte steen op den weg, een hoop beenderen, een afgevallen zadel, maken hem zoo verschrikt, dat hij geheel buiten zinnen geraakt, en een geheele karavaan in verwarring brengt.

[427]

Op een vette weide gedijt de Tweebultige Kameel niet; om krachtig te worden en te blijven moet hij steppenplanten hebben, die ter nauwernood voldoende zouden zijn voor de voeding van andere dieren, b.v. alsem, look, spruiten van allerlei heesters enz.; vooral echter heeft hij behoefte aan zouthoudende planten.

De paartijd valt in de maanden Februari tot April; 13 maanden later brengt het wijfje één jong ter wereld. Dit is zoo hulpbehoevend, dat het gedurende zijne eerste levensdagen zorgvuldig gesteund, en aan de uiers van zijn moeder gelegd moet worden; weldra echter volgt het deze op al hare wegen, en wordt door haar zeer liefderijk behandeld. Eenige weken na zijn geboorte begint het te eten, en wordt nu van tijd tot tijd van de moeder gescheiden, omdat deze even goed gemolken wordt als het overige vee van de steppe. In het tweede levensjaar boort men het dier een gat door den neus; in deze opening wordt de toomplug gestoken, want nu begint de africhting. In het derde jaar wordt het voor korte ritten, in het vierde voor het dragen van lichte lasten gebruikt; in het vijfde jaar beschouwt men het als volwassen, en voor het verrichten van allen arbeid geschikt. Als het goed behandeld wordt, kan het tot op 25-jarigen leeftijd dienst doen.

Een krachtige Tweebultige Kameel legt met een last van 220 KG. gewicht, een zeer sterk exemplaar met nog 50 KG. meer, iederen dag 30 à 40 KM. af; met de helft van dezen last kan hij dravend ongeveer den dubbelen weg doorloopen; in den zomer kan hij 2 of 3, in den winter 5 à 8 dagen lang dorst lijden; half zoo lang kan hij zonder bezwaar het voedsel ontberen; bij langdurige reizen heeft hij slechts om de 6 à 8 dagen een rusttijd van 24 uren noodig. In de Kirgiezen-steppe wordt hij trouwens niet uitsluitend als lastdier, maar eenspens of tweespans ook wel als trekdier gebruikt; in landstreken, waar de bodem uit stuifzand bestaat, neemt hij zelfs de dienst van de postpaarden over. H. MOSER, klaagt zeer over de langzaamheid van zulk een postrit en schrijft: "De Tweebultige Kameel gaat slechts in den pas; hij schreeuwt erbarmelijk gedurende het gaan; hoe zenuwachtig men hierdoor na verloop van eenigen tijd wordt, kunnen alleen zij weten, wien het zeldzame geluk ten deel is gevallen, van door deze dieren gereden te zijn."

In weerwil van al zijne gebreken, moet men toch den Tweebultigen Kameel beschouwen als een van de nuttigste dieren, die de mensch tot dienstbaarheid heeft gebracht. Op allerlei wijzen is hij zeer nuttig; in de door hem bewoonde gewesten, kan hij door geen enkel ander huisdier vervangen worden. Men trekt

partij van zijn haar en zijn melk, van zijn vel en zijn vleesch; men spant hem voor den wagen en gebruikt hem als lastdier. Met hem trekt men door de waterlooze, woestijnachtige steppen, waar Paarden geen dienst zouden kunnen doen; met hem beklimt men bergen, die meer dan 4000 M. hoog zijn, en waar alleen nog de Yak het kan uithouden. Het Paard is de metgezel, de Tweebultige Kameel de dienaar van den bewoner der steppe.

*

Van de Kameelen der Nieuwe Wereld kan men, evenals van een groot aantal andere Amerikaansche dieren zeggen, dat zij in vergelijking met hunne verwanten in de Oude Wereld dwergen zijn. De Lamas (*Auchenia*) zijn Kameelen, maar zij staan in grootte verre ten achter bij hunne zoeven beschreven familiegenooten. Men moet hierbij echter in 't oog houden, dat de Amerikaansche Kameelen bewoners van bergstreken zijn en reeds hierom niet dezelfde grootte kunnen bereiken, als hunne verwanten in de Oude Wereld, die in de vlakke thuis behooren. De Lamas onderscheiden zich van de eigenlijke Kameelen echter niet alleen door hun geringere grootte, maar ook door den betrekkelijk grooten, achterwaarts sterk teruggedrukten kop met spitsen snuit, groote ooren en oogen, dunnen, schralen hals, hooge en slanke pooten, welker teenen verder vaneengescheiden en slechts met onbeduidende eeltzolen voorzien zijn, voorts door het lange, wollige haarkleed. Geen bult of bulten op den rug; de flanken zijn nog meer ingesnoerd dan bij echte Kameelen.

De Lamas worden onderscheiden in vier verschillende vormen, die reeds sedert oude tijden de namen *Huanaco* of *Guanaco*, *Lama*, *Paco* of *Alpaca* en *Vicuña* dragen. Nog zijn de natuuronderzoekers het er niet over eens, of zij alle vier dieren als oorspronkelijke soorten moeten beschouwen, of niet. Sommige zien in den Guanaco de stamsort van de Lamas en de Pacos en meenen vooral steun te vinden voor hun stelling in het feit, dat de Lama en de Guanaco zich vruchtbaar met elkander vermengen en dat hunne bastaarden eveneens vruchtbaar zijn; de anderen achten de geringe verschillen van gestalte belangrijk genoeg, om de vier Lamas als afzonderlijke soorten te beschouwen, gelijk de inboorlingen altijd gedaan hebben. TSCHUDI, die alle Lamas in hun vaderland heeft kunnen nagaan, is van dezelfde meening als de inboorlingen, en zijn beslissing heeft een tijdlang voor afdoende gegolden. Wanneer men echter bedenkt, hoe groot de veranderingen zijn, die door de temming in de diervormen kunnen worden teweeggebracht, zal men ook aan de tegenovergestelde meening recht van bestaan moeten toekennen en is het niet wel mogelijk in den Lama en den Paco iets anders te zien, dan getemde afstammelingen van den Guanaco.

De Guanaco en de Vicuña leven ook thans nog in 't wild; de Lama en de Paco zijn reeds sinds onheugelijke tijden huisdieren geworden. Reeds de eerste ontdekkers van Amerika vonden beide dieren getemd; de overlevering van de Peruanen plaatst de temming dezer dieren in het vroegste tijdperk van 's menschen bestaan en brengt haar in verband met het verschijnen hunner half-goden op de aarde. De eerste Spanjaarden, die in Peru landden, vonden overal aanzienlijke Lama-kudden in het bezit van de bewoners der bergstreken; de beschrijving, die zij van de dieren gaven, was wel in sommige opzichten onduidelijk, maar toch zoo uitvoerig, dat men zelfs de verschillende vormen zonder moeite er in herkennen kan. PERDO DE CIEZA onderscheidt de vier soorten reeds in 1541 zeer nauwkeurig. "Er is geen land in de wereld," zegt hij, "waar men zulke vreemdsoortige Schapen vindt als in Peru, Chili en eenige provinciën van La Plata. Zij behooren tot de voortreffelijkste en nuttigste dieren, die God geschapen heeft, blijkbaar uit bijzondere zorg voor de daar wonende lieden, die zonder dit vee niet in staat zouden zijn, om op die plaatsen te leven. In de dalen van de vlakke zaaïen de inboorlingen katoen en maken hiervan hunne kleederen; in het hooge gebergte en in vele andere gewesten groeit zoomin een boom als katoen, zoodat de inboorlingen niets zouden hebben om zich te kleeden. Daarom gaf God hun zulk een menigte van dit vee; de hevige oorlogen met de Spanjaarden hebben het echter reeds zeer verminderd. De inboorlingen noemen de ooien *Lamas*, de rammen *Oercos*. In grootte komen zij met een kleinen Ezel overeen; zij hebben breede heupen en een dikken buik; door den hals en de gestalte gelijken zij op den Kameel, door het uitzicht op de Schapen. Deze dieren leven van de kruiden des velds. Zij zijn zeer tam en in het geheel niet weerspannig; alleen als zij pijn hebben, gaan zij liggen en schreeuwen als de Kameelen. De rammen nemen gemakkelijk 2 à 3 arrobas op den rug, en hun vleesch, dat zeer goed is, verliest niets van zijne goede eigenschappen door het lastdragen. Er is een andere, aan deze dieren verwante vorm, dien zij *Guanaco* noemen. Hij heeft dezelfde gestalte, maar is grooter. Van deze loopen talrijke kudden in de velden rond en springen zoo vlug, dat de Hond ze bijna niet inhalen kan. Bovendien vindt men nog een andere soort van deze Schapen, die men *Vicuña* noemt. Zij zijn nog vlugger dan de Guanacos en loopen in de woestijnen rond om de kruiden te eten, die God hier voor hen heeft laten groeien. Hun wol is uitmuntend en even goed, ja zelfs nog fijner dan die van de Merino-schapen. Ik

weet niet, of men er laken van zou kunnen weven; maar de stof, die voor de voornamen van dit land geweven wordt, is bewonderenswaardig fraai. Het vleesch van de Vicuñas en Guanacos is zeer goed; het komt in smaak overeen met schapevleesch. Eindelijk is er nog een andere soort van tam vee, dat *P a c o* heet, maar zeer leelijk is en lange wol heeft; het heeft ook de gestalte van de Lamas of Schapen, maar is kleiner. De lammeren gelijken veel op de Spaansche. Zonder deze Rammen en Schapen zou men niet in staat zijn, de vele waren van Potosi, dat een der grootste handelsplaatsen is, heen en weer te voeren”.

Uit deze opgaven blijkt duidelijk, dat in een tijdsverloop van drie eeuwen de vier verschillende vormen van Lamas zich niet gewijzigd hebben.

Alle Lamas zijn bewoners van de hoogvlakten van het kolossale gebergte der Cordilleras. Zij gedijen alleen in de koude gewesten goed, en dalen daarom alleen in het uiterste zuiden, in Patagonië, tot in de Pampas of groote vlakten af. In de nabijheid van den Evenaar ligt hun gewone verblijfplaats op een hoogte van 4000 à 5000 M. boven den zeespiegel; lager dan 2000 M. gedijen zij hier niet, terwijl daarentegen het koude Patagonië hun ook op geringere hoogte boven de zee geschikte woonplaatsen aanbiedt. De in 't wild levende soorten trekken zich gedurende het natte jaargetijde op de hoogste kammen en ruggen van de gebergten terug en dalen gedurende het droge seizoen in de vruchtbare dalen af. Zij leven tot gezelschappen vereenigd, niet zelden in troepen van verscheidene honderden exemplaren; er wordt ijverig jacht op dit wild gemaakt.

De *G u a n a c o* of *H u a n a c o* (*Auchenia huanaco*) is met de Lama het grootste van alle Zuid-Amerikaansche land-Zoogdieren en ook een van de belangrijkste, hoewel hij alleen in vrijen toestand voorkomt. Wat de grootte betreft, gelijkt hij ongeveer op ons Edelhert; door zijn gestalte is hij een zonderlinge middelvorm tusschen Kameel en Schaap. Bij volkomen volwassene dieren bedraagt de totale lengte van den romp 2.25 M., de lengte van den staart 24 cM., de hoogte in de schouders 1.15 M., de hoogte van de kruin boven den grond 1.6 M. Het wijfje is kleiner dan het mannetje, maar volkomen gelijk van gestalte en van kleur. Een tamelijk lange, overvloedige, maar losse vacht bedekt het lichaam. De beharing bestaat uit kort, fijn wolhaar met dunner en langer bovenhaar. De algemeene kleur is vuil roodbruin; het midden van de borst, het onderlijf en de aars, alsmede de binnenzijde van de ledematen zijn witachtig.

De Guanaco is verbreid over de Cordilleras, van de boschrijke eilanden van Vuurland tot aan het noorden van Peru. Vooral in het zuidelijk gedeelte van het gebergte is hij veelvuldig.

Deze dieren leven gezellig in troepen. MEIJEN zag er van 7 tot 100 stuks aan beken grazen. De kudde bestaat gewoonlijk uit vele wijfjes en slechts één volwassen mannetje.

Alle bewegingen van den Guanaco zijn snel en vlug, hoewel niet zoo snel, als men zou vermoeden. In de vlakte haalt een goed Paard den vluchtenden troep weldra in; aan gewone Honden kost het echter moeite, hem te volgen. Hun loopen bestaat uit een korten, sleependen pasgang; de lange hals wordt bij versnelde vlucht uitgestrekt. De Guanaco kan uitmuntend klimmen; hij loopt als een Gems langs de steilste hellingen en afgronden, zelfs daar waar de meest geoefende bergbestijger geen vasten voet kan krijgen, en kijkt met onverschilligheid in de diepte. In den toestand van rust ligt het dier evenals de Kameel op de borst en de pooten; evenals deze gaat het liggen en staat het op. Terwijl het rust, herkauwt het op een droomerige wijze.

Gewoonlijk zijn de Guanacos wild en zeer schuw. Het mannetje, dat als hoofd van de kudde optreedt, staat bijna altijd eenige schreden van den troep verwijderd en houdt met groote voorzichtigheid de wacht, terwijl de overige dieren onbekommerd grazen. Bij het geringste gevaar laat hij een luid hinnekend geblaas hooren; alle leden van de kudde heffen oogenblikkelijk de koppen op, kijken scherp in alle richtingen en gaan daarna schielijk op de vlucht.

De paartijd valt in de maanden Augustus en September. Veelvuldige gevechten tusschen de mannetjes, die om de heerschappij strijden, gaan er aan vooraf. Na 10 à 11 maanden draagtijd werpt het wijfje een volkomen ontwikkeld, behaard jong, dat de oogen open heeft; zij zoogt het 4 maanden lang, bewaakt het zorgvuldig, behandelt het met groote teederheid en houdt het bij zich, totdat het geheel volwassen is.

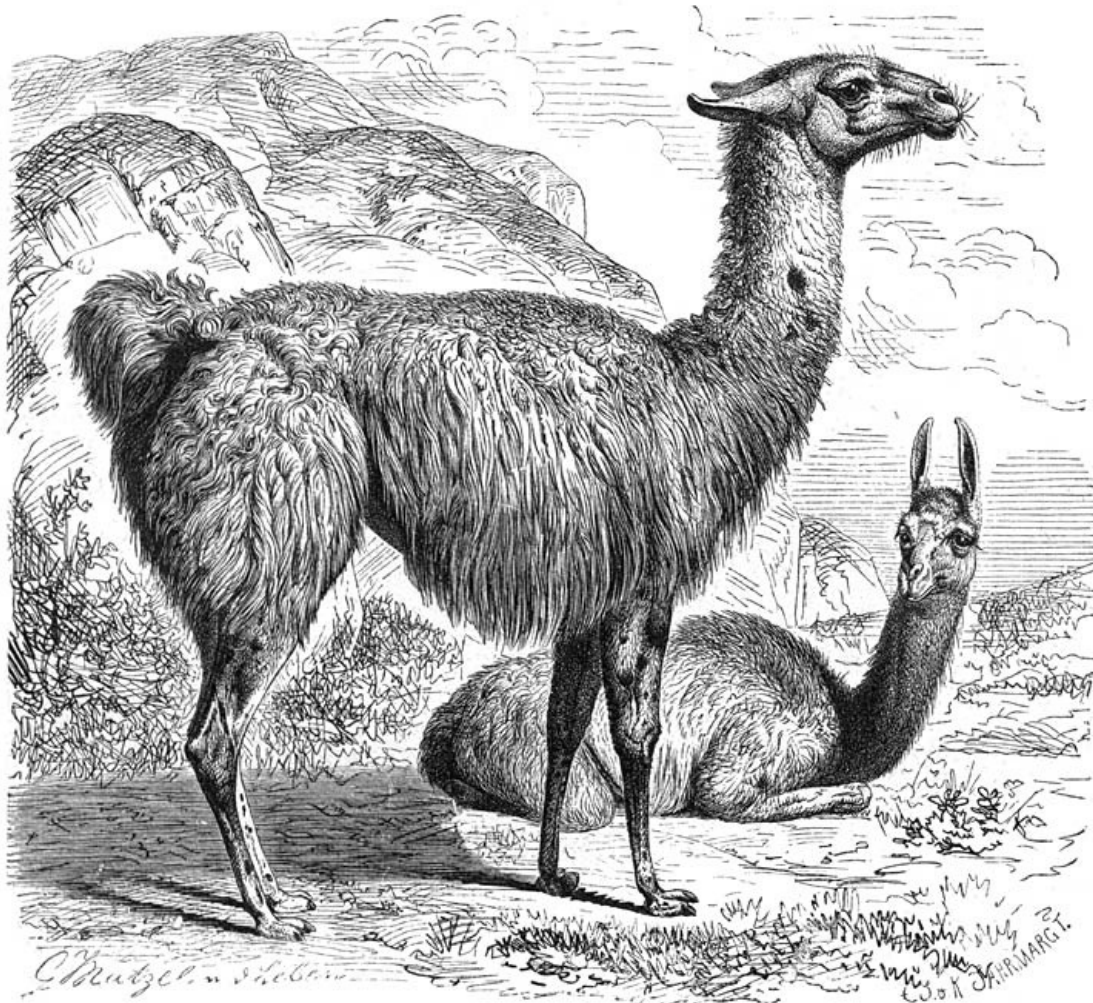
De Guanaco verdedigt zich tegen zijne soortgenooten door te slaan en te bijten; alle niet al te onbeduidende vijanden ontvlucht hij daarentegen vol vrees, zonder aan tegenweer te denken. Als hij gewend geraakt is aan menschen en huisdieren, wordt hij driester, valt soms stoutmoedig een tegenstander aan en tracht hem te bijten of te slaan. Dikwijls maakt hij gebruik van een eigenaardige wijze van

verdediging, die bij alle Lamas waargenomen wordt: hij laat zijn tegenpartij dicht bij zich komen, legt de ooren in den nek, trekt een zeer boos gezicht en spuwt den vijand nu plotseling met geweld zijn speeksel en de kruiden, die hij toevallig in den mond heeft, of opzettelijk voor dit doel uit de pens naar boven perst in 't gelaat.

Van alle vijanden dezer dieren is de mensch het meest te vreezen; tegen den aanval van andere zijn zij door hun snelheid gevrijwaard. Of de Condor hen werkelijk zooveel schade doet, als gezegd wordt, laten wij in 't midden blijven. De Zuid-Amerikanen zijn hartstochtelijke liefhebbers van de Guanaco-jacht, daar deze wegens het smakelijke vleesch en goed bruikbare vel een aardige verdienste oplevert.

[429]

In het gebergte zoowel als in de vlakke vangt men niet zelden Guanacos om ze te temmen. Zolang zij jong zijn, gedragen zij zich allerliefst. Zij zijn dan gezellig en aanhankelijk, volgen hun meester als een Hond, en laten zich als lammeren behandelen. Hoe ouder zij echter worden, des te geringer worden hunne genegenheid voor en gehechtheid aan den mensch. De gevangen dieren kunnen gemakkelijk met hooi, gras, brood en graan in 't leven gehouden worden, ook in Europa, waar zij zich zelf voortplanten, wanneer men ze goed verzorgt.

L a m a (*Auchenia lama*), 1/18 v. d. ware grootte.

De L a m a , eigenlijk L l a m a (*Auchenia lama*), wordt hoofdzakelijk in Peru gevonden en gedijt daar het best op de hoogvlakten. Hij wordt een weinig grooter dan de Guanaco en is gekenmerkt door de eeltplekken aan de borst en aan de voorzijde van het polsgewricht. De kop is smal en kort, de lippen zijn behaard, de ooren kort, de zolen groot. De kleur biedt groote verschillen aan: er zijn witte, zwarte, bonte, roodbruin en witgevlekte, donkerbruine, okerkleurige, vuurroode en andere. Het volwassen dier bereikt een hoogte van 2.6 à 2.8 M., van de zool tot de kruin gemeten; de schouderhoogte bedraagt ongeveer 1.2 M.

ACOSTA verhaalt, dat de Indianen geheele kudden van "deze Schapen," als lastdieren bevracht, over het gebergte leiden, dikwijls troepen van 300 à 500, ja soms van 1000 stuks. "Ik heb mij er dikwijls over verwonderd," zegt hij verder, "dat ik deze kudden Schapen, die beladen zijn met 2000 à 3000 zilveren baren, die meer dan 300.000 dukaten waard zijn, zonder eenige ander geleide zag dan eenige Indianen, die de Schapen drijven, beladen en ontladen, en bovendien hoogstens nog eenige Spanjaarden. Zij slapen alle nachten te midden van de vlakke en toch is er op dezen langen weg nog nooit iets verloren geraakt; zoo groot is de veiligheid in Peru. Op rustplaatsen, waar bronnen en weidegronden zijn, worden de dieren

van hun last bevrijd; hier zetten de geleiders tenten op, koken voedsel en gevoelen zich op hun gemak ondanks den langen duur van de reis. Als deze slechts één dag duurt, moet ieder Schaap 8 arrobas (92 KG.) dragen en er een weg van 8 à 10 leguas (29 à 36 KM.) mede afleggen; dit moeten echter alleen die Lamas doen, welke aan de arme, door Peru zwervende soldaten toebehooren. Al deze dieren houden van de koele lucht; zij houden zich goed in het gebergte; in de vlakke sterven zij echter van de hitte. Soms zijn zij geheel bedekt met rijp en ijs en blijven toch gezond. De kortharige geven dikwijls aanleiding tot gelach. Soms blijven zij plotseling onderweg stil staan, steken den hals omhoog, kijken de menschen zeer opmerkzaam aan, en blijven langen tijd onbeweeglijk, zonder vrees en ontevredenheid te toonen. Een anderen keer worden zij plotseling schichtig, en rennen met hun last op de hoogste rotsen, zoodat men ze naar beneden moet schieten, om de zilveren baren niet te verliezen."

Alleen de mannetjes worden voor het dragen van lasten gebruikt, de wijfjes dienen uitsluitend als fokdieren. "Er is geen schooner schouwspel," zegt STEVENSON, "dan een stoet van deze dieren, die, ieder met een vracht van ongeveer een centenaar op den rug, achter elkander in de grootste orde voortloopen, aangevoerd door één hunner, die met een smaakvol opgeschikten halsband, een klokje en een vaantje op den kop versierd is. Zoo trekken zij langs de besneeuwde toppen der Cordilleras, of langs de zijden van het gebergte, en volgen wegen, die zelfs voor Paarden en Muil dieren moeielijk begaanbaar zouden zijn; toch zijn zij zoo gehoorzaam, dat hunne drijvers zoo min prikstokken als zweepen noodig hebben, om ze te besturen en vooruit te doen gaan. Rustig en zonder ophouden vervolgen zij hun weg, tot zij het doel bereikt hebben."

[430]

MEIJEN acht de Lamas voor de Peruanen even belangrijk, als de Rendieren voor de Laplanders. Op de hoogvlakten leven ontzaglijk groote kudden van deze dieren. Alle Lama-soorten werpen slechts één jong, dat ongeveer 4 maanden lang gezoogd wordt, bij de eigenlijke Lamas gewoonlijk iets langer.

Dezelfde onderzoeker bericht, dat de beteekenis en ook de prijs van de Lamas, sedert het in gebruik komen van de Eénhoevigen aanmerkelijk afgenomen is, voorts, dat de Lamakudden soms ontzettend veel te lijden hebben van ziekten, en hierdoor in verbazend grooten getale worden weggemaaid.

Tegenwoordig ziet men den Lama in nagenoeg alle dierentuinen. Als hij met andere dieren van zijn soort bijeengehouden wordt, schijnt hij veel vriendelijker te zijn, dan wanneer hij alleen is, en zich verveelt. Met zijne soortgenooten, en met dieren van verwante soorten, leeft hij in zeer goede verstandhouding; vooral het mannetje en het wijfje zijn innig aan elkander gehecht. Zij herkennen de personen, die hen verzorgen, en behandelen deze tamelijk goed; tegenover vreemde menschen gedragen zij zich evenwel als echte Kameelen, d. w. z. voortdurend toonen zij een zeer slecht humeur en een groote prikkelbaarheid. In de diergaarde te Berlijn was een Lama, die bijzonder onaardig was; aan het hek, dat zijn perk omgaf, hing een opschrift, inhoudende het verzoek om den Lama niet te plagen, dat natuurlijk een geheel tegenovergestelde uitwerking had, en ieder scheen aan te sporen om zich met dit dier meer dan met een ander te bemoeien. Dit bracht teweeg, dat het voortdurend in een toestand van opgewondenheid verkeerde. Zoodra iemand het hok naderde, was het uit met de gemoedsrust van den Lama; hij hield dan op met herkauwen, legde de ooren in den nek, keek den vreemdeling stijf aan, ging plotseling regelrecht op hem af, en spuwde naar hem. Op soortgelijke wijze gedroegen zich ook de overige Lamas, die ik zag, of zelf hield; zonder overdrijving kan ik zeggen, dat ik er nooit één heb leeren kennen, die zachtzinnig of goedaardig genoemd kon worden.

De derde vorm van deze groep, de *P a c o* of *Al p a c a* (*Auchenia pacos*), is kleiner dan de Lama; hij gelijkt door zijn lichaamsbouw op een Schaap, maar heeft een langeren hals en een sierlijker kop; zijn vacht is zeer langharig en buitengewoon zacht; op sommige plaatsen, b.v. aan de zijden van den romp, heeft het haar een lengte van 10 à 12 cM. De kleur is meestal geheel wit of effen zwart; er bestaan ook bontgeklepte exemplaren.

De Pacos worden in groote kudden bijeengehouden, die het geheele jaar door op de hoogvlakten grazen; alleen als zij geschoren zullen worden, drijft men ze naar de hutten. Er bestaat misschien geen weerspanniger dier dan dit. Als er een van de kudde wordt gescheiden, gaat het op den grond liggen en is zoomin door zachtheid, als door slagen te bewegen om weer op te staan. Het verduurt liever de hevigste kastijdingen en zelfs den pijnlijksten dood, dan dat het gehoorzaamt. Om één van deze dieren te vervoeren, is men genoodzaakt het te voegen bij een kudde van Lamas en Schapen. De Indianen vervaardigen van de wol der Pacos en Lamas sedert overoude tijden wollen dekens en mantels.

Herhaaldelijk heeft men getracht den Europeeschen veestapel met Alpacas te verrijken; de uitslag heeft echter niet aan de verwachting beantwoord; tot dusver

zijn alle pogingen in deze richting jammerlijk mislukt. Evenals in Europa schijnt het in Australië te zijn gegaan, hoewel de proeven daar op grooter schaal genomen werden. De Alpacas zijn tegen weer en wind bestand en tamelijk bescheiden in hunne eischen. Behalve uitmuntende wol, waarvan de prijs reeds aan de westkust van Amerika ongeveer 180 gulden per centenaar bedraagt, leveren zij bijzonder smakelijk vleesch. Voor het dragen van lasten worden zij niet gebruikt in hun vaderland, waar zij alleen om hun vleesch en hun wol gefokt worden. Van de wol maken de Indianen op zeer kunstige wijze tafelkleeden en andere nuttige zaken, die zich bijzonder onderscheiden door duurzaamheid en fraaien glans. De Incas of vroegere vorsten van Peru hadden knappe wevers in hun dienst; de bekwaamste woonden aan het Titicaca-meer.

“Sierlijker dan de Lama,” zegt Tschudi, “is de *Vicuña* (*Auchenia vicugna*). Door zijn grootte staat hij tusschen den Lama en den Paco in; van beide verschilt hij echter door de veel kortere en gekroesde wol, die door fijnheid uitmunt. De kruin, de bovenzijde van den hals, de romp en de bovenste gedeelten van de ledematen hebben een eigenaardige, roodachtig gele kleur (vicuña- of vigogne-kleur); de benedenzijde van den hals en de binnenste oppervlakte van de ledematen zijn okerkleurig; de 12 cM. lange borstharen en het onderlijf zijn wit.

“Gedurende het natte jaargetijde bewonen de Vicuñas de kammen der Cordilleras, waar de plantengroei zeer schaars is. Omdat hunne hoeven zacht en gevoelig zijn, blijven zij altijd op de weideplaatsen en nemen, zelfs wanneer zij vervolgd worden, nooit de wijk naar de steenachtige, naakte toppen en nog veel minder, gelijk onze Gemzen, naar de gletschers en sneeuwvelden. In het heete jaargetijde begeven zij zich omlaag naar de dalen. Het schijnt wel vreemd, dat deze dieren in den winter de koude, in den zomer de warmere gewesten opzoeken; deze handelwijze wordt echter verklaarbaar, wanneer men weet, dat gedurende het droge jaargetijde de hoogere gedeelten van de Cordilleras volkomen uitgedroogd zijn, en de toch al niet zeer overvloedige plantengroei dan alleen in de dalen, waar bronnen en moerassen voorkomen, een voldoende voedsel aan den Vicuña verschaft.

“In de maand Februari werpt ieder wijfje een jong, dat dadelijk na de geboorte bewijzen geeft van flinke ontwikkeling en vlugheid. De jonge mannelijke Vicuñas blijven bij hun moeder, totdat zij volwassen zijn; dan komen echter alle wijfjes van de kudde bijeen om de mannetjes door bijten en schoppen te verdrijven. Deze vormen dan afzonderlijke benden, die zich met elkander vereenigen en zóó kunnen aangroeien tot troepen van 20 à 30 stuks.

“Soms treft men ook alleen-levende Vicuñas aan, die men gemakkelijk naderen, en als zij de vlucht nemen, na een korte galoppade inhalen en met den lasso (of werpstrik) of met de bolas (of werpkogels) vangen kan. De Indianen beweren, dat deze dieren zoo tam zijn, omdat zij last hebben van Wormen. Van de volslagen juistheid van deze bewering hebben wij ons persoonlijk overtuigd; bij het onderzoeken van de ingewanden van een dergelijk dier vonden wij, dat de buispeekselklier en de lever letterlijk wemelden van Ingewandswormen. Met de Indianen zijn wij van oordeel, dat deze ziekte toegeschreven moet worden aan de vochtige weiden, die de Vicuñas bezoeken; want de ervaring heeft geleerd, dat deze dieren bijna uitsluitend gedurende het natte jaargetijde aan wormziekte lijden.”

[431]

Jong gevangen Vicuñas kunnen gemakkelijk getemd worden en gedragen zich zeer vriendschappelijk tegenover hun verzorger; zij zijn zeer aan hem gehecht en loopen hem overal na; op lateren leeftijd echter worden zij boosaardig, evenals hunne verwanten, en door het aanhoudend spuwen onverdragelijk.

Vicuña (*Auchenia vicugna*). 1/16 v. d. ware grootte.

Reeds in ACOSTA'S tijd schoren de Indianen de Vicuñas en maakten van de wol kostbare dekens, die op witte zijden stoffen geleken en zeer duurzaam waren, omdat zij niet geveerd behoeften te worden. De van deze stoffen vervaardigde kleederen waren vooral gedurende het warme weder zeer doelmatig. Nog tegenwoordig weeft men zeer fijne en duurzame stoffen van deze wol en maakt er door vervilting zeer goede, zachte hoeden van.

De derde familie van de Herkauwers wordt gevormd door de Holhoornigen (*Bovidae*); zij kan zeer duidelijk van de overige familiën onderscheiden worden, hoewel hare leden onderling nog zooveel verschil aanbieden, dat men genoodzaakt is haar in vier onderfamiliën te verdeelen. De Herten, welke overeenkomst met de Holhoornigen duidelijk in 't oog loopt, zijn er echter gemakkelijk van te onderscheiden door den vorm, de samenstelling en de ontwikkelingswijze der hoornen, die bij deze doorgroeien, bij gene ieder jaar afgeworpen worden. De beenwoekeringen aan het voorhoofd van de Holhoornigen loopen aan den top spits toe en zijn door een hoornscheede blijvend omgeven; de beenpit groeit van onderen voortdurend aan en verkrijgt een grootere lengte; bovendien heeft het onderste en jongste gedeelte de grootste dikte. Naarmate de beenpit groeit, vormt zich aan haar oppervlakte voortdurend een nieuwe hoornmassa, die door de reeds vroeger gevormde nauw omsloten blijft. De opperhuidsvormingen, die de op het voorhoofdsbeen rustende beenpit bedekken, worden bij de Holhoornigen echter niet zoals bij de Herten afgeworpen, daar de kegelvormige gedaante van de aanrakingsoppervlakte van beenpit en hoornscheede en de samenhang tusschen de oude en de nieuwe hoornlagen het afvallen verhinderen. Andere kenmerken van deze familie zijn het volslagen gemis van snij- en hoektanden in de bovenkaak; het voorste gedeelte van de onderkaak bevat een aaneensluitende reeks van 8 tanden, waarvan de 6 middelste als snijtanden worden beschouwd, terwijl de beide buitenste, welk in vorm niet van de overige verschillen, als hoektanden worden aangemerkt. Bovendien worden in elke helft van elke kaak zes kiezen gevonden.

Behalve van het gebit en van de hoornen kan van de Holhoornigen niets in 't algemeen gezegd worden. Hun lichaamsbouw is zeer verschillend; tot deze familie behooren zoowel plumpe en kolossale, als buitengewoon lichte en sierlijke vormen.

De vorm der hoornen en der hoeven, de lengte van den staart, het haarkleed en de kleur wisselen af binnen wijde grenzen.

Evenveel verscheidenheid als de gestalte biedt ook de levenswijze van de Holhoornigen aan. Zij zijn bijna over de geheele aarde verbreid, met uitzondering van Australië en Zuid-Amerika; door vele soorten vertegenwoordigd, bewonen zij alle breedte- en hoogtegraden en allerlei terreinen, de doodsche woestijn zoowel als de weelderig groeiende tropische wouden, het moerassige laagland niet minder dan de met gletschers bedekte gebergten. Verreweg de meeste soorten leven gezellig; niet weinige vereenigen zich tot groote kudden; eenige vormen, althans tijdelijk, scharen, die wat het aantal individuën betreft, bij de Zoogdieren hoogstens overtroffen kunnen worden door de vereenigingen van sommige soorten van Knaagdieren. In overeenstemming met hun verschillende gestalte, is de beweging van sommige plomp en onbeholpen, van andere hoogst behendig en vlug; in verband met hunne verblijfplaatsen zwemmen sommigen zeer goed en kunnen andere uitmuntend klimmen.

[432]

Voor den mensch hebben de Holhoornigen een veel hoogere en belangrijker beteekenis dan alle overige Herkauwers, met uitzondering alleen van de Kameelen. Aan de Holhoornigen ontleende hij zijne nuttigste huisdieren, die een groot deel van zijn voedsel en grondstoffen voor zijne kleeding voortbrengen, en voor zijn tegenwoordige wijze van leven onmisbaar geworden zijn. Ook de nog ongetemde soorten van de familie zijn over 't geheel genomen eer nuttig dan schadelijk; daar de inbreuk, die zij maken op hetgeen wij ons eigendom noemen, ons niet zoo gevoelig treft, als het nadeel, dat andere groote dieren veroorzaken; terwijl zij door hun vleesch, dat bijna zonder uitzondering smakelijk is, door hun vel, hun haar, hunne hoornen de schade, die zij aanrichten, min of meer—in sommige gevallen zelfs ruimschoots—vergoeden.

De vier onderfamiliën, waarin wij de Holhoornigen verdeelen, duiden wij aan door de namen Bokken, Schaaprunderen, Runderen en Antilopen.

De beide geslachten van de onderfamilie der Bokken (*Caprinae*) n.l. de Bokken en de Schapen, zijn zoo nauw aan elkander verwant, dat het nagenoeg onmogelijk schijnt, algemeen geldende kenmerken op te geven, waardoor zij zich van elkander onderscheiden.

Alle hiertoe behoorende soorten zijn in vergelijking met de andere Herkauwers slechts middelmatig groot; hun lichaamsbouw is krachtig, ten deele zelfs plomp; zij hebben een korten hals en meestal ook een ineengedrongen kop, korte, stevige pooten met betrekkelijk stompe hoeven en een ronden of breeden, van onderen naakten staart; hun ooren zijn kort of althans niet meer dan middelmatig lang, hunne oogen tamelijk groot met een dwars geplaatste, langwerpige vierhoekige pupil; de hoornen zijn min of meer samengedrukt en hoekig, achter- en zijwaarts gericht, niet zelden schroefsgewijs gedraaid, zeldzamer liervormig, dikwijls met dikke opzwellingen voorzien; zij komen zoowel bij de mannetjes als bij de wijfjes voor; bij deze zijn zij echter aanmerkelijk kleiner dan bij gene. Het dofgekleurde haarkleed is zeer dicht en bestaat uit lang bovenhaar, waartusschen het zeer overvloedige wolhaar groeit.

De Bokken zijn hoofdzakelijk over het noordelijke rijk van de Oude Wereld verbreid; zij ontbreken geheel in drie faunistische rijken, n.l. in het Zuid-Amerikaansche, het Ethiopische en het Australische; in ieder van de beide andere rijken, in het Oostersche en in het Noord-Amerikaansche, wordt deze diergroep slechts door één soort vertegenwoordigd.

*

De stevige en krachtige romp der Geiten (*Capra*) die zeer zeker de hoogste plaats in deze onderfamilie moeten innemen, rust op gespierde, niet zeer hooge pooten; de hals is ineengedrongen, de kop betrekkelijk kort en breed aan het voorhoofd; de staart, die gewoonlijk omhooggericht gedragen wordt, is driehoekig en aan de onderzijde onbehaard. De oogen zijn groot en levendig; de ooren staan overeind; zijn smal toegespitst en zeer beweeglijk. De hoornen, welker dwarse doorsnede, behoudens de afgeronde hoeken, den vorm heeft van een vierhoek of van een gelijkbeenigen driehoek, en die van voren met dwarsgerichte zwellingen (groeiringen) voorzien zijn, vertoonen duidelijk afdeelingen, die de jaarlijksche vergrooting aanduiden; zij komen zoowel bij de mannetjes als bij de wijfjes voor; zij zijn eenvoudig halvemaanvormig naar achteren gebogen, of bovendien nog aan de spits liervormig buitenwaarts gekromd. Bij de Bokken zijn zij steeds veel forscher dan bij de Geiten. Het haarkleed is uit twee bestanddeelen samengesteld: de fijnere wol wordt door het grovere bovenhaar bedekt. Bij verscheidene soorten ligt het bovenhaar tamelijk dicht tegen het lichaam aan, bij andere verlegt het

zich op sommige plaatsen bij wijze van manen; bij de meeste ook aan de kin tot een stijven baard. Altijd is de kleur van de vacht dof, overeenkomend met die van den grond of van de rotsen, meestal bruin of grijs. Een duidelijk merkbare eigenschap van deze dieren, en om deze reden vermeldingswaardig, is voorts de doordringende reuk, dien zij verbreiden en waarmede zij ons reukzintuig onaangenaam aandoen.

De in 't wild levende Geiten bewonen Middel- en Zuid-Azië, Europa en Noord-Afrika; de getemde soorten zijn over de geheele wereld verbreid. In den regel houden zij zich op in de bergstreken, vooral in de hooge gebergten, waar zij eenzame, niet door menschen bewoonde oorden opzoeken. De meeste soorten gaan tot boven de grens van de eeuwigdurende sneeuw. Zonnige, droge, met gras begroeide plekjes, ijle bosschen, zacht glooiende en steile berghellingen, alsmede kale klippen en rotsen, die zich boven de eeuwigdurende sneeuw- en ijsmassas verheffen, zijn hare standplaatsen. Alle soorten houden van gezelligheid. Het zijn lenige vlugge, onrustige, schrandere en speelsche dieren. Aanhoudend loopen en springen zij; alleen gedurende het herkauwen blijven zij bedaard op een en dezelfde plaats liggen. Alleen oude mannetjes leiden dikwijls een kluizenaarsleven; de overige blijven steeds trouw vereenigd met andere dieren van hun soort. Hoewel zij des nachts zoowel als des daags in beweging zijn, geven zij toch de voorkeur aan den dag. Hunne eigenaardigheden openbaren zij aanhoudend. Zij zijn buitengewoon behendig in 't klimmen en springen en geven hierbij bewijzen van moed, overleg en vastberadenheid, die werkelijk bewonderenswaardig zijn. Met vasten tred overschrijden zij de gevaarlijkste plaatsen in het gebergte, worden door geen duizeling bevangen bij 't staan op de smalste kammen, en kijken onverschillig in de diepste afgronden; onbezorgd, ja zelfs met verregaande vermetelheid wagen zij zich op bijna loodrecht af hellende wanden, om er te grazen. Naar verhouding van hun grootte bezitten zij een merkwaardig groote kracht en een verwonderlijke onvermoeidheid; hierdoor zijn zij bijzonder geschikt om een arm gebied te bewonen, waar ieder blaadje, ieder grassprietje met moeite en strijd veroverd moet worden. Plaagziek en speelsch in hun onderling verkeer, zijn zij voorzichtig en schuw tegenover andere wezens; zij vluchten gewoonlijk bij het geringste geraas hoewel men niet met zekerheid kan zeggen, dat het vrees is, die hen op de vlucht drijft, want in geval van nood strijden zij moedig en dapper; zij toonen zelfs een zekere vechtlust, die hun zeer goed staat.

[433]

Het voedsel van de Geiten bestaat uit saprijke bergplanten van allerlei soort. Als echte lekkerbekken zoeken zij steeds de beste hapjes uit. Water is voor haar een behoefte, daarom vermijden zij gewesten, waar zoomin bronnen als beken voorkomen.

Het aantal jongen wisselt af van 1 tot 4; alle in 't wild levende soorten werpen er slechts twee, de getemde slechts in zeer zeldzame gevallen vier. De Geitjes komen goed ontwikkeld en met geopende oogen ter wereld en zijn reeds na weinige minuten in staat om de ouden te volgen. De in 't wild levende Geiten loopen op den eersten levensdag even vermetel en veilig in het gebergte rond als hare ouders.

Men kan gerust zeggen, dat alle Geiten nuttige dieren zijn. De schade, die zij aanrichten, komt slechts in weinige landen in aanmerking; haar nut is daarentegen zeer groot, vooral daar, waar deze dieren den mensch in staat stellen om nog eenig voordeel te trekken uit den schralen plantengroei van gewesten, die anders niets zouden opleveren. De kale bergen van het zuiden van ons werelddeel zijn letterlijk bedekt met kudde Geiten, die ook nog kunnen grazen op hellingen, waar de voet van den mensch geen betrouwbaar steunpunt zou vinden. Van de wilde soorten kan men bijna alles gebruiken: vleesch en vel, hoorn en haar; de tamme Geiten zijn niet slechts de liefste vrienden van den arme, maar ook bijna de eenige melkvoortbrengers der zuidelijke landen.

Het is moeilijk de soorten van wilde Geiten van elkander te onderscheiden, omdat zij onderling veel overeenkomst vertoonen; ook zijn er vele bezwaren verbonden aan het nagaan van de levenswijze dezer dieren. Deze soorten kunnen gegroepeerd worden in verscheidene ondergeslachten, van welke wij er twee, n.l. de *Steenbokken* en de *Geiten* (in de meest beperkte beteekenis van het woord), zullen beschrijven.

*

De *Steenbokken* (*Ibex*) bewonen de gebergten, en vestigen zich hier op hoogten, waar andere groote Zoogdieren niet zouden kunnen leven. Slechts weinige Herkauwers volgen hen op de hoog gelegen weiden, waar zij jaar in jaar uit grazen; hoogstens gedurende den ijzigen winter dalen zij naar eenigszins lagere oorden af. Uit deze levenswijze vloeit voort, dat elke soort van Steenbokken slechts een zeer beperkt verbreidingsgebied heeft. Sommige natuuronderzoekers zijn van meening, dat niet alleen de Europeesche leden van deze groep, maar zelfs de Steenbokken in 't algemeen één enkele soort uitmaken; wij willen voorloopig

liever de verschillende vormen als soorten beschouwen. Als wij dit doen, is het ondergeslacht der Steenbokken tamelijk rijk aan soorten. Alleen in Europa zijn er drie: de eene (*Capra ibex*) bewoont de Alpen, de tweede (*Capra pyrenaica*) de Pyreneeën en andere Spaansche gebergten, de derde (*Capra caucasica*) den Kaukasus. Bovendien komt een vierde Steenboksoort in Siberië, een vijfde in Arabië, een zesde in Abessinië, een zevende, op den Himalaja voor. Al deze dieren gelijken veel op elkander, wat gestalte en kleur betreft, en verschillen onderling hoofdzakelijk door de hoornen en den baard aan de kin. Overgangen van den eenen vorm tot den anderen zijn echter nog niet waargenomen. Daarom moeten de genoemde vormen voorloopig wel als verschillende soorten aangemerkt worden.

De Alpensteenbok (*Capra ibex*) is een fier, indrukwekkend en prachtig schepsel van 1.5 à 1.6 M. lichaamslengte, 80 à 85 cM. schouderhoogte en 75 à 100 KG. gewicht. Men kan het hem aanzien, dat hij sterk en onvermoeid is. De romp is ineengedrongen, de hals middelmatig lang, de kop betrekkelijk klein, maar aan het voorhoofd sterk gewelfd; de pooten zijn krachtig en middelmatig hoog; de hoornen, die bij beide seksen voorkomen, hebben bij oude bokken een zeer aanmerkelijke grootte en dikte; zij krommen zich in één vlak boogvormig of halvemaanswijs scheef naar achteren. Aan den wortel, waar de hoornen het dikst zijn, staan zij zeer dicht bij elkander; van hier te beginnen wijken zij hoe langer hoe verder uiteen, terwijl zij tevens naar de spits toe allengs dunner worden. Hun dwarse doorsnede is een langwerpige, aan de achterzijde slechts weinig versmalde vierhoek, die smaller wordt, naarmate men de spits nadert. De groeiringen zijn vooral aan de voorzijde in den vorm van dikke, uitpuilende opzwellingen of knobbels zichtbaar, strekken zich over de zijvlakken van den hoorn uit, maar verheffen zich hier minder sterk dan aan de voorvlakte. Naar den wortel en naar de spits nemen zij allengs in hoogte af; in het midden van den hoorn zijn zij het hoogst; ook zijn zij hier het dichtst opeengedrongen. De hoornen kunnen een lengte van 80 à 100 cM. en een gewicht van 10 à 15 KG. bereiken. De hoornen van het wijfje gelijken meer op die van het wijfje van de Huisgeit dan op die van den mannelijken Steenbok.

Het haarkleed is ruig en dicht, maar verschilt naar den tijd van 't jaar: in den winter is het haar langer, grover, meer gekroesd en doffer, in den zomer korter, fijner en glanziger; gedurende het ruwe seizoen is het gemengd met dicht wolhaar, hetwelk uitvalt, naarmate de temperatuur toeneemt. Behalve aan het achterste deel van den hals en in den nek, waar de haren tot manen aangroeien, verlengen zij zich bij het volwassen mannetje ook aan den achterkop; eveneens geschiedt dit aan de onderkaak; hier vormen zij echter hoogstens een kort sikje van niet meer dan 5 cM. lengte, dat bij de jonge bokken en bij de geiten geheel ontbreekt. De kleur is een weinig verschillend naar leeftijd en jaargetijde. In den zomer heeft de roodachtig grijze, in den winter de geelachtig grijze of vale kleur de overhand.

Reeds voor honderden van jaren was het aantal Steenbokken zeer gering. Indien er in de vorige eeuw geen bijzondere maatregelen waren genomen om ze te behouden, zou er misschien geen meer van over zijn. Volgens oude berichten bewoonden zij in vroegere tijden alle hoge Alpen van Zwitserland; in het voorhistorische tijdvak hielden zij zich, naar het schijnt, ook nog in de Voor-Alpen op. Gedurende de heerschappij der Romeinen moeten zij veelvuldig geweest zijn, daar aan de kampspelen te Rome niet zelden 100 of 200 levende Steenbokken deelnamen. Reeds in de 15e eeuw waren deze dieren in Zwitserland zeldzaam.

In Salzburg en Tirol werden de Steenbokken waarschijnlijk eerst omstreeks het midden van de 16e eeuw ingevoerd. Zij konden er slechts gedurende korten tijd blijven bestaan. Wilddieven van de gevaarlijkste soort vervolgden hen met zulk een ijver, dat de eigenaar van de jacht in het door hen bewoonde gebied zich in het jaar 1561 met een verzoek om bescherming tot zijn vorst, den aartsbisschop van Salzburg richtte, die eindelijk in 1584 het jachtrecht overnam. Hij en zijne opvolgers wendden verschillende middelen aan, om de uitroeiing van de edele dieren te verhoeden. Zij namen een viermaal zoo groot aantal jagers in dienst en stelden opzichters over het wild aan, die kleine hutten op de hoge Alpen bewoonden. Zij lieten jonge Steenbokken opvangen, die in diergaarden grootgebracht werden, daar de aartsbisschoppen Steenbokken aan buitenlandsche hoven ten geschenke zonden. In het jaar 1694 was de wildstand toegenomen tot 72 bokken, 83 geiten en 24 jongen. De wilddieven begonnen nu echter op nieuw groote schade aan te richten; daarom liet men de dieren opvangen, om ze naar een andere plaats over te brengen of ze weg te geven. In het jaar 1706 werden 5 Bokken en 7 Geiten gevangen; na dien tijd zag men er geen enkele meer.

Evenals in de reeds genoemde deelen der Alpen namen de Steenbokken ook in de zuidelijke takken van dit gebergte zoo schielijk in aantal af, dat ZUMMSTEIN reeds in het jaar 1821 bij de regeering van Piëmont ten sterkste aandrang op maatregelen tot bescherming van deze wildsoort. Hij wist te bewerken, dat er een streng verbod werd uitgevaardigd tegen het jagen van dit edele wild. Aan deze verbodsbepaling is het te danken, dat de Steenbok hier nog niet geheel

uitgestorven is, maar, zij het dan ook op een zeer beperkt gebied, nog steeds is blijven bestaan.

De Steenbokken vormen benden, die uit een zeer verschillend aantal exemplaren kunnen bestaan; de oude bokken maken er alleen gedurende den paartijd deel van uit, maar leiden gedurende de overige maanden van 't jaar een kluzenaarsleven. De wijfjes en de jongen houden zich gedurende alle jaargetijden in lagere gedeelten van het gebergte op dan de bokken, die zulk een voorliefde voor hooggelegen plaatsen hebben, dat alleen gebrek aan voedsel en zeer strenge koude hen kunnen dwingen om zich naar een lagen hoogtegordel te begeven. Volgens BERTHOUD VAN BERGHEM, wiens mededelingen ook thans nog vertrouwen verdienen, nemen alle bokken die ouder zijn dan 6 jaar, de hoogste plaatsen van het gebergte in; zij zonderen zich hoe langer hoe meer af en worden ten slotte zoo ongevoelig voor de strengste koude, dat zij dikwijls op volkomen vrije toppen, den kop gericht naar de streek, vanwaar de storm komt, als standbeelden blijven staan, waarbij niet zelden de toppen hunner ooren bevrozen. Evenals de Gemzen, grazen ook de Steenbokken des nachts in de hoogste wouden, in den zomer echter nooit verder dan een kwartier uur gaans beneden den top van een vrije hoogte. Met zonsopgang beginnen zij grazend omhoog te klauteren; ten slotte gaan zij liggen op de warmste en hoogste, naar het oosten of zuiden gekeerde plekken; des namiddags begeven zij zich weder grazend naar beneden, om zoo mogelijk in de bosschen den nacht door te brengen.

Waarschijnlijk is geen enkele Herkauwer zoo uitmuntend geschikt om de steilste gebergten te bestijgen, als de wilde Geiten in 't algemeen en de Steenbok in 't bijzonder. Iedere beweging van dit dier geschiedt snel, krachtig en toch zonder merkbare inspanning. De Steenbok loopt snel en onvermoeid en klimt met bewonderenswaardige gemakkelijke; hij beweegt zich vlug en met een werkelijk onverklaarbare vastheid van voet langs rotswanden, waar alleen hij steun kan vinden. Een oneffenheid van den wand, die het menschelijk oog zelfs van dichtbij ternauwernood opmerkt, is voor hem een veilig steunpunt; een rotsspleet, een kleine opening enz. vormen voor hem de treden van een begaanbare trap. Hij zet zijn hoeven zoo stevig en vast neder, dat hij zich op het kleinste plekje kan staande houden.

SCHINZ merkte op, dat de dieren zonder te missen neerkwamen op de plaats, die het doel was van hun sprong. Een zeer jonge Steenbok te Bern sprong zonder aanloop een grooten man boven op het hoofd en hield zich hier staande op zijne vier hoeven. Een andere zag men met alle vier pooten op den top van een paal, een derde op den scherpen kant van een deur staan en bij een loodrechten muur opklimmen, zonder gebruik te maken van andere steunpunten dan de vooruitspringende gedeelten der metselsteenen, die door het afvallen van den mortel zichtbaar waren. In drie sprongen was hij boven op een muur. Hij plaatste zich vlak tegenover het doelwit, dat hij bereiken wilde, mat den afstand met de oogen, doorliep daarna met kleine passen een gelijke ruimte, kwam herhaaldelijk op dezelfde plaats terug, wiegelde zich op zijne pooten, alsof hij hun veerkracht wilde beproeven, zette af en was in drie sprongen boven. Bij 't springen schijnt het, dat zij de rotsen of den muur nagenoeg niet aanraken; hun lichaam beweegt zich als een teruggekaatste, veerkrachtige bal. In hooge mate bewonderenswaardig is ook de niet falende gewisheid van den sprong bij 't overschrijden van rotskloven en afgronden. Als 't ware spelend, wippen zij van den eenen klip op den anderen; zonder eenige aarzeling springen zij van een aanzienlijke hoogte naar beneden in de diepte.

De stem van den Steenbok gelijkt op het fluiten van de Gems, maar is meer gerekt. Onder de zinnen neemt het gezicht een eerste plaats in. Het oog van den Steenbok is veel scherper, zijn speurvermogen daarentegen veel geringer dan dat van de Gems; ook het gehoor is voortreffelijk. Niet onwaarschijnlijk is het, dat zijne geestvermogens op één hoogte staan met die van de Geiten in 't algemeen. De Steenbok geeft bewijzen van schranderheid door de keuze van zijne verblijfplaatsen en "wissels", door berekenende voorzichtigheid in het behendig ontwijken van gevaren en doordat hij zonder moeite zich schikt in veranderde omstandigheden.

In stille dalen van de hooge bergstreken zoekt de Steenbok zijn voedsel in de voren namiddaguren; in oorden, waar hij vreest gestoord te zullen worden, doet hij dit alleen gedurende de morgen- en avondschemering, misschien ook des nachts. Lekkere bergkruiden, grassen, boomknoppen, bladen, en takknoppen, vooral venkel- en alsemsoorten, thijm, knoppen en takken van dwergwilgen, berken, alpenrozen, brem en des winters bovendien ook dorre grassen en korstmossen vormen zijn voedsel. Hij houdt zeer veel van zout.

De paring heeft in Januari plaats. De sterke, met kolossale hoornen gewapende bokken bestrijden in dien tijd met moed en volharding hunne mededingers. De geit werpt meestal in het einde van Juni of in het begin van Juli 1 of 2 jongen, die in grootte ongeveer overeenstemmen met een pas geboren Huisgeit. Reeds weinige

uren na de geboorte toont het jong, dat het bijna even stoutmoedig de bergen beklimt als zijn moeder. Deze houdt veel van haar kind, likt het schoon, bestuurt zijne schreden, begroet het met vriendschappelijk geblaas, roept het bij zich, houdt zich, zoolang zij zoogt, met haar lieveling in de holen van de rotsen verborgen. Zij verlaat haar kroost nooit, behalve in gevallen, waarin de mensch haar al te gevaarlijk schijnt en zij haar eigen leven moet redden, omdat haar dood ook die van haar kind ten gevolge zou hebben. Bij dreigend gevaar loopt zij langs duizelingwekkende hellingen en zoekt in woeste bergkloven een toevlucht. Het jong echter houdt zich nu als een Muis zoo stil en verbergt zich uiterst behendig achter steenen en in rotsholen, beweegt zich niet, maar kijkt, luistert en speurt zorgvuldig in alle richtingen. Zijn grijze haarkleur gelijkt zoozeer op de kleur van rotsen en steenen, dat zelfs het scherpzinnigste valkenoog niet in staat is het te zien, het van de rots te onderscheiden, die dus tijdelijk de taak van de afwezige moeder op zich neemt.

Verscheidene oorzaken brengen te weeg, dat de Steenbokken zich slechts langzaam vermenigvuldigen, zelfs daar, waar zij met zorg behandeld worden. Behalve van den mensch hebben zij slechts weinig te lijden van vijanden, die voor hen gevaarlijk kunnen worden. Groote Roofvogels, n.l. de Steenarend en misschien ook de Lammergier, staan het jonge dier naar 't leven, maar behalen, dank zij de waakzaamheid van de moeder, slechts bij uitzondering den begeerden buit. Oudere Steenbokken loopen misschien nu en dan gevaar van de roofzucht van Lossen, Wolven en Beren. Verderfelijker dan alle genoemde oorzaken bijeen genomen is de onherbergzaamheid van de verblijfplaats van dit dier gedurende den winter en de lente. Naar WILCZECK in Val Savaranche vernam, verliezen betrekkelijk vele Steenbokken ieder jaar hun leven door lawinen; vooral krachtige mannetjes vinden op deze wijze den dood, waarschijnlijk, omdat deze zich minder gemakkelijk door het gevaar laten afschrikken, dan hunne jongere en meer vreesachtige soortgenooten. De ergste vijand ook van den Steenbok is en blijft echter de mensch, vooral de wildstrooper. Waarschijnlijk is er geen onderneming zoo bezwaarlijk en gevaarvol als de Steenbokkenjacht, zooals hij deze uitoefent. Al wat van de gevaren van de Gemzenjacht gezegd kan worden, geldt ook—en in nog hoogere mate, naar SCHINZ duidelijk doet uitkomen—van de Steenbokkenjacht. Wegens de zeldzaamheid van dit wild moet de jager zich er op voorbereiden, dat hij 8 à 14 dagen, ver van alle menschelijke woningen, dus meestal in de open lucht, in het hooge bergland zal doorbrengen. Hij moet vorst en sneeuw, honger en dorst, nevel en storm verdragen, in den ijskoude wind dikwijls verscheidene opeenvolgende nachten op harde rotsen zonder eenige beschutting rusten en zeer dikwijls, nadat zijn moed vele malen op de proef gesteld is, zonder wild naar huis terugkeeren. In het gunstigste geval moet hij met den moeilijk verworven buit alle bezochte wegen vermijden, om niet met de jachtopzieners in aanraking te komen; hij moet vrij van duizeling de vreeselijkste paden kunnen bewandelen en in het dragen van zware lasten geoefend zijn, zal hij er in slagen, het loon van zijne moeite thuis te brengen. Maar al te vaak komt het voor, dat hij in plaats van wild, nood en ellende in zijn armoedige hut brengt, om er niet eens van te spreken, dat hij iederen dag gevaar loopt, door een val of misstap naar beneden te storten of, door den kogel van een jachtopzichter getroffen, in den afgrond verpletterd te worden.

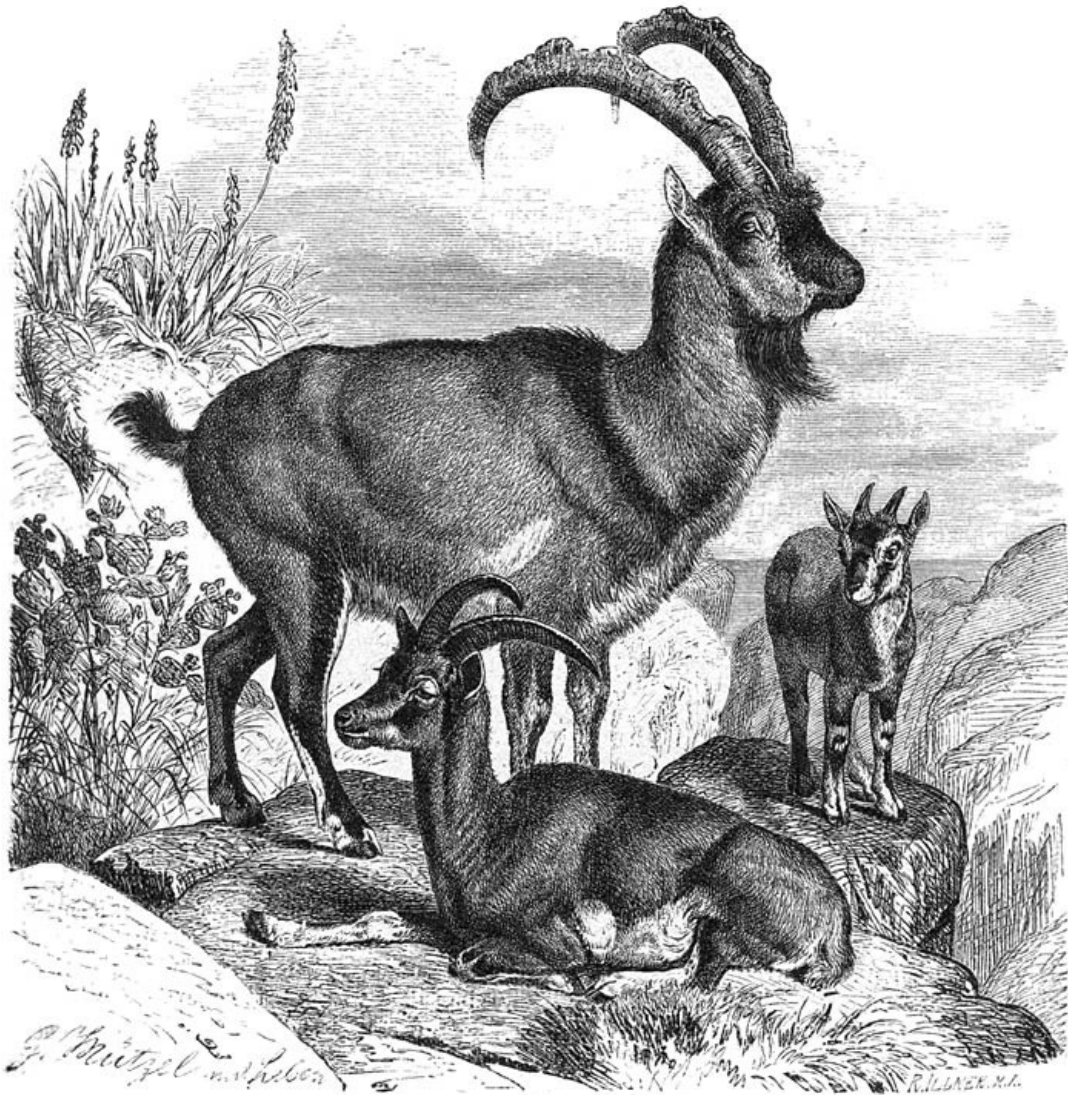
Jong gevangen Steenbokken gedijen in den regel goed, wanneer men hun een Geit als min geeft; zij worden ook spoedig tam, maar verliezen deze eigenschap weer, naarmate zij ouder worden. Zij zijn even nieuwsgierig, plaagzuchtig en uitgelaten als jonge geitjes en aanvankelijk zoo speelsch en grappig, dat het een lust is naar hen te kijken. Aan het voedsel der gevangenschap geraken zij reeds na weinige dagen gewoon, aan hun verzorger na geruimen tijd; zij onderscheiden dezen zeer goed van andere menschen en geven blijdschap te kennen, als zij hem na lange afwezigheid wederzien. Op liefkoozingen zijn zij zeer gesteld; zij dulden echter niets, wat hun niet aanstaat en zijn weldra ook brutaal genoeg, om in een dergelijk geval weerstand te bieden aan hun oppasser, waarbij zij een uitdagende houding aannemen en den kop met de korte hoornen op een zeer komische wijze bewegen. Zij houden zich zoo stil als lammetjes, wanneer men hen tusschen de hoornen krauwt; maar beantwoorden deze liefkoozing niet zelden moedwillig met als een grap bedoelden, maar toch duidelijk merkbare stoot. Hoe ouder zij worden, des te meer zelfvertrouwen en overmoed toonen zij.

Dat er aan het fokken van bastaarden van Steenbokken en Huisgeiten bezwaren verbonden zijn, blijkt o.a. uit de proefnemingen, die in de jaren 1820 à 1830 in Bern genomen werden. Hier had men aan de Steenbokken en hunne bastaarden een deel van de stadswallen als weideplaats aangewezen, waar zij voldoende voedsel vonden en zich op de gewenschte wijze vermenigvuldigden. Evenals de Steenbokken zelf vergaten ook hunne nakomelingen weldra de hun bewezen weldaden en toonden ten slotte jegens de menschen zoomin liefde als vrees. Een bastaardbok vermaakte zich op de wallen met het uitdagen en bevechten van de schildwachten en deed dit met een volharding, die hem weldra zeer gehaat maakte. Eenmaal stoorde hij de waarnemingen van den in zijn observatorium

arbeidenden sterrekundige en scheurde hem de roksmouw open. Later kreeg hij de liefhebberij van zich te bemoeien met de wandelingen van de vreedzame burgers en joeg hij deze op de vlucht. Eindelijk viel het hem in, op de daken te klauteren en hier de leien of pannen stuk te maken. Er werd zooveel over de handelingen van dit dier geklaagd, dat de edelachtbare autoriteiten wel genoodzaakt waren maatregelen te nemen; de plaaglustige bok werd plechtig uit de stad verbannen, en met zijne geiten naar een berg bij Unterseen overgebracht. De geiten schikten zich goed in de verandering van woonplaats; de bok echter vermeerde de nabuurschap van de gletschers en meende de voorkeur te moeten geven aan den bewoonden gordel van het gebergte. Hij begon met de Alpenhutten te bezoeken, en hier een innigere betrekking aan te knopen met de Huisgeiten, dan de veehoeders wenschten; ten slotte kwam hij hier zoo dikwijls te gast, en gevoelde zich er zoo goed thuis, dat hij zich niet meer liet wegjagen, en tegen iedereen een ruim gebruik maakte van zijne hoornen. Deze geweldenarijen en uitpattingen maakten eindelijk het verwijderen van het dier volstrekt noodig. Vier sterke mannen kregen de opdracht het verder omhoog in het gebergte, tot op de hoogte van het Saxetental te brengen. Het woeste dier werd gebonden aan een stevig touw; meer dan eens wierp het echter zijn geheele escorte op den grond. Een forsche gemzenjager werd nu belast met het toezicht over de voorgenomen steenbokkenfokkerij. Ook hij had hiermede echter veel te stellen, want de bok scheen volstrekt geen denkbeeld te hebben van onderworpenheid. Eens daagde hij zijn bewaker tot een tweegevecht uit, een uitnoodiging, die de man goedschiks of kwaadschiks wel aannemen moest, daar zij gedaan werd dicht bij den rand van een afgrond. Een vol uur moest de jager met het dier worstelen, voordat het hem gelukte de overhand te krijgen. De bok bepaalde zich echter niet tot zulke ridderlijke oefeningen, maar deed ook op andere wijze van zich spreken. Hij was en bleef de schrik der herders, die hij, van de hoogten afdalend, in hunne hutten opzocht, letterlijk overviel en mishandelde. Op nieuw werd door de bergbewoners over hem geklaagd; een tweede verbanning van den bok was er het gevolg van. Men wees hem den Grimselalp als woonplaats aan. Ook hier bleef hij aan zijne oude liefhebberijen getrouw, aanvaardde den strijd met alle Honden, zelfs met de grootste, en wierp ze, wanneer zij standhielden, met een forsche beweging zijner hoornen, overmoedig over zijn kop heen. Uitdagend trad hij de toeristen, die den berg beklommen, te gemoet, en veroorzaakte schrik en ontzetting overal waar en telkens als hij zich vertoonde. De overheid was ten slotte wel genoodzaakt tusschenbeide te komen; het doodvonnis werd geveld, en de levensdraad van den naar vrijheid dorstenden, merkwaardig sterken klant werd ontijdig afgesneden. Ook zijne nakomelingen onderscheiden zich op lateren leeftijd door een buitengewone wildheid. Zoolang zij nog jong waren, vermaakten zij de herders door hunne uitgelaten sprongen en gebaren; toen zij evenwel ouder en sterker werden, veroorzaakten zij zooveel last aan hunne eigenaars, dat zij alle geslacht moesten worden. Zoo ging het met de Berner steenbokkenfokkerij; het hiermede beoogde doel werd dus niet bereikt.

[436]

De Bergsteenbok, de Cabramontés der Spanjaarden, de Pyreneësteenbok der vroegere dierkundigen (*Capra pyrenaica*), bereikt dezelfde grootte als de Alpensteenbok, maar verschilt aanmerkelijk van deze door den vorm en de ontwikkeling der hoornen. Die van het mannetje staan aan den wortel zoo dicht bijeen, dat zij van voren slechts een tusschenruimte van hoogstens 4, van achteren van slechts 1 cM. overlaten; het onderste gedeelte rijst steil omhoog, en is slechts weinig buitenwaarts gericht: voorbij het eerste derde gedeelte van hun lengte wenden zij zich met een vrij sterke kromming naar buiten; liervormig uiteenwijkend, keeren zij zich tevens naar achteren en bereiken bij het begin van het laatste derde gedeelte hun grootsten onderlingen afstand; de spitsen buigen zich weder naar elkander toe en zijn ten slotte een weinig omhooggericht. Op de dwarse doorsnede zijn zij over 't geheel genomen peervormig; daar zij, scheef van voren gezien, een ronding vertoonen en aan de tegenovergestelde zijde bijna scherpkantig samengedrukt zijn. De jaarringen of groeiringen zijn als dwarse richels zichtbaar, maar puilen veel minder uit dan bij den Alpensteenbok. Deze hoornen kunnen vermoedelijk wel 1 M. lang worden. Een hoorn van 79 cM. lengte, had aan den wortel een omvang van 22 cM. en vertoonde 11 jaarringen.

Bezoar-geit (*Capra aegagrus*). 1/18 v. d. ware grootte.

Het verbreidingsgebied van den Berg-steenbok reikt van de kust van de Golf van Biscaye tot aan de Middellandsche Zee en van de Pyreneeën tot aan de Serrania de Ronda. Het veelvuldigst komt hij echter voor in de Sierra de Gredos, een bergketen, die de scheiding vormt tusschen het stroomgebied van den Doero en dat van den Taag.

*

De Geiten (in de meest beperkte beteekenis van het woord) (*Hircus*) zijn gemiddeld iets kleiner dan de Steenbokken; hare hoornen zijn min of meer samengedrukt, bij het mannetje met twee scherpe kanten en met dwarsrichels of rimpels voorzien, bij het wijfje geringd of gerimpeld. Voor 't overige komen de Geiten in alle opzichten met de Steenbokken overeen.

Evenals van de meeste andere huisdieren is ook van onze Huisgeit de afstamming onbekend. Van de in 't wild levende Geiten, die vooral in Azië aangetroffen worden, is ons nog zoo weinig bekend, dat het zelfs niet mogelijk is het aantal soorten bij benadering op te geven. Vele dierkundigen meenen, dat de Bezoar-geit meer dan eenige andere soort aanspraak mag maken op de eer ons zulk een nuttig huisdier verschaft te hebben. Werkelijk stemt dit dier in alle hoofdkenmerken met de Tamme Geit overeen; alleen de richting en de kromming der hoornen verschilt.

De Bezoar-geit (*Capra aegagrus*) is wel kleiner dan de Europeesche Steenbok, maar toch aanmerkelijk grooter dan onze Huisgeit. De lengte van den volwassen bok bedraagt ongeveer 1.5 M. de hoogte van de schoft 95 cM. en die van 't kruis 2 cM. meer. De zeer groote en forsche, van weerszijden samengedrukte, van achteren en voren scherpkantige, aan de buitenzijde echter afgeronde en gewelfde horens, welker lengte reeds bij middelmatig groote dieren meer dan 40 cM., bij oude dikwijls meer dan 80 cM. bedraagt, zijn van den wortel af sterk en gelijkmatig gekromd. Zij vormen een achterwaarts gericht, enkelvoudigen boog, die bij oude mannetjes ongeveer een halven cirkel uitmaakt; aan den wortel staan zij dicht bijeen, zijn vervolgens tot over het midden gestadig naar onderen gebogen, richten echter hun spits weer sterk naar voren en naar binnen; de

middengedeelten zijn 30 à 40, de spitsen 18 à 25 cM. van elkander verwijderd. Tusschen de knopen of dwarsrichels van den hoorn, welker aantal bij oude dieren hoogstens 10 à 12 bedraagt, komen talrijke, dwars gerichte rimpels voor. De vacht bestaat uit tamelijk lange, stijve, glad tegen de huid aanliggende bovenharen, die zich op de grens van kop en hals tot een baard verlengen, en uit korte, middelmatig fijne wolharen. Zij is licht roodachtig grijs of roestbruinachtig geel; aan de zijden van den hals en bij den buik wordt de kleur lichter; de borst en de onderzijde van den hals zijn donkerzwartbruin; de buik benevens de binnen- en de achterzijde van de pooten zijn wit. Een scherp begrensde, donkerzwartbruine, overlangsche streep loopt over het midden van den rug tot aan den staart; deze heeft een effen zwarte kleur.

Het verbreidingsgebied van de Bezoar-geit omvat een uitgestrekte landstreek van West- en Middel-Azië. Zij komt voor aan de zuidzijde van den Kaukasus, in den Taurus en in de meeste overige gebergten van Klein-Azië en Perzië tot ver in het zuiden, zelfs in Afghanistan en Beloetsjitan; voorts wordt zij gevonden op verscheidene eilanden van de Middellandsche en meer bepaaldelijk van de Grieksche Zee, misschien ook op de hoogste gebergten van het Grieksche schiereiland. Het is namelijk met nagenoeg volkomen zekerheid gebleken, dat zij het dier is, dat HOMERUS bedoelde bij de beschrijving van het eiland der Cyclopen:

“Der Geiten oneindige schare een speelplaats,
Van 't wilde gedierte, dat nimmer de voet des menschen
verjaagde.”

Door uiterlijk, aard en bewegingen herinnert de Bezoar-geit sterk aan den Steenbok. Vlug en onbekommerd loopt zij langs moeielijke paden, staat dikwijls uren lang op een vooruitstekende rotspunt en kijkt, op duizelingwekkende hoogte onbeschermt, in den ontzaglijken afgrond; zij klimt voortreffelijk en doet met bewonderenswaardigen moed en behendigheid gevaarlijke sprongen. Zij is buitengemeen schuw en weet aan de meeste gevaren te ontkomen.

Gedurende den paartijd, die in November valt, leveren de Bokken elkander langdurige en heete gevechten. In April of Mei brengen de jonge één of twee, de oude geregeld twee jongen ter wereld, zelfs drielingen komen niet bijzonder zeldzaam voor. De jongen volgen de moeder onmiddellijk na de geboorte, en vergezellen haar reeds na den tweeden levensdag op de moeielijkste paden; zij groeien snel en zijn te allen tijde speelsch en tot grappen geneigd.

Levende Bezoar-geiten komen nog steeds zeer zelden in onze dierentuinen voor, hoewel de verzending van dieren dezer soort weinig bezwaren aanbiedt, indien zij sinds hun vroegste jeugd in gevangenschap geleefd hebben.

Een thans nog veelvuldig verbreide meening, waarvan de onjuistheid echter reeds lang geleden aangetoond werd, is oorzaak, dat deze wakkere bergbewoners in vele landen van Azië door den mensch fel vervolgd worden. In de pens van vele Herkauwers vindt men namelijk rondachtige lichamen, ziekelijke verhardingen, die men tot op zekere hoogte zou kunnen vergelijken met de bekende galsteenen en blaassteenen. Zij hebben al naar de diersoort, waarbij zij aangetroffen worden, een verschillende samenstelling. Soms, zooals bij ons vee, bestaan zij grotendeels uit plantvezels en haren, die bij wijze van vilt met elkander vereenigd zijn; deze worden gewoonlijk “gemballen” (*Bezoar germanicus*) genoemd. In andere gevallen, b.v. bij de Lamas en Vicuñas, is het hoofdbestanddeel dezer concrementen een niet brandbare en niet smeltbare stof, n.l. phosphorzure kalk (*Bezoar occidentalis*). De zoogenaamde “Oostersche Bezoar” echter bestaat geheel uit een organische stof; soms uit een eigenaardig vetzuur, soms uit een op galnotenzuur gelijkende verbinding. Aan deze voorwerpen worden belangrijke geneeskrachtige eigenschappen toegeschreven. Terecht werd dit reeds door BONTIUS ontkend. In vele landen o. a. in Indië en Perzië, wordt dit kwakzalversmiddel ook thans nog hooggeschat en duur betaald; hierdoor worden ondernemende jagers aangelokt om een waren verdelgingsoorlog te voeren tegen de dieren, welke dit kostbare product leveren. De Bezoar-geit ontleent haar naam aan de zeer verbreide meening, dat bij haar de “Bezoar” veelvuldiger voorkomt dan bij andere Herkauwers.

De bewoners van de Grieksche eilanden, van den Kaukasus en van den Cilicischen Taurus hechten, naar het schijnt aan de Bezoar-ballen geen waarde; de wilde Geiten worden in deze deelen van haar verbreidingsgebied alleen ter wille van haar vleesch, haar huid en haar hoornen gejaagd. Het voordeel, dat deze jacht oplevert, is niet onbelangrijk. Het zeer smakelijke vleesch van de Bezoar-geit herinnert aan dat van onze Ree en is even zacht en malsch als dit; het wordt in verschen toestand gebruikt, of in lange smalle strooken gesneden en aan de lucht gedroogd om het voor later te bewaren. De langharige huid van het in den winter gedoodde dier doet bij de Muzelmannen dienst als bidtapijt en wordt door hen hooggeschat, omdat zij de daaraan hechtende, sterke lucht aangenaam vinden.

Het kortharige vel, dat des zomers buitgemaakt wordt, levert de grondstof voor de lederen zakken, die in het Oosten tot berging van vloeistoffen dienen; van de hoornen vervaardigt men sabelgevesten, kruithorens enz.; van den dooden Bezoar-bok wordt dus zeer goed partij getrokken.

De geschiedenis en de overlevering werpen in 't geheel geen licht op het vraagstuk van de afstamming van de Huisgeit en van hare buitengewoon talrijke rassen. Wij zijn niet in staat om te bepalen, wanneer de eene of de andere wilde soort huisdier is geworden, of er kruisingen hebben plaats gehad, en zoo ja, in welken tijd dit voor 't eerst geschiedde; evenmin is het bekend, hoe de kenmerkende eigenschappen van de rassen—die, naar duidelijk gebleken is, sedert duizenden van jaren onveranderd overerfd—zich ontwikkeld hebben.

Als het edelste van alle rassen mogen wij wel de Angora-geit (*Capra hircus angorensis*) aanmerken. Zij is een fraai, groot dier van ineengedrongen lichaamsbouw, met stevige pooten, korten hals en kop, zeer eigenaardig gekromde horens en een vreemdsoortig haarkleed. De dieren van beiderlei geslacht zijn met hoornen gewapend. Die van den bok zijn nagenoeg lintvormig samengedrukt, scherpkantig en van achteren stomp toegespitst; gewoonlijk gaan zij in horizontale richting van den kop uit, vormen een lange dubbele schroefwinding en zijn met de spits naar boven gericht; zij hebben dus een drievoudige kromming ondergaan. De geit heeft kleinere, zwakkere, ronde enkelvoudig gebogen hoornen. Korte, glad aanliggende haren komen niet anders voor dan op het aangezicht, de ooren en de onderste gedeelten van de pooten; de overige lichaamsdeelen zijn bedekt met een zeer dikke vacht, welke uit dichte en lange, fijne, zachte, glanzige, zijdeachtige en tot lokken vereenigde, gekroesde haren bestaat. Een tamelijk lange, uit stijve of harde haren samengestelde baard versiert de onderkaak zoowel bij het mannetje als bij het wijfje. Verreweg de meeste leden van dit geitenras zijn eenkleurig en wel schitterend wit; die, welke op lichten grond donkere vlekken vertoonen, zijn zeldzamer. In den zomer valt de vacht bij zeer groote vlokken uit, maar groeit zeer snel weer aan. Fransche fokkers hebben bevonden, dat één zoo'n vacht 1.25 à 2.5 KG. weegt.

[438]

Naar het schijnt, hebben de ouden de Angora-geit in 't geheel niet gekend. BELON was de eerste, die melding maakte van een "wolgeit", waarvan de vacht zoo fijn is als zijde en zoo wit als sneeuw, en tot het vervaardigen van kamelot dient. De naam van dit dier is ontleend aan de kleine stad Angora, in het Turksche pasjalik Anadoli in Klein-Azië, die reeds bij de ouden onder den naam Ankyra als handelsstad zeer beroemd was. Bijna iedere bewoner van deze plaats houdt zich met den wolhandel bezig. Het vaderland van de Angora-geit is droog en heet in den zomer, maar zeer koud in den winter, die echter slechts 3 of 4 maanden duurt. Eerst wanneer de bergen geen voedsel meer opleveren, worden de Geiten in slecht ingerichte stallen gehuisvest; gedurende het overige deel van 't jaar moeten zij op de weide blijven. Zij zijn zeer gevoelig voor temperatuurswisselingen, hoewel de slechte behandeling er niet toe bijdraagt om ze te verweekelijken. Zuivere, droge lucht is volstrekt noodig voor hun welstand. Gedurende het warme jaargetijde wordt de vacht verscheidene malen (éénmaal per maand) gewasschen en gekamd, om haar fraai te doen blijven.

Het geheele aantal Geiten in Anadoli wordt op een half millioen geschat. Deze worden in April geschoren. Op één bok komen in den regel honderd of meer geiten. Angora alleen levert bijna 1 millioen KG. wol, ter waarde van 2.16 millioen gulden. Een deel van de wol wordt in het land zelf gebruikt tot het vervaardigen van sterke stoffen voor de mannen en van fijnere voor de vrouwen; ook worden er kousen en handschoenen van gemaakt; al het overige gaat naar Engeland. Deze vezelstof heet angora-wol, kemelshaar of mohair; de hiervan geweven stoffen noemt men mohair, lustre enz. Men heeft opgemerkt, dat de fijnheid van deze wol afneemt, naarmate de Geiten ouder worden.

Angora-geit (*Capra hircus angorensis*). 1/12 v. d. ware grootte.

Kort nadat de Angora-geit in Europa bekend werd, is men begonnen pogingen te doen, om haar in ons werelddeel te acclimatiseeren. Tot dusver heeft men geen reden tot klagen gehad over den uitslag van deze proefnemingen, die aanleiding hebben gegeven tot het fokken van dit ras in Spanje, Italië, Frankrijk en Zweden; zelfs wordt beweerd, dat de wol van de in Frankrijk geboren dieren fijner is, dan die van hunne stamouders.

[439]

Ook in Kaapland werd dit ras met uitnemend gevolg gefokt. De vraag naar fokdieren is daar zoozeer toegenomen, dat in het jaar 1880 de beste, pas ingevoerde bokken met 1200 à 4800 gulden per stuk betaald werden. Het fokken slaagde naar wensch: de jongen groeiden voorspoedig op. De uitvoer van mohair nam buitengewoon snel toe: in het jaar 1862 bedroeg zij nog geen 500 KG.; in het jaar 1885 echter reeds 2.4 millioen KG., voor een aangegeven waarde van 1.44 millioen gulden. Het is dus niet te verwonderen, dat de Kapenaars de hoop voeden, de Aziaten, zoowel wat de hoeveelheid als wat de kwaliteit van hun mohair betreft, weldra te zullen overvleugelen.

Weinig minder geschat dan het zoeven beschreven ras, is de Kasjmir-geit (*Capra hircus laniger*), een tamelijk klein, maar bevallig gebouwd dier, van bijna 1.5 M. totale lengte, en 60 cM. schouderhoogte. De korte, buitengewoon fijne, weinig gekroesde, zachte, donsachtige wol wordt bedekt door lange, stijve, fijne en sluike bovenharen; alleen het aangezicht en de ooren zijn kort behaard. De kleur is verschillend. Gewoonlijk zijn de zijden van den kop, de staart en de overige deelen van den romp geelwit of licht geelachtig. Het verbreidingsgebied van deze fraaie Geit reikt van Tibet over Boekhara tot in het land der Kirgiezen. Zij werd in Bengalen ingevoerd; in de gebergten van Tibet, waar zij zelfs bij de strengste koude in de open lucht vertoeft, is het aantal dezer dieren zeer groot.

Gedurende langen tijd was men in het onzekere over het dier, welks haar voor het vervaardigen van het "kasjmier", de fijnste van alle wollen stoffen, dient. Door BERNIER, een Fransch geneesheer, die in het jaar 1664 in het gevolg van den Groot-Mogol Tibet bezocht, vernam men, dat twee Geiten, waarvan de eene in 't wild leeft, en de andere als huisdier wordt gehouden, deze wol leveren. Het meest gezocht is het zuiver witte wolhaar, dat geheel de glans en de fraaiheid van zijde heeft. Ieder dier levert 0.3 à 0.4 KG. van deze op dons gelijkende wol. Voor het

weven van één sjaal heeft men de wol van 10 à 20 geiten noodig.

Naar men zegt, bestonden er in Kasjmir gedurende de heerschappij van den Groot-Mogol 40.000 sjaal-weverijen; langzamerhand echter is deze tak van nijverheid zoozeer achteruitgegaan, dat van de 60.000 menschen, die door het sjaal-weven hun kost verdienden, duizenden door gebrek aan werk genoodzaakt werden, het land te verlaten. Thans heeft de sjaal-weverij haar oude vlucht nog niet herkrepen.

Het is licht te begrijpen, dat men reeds voor vele jaren op het denkbeeld is gekomen, de zooveel winst afwerpende Kasjmir-geit in Europa te acclimatiseeren. TERNAUX, die de sjaal-weverijen in Frankrijk invoerde, kwam op het denkbeeld zich dieren van dit ras te verschaffen; de beroemde JAUBERT hielp hem dit doel te bereiken. In het jaar 1818 scheepte deze reiziger zich naar Odessa in, en vernam hier, dat de nomadische stammen in de steppen tusschen Astrakan en Orenburg Kasjmirgeiten hielden; hij bezocht deze menschen, overtuigde zich door nauwkeurig onderzoek van het wolhaar, van de echtheid van het ras hunner Geiten en kocht er 13000 stuks van. Deze kudde bracht hij naar Kaffa in de Krim, scheepte zich hier met hen in en landde in April 1819 te Marseille. Slechts 400 stuks hadden de lange, moeielijke reis kunnen doorstaan, en deze hadden zoo sterk geleden, dat men zeer betwijfelde, of zij voor de fokkerij zouden kunnen dienen. Vooral de bokken waren zeer verzwakt. Gelukkig werd bijna te gelijker tijd een flinke bok van dit ras, dien de Fransche natuuronderzoekers DIARD en DUVAUCEL in Indië ten geschenke hadden gekregen, door hen aan den Parijschen dierentuin gezonden. Hij werd de stamvader van alle Kasjmir-geiten, die thans in Frankrijk voorkomen, en welke aan dit land 7.2 à 9.6 miljoen gulden opleveren. Uit Frankrijk werd de Kasjmirgeit ook naar Oostenrijk en Wurtemberg overgebracht; hier echter leverde het fokken van dit ras ongunstige uitkomsten op.

De M a m b e r - g e i t (*Capra hircus mambrica*) lijkt door hare lange haren eenigszins op de Kasjmir-geit, maar verschilt van deze door de buitengewoon lange, slap afhanginge ooren, die bij geen andere Geit zoo groot zijn en zulk een vorm hebben. In grooten getale vindt men haar tegenwoordig in de nabijheid van Aleppo en Damascus. In verscheidene landen van Azië komt zij voor; de Kirgiezische Tartaren o.a. hebben groote kudden van deze dieren.

Verder verdient, mijns inziens, vermelding de Nijl-geit of Egyptische geit (*Capra hircus aegyptiaca*), welke afbeeldingen zoo veelvuldig aangetroffen worden op oude gedenkteeken. Zij is aanmerkelijk kleiner dan onze Huisgeit, maar staat hooger op de pooten en heeft korter hoornen. Vooral onderscheidt zij zich door haar kleinen kop en zeer grooten ramsneus. De mannetjes zoowel als de wijfjes van dit ras zijn dikwijls ongehoord; hoogstens komen bij deze dieren kleine, dunne, onbeduidende hoorntjes voor; die, welke ik gezien heb, misten bovendien den baard. Meestal zijn zij levendig roodbruin van kleur. In het Beneden-Nijldal worden deze dieren algemeen gefokt; tot in Middel-Nubië treft men ze aan; hooger op worden zij door een ander ras vervangen.

Het zoeven bedoelde ras is de D w e r g - g e i t (*Capra hircus reversa*), een dier van hoogstens 70 cM. lengte, 50 cM. schouderhoogte en niet meer dan 25 KG. gewicht, een der bevalligste leden van de geheele groep. Haar op korte en stevige pooten rustende romp is ineengedrongen; de betrekkelijk breede kop draagt bij beide geslachten korte hoornen, die ternauwernood zoo lang zijn als een vinger. De tamelijk korte, maar dichte beharing is gewoonlijk donker van kleur: meestal ten deele zwart, ten deele roodachtig vaal. Misschien mag men alle landen tusschen de Witte Rivier en den Niger als het vaderland van dit ras beschouwen.

De H u i s g e i t is tegenwoordig bijna over de geheele aarde verbreid. Daar het nut van dit dier algemeen erkend wordt, treft men het aan bij alle volken die een eenigszins geregeld leven leiden. De betrekking, waarin het tot den mensch staat, is zeer ongelijk: de meeste Huisgeiten grazen over dag nagenoeg volgens eigen verkiezing en worden alleen 's nachts onder het toezicht van den mensch gehouden. Verwilderde Geiten ontmoet men waarschijnlijk alleen hier en daar in de gebergten van Zuid-Azië en op eenige eilanden van de Middellandsche Zee.

De veel besproken Geiten van het Eiland R o b i n s o n in den Stillen Oceaan (waar vijf- of zesmaal Robinsonaden voorgevallen zijn, van welke de meest bekende door DE FOE tot een roman werd verwerkt) stammen af van eenige individuën, die door den ontdekker van dit eiland, JUAN FERNANDEZ, in het jaar 1563 achtergelaten werden. Deze Geiten vermenigvuldigden zich buitengewoon sterk in haar nieuw vaderland, dat bergachtig en voor haar gedijen uitnemend geschikt is. (Dit eiland is sinds kort door een vulcanische uitbarsting geheel verwoest.)

De Geit is voor het gebergte geschapen; hoe woester tafereelen het aanbiedt, hoe rijker het is aan steilten en afgronden, des te beter gevoelt zij zich er thuis. In het zuiden van Europa en in de gematigde gewesten van de andere werelddeelen zal

men waarschijnlijk in ieder gebergte kudden grazende Geiten ontmoeten. Zij zijn in staat om de eenzaamste rotsen te verlevendigen en aan de treurigste oorden bekoorlijkheid te verschaffen.

Door allerlei karaktertrekken verschilt de Geit van het Schaap, dat in lichamelijk opzicht zooveel op haar gelijkt. Zij is een vroolijk, wispelturig, nieuwsgierig, plaagziek, tot grappenmaken geneigd dier, waarin ieder onbevooroordeelde behagen moet scheppen. LENZ heeft haar op de volgende, uitmuntende wijze beschreven: "Reeds als het sikje een paar weken oud is," zegt hij, "heeft het grooten lust om zijne merkwaardige sprongen af te wisselen met halsbrekende ondernemingen. Altijd wil het hooger op. Te klauteren op hoopen hout of steen, op muren of rotsen, de trappen op te gaan, is voor een Geit een groot vermaak. Dikwijls is zij na het bereiken van haar doel nauwelijks of in 't geheel niet in staat weder naar beneden te komen. Zij weet niet, wat het is duizelig te zijn: rustig gaat of ligt zij aan den rand van den vreeselijksten afgrond.—Verschrikkelijk zijn de gevechten, die de gehoornde bokken, ja zelfs de geiten, elkander leveren, wanneer zij elkander voor de eerste maal ontmoeten. De schok van de tegen elkander stootende hoornen is op een afstand hoorbaar. Zonder medelijden stooten zij elkander tegen de oogen, den bek, den buik, alnaar het uitkomt en schijnen intusschen volkomen gevoelloos te zijn; toch laat zulk een strijd, die dikwijls een kwartier duurt, ternauwernood andere sporen na, dan misschien een rood oog. Ongehoornde Geiten vechten zoowel onderling als met gehoornde soortgenooten; zij geven er niet om, of het bloed hun over den kop en het voorhoofd vloeit. De ongehoornde dieren trachten ook wel te bijten; maar kunnen op deze wijze geen kwaad doen. Geen van hen verweert zich met de pooten. Als men een Geit, die aan het gezelschap van hare soortgenooten gewoon is, alleen opsluit, blaas zij op een erbarmelijke wijze; dikwijls weigert zij het eten en drinken gedurende langen tijd. Evenals de mensch heeft ook de Geit allerlei nukken: de moedigste wordt soms door onbeduidende dingen zoozeer verschrikt, dat zij hals over kop wegloopt en niet te houden is."

De bok heeft iets ernstigs en waardigs in zijn geheele houding en onderscheidt zich ook door grootere vermetelheid en uitgelatenheid van de geit. "Als er gesnoept, gespeeld of gevochten zal worden," zegt TSCHUDI, "toont hij duidelijk zijn lichtzinnigen aard. Het Schaap heeft slechts gedurende zijn jeugd een opgewekt humeur, zoo ook de Steenbok; de Geit behoudt haar vroolijkheid langer dan zijne beide verwanten. Zonder eigenlijk in ernst twistziek te zijn, daagt zij gaarne iemand tot een tweegevecht uit." Ik denk nog steeds met genoegen terug aan een zeer forschen geitebok, die rustig lag te herkauwen in het dorp, waar ik als jongen woonde. Het was in den vroolijken schooljongenstijd, en wij, baldadige knapen, konden het niet van ons verkrijgen, het op zijn gemak uitgestrekte dier ongestoord te laten. Eén van ons daagde door een stoot met de vlakke hand den Bok tot een tweegevecht uit. Deze stond langzaam op, rekte zich uit, bedacht zich eerst geruimen tijd, ging vervolgens vóór zijn uitdager staan en vatte de zaak veel ernstiger op, dan deze gewenscht had. Hij vervolgde ons door het geheele dorp, bepaald ontevreden, dat wij hem den rug toekeerden; want, zoodra een van ons zich omdraaide om naar hem te kijken, ging hij oogenblikkelijk in vechtpostuur staan en knikte op een veelbeteekenende wijze met den kop. Eerst nadat hij ons ongeveer 10 minuten ver begeleid had, en tot zijn groote spijt bemerkte, dat met zulke lafaards geen twist eerlijk uitgevochten kon worden, verliet hij ons en draafde, makkend over het voorbijgaan van de gelegenheid om zijn moed te toonen, naar het dorp terug.

De Geit is den mensch van nature genegen; zij is eergierig en in hooge mate belust op liefkoozingen. In de hooge bergstreken begeleidt zij den wandelaar, smeekend en zich tegen hem aan vleiend, dikwijls meer dan een half uur. Wie haar, al is het ook maar éénmaal, iets gegeven heeft, wordt niet door haar vergeten, en vol vreugde begroet hij een nieuwe ontmoeting. Als een Geit weet, dat haar meester haar genegen is, toont zij zich ijverzuchtig als een verwende Hond en valt iedere andere Geit, zoodra deze door haar gebiedster wordt voorgetrokken, met de hoorns aan. Zij is schrander en verstandig, en bemerkt het wel, wanneer de mensch haar onrecht heeft gedaan, of haar onrechtmatig bestraft heeft. Goed gedresseerde bokken trekken den bokkenwagen bereidwillig en met genoegen; zij weigeren echter uitdrukkelijk dezen arbeid te verrichten, zoodra zij gekweld of noodeloos geplaagd worden. Er zijn echter nog duidelijker bewijzen te vinden voor het goed ontwikkelde verstand van deze dieren. Het is bekend, dat Geiten afgericht kunnen worden om op het bevel van hun meester zeer verschillende werkzaamheden te verrichten. Dat zij echter, zonder hiertoe afgericht te zijn, duidelijk antwoord kunnen geven op vragen, die men haar doet, kan ik op grond van persoonlijke ervaring verzekeren. Mijn moeder houdt Geiten en stelt er veel prijs op; zij is er daarom bijzonder op gesteld, dat deze dieren goed verzorgd worden. Dadelijk kan zij gewaar worden, of hare beschermelingen tevreden zijn, of niet. Het is voldoende, dat zij zich naar 't venster begeeft en het vraagt. Zoodra de Geiten de stem van haar gebiedster hooren, beginnen zij luid te schreeuwen, ingeval zij de een of andere reden van klagen meenen te hebben, zoo niet, dan zwijgen zij stil.

Wanneer deze dieren in den tuin komen en met een paar zweepslagen van de bloembedden of vruchtboomen verdreven worden, hoort men geen kik van hen; als echter de dienstmeid hen in den stal een slag geeft, schreeuwen zij erbarmelijk.

In het hoogland van Spanje gebruikt men de Geiten wegens haar groote schranderheid als aanvoerders en gidsen van de schapenkudden. De edelste rassen van Schapen grazen daar gedurende den geheelen zomer in het hooge gebergte, in het zuiden dikwijls op hoogten van 2000 of 3000 M. boven den zeespiegel. Hier zouden de herders zich zonder Geiten in 't geheel niet kunnen redden. Deze zoo nuttige dieren worden evenwel als een noodzakelijk kwaad beschouwd; omdat zij de Schapen tot gevaarlijke klimpartijen verleiden.

In Griekenland ziet men bijna geen ander vee dan Geiten; zij bewonen alle bergen en zijn voor den wandelaar reeds op een afstand merkbaar door den zeer duidelijken bokkenstank, dien zij verbreiden.—In vele gewesten worden de Geiten aan zichzelf overgelaten; dit geschiedt ook dikwijls in de Alpen. Zij worden in een bepaald, zeer afgelegen gebied gedreven om hier te grazen, en in den herfst weer bijeen gezocht; niet zelden ontbreekt dan de eene of andere op het appèl. Om dit verlies zoo gering mogelijk te maken, brengt een knecht dagelijks, dikwijls trouwens slechts éénmaal per week, zout naar de weideplaats van de Geiten, die op de hiervoor bestemde, haar welbekende steenklomp, ter bepaalder tijd met groot verlangen naar dit geschenk uitzien.

[441]

In het binnenland van Afrika grazen de Geiten eveneens naar eigen goedvinden, maar worden 's avonds opgesloten in een zoogenaamde "seriba" of omheining van doornen, waar zij tegen de Roofdieren beveiligd zijn. Ook in West-Afrika loopen zij naar vrije verkiezing rond, beklimmen lage boomen met scheef geplaatste stammen, en klauteren zelfs bij afschuttingen met dwarsgerichte balken omhoog. Daar, waar Luipaarden, haar ergste vijanden, voorkomen, worden zij des nachts goed opgeborgen. Zij zijn den menschen, ook den Europeanen, genegen; de reiziger, die Geiten medeneemt, heeft zich hoogstens in den eersten tijd om haar te bekommeren, want meestal hebben zij zich reeds na verloop van eenige dagen geheel aan het reizen met de karavaan gewend.

Amerika heeft hare Geiten van de Europeanen gekregen. Zij zijn thans van het zuiden tot het noorden over dit werelddeel verbreid. Aan het fokken van dit vee wordt echter niet overal de noodige zorg besteed; in vele gewesten wordt het zelfs zeer verwaarloosd, zoo b.v. in Peru en Paraguay, in Brazilië en Suriname; in Chili wordt er beter voor gezorgd. In Australië werd dit nuttige huisdier eveneens ingevoerd; het heeft hier een groote verbreiding gekregen.

Naar beweerd wordt, heeft het onderzoek geleerd, dat onze Geit van 576 inheemsche soorten van planten er 449 eet. Hare veranderlijkheid en wispelturigheid komen bij 't zoeken van voedsel het duidelijkst aan 't licht. Zij streeft onophoudelijk naar nieuwe genietingen, plukt op iedere plaats slechts weinig, proeft en snoept nu eens van de eene, dan weer van een andere plant, en bepaalt zich niet eens tot het beste voedsel. Bijzonder gesteld is zij op boombladen; zij richt daarom in boomaanplantingen groote schade aan. Opmerkelijk is het, dat zij enkele planten, die voor andere dieren zeer schadelijk zijn, zonder nadeel eet: o. a. wolfsmelk, schelkruid, peperboompje en driedistel, zoo ook muurpeper, hoefblad, melisse, salie, scheerling, hondspeterselie en dergelijke kruiden, met smaak eet zij ook rooktabak, stukjes van sigaren, enz. Het liefst eet zij jonge bladen en bloemen van peulgewassen, bladen van allerlei soorten van rapen en kool en van de meeste boomen; het best bekomen haar alle planten, die op droge, zonnige, vruchtbare, hooge gronden groeien. Geiten, die in 't vrije veld grazen, krijgen niet anders dan water te drinken; in den stal geeft men haar een lauwwarm mengsel van roggezemels met een weinig zout en water.

Het wijfje van de Geit werpt 21 of 22 weken na de paring 1 of 2, zeldzamer 3 en slechts bij uitzondering 4 of 5 jongen. Weinige minuten na de geboorte gaan de sikjes staan en zoeken de uier van de moeder; den volgenden dag reeds loopen zij rond en na 4 of 5 dagen volgen zij hun moeder overal heen. Zij groeien snel; in de tweede maand komen de hoorntjes te voorschijn en na verloop van een jaar hebben zij nagenoeg hun volle grootte bereikt.

De Geit is een zeer nuttig huisdier; in vele gewesten kan men haar als den besten vriend van de armen beschouwen. Haar onderhoud kost weinig, in den zomer om zoo te zeggen niets: daarentegen voorziet zij het gezin met melk en levert aan de onbemiddelden ook nog mest voor den akker. LENZ heeft zorgvuldig boekgehouden van de melkopbrengst van een Geit, die goed gevoederd werd; hij vond, dat zij in 1 jaar 885 liter melk kan leveren.

Behalve door haar melk, waar kaas van bereid wordt, die in Griekenland een groote rol speelt bij de voeding van het volk, en ook boter, is de geit nuttig door haar vleesch, haar vel en hare hoornen. Het vleesch van jonge geitjes is zeer smakelijk, hoewel het bijna te malsch is; dat van oudere dieren is niet slecht. Het

vel wordt tot marokijn en corduaan, zeldzamer tot perkament verwerkt; het Oosten brengt nog altijd het grootste deel van de eerstgenoemde ledersoorten aan de markt. Van bokkenleder worden pantalons en sterke handschoenen gemaakt, in Griekenland wijnzakken en in Afrika waterzakken. Voor de lederbereiding wordt aan het vel van de Gewone Geiten van het Kaapland de voorkeur gegeven. Het grove haar wordt in sommige landen voor het vervaardigen van penseelen gebruikt of tot touw ineengedraaid. De hoornen worden door de kunstdraaiers verwerkt; in het oosten en bij vele zoogenaamde wilde volken komen zij ook in de geneeskunde te pas, daar zij als "koppen" dienst doen. Dit uitmuntende dier is dus zoowel gedurende zijn leven als na zijn dood zeer nuttig.

*

In lichamelijk opzicht zijn de Schapen (*Ovis*) zeer nauw verwant aan de Geiten; wat de gemoedsaard betreft, gelijken alleen de in 't wild levende soorten van beide groepen op elkander. De Schapen onderscheiden zich van de Geiten, doordat gene in den regel in 't bezit zijn van traangroeven en klauwklieren, die bij deze meestal ontbreken. De traangroeven, (die op de in dit werk voorkomende afbeeldingen van Schapen en Hertten duidelijk zichtbaar zijn) gaan van den binnenhoek van 't oog uit, kunnen soms een aanzienlijke lengte bereiken en bevatten in den regel een smerige stof, het afscheidingsproduct van de talrijke, hier uitmondende huidsmeerklieren. De klauwklieren zijn behaarde instulpingen van de huid tusschen de bovenste leden van de beide teenen. Een ander punt van verschil tusschen de Schapen en Geiten is de bij gene vlakke, bij deze gewelfde ruimte tusschen de oogen. Voorts hebben de Schapen kantige, op de dwarse doorsnede min of meer driezijdige, dwars gerimpelde, slakkehuisvormig gedraaide hoornen, ook ontbreekt bij hen de baard. Over 't algemeen zijn de Schapen slank gebouwde dieren met een schralen romp, dunne hooge pooten en korten staart; hun kop is van voren sterk versmald; de oogen en ooren zijn matig groot: het haarkleed is ruig en wollig en bestaat uit tweeërlei soort van haren.

Alle in 't wild levende Schapen bewonen de gebergten van 't noordelijk halfond. Hun verbreidingsgebied reikt van Azië tot Zuid-Europa, Afrika en het noordelijk deel van Amerika. Iedere groep van gebergten in Azië bezit één of meer haar kenmerkende soorten. Europa, Afrika en Amerika daarentegen zijn zeer arm aan Schapensoorten en hebben er, voor zoover men weet, ieder slechts één. Vele soorten zijn zeer nauw aan elkander verwant. Zij worden hoofdzakelijk onderscheiden op grond van eigenaardigheden der horens, welke vorm, grootte en kromming als soortverschillen worden aangemerkt. Bij sommige is de rechter hoorn van den wortel tot aan de spits links en de linker hoorn rechts gewonden; vervolgens wijken de hoornspitsen in buitenwaartsche richting uiteen. Bij andere is de rechter hoorn rechts, de linker hoorn links gewonden; de hoornspitsen zijn dan naar achteren gericht; deze hoornen herinneren dus aan die der Geiten.

[442]

Alle Wilde Schapen zijn echte kinderen van het gebergte, die, naar het schijnt, alleen op aanzienlijke hoogten zich wel bevinden: de meeste stijgen tot boven de sneeuwgrens; enkele tot op hoogten van 6000 à 7000 M., waar, behalve zij, geen andere dieren dan Geiten, een Rund, het Muscusdier en eenige Vogels kunnen leven. In vlakke streken treft men geen andere dan tamme Schapen aan; het is aan de exemplaren, die in bergstreken gefokt worden, duidelijk te zien, hoe goed het wonen in een voor hen passende omgeving hun bekomt. Grasrijke dreven en ijle bosschen, steile rotsen en woeste hellingen, tusschen welke steenklompen slechts hier en daar een groen sprietje te voorschijn komt, zijn de verblijfplaatsen van de Wilde Schapen. Al naar het jaargetijde trekken zij van de hoogte naar de laagte, of omgekeerd: de zomer lokt hen naar boven; de ijzige winter drijft hen naar beter bewoonbare oorden, omdat hij den voorraad voedsel in hoogere gewesten met een sneeuw- en ijsskleed bedekt. In den zomer bestaat hun voedsel uit frissche en saprijke Alpenkruiden, in den winter uit mossen, korstmossen en dorre grassen. De Schapen zijn kieschkeurig, wanneer hun een rijke keuze van voederplanten geboden wordt, in hooge mate sober, wanneer er niet veel voor hen te bikken valt: dorre grassen, uitspruitsels, boomschors en dergelijke stoffen zijn in den winter dikwijls de eenige gerechten op hun spijskaart, zonder dat men daarom van hen zeggen kan, dat zij gebrek lijden.

Meer dan bij andere huisdieren, de Rendieren misschien alleen uitgezonderd, ziet men aan de Schapen, hoezeer de slavernij ontaarding na zich sleept. Het tamme Schaap is slechts een schaduw van het wilde. De Geit behoudt tot op zekere hoogte ook nog in de gevangenschap haar zelfstandigheid; het Schaap wordt in de dienst van den mensch een volkomen afhankelijk wezen. Geen dier kan gemakkelijker onder toezicht gehouden, gemakkelijker geregeerd worden dan het tamme Schaap; men zou kunnen meenen, dat het zich er over verheugt, als een ander wezen hem van de zorg voor zijn eigen welzijn ontheft. Dat zulke schepsels goedaardig, zachtmoedig, vredelievend en onschadelijk zijn, is niet te

verwonderen: domheid is de grondslag van hun gemoedstoestand; daarom is het lam geen bijzonder gunstig gekozen zinnebeeld voor deugdzaamheid. In het zuiden van Europa, waar de Schapen meer aan zich zelf overgelaten worden dan bij ons, ontwikkelen hunne geestvermogens zich op een andere wijze, zoodat zij zelfstandiger, vermeteler en moediger zijn dan hier te lande.

De Schapen vermenigvuldigen zich tamelijk sterk. Het wijfje brengt na een draagtijd van 20 à 25 weken 1 of 2, zeldzamer 3 of 4 jongen ter wereld, die kort na hun geboorte in staat zijn hun moeder te volgen. De wijfjes van de wilde Schapen verdedigen hare jongen op gevaar van haar eigen leven en betoonen hun zeer veel liefde.

Bijna alle wilde soorten kunnen zonder groote moeite getemd worden en planten zich geregeld in de gevangenschap voort; hare nakomelingen behouden althans gedurende eenige geslachten haar opgewektheid. Zij hechten zich sterk aan lieden, die zich veel met haar bemoeien, luisteren naar hun stem en laten zich gaarne door hen liefkoozen; zij kunnen zoo tam worden, dat men ze met ander vee naar de weide kan zenden, en niet behoeft te vreezen, dat zij van een gunstige gelegenheid, om de vrijheid te herkrijgen, gebruik zullen maken. De Tamme Schapen, die door den mensch reeds sedert duizenden van jaren als huisdieren zijn gehouden, werden door hem, wegens het groote nut dat zij opleveren, over de geheele wereld verbreid en met goed gevolg ook in die landen ingevoerd, waar zij vroeger niet thuis behoorden.

Wij beginnen de beschrijving van de Wilde Schapen met die van het *Manenschaap* (*Ovis tragelaphus*), welk dier door zijne lang afhanginge manen een zeer eigenaardigen indruk maakt. De vacht bestaat uit lange, ruige borstelharen en fijne, gekroesde wolharen, die den geheelen romp bekleeden. De eerstgenoemde verlengen zich aan den bovenhals, in den nek en aan de schouders tot een rechtopstaanden, korten, aan manen herinnerenden kam en ontwikkelen zich aan de voor- en onderzijde van den romp tot dichte, bijna tot op den grond afhanginge manen, die aan de keel beginnen en zich langs den hals en de voorpooten uitstrekken.

Reeds in het jaar 1561 beschreef CAJUS BRITANNICUS het Manenschaap naar aanleiding van een vel, dat hij uit Mauritië had ontvangen. Daarna kreeg men gedurende geruimen tijd geen nieuwe berichten over dit dier, waarvan voor 't eerst weer door PENNANT en later door GEOFFROY melding werd gemaakt. De laatstgenoemde ontmoette het in de nabijheid van Kairo in het gebergte; andere onderzoekers hebben het aan den Boven-Nijl en in Abessinië gevonden. Het veelvuldigst komt het in den Atlas voor. R. JANNASCH zag het in 't zuiden van Marokko.

“Het Manenschaap wordt,” naar BUVRI bericht, “in het zuiden van Algerië door de inboorlingen in den regel AROEI genoemd. Zonder twijfel zal het in de hoogste gedeelten van het gebergte, in den Marokkaanschen Atlas, nog veelvuldiger zijn dan in Algerië, daar deze gewesten weinig door den mensch bezocht worden, hetgeen voor het gedijen van een Herkauwer niet anders dan bevorderlijk kan zijn.

“De Aroeï houdt gaarne verblijf op de hoogste rotskammen van het gebergte, die men alleen door een doolhof van gespleten steenklompen en van rolsteenen kan bereiken; de jacht op dit dier is daarom zeer bezwaarlijk en dikwijls zelfs met gevaar verbonden. Daarbij komt nog, dat er niet veel voordeel door te behalen is, want het Manenschaap leeft eenzaam. Alleen in den paartijd, die in November valt, vormen zich gezelschappen, die uit wijfjes bestaan, waarbij zich weldra ook de rammen voegen; het mannetje en het wijfje leven eenigen tijd samen en gaan vervolgens weer ieder afzonderlijk hun weg. De Arabieren houden veel van het vleesch van dit Wilde Schaap; het gelijkt veel op dat van een Hert. Van de vellen maken zij voetkleeden; de huid wordt op sommige plaatsen gelooid en tot marokijn verwerkt.

“Hoewel de Aroeï niet zeer algemeen voorkomt, wordt hij menigmaal door de bewoners van het gebergte in strikken gevangen en dan gewoonlijk voor een geringen prijs verkocht aan den bevelhebber van de naastbijgelegen militaire post. In den tuin van de sociëteit te Biskra bevond zich een jonge Aroeï, die bij den 5 M. hoogen muur, welke het terrein omgaf, met weinige, bijna loodrechte sprongen oplom, alsof hij over den vlakken grond liep; daarna stond hij zoo rustig op de kruin van den muur, die ternauwernood een hand breed was, dat hieruit voldoende bleek, hoezeer hij zich daar op zijn gemak bevond.”

In den laatsten tijd is het Manenschaap in onze dierentuinen geen zeldzaamheid meer.

Slechts twee breedtegraden verder noordwaarts ligt het vaderland van den *Moefflon* (*Ovis musimon*), het eenige Wilde Schaap, dat Europa—de gebergten

van Sardinië en Corsika—bewoont. Vrij algemeen is men van oordeel, dat de Moefflon in vroegere tijden ook in andere deelen van Europa voorkwam, en o. a. ook op de Balearische eilanden en in Griekenland gevonden werd; voor deze meening zijn echter geen stellige bewijzen bij te brengen. Nog altijd treft men tegenwoordig den Moefflon in troepen aan, die, naar men zegt, dikwijls uit een 50-tal exemplaren bestaan, maar gewoonlijk veel minder leden tellen.

Uit oude berichten blijkt, dat deze Wilde Schapen eertijds buitengewoon veelvuldig waren. Vroeger werden er op een enkele groote jacht soms 400 à 500 stuks van gedood; tegenwoordig mag men tevreden zijn, als men er enkele exemplaren van overmeestert; bij jachtpartijen, die op onbekrompen wijze uitgerust zijn, gebeurt het zeer zelden, dat men 30 à 40 van deze dieren buit maakt.

De Moefflon behoort tot de kleinste Wilde Schapen hoewel zijn lengte, met inbegrip van den (hoogstens 10 cM. langen) staart, niet minder dan 1.25 M., zijn schouderhoogte 70 cM. en zijn gewicht 40 à 50 KG. bedraagt. De hoornen bereiken, langs de kromming gemeten, een lengte van ongeveer 65 cM. en een gewicht van 4 à 6 KG. Zijn lichaamsbouw is meer gedrongen dan die van eenig ander Wild Schaaap. De ruglijn is donkerbruin, overigens is de kleur vosrood; aan den kop heeft zij een aschgrauwe tint; aan den snuit, het kruis, de randen van den staart, de onderste gedeelten der pooten en de buikzijde gaat zij in wit over. De hoornen van den ram zijn sterk en lang, aan den wortel zeer dik en op de doorsnede driehoekig. Het aanmerkelijk kleinere wijfje verschilt van den ram door de meer naar vaal zweemende kleur en ook door het ontbreken of zeldzaam aanwezig zijn van de hoornen.

In tegenstelling tot het Manenschaap, leeft de Moefflon in troepen, die onder de leiding van een ouden en sterken ram staan. Deze troepen kiezen de hoogste bergtoppen tot verblijfplaats en houden zich hier bij steile, min of meer ontoegankelijke rotswanden op. Evenals dit bij andere, gezellig levende Herkauwers geschiedt, houden eenige individuën steeds zorgvuldig de wacht; zij laten bij het waarnemen van een verdacht verschijnsel een angstkreet hooren en waarschuwen op deze wijze hunne metgezellen, die daarna, evenals de schildwachten, onmiddellijk de vlucht nemen. In den paartijd verdeelt het gezelschap zich in kleine, uit één ram en verscheidene schapen bestaande troepjes; de als gids dienende ram heeft zijn gezag door dapperheid in den strijd met zijne mededingers verworven. In de maanden December en Januari hoort men het kletteren van de tegen elkander botsende hoornen in 't gebergte weerklinken; als men voorzichtig op het geluid afgaat, ziet men de sterke rammen van den troep met omlaag gehouden kop tegenover elkander staan; met zooveel geweld rennen de strijders elkander tegemoet, dat het onverklaarbaar is, hoe zij zich in het strijdperk staande kunnen houden.

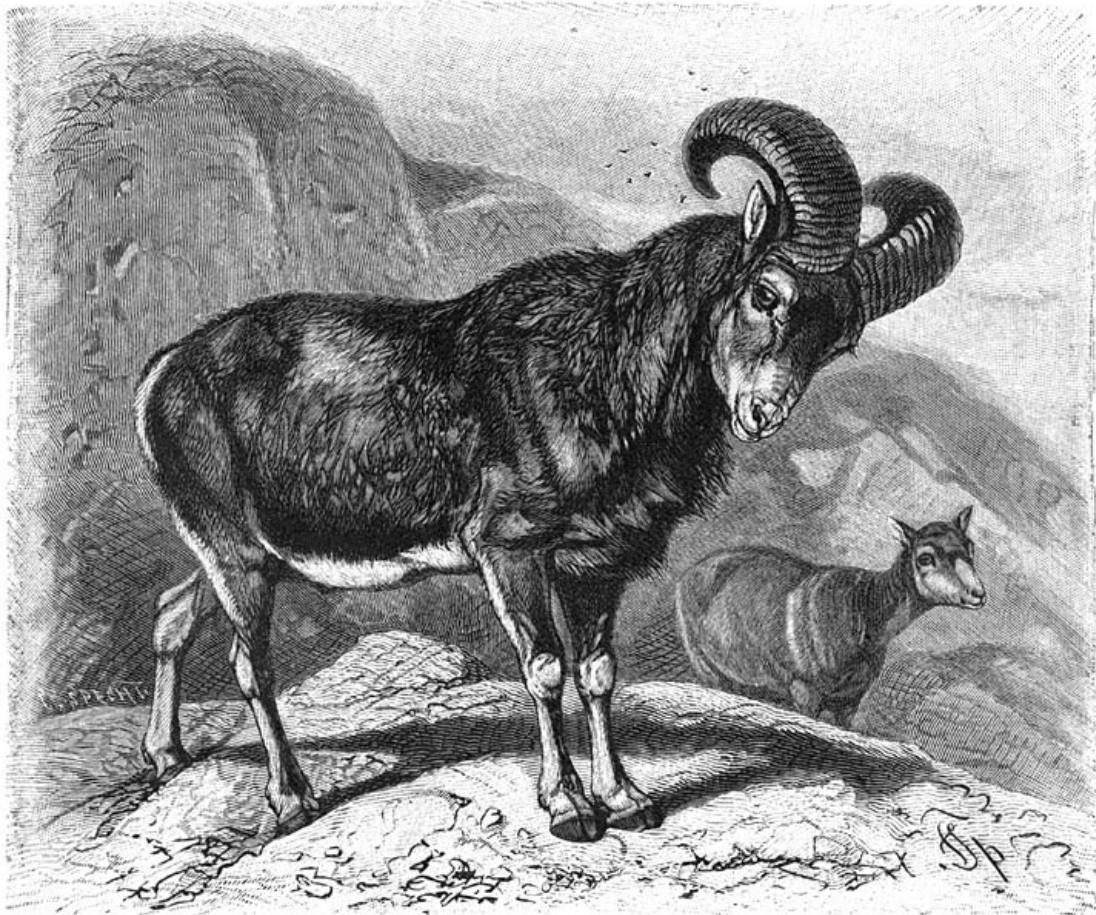

In April of Mei brengt de ooi 1 of 2 jongen ter wereld, die haar reeds na weinige dagen op de halsbrekenste paden met de grootst mogelijke zekerheid van beweging volgen en haar spoedig in al hare vaardigheden evenaren.

De bewegingen van den Moefflon zijn vlug, behendig snel en doeltreffend, maar worden niet bijzonder lang volgehouden, het minst nog op den vlakken bodem. In het klimmen toont hij zich meesterlijk bekwaam. Volgens CETTI is hij zeer vreesachtig; bij het geringste gedruisch siddert hij van angst en schrik over het geheele lichaam en vlucht zoo schielijk mogelijk.

De mensch maakt van elk beschikbaar middel gebruik om dit hooggeschatte wild meester te worden. Men verhaalt, dat de rammen in den paartijd door de in 't struikgewas verborgen jagers, die het blaten der ooiën nabootsen, gelokt kunnen worden; de gewone wijze van jagen is echter het "bekruipen," ofschoon zij slechts zelden een goede uitkomst oplevert.

Oude, volwassen Moefflons worden waarschijnlijk nooit levend gevangen, de jongen alleen, nadat men hun moeder gedood heeft. Zij geraken spoedig aan hun verzorger gewend; hoewel zij zeer tam worden, behouden zij steeds de opgewektheid en den vluggen aard, waardoor zij zich in den wilden staat zoozeer onderscheiden. Op Sardinië en Corsika ziet men in de dorpen dikwijls getemde Moefflons; sommige zijn zoozeer aan den mensch gehecht, dat zij hem, als een Hond, overal volgen, naar zijn stem luisteren, enz. Lastig zijn zij alleen door hun moedwilligheid. Zij doorsnuffelen alle hoeken van het huis, werpen daarbij allerlei voorwerpen om, breken potten en pannen en halen allerlei streken uit. Uit alles wat ik bij gevangen Moefflons heb opgemerkt, blijkt, dat zij zwak van geestvermogens zijn, ongeschikt om te oordeelen en zeer vergeetachtig. In de vallen, die ik plaatste, lokte ik hen door hun voedsel voor te houden. Onnadenkend kwamen zij telkens weer in de strikken en netten, ofschoon zij het blijkbaar zeer onaangenaam vonden,

Moefflon (*Ovis musimon*). 1/12 v. d. ware grootte.

dat zij zich hadden laten vangen. De bewijzen van geesteswerkzaamheid, die ik bij hen opmerkte, zijn: een zekere mate van plaatszin, een flauwe herinnering aan ontvangen weldaden, gehechtheid aan het gezelschap, waaraan zij gewoon zijn geraakt, en liefde voor de jongen.

In Centraal-Azië en Noord-Amerika treft men de grootste Wilde Schapen aan; deze onderscheiden zich door het bezit van kolossale hoorns en lange pooten.

De Argali van de Mongolen (*Ovis argali*) is zoo groot als een kalf van 9 maanden.

De forsche, driezijdige, breede hoornen staan aan den wortel dicht bij elkander, krommen zich eerst naar achteren en naar buiten, vervolgens naar onderen en zijwaarts, met de spits echter weder naar achteren en naar boven; van onderen tot boven zijn zij bedekt met opzwellingen, die ringvormig den geheelen hoorn omgeven en een golfsgewijs beloop hebben, of als 't ware dooreengevlochten zijn. Het overal zeer gelijkmatige haarkleed bestaat uit dicht bijeengeplaatste, golvende bovenharen en fijn, kort wolhaar. De heerschende kleur is mat vaalgrijs; zij gaat in het aangezicht, aan de beide bovenste afdeelingen der pooten, aan de bovenste helft van den voet, aan de randen van het achterkwartier en aan het achterste deel van den buik over in een merkbaar donkerder, bruinachtig grijs, aan het voorste deel van den snuit, op het breede achterste, aan de onderste helft van de voeten in grijsachtig wit.

Het verbreidingsgebied van den Argali reikt van de bergen van het district Akmolinsk tot den zuid-oostrand van de Mongoolsche hoogvlakte en van den Altaï tot aan den Alatau; misschien strekt het zich nog verder zuidwaarts uit.

De Argali houdt niet van vochtige, met bosschen bedekte gebergten en ook niet van groote hoogten. Bergruggen, die zich 600 à 1000 M. boven den zeespiegel verheffen, rijk aan kale rotsen, met hellingen, waarop weinig boomen groeien en dalen met breed grondvlak worden bij voorkeur door hem als woonplaats gekozen. Hij bewoont 's zomers en 's winters nagenoeg hetzelfde gebied; hoogstens begeeft hij zich van den eenen bergrug naar den anderen. Tot aan den paartijd blijven de mannetjes van de wijfjes gescheiden; gene vormen troepjes van 3 à 5 stuks, deze leven meestal afzonderlijk; kort vóór den paartijd vereenigen zij zich tot kleine kudden van gemiddeld 10 en hoogstens 15 individuën.

[445]

Gedurende den zomer voedt de Argali zich met alle planten, die het Tamme Schaaap bij voorkeur gebruikt; gedurende den winter behelpt hij zich met mossen; korstmossen en verdroogde grassen. Hij beklimt dan de toppen en kammen van de rotsen, vanwaar de wind de sneeuw heeft doen verstuiven, zoodat de korstmossen blootliggen. Hij is kieschkeuriger bij het drinken dan bij het grazen, daar hij zich altijd naar bepaalde bronnen begeeft en aan deze klaarblijkelijk de voorkeur geeft boven andere. Zouthoudende gronden worden ter wille van de door alle Herkauwers zeer gewenschte lekkernij dikwijls bezocht. Zoolang de sneeuwlaag niet al te dik geworden is, hindert de winter hem weinig, daar de dichte vacht hem tegen de guurheid van het klimaat beschut.

Naar het schijnt, zijn de zintuigen van den Argali uitmuntend en gelijkmatig ontwikkeld. Zij zien, hooren en speuren buitengewoon goed, houden van lekkernijen, wanneer zij ze krijgen kunnen, en zullen vermoedelijk ook wat het gevoel betreft, niet misdeeld zijn. Hun uitzicht teekent bedachtzaamheid en bewustzijn van kracht; ook merkt men bij hen het vermogen om te oordeelen en te onderscheiden op. In landstreken, waar hun verstand gescherpt wordt door aanhoudende vervolgingen, toonen zij zich steeds voorzichtig, hoewel niet bepaald schuw; in 't tegenovergestelde geval geven zij verrassende bewijzen van argeloosheid. Opmerkelijk is hun dwaze nieuwsgierigheid, die hen in sommige gevallen aan groote gevaren blootstelt. Reeds de oude STELLER verhaalt, dat de jagers van Kamtschatka de Wilde Schapen, die in hunne gebergten leven (het Dikhoornschaap en zijne verwanten), bezighouden met een pop, die van hunne kleederen vervaardigd is, en intusschen langs omwegen nader sluipen, totdat zij het wild binnen schot hebben. PRSHEWALSKI vernam van den Argali hetzelfde, en onderzocht de waarheid van het verhaal der Mongolen, door zijn hemd op een laadstok te hangen; de aandacht van een vluchtende kudde Wilde Schapen werd hierdoor gedurende een kwartier uurs geboeid. Zelfs met zulke listen is voor de jacht op den Argali een geoefend jager, die bovendien een uitmuntend schutter moet zijn, noodig. Het vleesch van dit dier wordt door de Kirgiezen zeer geschat, en is ook inderdaad voortreffelijk, ondanks zijn sterken wildsmaak.

Behalve door den mensch, wordt de volwassen Argali vervolgd door den Tijger, den Wolf en den Alpenwolf, ofschoon deze Roofdieren slechts zelden hun doel bereiken. Eerder gelukt het hun een Argali-lam buit te maken, hoewel dit nog meer reden heeft om den Steenarend te vreezen. Indien het gelukt den Argali te temmen, zal men hierdoor een huisdier verkrijgen, dat van groot belang zou kunnen worden. Daar het zoowel den strengen winter als den gloeienden zomer van de steppe trotseert, zou het waarschijnlijk beter dan eenig ander dier geschikt zijn, om in andere gewesten ingevoerd te worden.

Het Dikhoornschaap (*Ovis montana*) bewoont het Rotsgebergte en de verder westwaarts gelegen landstreken van 68° tot ongeveer 40° N.B.; het wordt echter uitsluitend in de wildste en ontoegankelijkste bergstreken aangetroffen. Tot dezelfde soort wordt een in Kamtschatka levend Wild Schaaap gerekend, hoewel het zich van zijn Amerikaanschen verwant door minder sterk ontwikkelde hoornen onderscheidt.

Onze bekendheid met het Dikhoornschaap is tamelijk onvolledig, vooral wat betreft de levenswijze. Volwassen rammen hebben een lengte van 1.9 M., met inbegrip van den slechts 12 cM. langen staart en een schouderhoogte van 1.05 M.; het wijfje is 1.4 à 1.5 M. lang en 90 à 95 cM. hoog. Gene bereiken een gewicht van 175 KG. (alleen de hoornen wegen soms 25 KG.); de ooi wordt 130 à 140 KG. zwaar. De gestalte is gedrongen en gespierd; de kop gelijk op dien van den Steenbok. De lengte van de kolossale hoornen, langs de kromming gemeten, bedraagt soms 70 cM. Het haar gelijk niet op wol, maar is hard, hoewel zacht op het gevoel, zwak golvend en hoogstens 5 cM. lang; een vuil grijsbruine kleur, die langs den rug donkerder wordt, heeft de overhand.

De levenswijze van de Dikhoornschapen verschilt, naar men meent, niet van die hunner verwanten, en onderscheidt zich niet eens belangrijk van die der Steenbokken. Evenals deze, zijn zij onovertroffen meesters in de kunst van 't bergen beklimmen. Zoodra zij iets vreemds opmerken, vluchten zij naar steile hoogten, en posteeren zich hier op vooruitspringende rotsen om hun gebied te overzien. Waar zij den mensch hebben leeren kennen, vreezen zij hem niet minder dan hun anderen, iets minder gevaarlijken vijand, den Wolf. Het vleesch van dit dier wordt door de blanken zoowel als door de Indianen gegeten, maar heeft een schaapachtigen reuk, die vooral bij dat van de mannetjes duidelijk merkbaar is. De duurzame en sterke, maar toch zachte en buigzame huid wordt door de Indianen voor het vervaardigen van hunne fraaie, lederen hemden zeer gezocht.

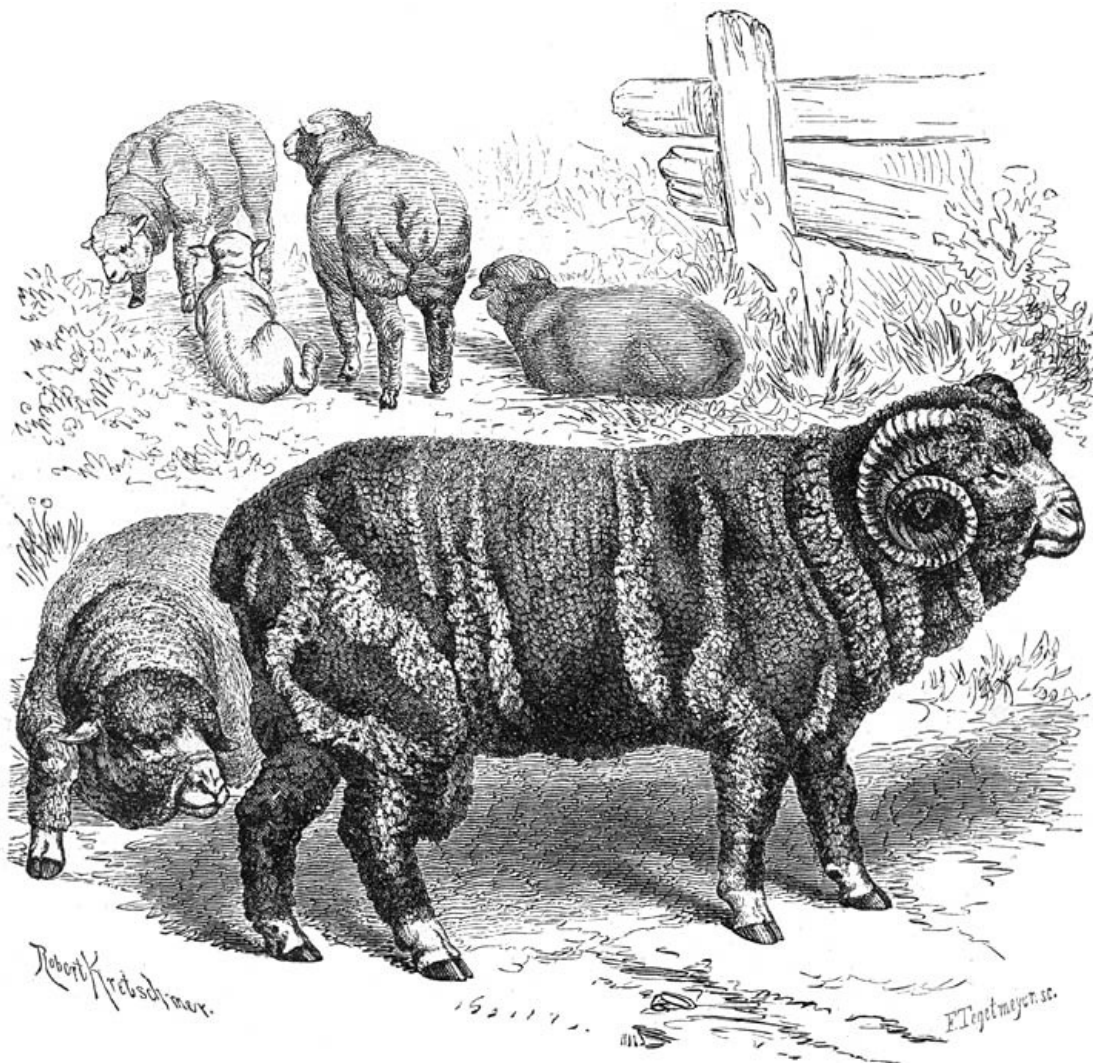
Het vangen van jonge Dikhoornschapen werd altijd als een zeer moeilijke zaak beschouwd, daar deze dieren met hunne moeders in den regel naar de minst toegankelijke plaatsen vluchten. In den laatsten tijd is men er evenwel in geslaagd; in het verre westen heeft men niet alleen jonge rammen zoo ver getemd, dat men ze vrij bij de tamme kudde kan laten loopen, maar bovendien goede uitkomsten verkregen van de kruising dezer dieren met Huisschapen. Het vleesch van de hierdoor ontstaande bastaarden wordt zeer geroemd.

Evenmin als van de oorsprong van andere Herkauwers, die door den mensch onderworpen en volslagen huisdieren geworden zijn, kan men iets bepaalds zeggen van de afstamming van ons H u i s s c h a a p . De meeningen van de natuuronderzoekers over dit vraagpunt loopen zeer ver uiteen. Eenige meenen, dat alle rassen van Schapen van één enkelen wilden vorm afstammen, die vermoedelijk reeds sinds onheugelijke tijden volkomen uitgestorven, of geheel in den tamen staat overgegaan en dus nergens meer te vinden is. Anderen daarentegen beweren, dat men in geen geval aan een enkele stamsort moet denken, maar dat verscheidene soorten van Wilde Schapen getemd werden en door herhaalde kruising de talrijke, thans bestaande Schapenrassen opgeleverd hebben. Sommigen zien in den Moefflon, anderen in den Argali, enkelen ook in den Aroeï, verscheidene in den S c h a (*Ovis vignei*) van Klein-Tibet den bedoelden stamvorm; anderen, waarbij ook ik mij voeg, erkennen openhartig hun onwetendheid en laten terecht uitkomen dat onderstellingen, die niet op goede gronden berusten, de oplossing van het vraagstuk geen stap verder kunnen brengen. De punten van verschil tusschen de rassen hebben hoofdzakelijk betrekking op de wijze van kromming van de hoornen op de lengte en andere eigenschappen van den staart en op de beharing.

[446]

Volgens de laatste onderzoekingen bestaan er goede gronden voor de meening, dat ook de zoo talrijke Schapenrassen niets anders zijn dan kunstproducten, ontstaan onder den invloed, dien de mensch geoefend heeft op de kruising der afstammelingen van Wilde Schapen; het is gebleken, dat zij veranderlijk zijn, wat gestalte en grootte, vorm van de hoornen en samenstelling van de vacht, levenswijze, gewoonten en allerlei andere eigenschappen betreft.

Als het meest voordeelige van alle Huisschapen beschouwt men tegenwoordig het M e r i n o - s c h a a p (*Ovis aries hispanica*), dat in Spanje zijne kenmerkende eigenaardigheden verkregen heeft en achtereenvolgens tot veredeling van bijna alle Europeesche rassen gebruikt werd. Middelmatic groot en vol gebouwd, onderscheidt het zich door zijn grooten kop, die aan het voorhoofd plat, langs den rug van den neus gewelfd, aan den snuit afgestompt is; het heeft kleine oogen, groote traangroeven en middelmatig lange, toegespitste ooren. De horens, die in den regel alleen bij den ram voorkomen, zijn frisch, bij den wortel reeds zij- en rugwaarts gekromd, vervolgens naar boven gedraaid; zij vormen zoo een uit twee schroefwindingen bestaande spiraal. De hals is kort en dik, sterk geplooid, van onderen met een "kossem" voorzien, aan de keel kropvormig gezwollen. De betrekkelijk korte, maar stevigen en gespierde pooten hebben stomp toegespitste hoeven. De vacht bestaat uit korte, zachte en fijne, bijzonder regelmatig gekroesde wol.

Merino-schaap (*Ovis aries hispanica*). 1/12 v. d. ware grootte.

“In Spanje” bericht mij MARTINEZ, secretaris van de Vereeniging van schapenfokkers in Spanje, “onderscheidt men drie hoofdrassen van Schapen: de *Entrefina* of middelmatig fijne, die het talrijkst zijn, de minder talrijke *Choerra* en de *Merino*, de edelste van alle, welker aantal echter tegenwoordig op betreurenswaardige wijze vermindert. Vele buitenlanders hebben gemeend, dat er in Spanje geen ander ras van Schapen bestond en nog bestaat, dan het Merino-ras, dat dan ook ongetwijfeld gedurende eeuwen aan onze Schapen hun goeden naam heeft verschaft; verschillende oorzaken hebben echter samengewerkt om in Spanje de voorliefde voor dit ras te doen verminderen en het door de beide andere bovengenoemde rassen te vervangen.”

Een uitmuntenden invloed heeft het Merino-schaap op de ontwikkeling der schapenfokkerij in Kaapland gehad. In 1812 werden tot veredeling van de Kaapsche Schapen door REITZ en M. VAN BREDA exemplaren van het Saksische Electoraal-ras ingevoerd: afstammelingen van de Merino's, die de keurvorst (elector) FRIEDRICH AUGUST in 1765 en 1771 uit Spanje ten geschenke ontving. In 1820 werd dit streven nagevolgd door andere kolonisten, die direct uit Spanje Merino-schapen invoerden. De nakomelingen en de kruisingsproducten van deze dieren werden wederom gekruist met andere Schapen van edel ras, die uit Pommeren, Hannover en Australië afkomstig waren; op deze wijze zijn verscheidene, voor de verschillende gewesten uitmuntend geschikte slagen ontstaan.

De Schapenrassen worden verdeeld in twee groepen naar de lengte van den staart, die bij de kortstaartige 13 of minder, bij de langstaartige 14 à 22 wervels bevat. De onderverdeling van deze groepen berust op het bezit of gemis van hoornen, op eigenaardigheden van de hoornen, den staart, de pooten, enz., maar vooral op de samenstelling van de vacht; deze heeft den belangrijkste invloed op het voordeel, dat de schapenteelt afwerpt. Dit hangt af van het drieërlei gebruik, dat van het Schaap gemaakt wordt; de voortbrenging van vleesch en vet, van melk en van wol. Bij sommige rassen staat het eene product op den voorgrond, bij andere moeten vooral de overige producten voor de moeiten van de schapenteelt vergoeding verschaffen.

Van de uitheemsche, gehoornde, kortstaartige rassen is o. a. merkwaardig het *Vetstuitschap* (*Ovis aries steatopyga*), welks vertegenwoordigers de steppen

bewonen, die aan de zuidoostelijke grens van Europa, beginnen en zich door Midden-Azië tot in China uitstrekken. Het is het Schaap van de Tartaren, Kirgiezen, Kalmukken en Bureten. Zijn naam dankt het aan de groote ophooping van vet aan weerszijden van den staartwortel. De zeer korte staart, die soms niet meer dan 3 of 4 wervels bevat, ligt verborgen tusschen de twee bedoelde vetklompen, die zich aan de achtervlakte van den romp over de bovenste gedeelten van de achterbouten uitbreiden en door een onbehaarde huid bedekt zijn. Bij een Schaap van 100 KG. levert het uitsmelten van dezen "vetstuit" soms meer dan 20 KG. vet op. De vacht is grof; de harige wol wordt voor de bereiding van vilt gebruikt.

Een soortgelijke ophooping van vet komt voor bij het eveneens kortstaartige *Stompstaartschaap* (*Ovis aries pachycerca*), dat in Arabië, Perzië en Opper-Egypte thuis behoort. De dieren van dit ras zijn tamelijk groot, ongehoord of met kleine hoornen voorzien. De vacht gelijkt, evenals bij het vorige ras, meer op die der Wilde Schapen, dan op die van onze Huisschappen, daar het bovenhaar (hier glanzig en eenigszins kroes) verreweg de overhand heeft over het fijnere en kroezere wolhaar. Bij de lammeren is het haarkleed echter buitengewoon fijn en wollig. De kop en het bovenste gedeelte van den hals zijn gewoonlijk zwart, de overige lichaamsdeelen wit van kleur (Zwartkop-schaap). De behaarde, middelmatige lange staart bevat 13 wervels; buiten de vetmassa, die zich rondom de bovenste staarthelft afgezet heeft, steekt de niet verdikte staartspits uit.

Bij een groep van langstaartige rassen, bij het *Vetstaartschaap* (*Ovis aries platyura*), is de geheele staart door buitengewone vetophooping zeer sterk verbreed en verdikt. Het meest loopt dit verschijnsel in 't oog bij een in Syrië levend slag, waar de zeer lange, breede en met een wollige vacht bekleede staart een omhoog gekromde spits heeft en een gewicht van 15 KG. kan bereiken. Naar men zegt, wordt onder dit zware aanhangsel soms een plankje gebonden, dat ook wel op wieltjes rust, om de moeite verbonden aan het medesleepen van den staart te verminderen en beschadiging er van te voorkomen. De romp is bij dit ras met een vuil witte wol bedekt; de met korte en stijve haren begroeide kop, de ooren en de pooten zijn lichtbruin van kleur.—Vetstaartschappen met een middelmatig langen staart worden ook nog wel in sommige landen van Europa (Macedonië, Zuid- en Midden-Italië en de zuidelijke departementen van Frankrijk) gefokt, voorts in Azië (Anatolië, Tartarije, Perzië en Arabië), het meest echter in Afrika (de landen langs de noordkust, Egypte, Abessinië, Centraal Afrika); alle nomaden van deze gewesten houden Schapen van dit ras. De Hottentotten hadden ze, toen de Hollanders zich aan de Kaap de Goede Hoop vestigden. Ook bij deze dieren kan de staart een aanzienlijk gewicht verkrijgen: bij een in Perzië gefokt Schaap van dit ras was hij 5 KG. zwaar.

Een ander langstaartig ras, het *Manendragend Huisschaap* (*Ovis aries afrikana*), herinnert aan het in 't wild levende Manenschaap door de afhangende, lange, zwarte haren, waarmede de schouders, de borst en de hals begroeid zijn, terwijl de beharing der overige lichaamsdeelen kort is. Het is een huisdier van den Schilloek-stam, die aan den linkeroever van den Witten Nijl woont.

Eveneens langstaartig zijn: het *Langpootige Schaap* (*Ovis aries longipennis*), dat in West-Afrika (Fezzan, Senegambië, Opper- en Neder-Guinea) voorkomt en, evenals het vorige, geen andere dan borstelharen heeft, en het *Spiraalhoornschaap* (*Ovis aries strepsiceros*), dat in 't zuid-oosten van Europa (Candia, Macedonië, Walachije, Moldavië, Hongarije) aangetroffen wordt, en zich, behalve door zijne op kurketrekkers gelijkende, lange, boven- en zijwaarts gerichte hoornen, ook door zijn grove, meestal blauwachtig grijze vacht onderscheidt, welker bovenharen in één jaar een lengte van 24 cM. bereiken, terwijl de wolharen in dien tijd 12 cM. worden. Ook het *Hangoorscheap* (*Ovis aries catotis*), waartoe de groote, hoogpootige, ongehoorde Lombardische Schapen behooren, heeft een uit bovenhaar en wolhaar bestaande vacht.

Niet anders dan borstelige bovenharen vindt men daarentegen bij het *Langstaartschaap* (*Ovis aries dolychura*), dat een langen over den grond sleepende, niet met vet begroeiden staart heeft, en waartoe, behalve het Arabisch-Syrische Bedoeïnen-schaap en Tscherkessen-schaap, ook het Engelsche Leicester-schaap behoort; bij het laatstgenoemde slag is het haar wit, glanzig, fijn en zwak golvend.

Tot de langstaartige rassen behoort ook nog het *Bergschaap*, welks slagen in de vele bergstreken van Europa (Zevenburgen, Sardinië, Zwitserland, Frankrijk, Engeland, Ierland) veelvuldig gefokt worden. Zij zijn over 't algemeen klein, maar sterk gebouwd; zoowel de rammen als de ooien zijn ongehoord; zij hebben meer wolhaar dan de Spiraal-hoornschappen.

Belangrijker dan de tot dusver genoemde, uitheemsche vormen, zijn voor ons de inheemsche. Deze behooren gedeeltelijk tot de groep van langstaartige rassen, die onder den naam *Landschaap* (*Ovis aries aries*) samengevat worden. Van de

drie inheemsche slagen, die men er rekent, is één, het Drentsche, gekenmerkt door lange, zware, 2 of 3 spiraalwindingen vormende hoorns bij de rammen, en korte, rechte, achterwaarts gerichte hoorns bij de oaien; bij de beide andere, het Veluwsche en Kempensche slag, blijft de hoornvorming achterwege, of komt alleen bij de ram in geringe mate voor. De Landschappen bewonen vlakke en droge gronden, en stellen minder hooge eischen wat het voedsel betreft, dan de Laaglandschappen, die tot de groep *Kortstaarschap* (*Ovis aries brachyura*) behooren, en o. a. de lage, vochtige kuststreken van ons land bewonen, waar men ze in Groningsche, Friesche, Texelsche, Zeeuwsche en Vlaamsche Schapen onderscheidt. De hoornvorming is hier zelfs bij de rammen van weinig beteekenis. Het Texelsche ras levert de beste wol; het wordt in verschillende gedeelten van Holland gefokt.

Het *Huischap* is bedaard, geduldig, zachtmoedig, onnoozel, slaafsch, willoos, vreesachtig, lafhartig, in een woord saai. Het is nagenoeg onmogelijk positieve eigenschappen te noemen, welke bij dit dier bepaald op den voorgrond treden; het heeft geen karakter. Het begrijpt en leert niets, kan zich daarom ook niet alleen redden. Als de egoïstische mensch het niet onthief van alle zorgen, zou het in zeer korten tijd ophouden te bestaan. Het is belachelijk vreesachtig en erbarmelijk lafhartig. Ieder onbekend gedruisch maakt de geheele kudde beangst; bliksem en donder en storm, ruw weder in 't algemeen, brengen het geheel buiten zich zelf, en verijdelen niet zelden de met groote moeite genomen voorzorgen van den mensch.

[448]

In de steppen van Rusland en Azië hebben de herders dikwijls veel te lijden. Bij sneeuwjacht en storm geraken de kudden verstrooid, hollen als zinneloos de steppe in, storten zich in 't water en zelfs in zee, blijven stompzinnig op dezelfde plaats staan, laten zich door de sneeuw bedekken of verkleumen, zonder eenige pogingen aan te wenden, om zich op een of andere wijze te beschutten of naar voedsel om te zien. Soms bezwijken duizenden op één dag. Ook in Rusland gebruiken de schaapherders Geiten, om hun vee tot gids te dienen, maar ook deze zijn niet altijd in staat, om de domme dieren naar behooren te leiden. Bij onweder vereenigen zij zich tot een dichten hoop, en zijn niet van de plaats af te brengen. "Als de bliksem in deze hoop slaat," zegt LENZ "worden er velen te gelijk gedood; als de stal in brand vliegt, loopen de Schapen niet naar buiten, soms storten zij zich zelfs in 't vuur. Ik heb eens een groote, afgebrande stal vol van gebraden Schapen gezien; men had ondanks alle moeite slechts weinige met geweld kunnen redden." Het beste middel, om Schapen uit hun brandende stal te redden, is hen door de Herdershonden er uit laten jagen.

Doch ook het schaap geeft, tot op zekere hoogte, bewijzen van geesteswerkzaamheid. Het leert zijn verzorger kennen, geeft gehoor aan zijn roepstem, en betoont hem ook eenige gehoorzaamheid; het scheidt, naar het schijnt, behagen in muziek, het luistert althans aandachtig naar het spel van den herder; ook heeft het een voorgevoel van weersveranderingen.

Het Schaap houdt meer van droge, hoog gelegen gronden, dan van lage en vochtige. Volgens de berekening van *Linnæus*, eet het van de veelvuldige voorkomende Europeesche planten 327 soorten, terwijl het er 141 versmaadt. Boterbloemen, Wolfsmelk, Tijdeloozen, Paardenstaarten, Vetblad en Biezen zijn voor dit dier vergif. Het best vaart het bij het gebruik van velerlei gedroogde planten; door voeding met graan wordt het te vet, en vermindert de wol. Op zout is het zeer gesteld; het kan niet buiten versch drinkwater.

De oude Romeinen lieten hunne Schapen tusschen Mei en Juni paren; de veefokkers in koudere landen geven voor dit doel de voorkeur aan den herfst, bij ons aan de laatste helft van October of de eerste helft van November. Daar de draagtijd van het Schaap 144 à 150 dagen bedraagt, worden de lammeren in 't laatstgenoemd geval geboren in Maart of April en krijgen dus spoedig jong en malsch groen voer. Gewoonlijk brengt het wijfje (de ooi) slechts één enkel lam ter wereld; tweelingen zijn tamelijk zeldzaam, drielingen zeer schaars. Men moet hierbij niet uit het oog verliezen, dat de vruchtbaarheid der verschillende rassen en slagen zeer uiteenloopt; bij sommige onzer slagen komen tweelingen vrij veelvuldig voor. In de eerste levensmaand komen de 20 melktanden voor den dag; na de zesde maand vertoont zich de eerste ware kies; in het tweede levensjaar vallen de beide middelste melksnijtanden uit, en worden door blijvende snijtanden vervangen: eerst in het vijfde levensjaar worden de beide laatste melksnijtanden (eigenlijk hoektanden), gewisseld, en komen de achterste ware kiezen voor den dag, waarmede de tandwisseling is afgelopen. Alle rassen zijn onderling vruchtbaar, en laten zich zonder moeite kruisen; het Schaap kan derhalve gemakkelijk veredeld worden.

Hier te lande heeft dit zoo gewaardeerde huisdier weinige vijanden; in het midden en zuiden van Europa echter sluipt de Wolf vaak achter de kudden aan; in Azië, Afrika en Amerika worden deze weerlooze dieren vervolgd door groote Katten en de grootste Honden, in Australië door den Dingo en den Buidelwolf. Ook Bruin, de

Beer, haalt hier en daar een stuk van dit vee weg. Arenden en Gierarenden rooven lammeren.

De veelvuldigste van alle ziekten, waaraan de Schapen onderhevig zijn, is de draaiziekte, die zich hoofdzakelijk bij jonge Schapen openbaart; zij wordt veroorzaakt door de aanwezigheid van Blaaswormen, een ontwikkelingstoestand van een Lintworm (*Taenia coenurus*) in de hersenen. Andere Ingewandswormen, de zoogenaamde Leverbot (*Distoma hepaticum*) veroorzaken het ongens, eenige draadwormen de longziekte. Bovendien worden de Schapen gekweld door eenige uitwendige parasieten, zooals de tot de Luisvliegen behoorende zoogenaamde schapenteek (*Melophagus ovinus*) en de Schurftmijt (*Dermatocoptes communis*). Daarbij komen nog bloedloop, klauwzeer, hersenontsteking, sidderziekte, pokken, trommelzucht en andere dikwijls dodelijke kwalen.

Het Schaaap kan 14 jaar oud worden; reeds in 't 9e of 10e levensjaar echter verliest het de meeste tanden. Daardoor wordt het onbruikbaar; het moet dan zoo schielijk mogelijk gemest en geslacht worden.

Onder de landen, waar de schapenteelt een belangrijk deel van de inkomsten der bewoners oplevert, staat Australië, dat in 1895 124 millioen Schapen bezat, bovenaan; Azië heeft er 90, Argentinië 82, Rusland 50, Afrika 45, de Vereenigde Staten van Amerika 45, Groot Britannië 29, Frankrijk 24, Spanje 20, Oostenrijk-Hongarije 20, Uruguay 15, het Duitsche rijk bijna 11, Italië 9, Rumenië 5, Canada 3 millioen. In Nederland is het aantal Schapen 900.000.

In het hooge noorden, in de onherbergzame gewesten, waar de bodem in den zomer slechts aan de oppervlakte ontdooit, waar dwergachtige houtige planten een armoedig leven leiden, waar mos- en korstmostoendras een groot deel van den bodem uitmaken, zwerft, behalve het Rendier, nog een andere Herkauwer over de woeste vlakten, n.l. de Schaaap-os of Muscus-os. Vroeger leefden beide dieren in veel verder zuidwaarts gelegen landen; vooral de Muscus-os heeft een harden strijd om het bestaan moeten voeren, zooals blijkt uit de beenderen door hem achtergelaten in verscheidene voormalige rivierbeddingen van Europa en Azië. Meer dan 15 breedtegraden lager bevond zich eertijds de zuidelijke grens van zijn verbreidingsgebied, dat thans in Amerika, het eenige nog door hem bewoonde werelddeel, eerst aan gene zijde van den 60en graad N.B. aanvangt.

De Schaaap-os of Muscus-os, de Oemingarok der Eskimos (*Ovibos moschatus*), vereenigt op een wonderlijke wijze de kenmerken van de Runderen en van de Schapen in zich; het komt ons daarom noodig voor hem als vertegenwoordiger van een afzonderlijke onderfamilie te beschouwen. Door het gemis van een "kossem" (of halskwabbe, een huidplooi aan het achterste gedeelte van den onderhals en aan de voorborst) en door het onbehaard zijn van de spits van den snoet, door de kortheid van het staartstompje, door den bouw der hoeven en door het bezit van slechts twee tepels verschilt dit tweeslachtig wezen even duidelijk van de echte Runderen als het tot de Schapen nadert. Zijn totale lengte bedraagt, met inbegrip van den slechts 7 cM. langen staart, 2.44 M., de schouderhoogte 1.1 M. De zwaar gebouwde romp rust op korte en krachtige pooten en loopt uit in een in de vacht verborgen staartstompje; de hals is kort en dik, de kop zeer plomp, betrekkelijk smal en hoog, het voorhoofd grootendeels door de hoornen bedekt; de oogen zijn klein, de muil is groot en plomp en door dikke lippen begrensd. De hoornen zijn tot dicht bij het midden hunner lengte gezwollen: dicht tegen den kop aanliggend, zijn zij eerst een weinig naar achteren, daarna regelrecht naar onderen gebogen, vervolgens naar voren en naar buiten gekeerd, waarna de scherpe spitsen zich weer naar boven richten.

Een buitengewoon dichte vacht bekleedt den romp; de beharing is ook opmerkelijk dicht op het aangezicht en de pooten. De betrekkelijk dikke bovenharen nemen bij de kin te beginnen naar onderen in lengte toe en vormen op de borst manen, die bijna den grond raken; aan beide zijden hangen zij tot op de hoeven naar beneden. Ook bedekken zij in grooten overvloed de schoft, waardoor een kussenvormig zadel ontstaat, dat achter de hoornen begint, den hals aan weerszijden bedekt en zelfs de ooren omhult. De algemeene kleur is donker omber-bruin; zij gaat op 't aangezicht en de manen in donkerbruin over en neemt op het zadel een lichtere tint aan.

De Schaaap-ossen bewonen binnen het genoemde, uitgestrekte gebied alle oorden, die hun, zij het dan ook tijdelijk, woonplaats en voedsel kunnen verschaffen. Tot kudden van verschillenden omvang vereenigd, vestigen zij zich vooral in dalen en laagvlakten; in sommige gewesten neemt hun aantal toe, naarmate men verder noordwaarts komt: voor Oost-Groenland althans meenen de leden van de tweede Deutsche Noordpoolexpeditie dit op grond van hunne ervaringen te mogen aannemen. Zij ontmoetten hier aanvankelijk kudden van 20 à 30 exemplaren. Op de verstaafgelegene eilanden van het noordwesten echter zag MECHAM gedurende een kleine dagmarsch 150 en op een andere plaats binnen den gezichtskring 70

grazende Schaap-ossen. Gedurende den zomer houden deze kudden zich in het noordelijk deel van het vasteland van Amerika bij voorkeur in de nabijheid van de rivieren op; zoodra de herfst invalt, trekken zij echter verder zuidwaarts; terzelfder tijd vereenigen zij zich tot groote scharen, terwijl zij vroeger meer afzonderlijk graasden. Als een samenhangende ijslaag hun hiertoe de gelegenheid biedt, ziet men ze in langen optocht van het eene eiland naar het andere loopen, om oorden te bereiken, die hun tijdelijk meer voedsel verschaffen. Alleen door hun buitengewone soberheid zijn zij in staat den vreeselijken winter door te komen. Langzaam en bedachtzaam doorkruisen zij de eindelooze sneeuwwoestijn om er leeftocht te vinden. Zoodra de dooi invalt, breekt voor hen een tijdperk aan, waarin zij het minst gekweld worden door zorg voor 't voedsel, maar dat daarentegen rijk is aan bezwaren van anderen aard. De winter bood hun, diep onder de sneeuw verborgen, een armoedigen kost, thans kunnen zij zonder eenige moeite zich verzadigen aan de kruiden, die gedurende korten tijd, althans op sommige plaatsen, weelderig groeien. Daarentegen hebben zij nu veel te lijden van de Muggen, die hen dikwijls in werkelijk ontzettend groote zwermen overvallen, terwijl zij tevens van haar verwisselen. Naar het schijnt, heeft de verharing wegens hun dikke wollige vacht niet gemakkelijk plaats; zij wentelen zich, misschien ook met het doel om hun huid te bedekken met een korst, die hen tegen hunne pijnigers beveiligt, in poelen en moerassen, en blijven, naar men vermoedt, gedurende dezen tijd in een beperkt gebied; eerst nadat de haarwisseling geheel afgelopen is, hervatten zij geduldig en onverpoosd hunne zwerftochten door de uitgestrekte vlakten van hun naargeestig vaderland.

Schaap-os (*Ovibos moschatus*). 1/15 v. d. ware grootte.

Tegen het einde van Augustus paren deze dieren; omstreeks het einde van Mei, dus na een draagtijd van 9 maanden, brengt het wijfje één jong ter wereld: een klein, bijzonder lief beestje, dat door de ouders liefderijk verzorgd en in geval van nood met zeer grooten moed verdedigd wordt.

[450]

In weerwil van hun plompe gestalte bewegen de Schaap-ossen zich met bewonderenswaardige gemakkelijke; zij zijn zoo vlug en behendig als Antilopen. Gelijk Geiten klimmen zij op de rotsen rond, zonder eenige inspanning beklimmen zij steile wanden en vrij van duizeling kijken zij van de hoogte af omlaag. In tegenwoordigheid van den mensch gedragen de Schaap-ossen, althans die, welke vóór dien tijd bijna of in 't geheel niet met den aartsvijand van de dieren in aanraking zijn gekomen, zich dikwijls onhandig en handelen zonder overleg. Het blijkt, echter, dat zij in korten tijd een juist begrip verkrijgen van de vreeselijkheid van den tegenstander, die plotseling in hunne tot dusver alleen door Ijsberen en Wolven bezochte velden verscheen; in het volle besef van het hen dreigende gevaar vluchten zij te rechter tijd.

Wanneer verscheidene jagers gelijktijdig van verschillende zijden een rustig

grazende kudde van Schaap-ossen besluipen, dringen deze soms nader bijeen, in plaats van te vluchten en zich te verspreiden; hierdoor zijn de jagers in de gelegenheid verscheidene malen achtereen te schieten. Dan beantwoordt de jacht werkelijk aan de voorstelling, die PAYER en COPELAND er van geven; zij noemen haar volkomen ongevaarlijk en zeggen, dat zij niet meer bezwaar oplevert dan het schieten, op een kudde Geiten of Runderen, die gelegerd zijn rondom een Alpenhut, waarbinnen de jager zich bevindt. Volgens mijn meening is het echter verkeerd aan dergelijke ervaringen een algemeene beteekenis toe te kennen, te meer omdat de ondervinding van alle vroegere onderzoekers beslist hiermede in strijd is. Gewonde dieren worden woedend en rennen, dorstend naar wraak, op den jager los, die van geluk mag spreken, als hij niet omvergelopen en met de puntige hoornen doorboord wordt.

Het vleesch van dit dier heeft een duidelijke musculuslucht; deze is evenwel bij de wijfjes niet zoo sterk, dat het vleesch er onbruikbaar door wordt, zooals, naar men zegt, het geval is bij de mannetjes die gedurende den paartijd gedood worden. De wol en het haar worden door de Indianen en de Eskimo's hoog geschat. Het eerstgenoemd product is zoo fijn, dat men daarvan ongetwijfeld uitmuntende weefsels zou kunnen maken, als men er genoeg van kon krijgen. Van de staarten maken de Eskimos vliegenverdrivers en van de huid een goed schoeisel.

De derde onderfamilie van de Holhoornigen omvat de Runderen (*Bovinae*): groote, sterke, logge Herkauwers, hoofdzakelijk gekenmerkt door rondachtige, gladde hoornen, door een breed snuit met onbehaarde neuspunt (neusspiegel) en ver uiteengeplaatste neusgaten, door een langen tot aan het hielgewricht reikenden, in een kwast eindigenden staart en door het gemis van traangroeven en klauwklieren. De meeste onderscheiden zich ook door een kossem aan den hals. Hun geraamte heeft zeer plompe en krachtige beenderen. De hoornen zijn aan den wortel breed en bedekken daarom bij sommige bijna het geheele voorhoofd, wat bij verreweg de meeste niet het geval is; zij zijn glad en rondachtig of hoogstens aan hun onderste gedeelte dwars geribd; zij krommen zich naar buiten of naar binnen, naar achteren of naar voren, naar boven of naar beneden, of hebben een liervormige gedaante. Het haarkleed is gewoonlijk kort en glad aanliggend, maar kan ook op sommige lichaamsdeelen bij wijze van manen verlengd zijn.

Geheel Europa en Afrika, Middel- en Zuid-Azië, en ook het noorden van Amerika kan men als het vaderland van de Runderen aanmerken; tegenwoordig zijn de soorten, die door den mensch dienstbaar gemaakt werden, over alle deelen van den aardbol verbreid. De in 't wild levende vormen bewonen zeer verschillende landstroken: sommige dichte bosschen, andere open grasland, deze de vlakke, gene het gebergte, waar zij zelfs nog op hoogten van 5500 à 6000 M. kunnen voorkomen. Slechts weinigen hebben een vaste woonplaats, bijna alle leiden een zwervend leven. Die, welke het gebergte bewonen, begeven zich in den winter naar de dalen; zij die zich in het noorden ophouden, trekken naar zuidelijker gewesten; andere verwisselen uit gebrek aan voedsel nu en dan hunne gewone verblijfplaatsen met oorden, die rijker zijn aan voedsel. Alle soorten zonder uitzondering leven gezellig en vormen kudden, die door sterke en ervaringrijke dieren aangevoerd worden; bij enkele soorten bestaan deze kudden soms uit duizenden individuën. Niet zelden komt het voor, dat oude mannetjes het gezelschap van hunne soortgenooten verlaten om een kluizenaarsleven te leiden.

Alle Runderen, hoe plomp en langzaam zij zich ook voordoen, zijn tot snelle beweging in staat, en toonen veel meer bekwaamheden, dan men van hen verwacht zou hebben. Hun gewone beweging is een langzame stap; zij kunnen echter ook snel draven en nemen soms een zeer plompen galop aan, die hen zeer snel verder brengt. De soorten, die het gebergte bewonen, klimmen meesterlijk; alle zwemmen gemakkelijk en goed; enkele trekken zonder schroom over de breedste stroomen. Hun spierkracht is buitengewoon groot, hun volharding bewonderenswaardig. Onder hunne zinnen neemt de reuk de eerste plaats in, ook het gehoor is goed ontwikkeld, het gezicht is echter niet bijzonder scherp. De geestvermogens zijn gering; de wilde vormen openbaren echter veel meer verstand dan de tamme, die van de gaven van hun geest niet veel gebruik behoeven te maken. Hun gemoedsaard is verschillend. Over 't algemeen zachtvaardig en argeloos tegenover wezens, die voor hen niet gevaarlijk of lastig zijn, geven zij ook bewijzen van buitengewone wildheid en vermetelheid en van een grooten moed; als zij getergd worden, vallen zij met doodsverachting alle Roofdieren, zelfs de sterkste aan; zij weten hunne wapens met zulk een behendigheid te gebruiken, dat zij dikwijls de zege behalen. Jegens elkander zijn zij over 't geheel genomen verdraagzaam, hoewel zij in bepaalde tijden, en wel gedurende den paartijd, met een duidelijk zichtbaren lust tot vechten bezielde zijn. Hun stem is een gebrul, dat meer of minder schel of dof klinkt, en soms ook wel op knorren en brommen gelijk; vooral in opgewonden toestand laten zij zich hooren.

Het voedsel van de Runderen bestaat uit zeer verschillende plantaardige stoffen. Zij eten bladeren, malsche knoppen, spruiten en twijgen van de meest verschillende boomen, grassen en andere kruiden, boomschors, mossen en korstmossen, moeras- en waterplanten, zelfs scherpkantige zeggen en rietachtige gewassen. In gevangenschap voeden zij zich met alle mogelijke voortbrengselen uit het plantenrijk. Zout is voor alle een lekkernij; water is hun een behoefte; verscheidene wentelen zich vol behagen in slijkerige poelen, of gaan uren lang in rivieren of vijvers liggen.

9 à 12 maanden na de paring werpt het wijfje één jong, zeer zelden twee. Het kalf is reeds bij de geboorte zeer volkomen ontwikkeld en na zeer korten tijd in staat om de moeder te volgen. Deze behandelt het zeer liefderijk, zoogt en reinigt, likt en liefkoost het; zij verdedigt het in tijd van gevaar met ware doodsverachting tegen iederen aanval; later dragen bij vele soorten van Runderen de stieren voor de bescherming van de jongen zorg.

Alle Rundersoorten kunnen getemd worden. Deze dieren onderwerpen zich meer of minder gewillig aan den mensch, leeren hun verzorger kennen en liefhebben, volgen zijn stem en gehoorzamen zelfs aan een zwak kind. Toch toonen zij eigenlijk geen grootere gehechtheid aan hun meester dan aan anderen, maar gedragen zich, wanneer zij eens getemd zijn, even vriendelijk jegens alle menschen.

De jacht op wilde Runderen is niet vrij van gevaar, vooral een woedende stier is een niet te verachten tegenstander. Juist hierom worden deze dieren met een waren hartstocht gejaagd; bij vele volken beschouwt men deze jacht als de roemrijkste van alle bezigheden.

*

“De Indiërs,” zoo verhaalt ons reeds AELIANUS, “bieden hun koning tweeërlei Runderen aan: een van deze kan zeer snel loopen, de andere is zeer wild. Hun kleur is zwart, de staart echter, die voor het verdrijven van de Vliegen dient, heeft een schitterend witte kleur. Het dier is zeer schuw en vlucht met groote snelheid; wanneer het echter door de Honden achterhaald wordt, verweert het zich, nadat het zijn staart in de struiken verborgen heeft; omdat het meent, dat men het geen kwaad meer doen zal, als men zijn staart niet kan zien; het weet namelijk zeer goed, dat men het wegens de schoonheid van den staart vervolgt. Toch baat dit het dier niets. Men doodt het met een vergiftigen pijl, snijdt het den staart af en neemt ook de huid mede; het vleesch echter laat men liggen.”

Het dier, waarop in dit bericht van AELIANUS bedoeld wordt, is Yak (*Bos grunniens*), die men ook wel Knorbuffel noemt. Zijn romp is krachtig gebouwd; de matig groote, zeer breede kop, neemt van het lange en platte voorhoofd tot den knotsvormigen snuit gelijkmatig in dikte en breedte af; de oogen zijn klein en hebben een onnoozele uitdrukking; de ooren zijn klein en afgerond. De hoornen zijn achter aan den kop aan weerszijden van de voorhoofdslijst gezeten, van boven naar onderen samengedrukt, aan de voorzijde rond, aan de achterzijde tot een kant versmald, eerst zijwaarts, naar achteren en naar buiten, daarna weder naar voren en naar boven, en eindelijk met de spits naar buiten en naar achteren gericht. De hals is kort en stijfnekkig; de ruglijn, die eenige golvingen vertoont, daalt tot aan den staartwortel langzaam af; de staart is lang en met een ruigen, tot op den bodem reikenden kwast versierd. Het haarkleed bestaat over 't algemeen uit fijne en lange haren, die dikwijls het geheele aangezicht bedekken, zich aan de schouders en langs beide zijden verlengen tot steil naar onderen hangende, op een gordijn gelijkende, zacht golvende manen. De volwassen dieren hebben een fraaie donkerzwarte kleur, die op den rug en aan de zijden een bruinachtige tint vertoont; de haren om den bek zijn grijsachtig; langs den rug loopt een zilvergrijze streep. De totale lengte van volwassen stieren bedraagt 4.25, de hoogte van den bult tusschen de schouders 1.9 M.; de hoornen zijn 80 à 90 cM. lang van volwassen koeien is de lengte maar weinig meer dan 2.8, de hoogte 1.6 M.

De hooglanden van Tibet en alle hiermede samenhangende hooge bergketenen vormen het vaderland van den Yak; hij houdt verblijf op hoogvlakten van 4000 à 6000 M. hoogte. De naakte bodem van de onherbergzame velden der door hem bewoonde gewesten is slechts hier en daar met een armoedig graskleed begroeid, dat door de woedende stormen van den winter met sneeuw bedekt wordt. In zulke woestijnen kan de Yak zijne behoeften bevredigen en beschutting vinden tegen den mensch; de strijd om het bestaan is voor hem dus minder moeilijk, dan men zou kunnen meenen.

Behalve wat zijn kracht betreft, staat de Yak bij de anderen dieren van het hooge gebergte achter in begaafdheden. Wel is zijn geschiktheid tot het bestijgen der bergen even groot als die der Wilde Schapen en Steenbokken: hij klimt met dezelfde vastheid van gang als zij in de hoogste en wildste rotspartijen, op

kammen en steile hellingen; maar, als hij op de effene vlakke loopt, kan ieder Paard hem inhalen. De reuk heeft bij hem verreweg de overhand, vergeleken met de overige zinnen. Dat zijn verstand op een lagen trap staat, blijkt reeds uit zijn onevenredig kleine hersenen, nog duidelijker echter uit de gebaren, die hij maakt, als hij in gevaar of nood verkeert. De meest opmerkelijke eigenschap van den Yak is zijn traagheid. Des morgens vroeg en des avonds gaat hij grazen; het overige deel van den dag wijdt hij aan de rust, brengt hij liggend of staande door. Dan verraadt alleen het herkauwen het leven van dit dier, want voor 't overige gelijkt het op een uit steen gehouwen beeld.

Negen maanden na de paring brengt de koe haar kalf ter wereld; zij verzorgt het langer dan een jaar. Volgens de berichten der Mongolen wordt zij slechts éénmaal in de twee jaren drachtig. Naar men zegt, is de Yak op 6- à 8-jarigen leeftijd volwassen en sterft hij op 25-jarigen leeftijd aan ouderdomsverzwakking, voor zoover zijn leven niet verkort wordt door ziekte of door den kogel van een jager. Andere vijanden, die zijn leven bedreigen, beklimmen zijne hooge verblijfplaatsen niet.

De jacht op den Yak is voor een moedigen en goed gewapenden schutter even verleidelijk als gevaarvol. Zonder aarzeling, maar niet altijd, valt het kolossale dier, voor zoover het niet door het eerste schot doodelijk gewond werd, den jager aan; deze kan, al heeft hij moed, bekwaamheid, tegenwoordigheid van geest en uitmuntende wapenen, er nooit stellig op rekenen, dat hij den woedend op hem toerennenden, overmachtigen tegenstander door een schot uit de verte zal vellen. De kogel uit de beste buks brengt in den kop alleen dan de gewenschte werking teweeg, als hij in loodrechte richting het kleine deel van den schedel treft, dat de weinige omvangrijke hersenen bedekt; een bladschot is alleen dan doodelijk, wanneer het hart er door doorboord wordt. Om deze redenen vreezen de Mongolen den Yak als een monster en gaan hem liefst uit den weg; als zij het besluit genomen hebben hem te doden, vuren zij nooit anders dan uit een veilige hinderlaag en met hun achten of twaalven te gelijk op hem.

Het vleesch van den Yak wordt door KINLOCH uitmuntend genoemd, hoewel hij het steeds zeer mager heeft gevonden; de tong en de mergpijpen noemt hij lekkernijen. Meer waarde dan aan het vleesch hecht men in het armoedig vaderland van den Yak aan zijn drek; daar dit de eenige, bruikbare brandstof is, die de kale hoogten van Tibet opleveren.

In alle landen, welker hooge gebergten den Yak een woonplaats verschaffen, vindt men hem ook getemd als een nuttig en belangrijk huisdier. De tamme Yak verschilt wat gestalte en haargroei betreft, weinig van den wilden; maar hij heeft een andere kleur. Zuiver zwarte, tamme Yaks zijn zeer zeldzaam; gewoonlijk komen zelfs bij die, welke het meest op de wilde gelijken, witte plekken voor; bovendien vindt men er bruine, roode en bonte onder. Verscheidene rassen heeft men, misschien door kruising met andere soorten van Runderen, reeds verkregen. Op verscheidene plaatsen zijn de tamme Yaks ook weder verwilderd en hebben hun oorspronkelijke kleur herkreten. De tamme dieren gedijen, evenals de wilde, alleen in de koude, hoog gelegen bergstreken; bij hoogere temperatuur bezwijken zij; voor koude zijn zij daarentegen onverschillig.

[452]

De Tibetanen gebruiken den Yak om lasten te dragen en als rijdier. Jegens zijn bekenden gedraagt hij zich tamelijk vriendschappelijk, laat zich aanraken, schoonmaken en met behulp van een door zijn neus gestoken ring, waaraan een touw bevestigd is, besturen. Jegens vreemdelingen is zijn gedrag in den regel anders; hij toont onrust, buigt den kop naar den grond, en doet alsof hij een tegenstander tot den strijd wil uitdagen. Steeds behoudt hij een zekeren graad van wildheid.

De Yak draagt zonder bezwaar 100 à 150 KG. en doet dit op de allerlastigste rotspaden en sneeuwvelden. Door dit dier is het mogelijk lasten over zeer hooge bergpassen te vervoeren; want het behoudt ook op deze groote hoogten, in weerwil van de sterke luchtverdunning, waardoor andere dieren vermoeid en beangstigd worden, zijn gewonen, vasten gang. Op een zeer sterk met rotsklompen bezaaid pad kan men den Yak niet gebruiken, omdat hij door zijn last verhinderd wordt over rotsen van eenige hoogte te springen.

Zoowel de melk als het vleesch van den tammigen Yak zijn zeer goed. Van de huid wordt door looien leer gemaakt, van de haren worden touwen gedraaid. Het kostbaarste product van dit dier is de staart; deze wordt (gewoonlijk onder den naam van "paardenstaart") van oudsher door de Turken als standaard gebruikt; door het aantal dezer staarten wordt de rang van den bevelhebber aangeduid.

De naar Europa overgebrachte Yaks hebben zich tot dusver beter gehouden, dan verwacht werd. Hierin heeft men aanleiding gevonden tot de hoop, dat dit fraaie Rund in Europa geacclimatiseerd zou kunnen worden. Van dit nieuwe inheemsche huisdier verwachtte men groote voordelen; daar men veronderstelt, dat de Yak

uitmuntende wol, smakelijk vleesch en uitstekende, vette melk zou leveren, een krachtig, onvermoeid werkdier zou zijn en zich bovendien met goedkoper voedsel dan andere Runderen zou behelpen. Werkelijk kan men in de hooglanden van Tibet en Toerkestan op al de genoemde wijzen partij trekken van den Knorbuffel; hier is hij dan ook een zeer belangrijk huisdier. In onze hooge gebergten hebben wij hem echter niet noodig; daar deze als weideplaatsen van Alpenrunderen en Berggeiten op een behoorlijke wijze geëxploiteerd worden. Meer winst dan deze zou de Yak stellig niet opleveren.

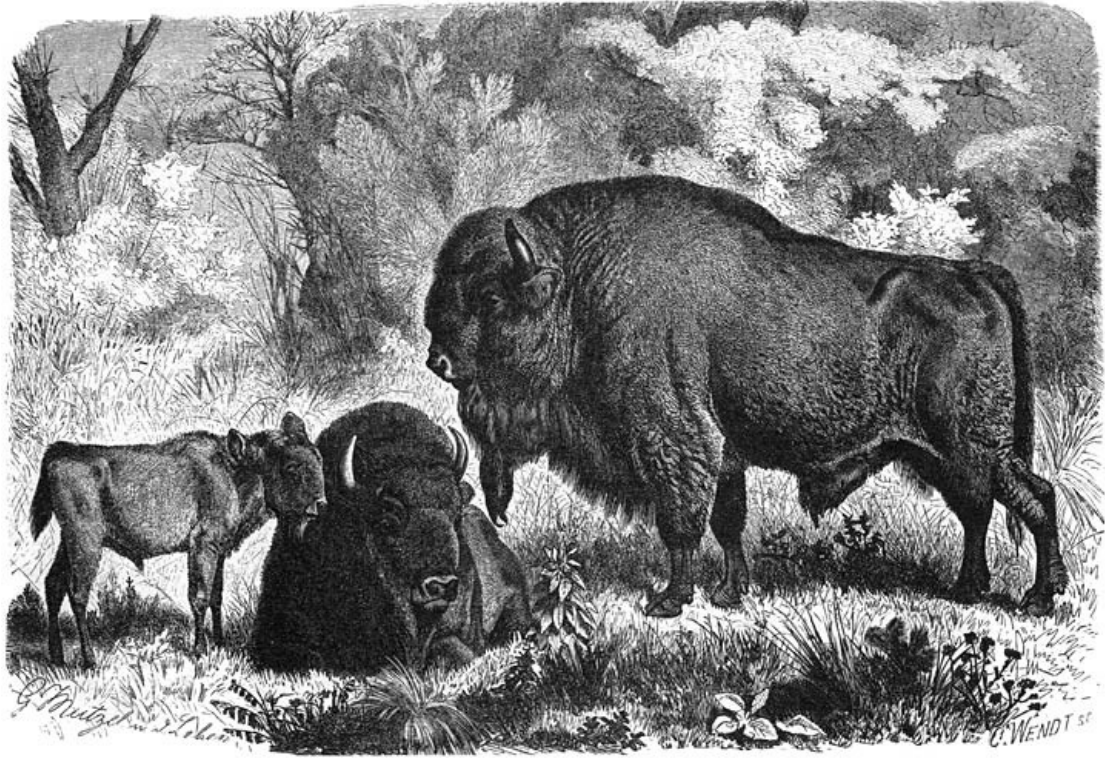
*

In West-Rusland, in het zuidelijke deel van het oude Lithauen, wordt een zeer eigenaardig kleinood gevonden, n.l. het beroemde woud van Bialowitsch, een echt noordsch oerwoud van 2000 KM.² oppervlakte. Het ligt afgezonderd als een eiland, omgeven door akkers en weiden, dorpen en boomlooze heiden. Binnen in het woud komt slechts één dorp voor, dat dezelfde naam draagt als het woud; hier wonen echter geen landbouwers, maar alleen lieden, die zich met exploitatie van bosschen en met de jacht bezig houden. Ongeveer vier vijfde deel van het woud bestaat uit dennen, die over een groote uitgestrektheid de eenige boomsoort zijn, op vochtige plaatsen echter afwisselen met sparren, eiken, linden, haagbeuken, berken, elzen, populieren en wilgen. Dit woud wordt ook thans nog bewoond door het grootste Zoogdier van het Europeesche vasteland, de *Wisent*. Dit kolossale dier komt bovendien nog slechts voor in eenige bosschen van den Kaukasus en in het bosch van Mezerzitz in Silezië; overal elders is het uitgeroeid. Strengere wetten beschermen het in het woud van Bialowitsch; indien de opeenvolgende eigenaars van dit merkwaardig wildpark den Wisent niet onder hun bescherming hadden genomen, zou hij thans hoogstens alleen nog in den Kaukasus te vinden zijn.

In vroegere tijden was het hiermede trouwens geheel anders gesteld; met zekerheid kan men aantoonen, dat de Wisent vroeger over geheel Europa en een groot deel van Azië verbreid was. In den bloeitijd van Griekenland kwam hij in het tegenwoordige Boelgarije veelvuldig voor; in Middel-Europa werd hij destijds bijna overal gevonden. ARISTOTELES noemt hem "Bonassus", en geeft van hem een duidelijke beschrijving; PLINIUS vermeldt hem onder den naam "Bison"; oude geschriften maken melding van dit dier, in de 6e en 7e eeuw; volgens het Nibelungen-lied kwam het in Waasgau voor. Ten tijde van KAREL den Groeten trof men het in den Hartz en in het land van de Saksers aan; volgens EKKEHARD werd dit wild bij St. Gallen gevonden. Omstreeks het jaar 1373 leefde het in Pommeren, in de 15e eeuw in Pruisen, in de 16e in Lithauen, in de 18e tusschen Tilsit en Labiau in Oost-Pruisen, waar het laatste dier van deze soort eerst in het jaar 1755 door een wilddief gedood werd.

De koningen en de magnaten van het rijk van Polen en Lithauen, gaven zich veel moeite voor het behoud van den Wisent. Hij werd in bepaaldelijk voor hem bestemde kampen en parken gehouden, b.v. bij Ostrolenka, bij Warschau, bij Zamosk enz. Slechts hoogst zelden ving men eenige exemplaren, die gewoonlijk als geschenken voor vreemde hoven werden gebruikt. Een besmettelijke ziekte vernietigde in het begin van de 18e eeuw deze kudde grootendeels, en zoo verminderde allengs het aantal Wisents, totdat eindelijk, zooals reeds gezegd werd, een wilddief den laatsten het levenslicht uitblies. Stellig zou hetzelfde lot beschoren zijn geweest aan de Wisents, die in het woud van Bialowitsch leven, indien niet de koningen van Polen, en later de keizers van Rusland, het zeldzame dier voor den tegenwoordigen tijd behouden hadden.

Vóór ik tot de beschrijving van het lichaam, en van de levenswijze van het bedoelde Wilde Rund overga, moet ik doen opmerken, dat ik met den naam Wisent hetzelfde dier bedoel, dat veelvuldig ten onrechte *Oer* of *Oeros* werd en wordt genoemd. Met den laatstgenoemden naam duiden onze voorouders terecht een van den Wisents zeer verschillende, sinds lang uitgestorven soort van Rund aan.

Wisent (*Bos bison*).

Als men de geschriften van de natuuronderzoekers van vroegere eeuwen met opmerkzaamheid doorleest, komt men tot de overtuiging, dat in Europa eertijds twee soorten van Wilde Runderen naast elkander geleefd moeten hebben. Alle oude schrijvers onderscheiden ze als afzonderlijke diervormen. De Oostenrijksche gezant aan 't Russische hof, baron von HERBERTSTEIN, maakt in zijn (in 1556 uitgegeven) werk over Rusland en Polen van deze beide Wilde Runderen melding, en voegt aan een latere uitgave van zijn boek twee afbeeldingen toe, waarboven tot verklaring de namen van de beide dieren staan. Boven de figuur, die een op ons Huisrund gelijkend dier voorstelt, staan de woorden: "Ik ben de *Urus*, dien de Polen *Thur* noemen, de Duitschers *Auerox* en zij, die mij niet kennen *Bison*." De tweede afbeelding, waarin men duidelijk den Wisent herkent, heeft tot opschrift: "Ik ben den *Bison*, die door de Polen *Subr* wordt genoemd, door de Duitschers *Wysent*, door de onkundigen *Oeros*..."

[454]

Eerst in de 17e eeuw begonnen de meeste schrijvers te twifelen; sinds dien tijd is bij hen slechts van één Wild Rund sprake, dat zij nu eens Wisent, dan weer Oeros noemen. De laatstgenoemde, de ware Oer, was intusschen uitgestorven en de berichtgevers waren derhalve niet meer in staat op grond van eigen aanschouwing te spreken. Later nam de verwarring nog meer toe.—Volgens mijn oordeel zijn de gronden, die men heeft aangevoerd tot bestrijding van de door oude schrijvers verkondigde meening, dat Europa nog in den historischen tijd tot woonplaats heeft gediend aan twee soorten van Wilde Runderen, voor 't meerendeel zwak; wij hebben daarom het recht om de gegrondheid van deze meening aan te nemen.

De *Wisents* worden beschouwd als vertegenwoordigers van een afzonderlijk onder geslacht (*Bonassus*) van de Runderen; zij zijn gekenmerkt door de kleine, ronde, naar voren verschoven en bovenwaarts gekromde hoornen, het zeer breede, gewelfde voorhoofd, de zachte en lange beharing en het groot aantal ribben. De Wisent heeft 14, de Amerikaansche Bison 15 paar ribben.

Hoewel men met zekerheid kan aantonen, dat de *Wisent* (*Bos bison*, *Bonassus bison*) in groote is afgenomen, heeft hij ook nu nog kolossale afmetingen. Een Wisent-stier, die in het jaar 1555 in Pruisen gedood werd, was 7 voet hoog en 13 voet lang en had een gewicht van 19 centenaars en 3 pond. In den tegenwoordigen tijd bereikt zelfs de grootste stier zelden een hoogte van 1.7, een lengte van 3.4 M. en een gewicht van 500 à 700 KG. De Wisent is een toonbeeld van spierkracht en van forsche, lichamelijke ontwikkeling. Zijn kop is middelmatig groot en welgevormd, het voorhoofd hoog en zeer breed, het aangezicht van achteren naar voren gelijkmatig versmald, de snuit plomp, het oor kort en afgerond, het oog eerder klein dan groot, de hals zeer krachtig, kort en hoog, van onderen tot aan de borst met een kossem voorzien, de romp die op krachtige pooten rust, massief, van den nek tot het midden van den rug sterk naar boven gekromd, de staart kort en dik. De ver zijwaarts geplaatste, betrekkelijk sierlijke, ronde en spits toeloopende hoorns zijn eerst naar buiten, vervolgens naar boven en tevens een weinig naar voren, eindelijk naar binnen en naar achteren gebogen, zoodat de spitsen bijna loodrecht boven de aanhechtingsplaatsen van de hoorns komen te liggen. Een

buitengewoon dichte en overvloedige, uit lange, meestal kroeze borstelharen en viltachtige wolharen bestaande vacht bedekt den romp, verlengt zich echter op den achterkop tot een breede kuif, langs den rug tot een matig hoogen kam, aan de kin tot een staartvormig naar beneden gerichten baard en aan de onderzijde van den hals tot manen, die den geheelen kossem bedekken en breed neergolven. Een meer of minder naar vaal zweemend lichtbruin is de algemeene kleur van de vacht; deze gaat aan de zijden van den kop en aan den baard in zwartbruin, op de onderste gedeelten der pooten in donkerbruin, aan den staartkwast in zwart en op den haarbos, die over de kruin naar beneden hangt, in licht vaalbruin over. De Wisent-koe is aanmerkelijk kleiner en sierlijker gebouwd dan de stier; hare hoornen zijn zwakker, hare manen veel minder ontwikkeld dan bij het mannetje; wat kleur betreft komen beide echter overeen.

In den zomer en in den herfst leeft de Wisent op vochtige plaatsen van het woud, gewoonlijk in de dichtbegroeide gedeelten verborgen; in den winter geeft hij de voorkeur aan hooger gelegen, droogere oorden. Zeer oude stieren leven eenzaam, jongere gedurende den zomer in troepen van 15 à 20 stuks, gedurende den winter in kleine kudden van 30 à 50 stuks. Iedere kudde afzonderlijk heeft haar vaste standplaats en keert altijd weder daarheen terug.

De Wisents zijn zoowel over dag als 's nachts in beweging; zij grazen echter het liefst in de avond- en morgenuren, soms ook 's nachts. Allerlei soorten van grassen, bladen, knoppen en boomschors maken hun voedsel uit; zij schillen de boomen af, zoover zij reiken kunnen, en trekken jonge, buigzame stammen naar beneden om de kroon te bereiken, die zij dan meestal geheel vernielen. Naar het schijnt, is de esch hun lievelingsboom en geven zij aan diens saprijke schors de voorkeur boven iedere andere; naaldboomen daarentegen laten zij onaangeroerd. In den winter leven zij bijna uitsluitend van de schors, de twijgen en de knoppen der voor hen toegankelijke breedgebladerde boomen, bovendien waarschijnlijk ook van korstmossen en droge grassen. Het hooi, dat men op de weiden van het woud van Bialowitsch inoogst, wordt voor hen op hoopen gebracht; van ander hooi maken zij zich met geweld meester, nadat zij de omheiningen omvergeworpen hebben. Versch water is voor hen een behoefte.

Hoewel de bewegingen van den Wisent onbehouwen en plomp schijnen, blijkt het echter bij nadere beschouwing, dat zij vlug genoemd mogen worden. Zijn gewone gang is een snelle draf; bij het vluchten vervalt hij in een loggen galop, waardoor hij schielijk vooruitkomt; de kop is daarbij naar den grond gebogen, de staart opgeheven en uitgestrekt. Door moerassen en plassen waden zij met gemak. Onder hunne zintuigen neemt dat van den reuk een eerste plaats in; het gezicht en het gehoor zijn minder, de smaak en het gevoel middelmatig ontwikkeld. Hun aard verandert, naarmate zij ouder worden. De jonge dieren zijn vlug, levendig en speelsch; ook zijn zij betrekkelijk goedaardig: niet zachtmoedig en vreedzaam, maar ook niet boosaardig; de oudere daarentegen, vooral de oude stieren, zijn ernstig, bijna knorrig van aard; zij worden gemakkelijk tot toorn geprikkeld, zijn zeer oplopend en afkeerig van alle beuzelingen. Wel is waar laten ook zij over 't algemeen de menschen, die hen niet hinderen willen, rustig voorbijgaan; de geringste oorzaak kan echter hun toorn gaande maken, en dan zijn zij wel geschikt om vrees in te boezemen. In den zomer ontwijken zij den mensch bijna altijd; in den winter gaan zij gewoonlijk voor niemand uit den weg; het is meermalen voorgekomen, dat boeren lang wachten moesten, voordat het een Wisent voegde, het door hem afgesloten voetpad te verlaten, waarop het niet mogelijk was uit te wijken. Woestheid, halsstarrigheid en oplopendheid zijn ook bij deze Wilde Runderen kenmerkende eigenschappen. De jonge dieren zijn altijd schuwer en vreesachtiger dan de oude stieren; vooral die, welke een kluizenaarsleven leiden, kunnen een ware plaag voor de omgeving worden. Naar het schijnt, scheppen zij er vermaak in, met den mensch twist te zoeken.

[455]

De bronsttijd, die gewoonlijk in Augustus, dikwijls ook eerst in September valt, duurt 2 à 3 weken. Dan vechten de stieren met elkander, aanvankelijk misschien alleen spelenderwijs, later echter is de strijd ernstig gemeend, ten slotte vliegen zij als razenden op elkander af; de ontmoeting gaat gepaard met een zoo hevigen schok, dat men zou kunnen verwachten, beide dieren te zien neerstorten. Negen maanden na de paring kalft de koe, gewoonlijk in Mei of in het begin van Juni. Vooraf heeft zij zich van de kudde afgescheiden en in het dichtst van het woud in een eenzame, vredige omgeving een geschikte plaats opgezocht. Hier verbergt zij zich en haar kalf gedurende de eerste dagen; zoodra echter het jong gevaar loopt, springt zij met buitengewonen moed voor zijn veiligheid in de bres. In zijn eerste jeugd gaat het kalf ingeval van nood plat op den grond liggen, zet de ooren op en wendt ze om, opent de neusgaten en de oogen en kijkt angstig naar den vijand, terwijl zijn moeder zich gereed maakt om dezen te gemoet te gaan. In deze omstandigheden is het voor menschen en dieren gevaarlijk een Wisent-koe te naderen: zonder zich te bedenken valt zij haar tegenpartij aan. De kalveren zijn aardige bevallige dieren, hoewel zij in hun jeugd reeds laten zien, wat zij op lateren leeftijd zullen worden. Zij groeien zeer langzaam en hebben waarschijnlijk

eerst in hun achtste of negende jaar hun volle grootte bereikt. De ouderdom, dien de Wisents hoogstens bereiken kunnen, wordt op 30 à 50 jaren geschat. De koeien sterven gewoonlijk 10 jaren vroeger dan de stieren; maar ook deze worden op hoogen leeftijd in den regel blind of verliezen hunne tanden en zijn dan niet meer in staat om zich behoorlijk te voeden; o.a. kunnen zij dan de jonge twijgen niet meer afbijten; zij verliezen spoedig hunne krachten en bezwijken eindelijk.

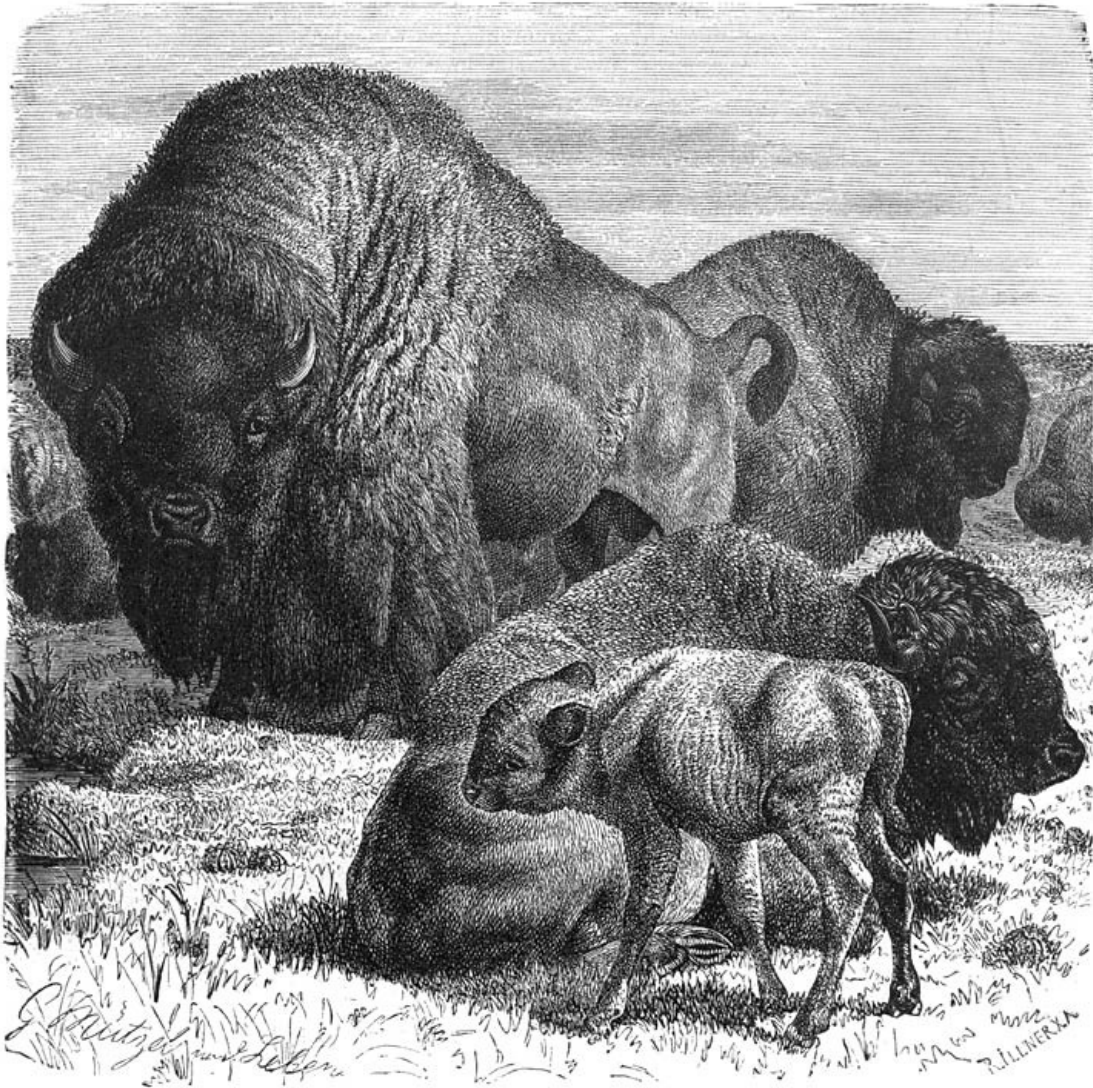
Tegen hunne vijanden weten deze kolossale dieren zich uitmuntend te verdedigen. Beren en Wolven kunnen voor de kalveren gevaarlijk worden; dit zal echter alleen dan het geval zijn, als de moeder door het eene of andere toeval om 't leven gekomen en haar jong dus onbeschermd achtergebleven is. In den tijd van het vroegere Hongaarsche koningschap nam de Wisent-jacht onder de toenmaals gebruikelijke jachtbedrijven de meest bevoorrechte plaats in; zij werd daarom aan den koning, aan het hoofd van de regeering, overgelaten.

In het woud van Bialowitsch verschenen de heerschers uit vroegere eeuwen met een talrijke schare van volgelingen, namen alle beambten van het woud in beslag, dwongen de boeren uit den omtrek om als drijvers dienst te doen en brachten op deze wijze een uit 2000 of 3000 menschen bestaand jachtgezelschap in beweging, die de Wisents drijven moesten naar de plaatsen, waar de jagers op veilige verhevenheden post gevat hadden. Op een der schitterendste jachtpartijen, die K o n i n g A U G U S T III in het jaar 1752 gaf, werden 42 Wisents, 13 Elanden en 2 Reeën gedood. Alleen door de koningin werden 20 Wisents neergeschoten, zonder dat zij een enkele maal miste. Op 18 en 19 October 1860 ging de K e i z e r v a n R u s l a n d daar ter jacht. De Keizer zelf schoot 6 Wisent-stieren en één kalf, 2 Elanden, 6 Damherten, 3 Reeën, 4 Wolven, 1 Das, 1 Vos en 1 Haas. De G r o o t h e r t o g v a n W e i m a r en de P r i n s e n K A R E L en A L B R E C H T v a n P r u i s e n doodden bij deze gelegenheid 8 Wisents.

Over de vangst van deze dieren geeft DIMITRI DOLMATOFF, opzichter van de keizerlijke wouden in de provincie Grodno, de volgende berichten. De K e i z e r v a n R u s l a n d had aan K o n i n g i n V I C T O R I A twee levende Wisents voor den Londenschen dierentuin beloofd, en daarom bevel gegeven eenige exemplaren te vangen. Met het aanbreken van den dag kwamen 300 drijvers en 80 jagers bijeen, en omsingelden een vooraf opgespoorde kudde; de geweren waren alleen met kruit geladen. De kalveren sprongen wakker rond, waarbij zij het zand met hunne stevige pooten hoog opwierpen, keerden nu en dan naar hunne moeders terug, schuurden zich tegen haar aan, likten haar, en huppelden daarna even vroolijk weer heen. Door een hoornsignaal kwam er plotseling een einde aan dit stilleven. Vol schrik sprong de kudde op, en scheen door het gehoor en het gezicht den vijand te willen verkennen. Vreesachtig vleiden de kalveren zich tegen hunne moeders aan. Toen het geblaf der Honden weerklonk, rangschikte de kudde zich zoo schielijk mogelijk op de gewone wijze. De kalveren werden vooraan geplaatst; alle oudere dieren vormden de achterhoede, en beschermden op deze wijze de jongen voor den aanval der Honden. Woedend braken de oude Wisents door de linie van de drijvers heen, en holden voort, zonder zich veel te bekommeren om de menschen, om hun geschreeuw en hunne schoten. Toch had men het geluk reeds nu twee jongen te vangen. Vier andere kalveren, een mannetje en drie wijfjes, werden later buitgemaakt. Alle, met uitzondering van één, dat wat ouder was, slurpten eerst de melk uit de hand van een man, en dronken haar vervolgens gretig uit een emmer. Na verloop van korten tijd werden hunne aanvankelijk woeste blikken zachter; zij legden hun schuwheid af, en toonden zich opgeruimd en speelsch. De jonge Wisent-stier, die 15 maanden oud was, behield langen tijd zijn woesten, dreigenden blik, werd toornig, zoodra iemand hem naderde, schudde met den kop, likte met de tong en toonde zijne hoorns; na verloop van 2 maanden was ook dit dier tamelijk tam; het openbaarde zelfs eenige gehechtheid aan den man, die het tot dusver gevoederd had.

Ik heb verscheidene Wisents in verschillende diergaarden nagegaan en berichten over hen ingewonnen. In aard komen zij alle overeen. Hoe minzaam zij ook zijn gedurende hun jeugd, naarmate zij ouder worden, openbaart zich hun razende wildheid hoe langer hoe meer; niet eens de oppassers kunnen hen dan vertrouwen. Koppig en ongehoorzaam blijven zij altijd, hoewel zij langzamerhand tot op zekere hoogte vriendelijk met hunne bekenden leeren omgaan. Door iedere verandering in hun omgeving en hunne gewoonten maakt hun aangename stemming onmiddellijk plaats voor den tegenovergestelden gemoedstoestand. Zeker is het althans, dat de Wisents in een afgesloten ruimte, ook wanneer zij dagelijks met menschen in aanraking komen, in den regel niet tammer worden dan in de vrije natuur. De Wisents, die men tusschen Laplaken en Leuküschen in Pruisen verzorgde en voederde, wel verre van ooit een mensch aan te vallen, werden ten slotte zoo driest, dat zij de menschen naliepen en bij hen om voedsel bedelden; zij waren er aan gewoon geraakt, van de voorbijgangers bijna altijd iets te krijgen. Naar men zegt, worden ook zij door de roode kleur tot toorn geprikkeld: een persoon, wiens kleeding schelle kleuren vertoont, loopt dus gevaar door hen lastig gevallen te worden.

Verscheidene natuuronderzoekers hebben de stelling verdedigd, dat de Wisent eenig aandeel heeft gehad in het ontstaan van enkele rassen van ons Rund; uit latere ervaringen schijnt echter het tegendeel te blijken. De Wisent en het Tamme Rund hebben een grooten afkeer van elkander; zelfs wanneer men, zooals in het woud van Bialowitsch geschied is, jong opgevangen Wisent-kalveren altijd met Tamme Runderen laat verkeereren, komt er in deze verhouding in den regel geen verandering.

Bison (*Bos americanus*). 1/27 v. d. ware grootte.

Van de schadelijkheid of van het nut van den Wisent kan in den tegenwoordigen tijd ter nauwernood sprake zijn. In het woud van Bialowitsch komen de vernielingen, die dit dier bij 't zoeken van voedsel of uit overmoed aanricht, niet in aanmerking; zijn nut is echter evenmin van beteekenis. Naar men zegt, houdt de smaak van 't vleesch ongeveer het midden tusschen dat van het Rund en dat van het Hert; vooral het vleesch van de wijfjes en jongen wordt geroemd. De Polen beschouwden eertijds het gezouten Wisent-vleesch als een lekkernij en zonden het als geschenk aan vorstelijke hoven. Van het vel wordt sterk en duurzaam, maar los en sponsachtig leder bereid; men gebruikt het tegenwoordig hoogstens om er riemen of strengen van te snijden. Van de hoornen en hoeven worden allerlei voorwerpen vervaardigd, waaraan een zekere beveiligende kracht wordt toegeschreven. Van de fraaie, stevige hoornen maakten onze voorvaders hoofdzakelijk drinkbekers; de bewoners van den Kaukasus gebruiken ze thans nog in plaats van drinkglazen. Bij een gastmaal dat een Kaukasisch vorst ter eere van Generaal ROZEN gaf, werden 50 à 70 met zilver gemonteerde Wisent-hoornen als drinkbekers gebruikt.

Het lot, dat den Wisent in den loop der eeuwen ten deel gevallen is, heeft zijn eenigen verwant den Bison, in ongelooflijk korten tijd, men zou zelfs kunnen zeggen in een tijdsverloop van een tiental jaren, getroffen. Vóór nog geen menschenleeftijd doorkruisten millioenen van deze kolossale dieren verbazend uitgestrekte landstrekken van Noord-Amerika;—tegenwoordig zwerven daar nog slechts honderden Bisons rond. In de geschiedenis komt geen tweede voorbeeld voor en zal er ook geen meer voorkomen van een verdelgingsoorlog zooals die, welke tegen deze onschadelijke en zelfs nuttige dieren is gevoerd. Zonder eenige, zelfs niet de geringste, wettelijke bescherming te ontvangen, werden zij ter wille van een gering voordeel op groote schaal neergeschoten, meedoogenloos bij

massas verdelgd. Van het bestaan der eertijds talloze kudden van Noord-Amerikaansche "Buffels" leggen thans nog de gebleekte beenderen, die over uitgestrekte woestenijen verstrooid liggen, getuigenis af. Het aantal der overgeblevene bedroeg, volgens de nauwkeurige onderzoekingen van WILLIAM T. HORNADAY, den 1en Januari 1889 in 't geheel nog slechts 835 stuks, waaronder begrepen zijn de 200 exemplaren, die in het Yellowstone-Park, onder de bescherming van de regeering leven. En deze uitroeijing van de Bisons is een voldongen feit geworden sinds een vijftiwintigtal jaren, terwijl de spoorwegen die het "verre westen" doorsnijden, voltooid werden. Meer dan vijftigduizend Indianen, die, evenals hunne veel talrijkere voorouders, geheel of grootendeels van de "Buffeljacht" leefden, zijn nu aan ontberingen en hongersnood blootgesteld, wanneer de regeering der Vereenigde Staten hen niet te rechter tijd met levensmiddelen voorziet.

Toen de eerste Europeanen zich in Noord-Amerika vestigden, begon het verbreidingsgebied van den Bison bijna aan de kust van den Atlantischen Oceaan en strekte zich westwaarts tot aan de grenzen van Nevada en Oregon, zuidwaarts tot aan den 25en en naar het noordwesten ongeveer tot aan den 65en graad N.B. uit; het omvatte zoowel wouden als prairiën.

[457]

Indien de jacht op een eenigszins verstandige wijze was beoefend en te rechter tijd door goede wettelijke bepalingen beperkt was geworden zou men van het ontzaglijk aantal Bisons jaarlijks zonder bezwaar een half miljoen jonge stieren hebben kunnen schieten, die ongeveer 6 miljoen gulden opgebracht zouden hebben, indien men van deze dieren behoorlijk partij had kunnen trekken. Hierdoor zou de talrijkheid der kudden niet merkbaar verminderd zijn;—thans kost het veel moeite om de weinige honderden, die aan de groote slachting tot dusver ontsnapt zijn, te behouden.

De nu volgende beschrijvingen hebben derhalve betrekking op de levenswijze van dieren, die nog voor een kwart eeuw in groote kudden de wildernissen van Noord-Amerika verlevendigden, maar sedert dien tijd zoo goed als verdwenen zijn.

De *Bison*, de *Buffalo* der Amerikanen (*Bos americanus*), is onder de Noord-Amerikaansche dieren hetzelfde, wat de Wisent in Europa is: het reusachtigste van alle daar inheemsche, op het land levende Zoogdieren. De stier is 2.7 à 3 M. lang, buiten den staart, die zonder de haren 50, met deze 65 cM. lang is; de hoogte van de schoft bedraagt 1.7 à 1.9, die van 't kruis 1.4 à 1.6 M.; het gewicht wisselt van 600 tot 1000 KG. af. De koeien zijn altijd aanmerkelijk lichter dan de stieren. Het verschil tusschen den Wisent en den Bison is grooter dan dat, hetwelk tusschen andere, even na verwante Runderen bestaat. De kop van den Bison is zeer groot, naar verhouding veel grooter, plomper en zwaarder dan die van den Wisent; ook is het voorhoofd veel breeder, de rug van den neus meer gewelfd, het oor langer. Het oog is tamelijk groot en flauw van uitdrukking; het heeft een zeer donker, bruin regenboogvlies; het wit van het oog is dof en glansloos. De korte, hooge en smalle hals rijst, te beginnen bij den kop, steil omhoog tot aan de wanstaltig uitpuilende schouderstreek; van hier tot den wortel van den korten, dikken staart, helt de ruglijn sterk af, terwijl tevens de van voren zeer breede romp, naar achteren veel smaller wordt. De pooten zijn betrekkelijk kort en zeer slank, de hoeven en de bijhoeven klein en rond. De grootte van den kop, de buitengewoon sterke ontwikkeling van de borst, die wegens de geringe breedte van het achterste gedeelte van den romp sterk in het oog loopt, de kortheid van den dikken staart en de slankheid van de pooten, moeten derhalve als kenmerkende eigenaardigheden van deze diersoort beschouwd worden. De hoornen, die aanmerkelijk forscher, aan den wortel dikker, aan de spits stomper en op een eenvoudiger wijze gebogen zijn, dan die van den Wisent, krommen zich naar achteren, naar buiten en naar boven, zonder dat de spitsen merkbaar nader bij elkander komen. Het haarkleed gelijkt op dat van den Wisent. De kop, de hals, de schouders en de staartspits, benevens het voorste deel van den romp, van den bovenarm en van het bovenbeen zijn lang behaard; de haren van de schouders vormen manen, die van de kin en van de onderzijde van den hals een baard; aan het voorhoofd en den achterkop is de vacht kroes, op vilt gelijkend; alle overige lichaamsdeelen zijn met een kort en dicht haarkleed bedekt. In den winter verlengt het haar zich sterk; in het begin van de lente valt het winterhaar bij groote vlokken uit. Met dit verschijnsel gaat een verandering van de kleur van het haarkleed gepaard. Eigenlijk is het zeer gelijkmatig grijsbruin, het donkerst, n.l. zwartbruin, zijn de manen, dus het voorste deel van den kop, het voorhoofd, de hals en de kossem. Het haar, dat uitvallen zal, is verbleekt en heeft een grijsachtig geelbruine kleur aangenomen. De hoornen en de hoeven en ook de onbehaarde punt van den neus (de neusspiegel) zijn glanzig zwart. Soms komen grijze, witte en wit gevlekte exemplaren voor.

In tegenstelling met den Wisent, die een echte woudbewoner is, moet de Bison—althans na de beperking, die zijn verbreidingsgebied ondergaan heeft—beschouwd worden als een karakteristieke bewoner van de verbazend uitgestrekte steppen, die door de Amerikanen "prairiën" worden genoemd. Hier leefde hij gezellig, maar

toch steeds in een tamelijk los verband met zijn soortgenooten. Elke kudde Buffels splitst zich in een groot aantal kleinere troepen. Hoewel een vlakke, waar malsch gras groeit, van verre gezien, letterlijk met Buffels bedekt schijnt, bemerkt men, naderbij gekomen, toch spoedig, dat deze menigte uit afzonderlijke kudden van verschillenden omvang bestaat; iedere kudde, hoewel zij slechts weinige honderden schreden van de naastbijzijnde verwijderd is, heeft een afzonderlijken aanvoerder en beweegt zich onafhankelijk van de overige.

Ieder jaar trokken de Bisons op meer of minder geregelde tijden naar andere gewesten, van Canada naar de kustlanden van den Mexicaanschen zeeboezem en van den Missouri naar het Rotsgebergte. In Juli begonnen zij een reis naar 't Zuiden, in 't begin van de lente keerden zij naar 't noorden terug, steeds in kleine troepen of kudden verdeeld. De voorttrekkende kudden waren ook dan nog kenbaar, als men de Buffels zelf niet kon waarnemen; daar zij in de lucht steeds gevolgd werden door Gieren, Arenden en Raven, evenals op den bodem door bende magere Wolven; de viervoetige zoowel als de gevleugelde roovers konden stellig op buit rekenen. In gewesten, die door de Buffels als woonplaats waren gekozen, trokken zij met groote regelmatigheid heen en weer, namelijk van de goede weidegronden naar de rivieren; deze bezochten zij om te drinken of om zich door een bad te verfrisschen; door hunne reizen ontstonden de wegen, die onder den naam van "buffelpaden" bekend zijn bij allen, die in de prairiën reisden. De buffelpaden zijn meestal lijnrecht, bij honderden naast elkander gelegen; zij kruisen de waterstroomen daar, waar de oevers een gemakkelijke gelegenheid aanbieden om in en uit het water te komen. Zij gelijken volkomen op de paden, die door onze Tamme Runderen uitgelopen en regelmatig begaan worden, overal waar zij in grooten getale en naar vrije verkiezing in wouden en op weiden grazen.

MÖLLHAUSEN zag in het jaar 1851 op de prairiën ten westen van den Missouri honderdduizenden Bisons; FRÖBEL trok in het jaar 1858 met een wagenkaravaan van Missouri naar Mexico en reisde 8 dagen lang onophoudelijk tusschen kudden Buffels. "Bij benden, bij troepen, bij massas, bij legers," schrijft HEPWORTH DIXON, "galoppeeren de zwarte, ruige dieren met donderend geraas voor ons uit, nu eens van 't noorden naar 't zuiden, dan weer van 't zuiden naar 't noorden; gedurende 40 opeenvolgende uren hebben wij ze voortdurend in zicht gehad, duizenden bij duizenden, tienduizenden bij tienduizenden, een ontelbare massa ongetemde dieren, welker vleesch, naar men zou kunnen meenen, voldoende is om de wigwams van de Indianen tot in alle eeuwigheid met voedsel te voorzien."

Baron MAX VON THIELMANN, die in 1875 zijne jachttochten in het verre westen ondernam, geeft reeds geheel andere berichten. "Tot de uitroeijing van de Bisons," zegt hij, "hebben de drie spoorwegen, die de prairie tusschen de Missouri en het Rotsgebergte doorsnijden, het meest bijgedragen. Hoewel nog omstreeks 1870 tusschen de Union-Pacific- en de Kansas-Pacific-spoorweg met een zeker uitzicht op een goeden buit jachttochten ondernomen konden worden,—hoewel de Athison-Topeka-Santa-Fè-spoorweg in de eerste jaren van zijn bestaan omstreeks 200.000 huiden naar het oosten verzond, is thans reeds in het door deze drie spoorlijnen begrensde gebied en in een landstreek van verscheidene dagmarschen breedte ten noorden en ten zuiden van de beide uiterste dezer wegen de Buffel geen standvastige bewoner meer van het land. Waarschijnlijk zullen slechts enkele kudden op haar reis naar 't noorden in de lente en naar 't zuiden in den herfst ook thans nog de spoorlijnen kruisen."

[458]

In de maanden Augustus en September valt de paartijd in; de kudden geraken dan in hevige beweging, trekken in een bepaalde ruimte samen en vormen een door elkander wemelende massa. De stieren drijven de koeien bijeen, ontmoeten en bevechten elkander, totdat zij door andere dieren weggedrongen worden. De koe werpt meestal tusschen Maart en Juli, maar dikwijls eerst in Augustus, in den regel één jong; tweelingen zijn echter niet zeldzaam. Daar waar zulks mogelijk is, begeven de koeien zich vooraf naar een veilige plaats; hier blijven zij met hunne jongen, totdat deze sterk genoeg zijn om zich bij de kudde te voegen. Zoodra dit geschied is, treden de stieren als beschermers van de kalveren op, hoewel deze gewoon zijn voortdurend hun moeder te volgen, totdat zij door nieuwe nakomelingen uit haar gunst verdrongen worden.

Hoewel de Bison er plomp uit ziet, beweegt hij zich toch tamelijk gemakkelijk; zijne korte pooten verhinderen hem niet, om snel groote afstanden te doorloopen. Zijne bewegingen zijn op een eigenaardige wijze kort afgebroken; als hij zijn gang versnelt, beschrijft hij zonderlinge golflijnen, ontstaande, doordat hij afwisselend het voorste en het achterste deel van den romp omhoogwerpt. Bij het zwemmen toont hij dezelfde kracht en volharding als bij zijne overige bewegingen; zonder eenige aarzeling begeeft hij zich te water, en zwemt breede stroomen over. Zijn stem is een dof gebrom, veeleer een diep uit de borst komend geknor dan een gebrul. Als duizenden tegelijk zich laten hooren, vereenigen hunne stemmen zich tot een gedreun, dat met het rollen van den donder vergeleken wordt.

De reuk en het gehoor zijn de volkomenste van zijne zinnen. Ten aanzien van zijne

geestvermogens verschilt hij niet van zijne verwanten. Hij is weinig begaafd, goedaardig en vreesachtig, onvatbaar voor snelle aandoeningen. Niet zelden echter zal hij, getergd zijnde, alle voorzorgsmaatregelen, die hij anders gewoon is te nemen, verzuimen, en moedig op zijn vijand los gaan. Gemakkelijker dan aan de in 't wild levende, merkt men aan gevangen Bisons op, dat hun geest voor ontwikkeling vatbaar is. Ook de wilde individuen laten blijken, dat zij nuttige en schadelijke werkingen kunnen onderscheiden. Zij zijn volstrekt niet ongeschikt om getemd te worden maar komen integendeel met den mensch, die er slag van heeft met hen om te gaan, in een bijna vriendschappelijke verhouding; zij leeren althans hun oppasser kennen, en tot op zekere hoogte liefhebben; het duurt echter lang, voordat zij hun aangeboren schuwheid verliezen en hun vroegere gedragslijn veranderen.

Gedurende den zomer biedt het onooglijke, maar saprijke gras der prairiën aan de grazende Bisons een geschikt voedsel; in den winter moeten zij minder goeden kost voor lief nemen, en zich tevreden stellen met spitsen van twijgen en verdorpe bladen, met droog gras, korstmossen en mossen.

Vele en ernstige gevaren bedreigen het leven van den Bison. De winter, die op de prairie meestal streng is, vernietigt honderden dieren van zijn soort, na hen eerst afgemat en krachteloos te hebben gemaakt. Nog plotselinger wordt in den winter aan 't leven van tal van Bisons een einde gemaakt, als zij een ijslaag over de rivieren meer vertrouwen, dan zij hadden moeten doen. De gewoonte om in reeksen achter en naast elkander te loopen, strekt hun dan dikwijls ten verderve; onder de ontzaglijke zwaarte van eene kudde Bisons breekt de ijskorst: de dieren storten in 't water, doen te vergeefs moeite om er uit te komen, worden in hunne pogingen om zich te redden gehinderd door de honderden, die hen volgen, en komen op ellendige wijze om 't leven. Op soortgelijke wijze komen vele Bisons om, als zij in den zomer een rivier overtrekken en op een plaats landen willen, waar drijfzand of taai slijk hun het beklimmen van den oever moeielijk maakt.

Levende vijanden hebben de Bisons minstens evenveel, als eenig ander lid van hun geslacht. Naar men zegt, ziet de Grisli-beer zelfs tegen den strijd met den weerbaren stier niet op, en is de Wolf althans voor jonge Buffels gevaarlijk. Hun ergste vijand is en blijft echter de mensch, vooral de Europeaan, wiens jacht in deze streken reeds in de jaren na 1820 en 1830 een bedenkelijken omvang had aangenomen. "In vroegere tijden," schrijft MÖLLHAUSEN, "toen de Buffel tot op zekere hoogte als een huisdier van de Indianen beschouwd kon worden, was er geen vermindering van de onafzienbare kudden merkbaar; integendeel zij voeren wel en vermenigvuldigden zich op de weelderige weiden. Toen kwamen de blanken in deze gewesten. De rijk behaarde, groote vellen stonden hen aan, het vette buffelvleesch was naar hun smaak en van beide verwachtten zij een ruime winst. In de eerste plaats werd de begeerte naar de schitterende of bedwelmende koopwaren der blanken opgewekt bij de bewoners der steppen, welke waren hun daarna in de geringst mogelijke hoeveelheid in ruil voor hun jachtbuit werden aangeboden; daarna nam de slachting een aanvang. Duizenden van Buffels werden om hun tong, vaker nog ter wille van hun ruige vacht gedood; reeds na weinige jaren kon men een in 't oog vallende vermindering van het aantal dezer dieren opmerken. De zorgeloze Indiaan denkt niet aan de toekomst; hij leeft slechts voor het heden en zijne genietingen. Hij heeft geen aansporing meer noodig: hij zal de jacht op de Buffels voortzetten, tot hij aan het laatste exemplaar de huid heeft afgestroopt. Zonder twijfel is de tijd aanstaande, waarin van deze ontzaglijke kudden niets anders dan de herinnering over zal zijn, de tijd, waarin 300.000 Indianen, van hun levensonderhoud beroofd, door den honger gedreven, met millioenen van Wolven een plaag zullen worden voor de bewoners der naburige, beschaafde gewesten, die dan tegen hen een verdelgingskrijg zullen moeten voeren."

Het gedroogde vleesch, dat, fijngemaakt en innig met vet gemengd, onder den naam "pemmican" bekend is—en waaraan voor de deelnemers aan expedities in de poolgewesten ook wel rozijnen worden toegevoegd—, heeft den naam van smakelijk en zeer voedzaam te zijn; de tong wordt als een lekkernij beschouwd. Het vleesch van de koeien is nog vetter dan dat van de stieren, dat van de kalveren is buitengewoon malsch. Van het vel vervaardigden de Indianen warme kleedingsstukken, tentkleeden en bedden, zadels, gordels enz.; ook bedekten zij soms het geraamte van hunne booten er mede. Van de beenderen maakten zij zadelgestellen en messen voor het ontharen der huiden; van de pezen vlochten zij koorden voor hunne bogen en naaigaren; de banden en beenderen van den voet werden in water gekookt voor de lijmbereiding, van de lange haren van den hals en den kop werd touw gedraaid; de staart diende als vliegenverdrijver, de drek als brandstof. Ook bij de Europeanen waren de vellen van de Bisons zeer gezocht. Het hiervan bereide leder is uitmuntend, hoewel een weinig sponsachtig; de behaarde huid kan voor allerlei kleeden gebruikt worden. Vellen zonder gebreken, die een dertigtal jaren geleden 18 à 30 gulden kostten, brengen thans een drie- of viermaal hooger prijs op, maar zullen weldra in 't geheel niet meer in den

handel voorkomen. Elk dier levert 3 à 4 KG. wol, die voor 't zelfde doel als schapenwol kan dienen, en in sommige streken voor het vervaardigen van warme en zeer duurzame stoffen gebruikt werd.

Eerst sedert eenige tientallen van jaren ziet men Bisons in onze diergaarden. Een Engelsche Lord had, naar men mij te Londen verhaalde, eenige paren uit Amerika ingevoerd en op zijne bezittingen in Schotland hiervan een kudde van 15 à 20 stuks gefokt; na zijn dood werden de Bisons echter verkocht. Wanneer deze dieren goed verzorgd worden, planten zij zich geregeld voort; de kalveren, die in gevangenschap geboren zijn, worden door hunne moeders krachtadig beschermd tegen al wat hen zou kunnen hinderen; zij ontwikkelen zich even goed als de nakomelingen van onze Tamme Runderen. Dit heeft echter niet kunnen beletten, dat ook de Bisons in onze diergaarden thans op weg zijn om uit te sterven.

*

Vele dierkundigen, vereenigen, in navolging van HODGSON, RÜTIMEIJER en WILCKENS, eenige Aziatische vormen van Runderen—welker getemde afstammelingen, behalve in Azië, ook in Afrika voorkomen, en vermoedelijk zelfs medegewerkt hebben tot het ontstaan van sommige Europeesche Rundvee-rassen—tot een ondergeslacht, dat *Bibos* wordt genoemd, omdat het een overgang vormt van de soorten, die men onder den naam *Bison* (Wisent) samenvat, tot die welke de groep *Bos* (het Rund in de meest beperkte beteekenis van het woord) of *Taurus* uitmaken. Het best kan men de leden van het ondergeslacht *Bibos Wisent-Runderen* noemen, een nagenoeg letterlijke vertaling van hun naam. Deze naderen door hun schedelvorm en door het bezit van een vetbult op den rug tusschen de beide schouderbladen tot de Bisons. De voorhoofsbeenderen zijn van achteren sterk verbreed, de voorhoofsstreek in dwarse richting dus zeer uitgebreid en bovendien vlak. De hoornen zijn meer of minder afgeplat of cilindervormig, ver naar achteren op de grens tusschen voorhoofd en achterhoofd aangehecht, gedurende de jeugd naar achteren, op latere leeftijd zijwaarts gericht. Behalve de drie Aziatische Wilde Runderen, waarvan de beschrijving nu zal volgen, worden gewoonlijk ook de Zeboe-rassen van Azië en de hiermede nauw verwante bultige of niet-bultige Afrikaansche Tamme Runderen tot de groep der Wisent-Runderen gerekend, dikwijls trouwens ook de reeds vroeger behandelde Yak.

De Gayal (*Bos frontalis*) bereikt een totale lengte van 3.6 M., waarbij 60 cM. voor den staart, en een schouderhoogte van 1.5 à 1.6 M. Hij onderscheidt zich vooral door de buitengewone breedte van het vlakke voorhoofd. De zeer dikke, kegelvormige hoornen wenden zich met een flauwe bocht zijwaarts, achterwaarts en voorwaarts. De rug van den neus is zeer kort en breed. De pooten zijn kort en goed gevormd. Dit dier heeft een buitengewoon edel voorkomen; zijne lichaamsdeelen staan tot elkander in de schoonste harmonie. Het is gedrongen en fors gebouwd, hoewel geen enkel deel er plomp uitziet. Vooral de stier maakt in hooge mate den indruk van kracht en schoonheid. Een kussenvormige verhevenheid bedekt den geheelen hals, de schouders en den rug. Het geheele lichaam is gelijkmatig begroeid met een kort, dicht, glad en glanzig haarkleed; aan de onderzijde van den hals is het haar slechts weinig verlengd; het vormt echter een dichte kwast aan het onderste vierde gedeelte van den staart en lokken aan den handwortel. De donkerzwarte kleur heeft de overhand; de voorhoofdsharen zijn grijs- of vaalbruin, de haarlokken aan de voorpooten fraai sepia-bruin, de kin, de mondhoeken en een smalle rand van de bovenlip wit.—De bergachtige gewesten ten oosten van den Brahmapoetra worden als het vaderland van den Gayal beschouwd. Daar hij een bergdier is, zijn levendigheid en behendigheid hem in hooge mate eigen; bij 't klimmen toont hij bijna dezelfde zekerheid van beweging als de Yak. Steeds tot kudden vereenigd, gaan de Gayals des morgens, des avonds en in heldere nachten voedsel zoeken. Om zich tegen de drukkende middaghitte te beveiligen, zoeken zij een schuilplaats in 't dichtst van het woud en rusten daar herkauwend in de schaduw. Zij houden veel van 't water, maar niet van modder; zij vermijden daarom moerassen, en verfrischen zich daarentegen gaarne in heldere bergstroomen. Naar men zegt, zijn zij zachtmoedig en onergdenkend van aard. Nooit waagt de Gayal het den mensch aan te vallen, maar gaat hem veeleer reeds van verre uit den weg; tegen Roofdieren verdedigt hij zich echter met moed; zelfs Tijgers en Panters worden door hem op de vlucht gedreven. Zijn scherp waarnemingsvermogen verschaft hem veiligheid; zijne behendigheid en vlugheid van beweging redden hem, wanneer hij voor vijanden vlucht.

De inboorlingen hebben den Gayal reeds sinds onheugelijke tijden tot huisdier gemaakt; zij fokken deze soort zuiver of kruisen haar met hunne Tamme Rundvee-rassen. De melk van den Gayal wordt wegens haar gehalte, zijn vleesch wegens den smaak zeer geroemd.

De Gaur of het Dsjungel-rund (*Bos gaurus*) is ongetwijfeld zeer na verwant aan den Gayal, van wien hij echter steeds verschilt door eenige bij uitwendig onderzoek of bij ontleding waarneembare eigenaardigheden; o. a. heeft hij een paar ribben minder.

Volgens Sir WALTER ELLIOT, die een door hem gedooden Gaur beschreef, onderscheidt hij zich zeer van het gewone Indische Rund en nadert meer tot den Wisent en den Bison; de Engelsche jagers geven hem daarom gewoonlijk den laatstgemelden naam. De kop is korter dan bij het Gewone Rund; het voorhoofd zeer breed, de aangezichtslijn gewelfd, het oog en het oor kleiner dan bij den Buffel, de hals kort, dik en gedrongen, de romp krachtig, de borst breed. De hoornen zijn aan den wortel zeer dik, maar loopen puntig toe; zij zijn zijdelings aangehecht, en krommen zich naar achteren en naar boven. Het vel, dat aan de bovenzijde van den hals, op de schouders, aan den bovenarm en het bovenbeen een buitengewone dikte heeft, is met korte, dicht bijeen geplaatste haren bedekt, die zich aan de onderzijde van den hals en op de borst een weinig verlengen, tusschen de hoornen een kroeze kuif vormen. Een fraaie, donkerbruine kleur heeft de overhand; deze gaat aan de onderzijde in donker okergeel, aan de pooten in vuil wit, op het voorhoofd in licht grijsbruin, in de buurt van de oogen in grauwzwart over. Volgens de metingen van ELLIOT, bedraagt de totale lengte van een geheel volwassen stier van deze soort 3.8 M., de lengte van den staart 85 cM., de schouderhoogte 1.86 M.

[460]

Gaur (*Bos gaurus*). 1/21 v. d. ware grootte.

Het verbreidingsgebied van den Gaur is zeer uitgestrekt. Van de zuidspits van Indië tot aan den Himalaja, in oostelijke richting door Assam en Tsjittagong tot in Birma en het Maleische Schiereiland, vindt men den Gaur overal, waar boschrijk berg- of heuvelland, hoe steil dan ook, voorkomt. Dicht begroeide, verwarde wildernissen, met ondoordringbaar struikgewas gevulde wouden, opeenhoopingen van varens, bamboesbosschen en grasrijke, hoogstammige wouden, leveren hem de meest gewenschte schuilplaatsen; vooral houdt hij zich gaarne op in diepe, waterrijke ravijnen, op steile, met steengruis bezaaide hellingen en op ternauwernood toegankelijke toppen. Op sommige plaatsen bezoekt hij tijdelijk ook wel vlakkere streken, door het jonge, malsche gras tot deze afwijking van den regel verleid. Met opmerkelijke vaardigheid beweegt hij zich door de moeielijkst begaanbare oorden. De kolossale dieren rennen bijna zoo vlug als Herten bij een oneffene, steile helling naar boven, of ijlen met ratelend hoefgeklepper in flinken draf of snellen galop naar beneden in een ravijn.

Gewoonlijk laveit de Gaur alleen 's nachts, het liefst op plaatsen waar jong gras groeit; daar hij dit, evenals de malsche bamboes-uitspruitsels, boven ieder ander voedsel verkiest. Als hij echter in de nabijheid van het bebouwde land leeft,

onderneemt hij plundertochten naar de akkers; hij wordt dan soms zoo lastig en driest, dat het bijna niet mogelijk is hem van hier te verdrijven. Tegen den morgen van de weide teruggekeerd, verbergt hij zich te midden van het hoog opgeschoten gras, of in de met jonge bamboes begroeide wildernissen, om hier te rusten, te sluimeren en te herkauwen.

Om den Gaur te dooden maakt men gebruik van buksen van zeer groot kaliber, dezelfde als die, welke voor het dooden van ander groot wild gebruikt worden. Men maakt jacht op hem, door zijn spoor te volgen, totdat men hem onder schot heeft; dikwijls ook laat de jager een exemplaar naar zich toe drijven. Ervaren jagers maken in den regel geen jacht op de tot troepen of kudden vereenigde dieren, maar alleen op oude stieren, die een eenzaam leven leiden; na den Olifant zijn zij het kolossaalste wild, dat in deze gewesten voorkomt. De gevaarlijkheid van deze jacht is, volgens het eenstemmig oordeel van alle berichtgevers uit lateren tijd, dikwijls zeer overdreven voorgesteld hoewel allen erkennen, dat een gewonde en vervolgte stier in sommige gevallen een zeer lastige tegenstander kan zijn.

Voor het schoonste van alle bekende, thans nog in 't wild levende Runderen houd ik den Banteng der Maleiers (*Bos banteng*), een dier, dat door de sierlijkheid van zijn lichaamsbouw met een Antilope kan wedijveren en zich bovendien door een aangename kleur onderscheidt. De hoornen zijn aan den wortel verdikt en met onregelmatige opzwellingen voorzien, voorbij het eerste derde gedeelte van hun lengte echter glad en tamelijk scherp aan de spits; zij bereiken een lengte van 40 à 50 cM. Eerst maken zij een vlakke bocht naar buiten en naar achteren, vervolgens naar boven en naar voren; de spitsen zijn echter naar boven en naar binnen gericht. Het overal even lange, dicht aanliggende haarkleed heeft een donker grijsbruine, aan de achterdeelen eenigszins naar rood zweemende kleur. Het meest in 't oog loopende kenteeken van dit dier is de door zijn witte kleur en breedheid in 't oog vallende "spiegel" (d. i. het achterste deel van de dijen en van den romp, waar het haar naar boven gericht is); wit zijn ook de onderste helft van de pooten en de buitenhoek van het oor.

[461]

Het verbreidingsgebied van den Banteng omvat Java, Borneo en het oostelijk gedeelte van Sumatra; ook op het vasteland is hij inheemsch, n.l. op het Maleische Schiereiland, in Tenasserim en Pegoe, waarschijnlijk ook in Birma. Het liefst vestigt hij zijn woonplaats in vochtige of veenachtige, kortom in waterrijke gedeelten van het woud; vlakke bergdalen met langzaam stroomende rivieren bevallen hem daarom beter dan alle overige boschstreken.

De jacht op den Banteng is wegens zijne wildheid en schuwheid zeer gevaarlijk en moeielijk. Hoewel ook hij bij 't bespeuren van de nadering van den mensch in den regel vlucht, vreest hij den jager echter weinig, wanneer hij in de engte gedreven of gewond is; hij valt hen niet zelden aan en maakt dan een zeer behendig en doeltreffend gebruik van zijne spitse hoornen.

Volwassen Bantengs zijn ontembaar; hunne kalveren evenwel kunnen volslagen huisdieren worden; naar men zegt, is de aard van dit dier zachter en welwillender dan die van alle overige bekende Wilde Runderen.

*

Alle tot dusver beschreven Rundersoorten hebben waarschijnlijk geen (of zoo al, dan toch slechts in zeer geringe mate) deel genomen aan de vorming van onze Europeesche Tamme Runderen, daarentegen moeten zij, naar men meent, beschouwd worden als stamouders van de in Afrika en Azië levende rassen. Hoewel de sluier, die over den oorsprong van deze buitengewoon nuttige, sedert overouden tijd aan den mensch onderworpen wezens ligt uitgespreid, niet zoo dicht schijnt, als die, welke het ontstaan van andere huisdieren aan ons oog onttrekt, kon hij tot dusver voor gene evenmin als voor deze opgeheven worden. Vrij algemeen wordt tegenwoordig de onderstelling aangenomen, dat de Runderen, die in alle drie deelen van de Oude Wereld meer of minder gelijktijdig in den toestand van huisdieren overgingen, niet van één enkele, maar van verschillende stamsoorten afstammen; voor het bepalen van de bedoelde stamvormen zijn echter de scherpzinningste betoogen, gegrond op de vergelijking van de tot dusver gevonden schedels van uitgestorven Wilde Runderen, niet voldoende. Zooals uit de vorige beschrijving blijkt, worden ook thans nog verscheidene Wilde Runderen getemd en tot huisdieren gemaakt of althans tot veredeling van Tamme Rundvee-rassen gebruikt; de tijd waarin de mensch voor 't eerst het Wilde Rund temde, of, wat waarschijnlijker is, van diens jong gevangen nakomelingen een kudde vormde, ligt echter aan gene zijde van het tijdperk der geschiedenis en der sage. In de alleroudste verhalen wordt melding gemaakt van kudden Tamme Runderen; op de oudste gedenkteekenen van de landen, die men als de bakermat van de beschaving en van een geordenden staat van zaken beschouwt, zijn zij afgebeeld; uit den slijkerigen bodem rondom de paalwoningen worden hunne overblijfselen blootgelegd. Niet ten onrechte wordt aan het

laatstgenoemde feit een zeer gewichtige beteekenis toegekend; het meest nauwgezette onderzoek van deze reliquiën werpt echter, evenmin als de vergelijking van overoude afbeeldingen met de thans levende rassen van Runderen, een helder licht over het geheim van hun oorsprong; dit nog altijd in meer dan een opzicht duistere vraagstuk wordt er geenszins door ontraadseld.

De nauwkeurig geteekende afbeeldingen van dieren, die wij aan de oude Egyptenaren te danken hebben, toonen ons duidelijk drie verschillende Rundveerassen: vooreerst, een langhoornig slag, het meest verbreide ras, waaraan de hooge eer ten deel viel, dat daaruit de heilige stier *A p i s* werd gekozen; ten tweeden, een korthoornig ras, dat in de meeste opzichten op het eerstgenoemde geleek, maar korte, kwartcirkelvormig gebogen hoornen bezat; ten derden, Runderen met een bult, die gewoonlijk afgebeeld worden onder de voorwerpen, welke door de Soedaneesche volken als schatting werden opgebracht.

Over deze drie duidelijk herkenbare rassen merkt HARTMANN het volgende op: "De bouw van den kop toont in al deze afbeeldingen van Runderen de kenmerken van den Zeboe-kop (zie de afbeelding op p. 462). Het zeboe-slag, dat thans nog over 't geheele binnenland van Afrika verspreid is, is de stamvorm van het Oud-Egyptische, zoowel als van het Nieuw-Egyptische Tamme Rund; de *A p i s*-schedels uit Memphis stemmen volkomen overeen met schedels van Zeboe's uit Sennaar. Begeeft men zich nu van Beneden-Egypte langs den Nijl bovenwaarts, door Nubië en Dongola naar Sennaar, dan blijkt het, hoe het Egyptische Tamme Rund met zijn hoogen rug langzamerhand in den Zeboe van de binnenlanden van Afrika overgaat. In Zuid-Dongola en de Bahinda-steppe vindt men alleen Zeboe's. Het Oud-Egyptische langhoornige ras, gelijk volkomen op den Sanga der Abessiniërs; wel ontbreekt aan het eerstgenoemde ras den bij den Sanga voorkomenden, hoogen vetbult, maar deze is ook bij de echte Zeboes van 't binnenland dikwijls slechts weinig ontwikkeld. Het Oud-Egyptische langhoornige ras is thans uitgestorven; zelfs de betrekkelijk langhoornige Runderen, die men thans hier en daar in Egypte ziet rondlopen, staan ten aanzien van de grootte hunner hoornen steeds bij het oude ras achter. Veeziekten en verregaande achteloosheid, hebben in den loop der eeuwen den Egyptischen rundveestapel sterk doen achteruit gaan; om hem aan te vullen heeft men voortdurend, en nog in den laatsten tijd, groote kudden van het bultige, korthoornige Sennaarsche Rund naar Egypte gedreven, en dit gekruist met de nog aanwezige overblijfselen van lang en korthoornige rassen. Hierdoor is het langhoornige slag in Egypte langzamerhand verdwenen, of liever in een korthoornig slag veranderd. Dat de groote Bultige Runderen van Sennaar, of liever hunne door kruising met andere rassen ontstane nakomelingen in Egypte en Beneden-Nubië, ontaard zijn tot de schrale, hoogpootige, bijna Antilope-achtige Runderen zonder vetbult, die thans in deze streken voorkomen, mag grootendeels toegeschreven worden aan den invloed van het klimaat, van veranderde levensomstandigheden en van de slechte behandeling, die het Rundvee, zoowel van den Egyptischen, als van den Nubischen boer ondervindt."

Uit het bovenstaande blijkt, dat in Oud-Egypte reeds in overouden tijd verscheidene Rundvee-rassen bestonden, en dat eenige daarvan volkomen verdwenen zijn, of althans zich zoodanig gewijzigd hebben, dat men ze niet meer herkennen kan, terwijl van andere daarentegen alle hoofdeigenschappen onveranderd zijn gebleven.

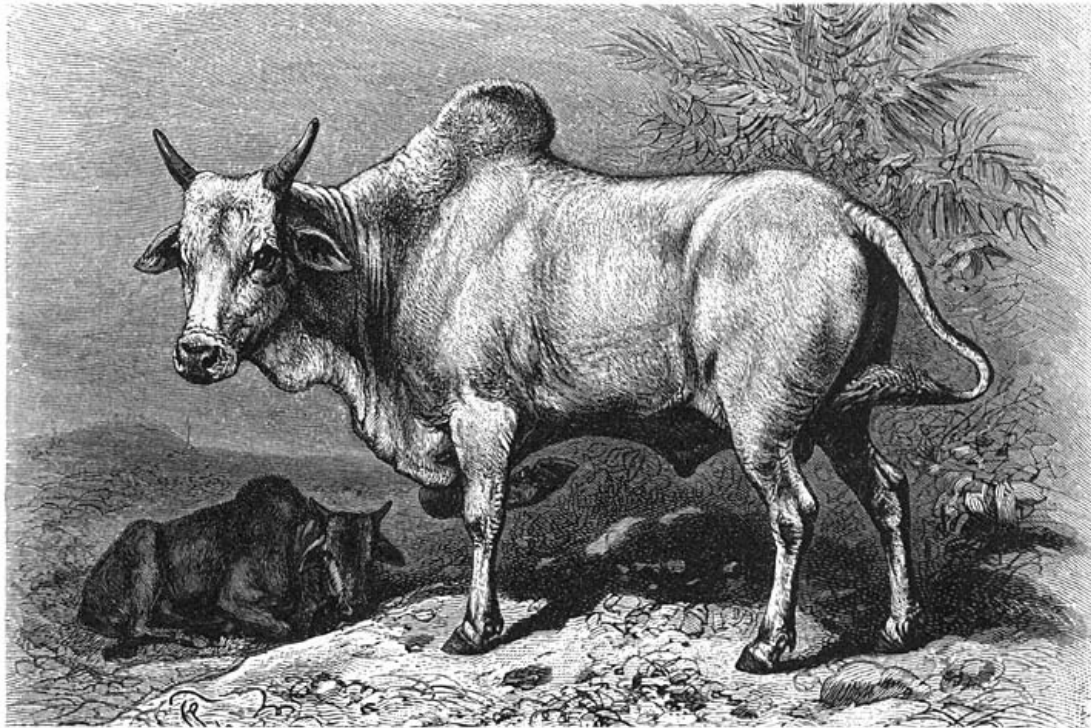
De hierboven genoemde *S a n g a* of *S a n k a* (*Bos africanus*) mag wel als het schoonste van alle rassen van Bultige Runderen beschouwd worden; hij is groot, slank, maar toch krachtig gebouwd, hoogpootig en tamelijk langstaartig; de vetbult tusschen de schouderbladen is goed ontwikkeld; de zeer forsche hoornen verschillen aanmerkelijk van die der Europeesche rassen; zij zijn n.l. ruim 1 M. lang en aan den wortel tamelijk dicht bijeengeplaatst, aanvankelijk zijwaarts, daarna buitenwaarts, vervolgens regelrecht naar boven, het laatste derde gedeelte echter naar binnen, de spits eindelijk weer naar buiten gericht. Het haarkleed is sluijk, fijn en grootendeels kastanjebruin van kleur. Er bestaan van dezen diervorm verscheidene rassen, die over geheel Middel-Afrika verbreid zijn; ook in het geheele zuiden van dit werelddeel treft men deze (of zeer na verwante) rassen aan.

Volgens de berichten van vele reizigers is het Bultige Rund, de Zeboe, in Afrika zoo algemeen verbreid, dat in dit werelddeel waarschijnlijk slechts weinige rassen van Runderen zonder bult aangetroffen worden, die geen Zeboe-bloed bevatten. Het gemis van den vetbult op den rug, is trouwens volstrekt geen bewijs voor de afwezigheid van Zeboe-bloed, zooals blijkt uit de overeenkomst tusschen de schedels van de Sennaarsche Bultige Runderen met die van de *A p i s*-stieren, welke, (zooals reeds gezegd werd) uit het oud-Egyptische langhoornige ras, dat de vetbult mist, gekozen werden; bovendien blijkt dit uit het verbasteren van de Bultige Rundvee-rassen, die uit zuidelijker landen naar Egypte gevoerd werden, tot vormen, die geen bult bezitten (zie boven).

Op het Afrikaansche Bultige Rund laten wij den Indischen Zeboe (*Bos indicus*) volgen, hoewel deze er in sommige opzichten van verschilt. Hij is ongeveer even groot, in den regel echter forscher ontwikkeld en lager op de pooten dan de Sanga; het oor is lang en hangend, de hoornen zijn opmerkelijk kort; de kleur biedt meer verscheidenheid aan, daar het gewoonlijk voorkomende rood- of geelbruin, dikwijls plaats maakt voor vaalgeel of wit, terwijl ook gevlekte Zeboes niet zeldzaam zijn. Van dezen vorm worden trouwens talrijke onder-rassen en slagen onderscheiden; sommige daarvan worden niet grooter dan een kleine Ezel; zulke dwergachtige Runderen zijn in Indië volstrekt niet zeldzaam.

De Zeboe-rassen kunnen gemakkelijk gekruist worden met de overige rassen van Tamme Runderen. De op deze wijze ontstaande bastaarden zijn onbepert vruchtbaar, zoowel bij paring onderling als bij kruising met een hunner stamvormen.

Uit de onderzoekingen van GURLT is gebleken, dat de vetbult ontstaan is door een eigenaardige vervorming van een rugspier, waarin zich veel bindweefsel en vet ontwikkelde.

Zeboe (*Bos indicus*). 1/24 v. d. ware grootte.

De oudste beschaafde volken, o.a. de Indiërs, hadden geen andere Tamme Runderen dan de Zeboe, of bovendien nog een ras, dat er betrekkelijk weinig van verschilt, zooals het langhoornige ras der oude Egyptenaars. Daar het Zeboe-rund nergens meer in het wild voorkomt, en daar er ook geen beenderen van dit dier in de oude aardlagen gevonden zijn, ligt het voor de hand aan te nemen, dat de Zeboe zich uit andere vormen van Runderen ontwikkeld heeft. Dat hij, wat schedelvorm en andere eigenaardigheden van het skelet betreft, nader verwant is aan den Banteng, dan aan de Europeesche Runderen, werd door RÜTIMEIJER aangetoond. Vermoedelijk heeft dus het temmen van een of meer Indische Wilde Runderen (Banteng, Gaur, Gayal) tot het ontstaan van den Zeboe aanleiding gegeven. Daar in Afrika geen Wilde Runderen voorkomen, vermoedt men, dat de Zeboe uit Azië naar Afrika is overgebracht.

Als algemeene stamvorm van de Wisent-Runderen beschouwt RÜTIMEIJER het Etrurische Rund (*Bos etruscus*), welks schedel voor 't eerst gevonden werd in de jongste tertiaire (pliocaene) lagen van Toscane, later ook in Auvergne en in Spanje.

De mogelijkheid bestaat, dat Afrikaansche Runderen naar Europa overgebracht zijn en de stamouders zijn geweest van sommige Europeesche Rundvee-rassen. Hiervoor pleit de overeenkomst van de Zeboe-rassen met het kleine Turf-rund, waarvan bij de Europeesche paalwoningen overblijfselen zijn gevonden. Dat al onze Rundvee-rassen aan Afrikaansche Runderen hun ontstaan zouden danken, zooals Frantzius meent, is volgens WILCKENS, niet waarschijnlijk. Wel zou, volgens dezen onderzoeker de hypothese overweging verdienen, dat het Europeesche Tamme Rund zich op soortgelijke wijze uit *Bos etruscus* ontwikkeld heeft als de Zeboe uit de Indische Biboviden. Voor de "kortkoppige" Europeesche Rundvee-rassen komt deze onderstelling hem aannemelijker voor, dan die, waardoor de Oeros als hun stamvader wordt aangewezen, vooral omdat de bedoelde rassen,

juist die Middel- en Zuid-Europeesche gewesten bewonen, welke aan Etrurië en Ligurië (waar de overblijfselen van *Bos etruscus* gevonden zijn) hun Rundvee ontleenden. De stamouders van de "langkoppige" Europeesche Runderen zouden dan uit Afrika ingevoerd kunnen zijn, hetgeen, volgens WILCKENS, waarschijnlijker is dan hun afstamming van den Oeros, die in Noord-Europa inheemsch was.

Uit de bovenstaande beschouwingen blijkt ontegenzeggelijk alleen dit: dat wij over de afstamming van het Tamme Rund nog evenmin zekerheid hebben verkregen, als over de afstamming van de meeste overige huisdieren.

*

De vertegenwoordigers van een derde ondergeslacht der Boviden—de Runderen in de meest beperkte beteekenis van het woord (*Taurus*)—komen thans alleen nog maar als huisdieren voor. De laatste in 't wild levende soort der Taurinen was de Oeros [*Bos (Taurus) primigenius*]; zij is sinds de 16e eeuw uitgestorven.

Volgens RÜTIMEIJER zouden drie verschillende soorten van Taurinen deel gehad hebben in het stamvaderschap van 40 à 50 rassen van Tamme Runderen, die men tot dusver onderscheiden heeft. Deze zijn: het Rund der Voorwereld (*Bos primigenius*), dat waarschijnlijk met den reeds genoemden Auer of Oeros één soort uitmaakte, het Korthoornige Rund (*Bos brachyceros*), en het Breedkoppige Rund (*Bos frontosus*). Naar aanleiding hiervan zegt WILCKENS: "Een stelselmatige indeeling van de rassen, gegrond op talrijke en zorgvuldige metingen van den schedel en van het skelet, is tot nog toe even onuitvoerbaar voor het Tamme Rund, als voor de vroeger beschouwde huisdieren. De verdeling van alle Tamme Runderen in twee of drie groepen van rassen, die door RÜTIMEIJER is voorgesteld, berust op een zoo beperkt materiaal voor onderzoek, dat uit zulk een klein deel van het verbreidingsgebied van het Tamme Rund (hoofdzakelijk uit Zwitserland) afkomstig is, dat zij niet algemeen toegepast kan worden. Wel heb ik in mijn werk over de "Rundvee-rassen van Middel-Europa" het stelsel van RÜTIMEIJER aangenomen, nadat ik een vierde groep van rassen—het Kortkoppige Rund (*Bos brachycephalus*)—aan toegevoegd had; sedert ik echter bijna alle Rundvee-rassen van Frankrijk en Engeland heb leeren kennen, zie ik de onmogelijkheid in om het rassenstelsel van RÜTIMEIJER toe te passen, zij het dan ook alleen op de Rundvee-rassen van Europa." Op het tegenwoordige standpunt der wetenschap is het daarom beter, de Rundvee-rassen te groepeeren naar hun verbreidingsgebied, tevens lettend op den vorm van 't lichaam en op het doel waarvoor zij dienen. Zulk een indeeling, welke gedeeltelijk nog met die van RÜTIMEIJER overeenstemt, bevat de 8 volgende groepen: 1o. het Steppenvee of Grijsz Vee van Oost- en Zuid-Europa; 2o. het Laagland-vee waartoe behooren: (a) de Hollandsche, (b) de Oost-Friesche, (c) de Oldenburger, (d) de Sleeswijk-Holsteinsche slagen, (e) de overige Duitsche Laagland slagen, (f) de Belgische en Fransche slagen van het Laaglandras; 3o. het Breedkoppige of Frontosus-ras; 4o. het Korthoornige of Brachyceros-ras; 5o. de Landslagen van Duitschland en Oostenrijk; 6o. de slagen van Groot-Britannië; 7o. de slagen van Frankrijk; 8o. het Rundvee van de overige Europeesche landen (Rusland, Spanje, en Portugal). De beide eerstgenoemde groepen en ook eenige slagen van de andere groepen (o. a. van de Groot-Britannische) stammen, volgens RÜTIMEIJER, van het Rund der Voorwereld, van den Oeros, af.

Volgens RÜTIMEIJER leven thans nog directe, zij het dan ook eenigszins gewijzigde afstammelingen van het Rund der Voorwereld in halfwilden toestand in de groote dierparken van Noord-Engeland en Schotland. Een dier, dat, naar de beschrijving te oordeelen, volkomen overeenstemde met het bedoelde Parkrund, bestond nog in de tiende eeuw in Wales. 400 stuks witte Runderen met roode ooren werden aan Koning JAN gezonden; volgens een oude oorkonde werden 100 van deze zelfde dieren geëischt tot zoen van het een of ander misdrijf. Het bewijs is geleverd, dat dit dier destijds nog in wilden toestand leefde in een oerwoud, dat zich dwars door geheel Noord-Engeland en Schotland, van Chillingham tot Hamilton, uitstreekte. Van dit oerwoud en van de daarin geleefd hebbende Runderen, zijn in de beide parken, die gewoonlijk met de namen der beide genoemde eindpunten aangeduid worden, nog overblijfselen aanwezig. Reeds omstreeks het jaar 1260 werd op aansporing van WILLIAM VAN FARRARN het park Chartley in Staffordshire door een omtuining afgesloten met het doel om het Wilde Rund in deze veenachtige boschstreek te behouden. Dit voorbeeld werd des te gretiger nagevolgd, naarmate het Wilde Rund zeldzamer werd; ook andere groote grondeigenaars namen denzelfden voorzorgmaatregel, zoodat het Parkrund reeds vóór de Hervorming nog slechts op afgesloten terreinen voorkwam; van deze zijn er 14 tot in deze eeuw en 5 tot op den huidigen dag blijven bestaan.

Het Parkrund (*Bos taurus scoticus*) is middelmatig groot, frisch maar niet plomp gebouwd. Zijn haarkleed is dicht en kort aanliggend, op de kruin en aan de

hals langer en kroes, langs het midden van den nek tot aan de schoft zwakke manen vormend, met uitzondering van den snuit, de ooren, de hoornen en de hoeven melkwit. De ooren zijn van binnen roodbruin, het voorste gedeelte van den snuit bruin, de oogen met een zwarten rand omgeven, de hoeven zwart. De hoornen zijn matig lang, tamelijk dun, maar slank en scherp toegespitst, van den wortel af naar buiten en naar boven gericht en met de spitsen weder (hoewel ternauwernood merkbaar) binnenwaarts gekeerd; hun kleur is grijsachtig wit met zwarte spits.

De voorname eigenaars van alle in Schotland nog bestaande parken stellen er een eer in, deze uit den ouden tijd overgebleven dieren onder hunne bijzondere bescherming te nemen. Zij leggen niet onbelangrijke sommen ten koste aan hun onderhoud: bepaaldelijk voor dit doel aangestelde opzichters waken over hen, doen zooveel mogelijk hun best om gevaren van hen verwijderd te houden en schieten eindelijk de stieren, die wegens hun hoogen ouderdom of op een andere wijze onbruikbaar geworden zijn, dood. Het vleesch verschilt in smaak niet van dat van het Tamme Rund.

Het Parkrund heeft alle kenmerkende eigenschappen van een echt wild dier. Het verbergt zijne jongen en graast des nachts; overdag slaapt het en laat het zich koesteren door de zonnestralen. Kwaadaardig is het alleen, wanneer het in 't nauw wordt gebracht; in alle andere gevallen is het zeer schuw en neemt voor iedereen reeds op grooten afstand de vlucht. Al naar het jaargetijde en de wijze waarop men hen nadert, gedragen de dieren zich verschillend. In den zomer krijgt men ze soms in vele weken niet te zien, al zoekt men ze op, daar zij in dezen tijd, zoodra zij de lucht van een mensch krijgen, zich terugtrekken in een deel van het woud, dat door niemand betreden wordt. In den winter echter bezoeken zij de voederplaatsen; omdat zij hier aan den mensch gewoon geraken, is het in dezen tijd mogelijk, vooral voor iemand die te paard zit, bijna te midden van de kudde te komen.

[464]

LUDWIG BECKMANN, de bekende dierenteekenaar, die in 1847 het park van den hertog van Hamilton in Lanarkshire bezocht, zegt van het Parkrund, dat hij hier aantrof: "Door zijn geheele voorkomen maakt dit dier op den onbevooroordeelden onderzoeker eerder den indruk van een met zorg zuiver gehouden verscheidenheid van ons Tamme Rund dan dien van een "Oer-rund". Reeds de witte kleur moet als iets ongewoons beschouwd worden bij een groot Zoogdier, dat in het zachte klimaat van een eiland in 't wild leeft. Bovendien wijzen de evenredigheid der verschillende lichaamsdeelen, de horizontale rug, de hooge plaats aanhechting van den staart en de vorm en uitgebreidheid van den sterk geplooiden kossem bij oude stieren, mijns inziens, op een sedert langen tijd door den mensch uitgeoefenden invloed op den vorm dezer Runderen,—misschien wel hierop, dat zij afstammen van dieren, die in overouden tijd getemd waren. De hooge ouderdom van het ras, die uit historische bewijsstukken blijkt, geeft aanleiding tot het vermoeden, dat het reeds in den heidenschen vóórtijd bij de godsdienst-plechtigheden der Druïden een rol speelde, op soortgelijke wijze als de aan H e r t h a gewijde witte koeien en de heilige stieren der Brahminen. Ook zou het kunnen zijn, dat de "wilde witte Bisons" van het Caledonische woud, waarvan in de oude Schotsche volksverhalen dikwijls sprake is, en die WALTER SCOTT in sommige zijner romans ten tooneele voert, de verwilderde afstammelingen van deze heilige Runderen der Druïden zijn."—Ook thans nog ziet men trouwens bij het gewone Schotsche Rundvee soms enkele exemplaren of zelfs geheele beslagen, die, op de kleur na, alle eigenaardigheden van het Parkrund vertoonen; in enkele gevallen bestaat er, naar COLQUHOUN bericht, zelfs in de kleur geen verschil.

De wijze waarop men nog kort vóór het einde van de vorige eeuw een Parkstier doodde, herinnert sterk aan de jacht in overouden tijd. Op den hiervoor bepaalden dag kwamen de bewoners van den geheelen omtrek bijeen: sommigen te paard, anderen te voet, allen met geweren gewapend. Niet zelden bestond de jachtstoet uit vijf- à zeshonderd jagers, waarvan er dikwijls meer dan honderd te paard zaten. Zij die onbereden waren, gingen zitten op de muren, die het park insluiten, of klommen met hun geweer bij zich in de boomen, die de open plek omgaven, waar de stier gedood zou worden. De bereden jagers doorkruisten het woud en dreven de kudde naar de bedoelde open plek, waar de stier door de ruiters omsingeld werd. Zoodra dit geschied was, sprong de ruiter, die de eer zou genieten het eerste schot te lossen, van zijn paard en schoot zijn geweer af op het onrustige en door vrees buitengewoon wild geworden dier. Hierna vuurden alle overige jagers, voor zoover zij een hiervoor geschikte plaats hadden kunnen innemen; dikwijls werden meer dan dertig schoten op den stier gelost, voordat hij dood was. Door de hevige pijn en het luide geschreeuw der jagers dol geworden, viel het bloedende dier niet zelden, zonder zich om de menschenmenigte te bekommeren, met inspanning zijner laatste krachten zijne belagers aan en bracht hen gevaarlijke wonden toe, of veroorzaakte zulk een verwarring, dat hij door den kring heenbreken en zich aan verdere vervolging onttrekken kon. Wegens de ongelukken, die bij deze jachten plaats hadden, zijn zij in onbruik geraakt.—

Groot is de invloed, die de mensch kan oefenen op het variëren der dieren, die hij aan zich onderworpen heeft en die huisdieren zijn geworden. Door de ervaring geleerd koos hij zijne fokdieren volgens een vooraf beraamd plan, met een bepaald doel voor oogen. Soms langzaam, soms reeds na verloop van betrekkelijk korten tijd verkreeg het ras, welks veredeling gewenscht werd, andere erfelijke eigenschappen, belangrijk verschillend van de oorspronkelijke kenmerken. Zoo ontstonden, na verloop van tijd nieuwe rassen, terwijl vroegere rassen verdwenen. Ook uit dit oogpunt beschouwd zijn de Rundvee-rassen zeer merkwaardig. Uitmuntende werken bestaan er, waarin dit onderwerp meer uitvoerig wordt behandeld, o.a. het met zorg geschreven "Handboek voor den Nederlandschen Landbouw en Veeteelt door G. REINDERS." Wij moeten ons bepalen tot enkele grepen uit de talrijke wetenswaardigheden op dit gebied.

Het Laaglandras, waartoe ook de Nederlandsche Rundveeslagen behooren, is inheemsch in de Noord-Duitsche laagvlakte en in sommige gewesten van Engeland. Het is groot en zwaar gebouwd, maar eenigszins weeklijjk en zwak van aard. De kop is lang en smal met korte horens, welker spits bij de stieren eenigszins achterwaarts, bij de koeien meestal naar voren en naar binnen gekromd is. De neus is recht; de groote oogen hebben een min of meer slaperige uitdrukking; de lange oorschelpen zijn slap. De hals is zeer lang, de kossem kort, de schoft laag, het kruis verheven, de heup zeer breed met sterk uitstekenden darmbeenrand, het kruis naar achteren afhellend, de staart diep aangehecht, de borst smal. De schouders zijn smal en steil geplaatst, de ribben dikwijls vlak; de romp is sterk gewelfd, het jaar (de uier) groot en slap, met sterk ontwikkelde spenen. De dijen zijn dikwijls plat en met weinig vleesch bezet, de pooten betrekkelijk kort en dik, de gewrichten dikwijls sponzig, de spronggewrichten dicht bijeen geplaatst (koehakkig), de hoeven breed en plat. De huid is dun en zacht en kan gemakkelijk over de onderliggende deelen verschoven worden. Het haar is sluik en fijn, het haarkleed meestal glanzig en in den regel bont van kleur, n.l. wit en zwart of wit en rood, of bruin met witte plekken aan den kop en de voeten. De neusspiegel (het onbehaarde gedeelte van de muil) is meestal loodkleurig, bij licht gekleurde (roodbonte) dieren, ook wel rozerood. Het Laaglandras is niet zeer geschikt om trekvee te leveren: daarentegen brengt het veel melk voort, en kan meestal ook uitstekend dienen voor de productie van vleesch en vet.

Het meest verbreide slag van het Laaglandras is ongetwijfeld het Nederlandsche slag (*Bos taurus hollandicus*), waarvan men als hoofdtypen onderscheidt: de Groninger Witkoppen, de Friesche en Noordhollandsche, de Geldersche, de Zeeuwsche type, het Heidevee in Overijssel enz. Ook buiten Nederland (Oost-Friesland, Sleeswijk-Holstein, enz.) wordt het veelvuldig gefokt en meer of minder zuiver gehouden; in andere, meer binnenlands gelegen gewesten, wordt het niet zelden gebruikt tot kruising met de daar inheemsche rassen; wijl het zich onderscheidt door groote melkproductie en geschiktheid om vet gemest te worden. Al naar den grond waarop zij leven, de behandeling die zij ondervinden, enz., bestaat er tusschen de dieren van dit slag verschil. Opmerkelijk vooral is het verschil tusschen het vee der laagveen- en kleistreken en het vee der uit zand en hoogveen samengestelde geestgronden; het laatstgenoemde is kleiner, schraler en langpootiger.

[465]

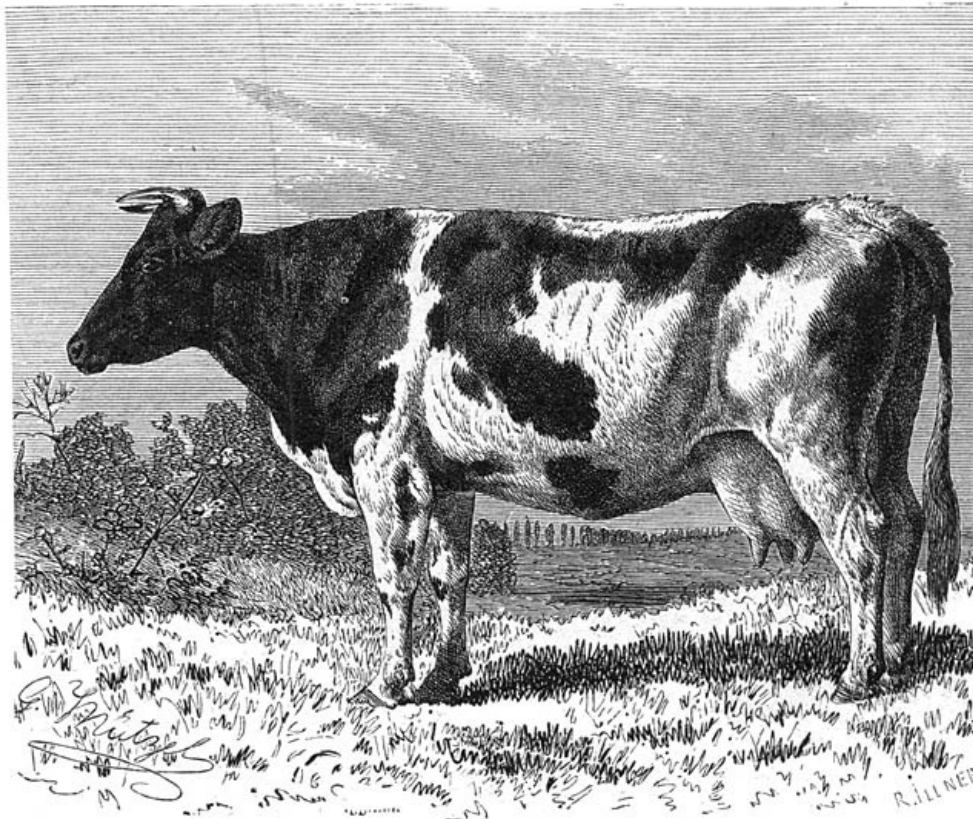
De Nederlandsche runderen—volgens FITZINGER directe afstammelingen van den Oeros—onderscheiden zich door aanzienlijke grootte, tamelijk evenredige ontwikkeling van alle lichaamsdeelen en groote gelijkmatigheid van kleur en teekening. De kop is lang, naar voren spits toeloozend, de hals lang en dun, de romp tonvormig, d. i. gestrekt en breed, de schoft smal, het kruis breed, de staart matig lang. Vooral de achterpooten zijn sterk ontwikkeld; beide paren pooten hoog en krachtig, maar niet plomp. De hoornen zijn kort, zwak, meestal eerst zijwaarts, daarna voorwaarts gericht; de kleur is bont gevlekt: op witten of grijswitten grond komen in den regel zwarte, soms echter ook wel bruine en roode, meer of minder groote vlekken van zeer verschillende vorm voor.

Een geheel ander uiterlijk heeft het Breedkoppige Ras (*Bos frontosus*), dat vooral in het westen en noorden van Zwitserland (het meest in het kanton Bern) gevonden wordt, en waarvan wij het wegens zijn groote melkproductie beroemde Freiburger slag (*Bos taurus friburgensis*) als voorbeeld kiezen. De dieren van dit ras zijn in den regel groot en zwaar en hebben een stevig beenderenstelsel. De kop is breed en betrekkelijk kort; de sterk uitpuilende opzwellings van het gewelfde, tusschen de hoornen zeer breede voorhoofd, verheft zich boven de achterkopsvlakte. De langgesteelde hoornen zijn van middelmatige lengte, een weinig afgeplat, beneden-, zij- en bovenwaarts gekromd. De oorschelp is zeer breed en van binnen met lange haren begroeid. De groote oogen staan zijwaarts. De hals is kort en dik en met een langen kossem voorzien. De romp is betrekkelijk kort, het voorstel meer ontwikkeld dan het achterstel. De voorborst is breed, de schouder breed en gespierd, dikwijls eenigszins steil geplaatst. De ribben zijn meestal goed gewelfd en de flanken gesloten. De buik is weinig uitgebreid, de

middelmatig groote uier goed tegen den romp aangevoegd. De schoft is breed en evenals het kruis een weinig verheven boven de overigens rechte ruglijn; de hoog aangehechte, dikke staart eindigt in een langen kwast. De heup is meestal breed, het kruis breed en rond; de schenkels zijn vol en flink met vleesch bezet, de pooten krachtig en goed geplaatst, de spronggewrichten breed. De huid is dik en zacht, gemakkelijk verschuifbaar, begroeid met dik en kort haar, dat bij de stieren aan den kop en den hals dikwijls kroes is. Het haarkleed is rood-, geel- en zwartgevekt, met witte plekken aan den kop en de voeten; effenkleurige (roode of gele) dieren zijn zeldzaam.

Als een waarlijk afschuwelijk product van planmatig voortgezette veefokkerij vermelden wij ten slotte nog het Durham- of Korthoornig Rund, den "Shorthorn" der Engelschen (*Bos taurus dunelmensis*): een wanstaltig dier met kleinen kop en zeer zwakke hoornen, rechten rug en korte pooten, dikken hals en onbehouwen romp, voornamelijk bestemd om als mestvee de grootst mogelijke hoeveelheid vleesch voort te brengen. Oorspronkelijk kwam het bijna uitsluitend in de oostelijke graafschappen van Engeland voor; tegenwoordig is het over geheel Engeland en Ierland verbreid; hier en daar, hoewel altijd nog zeldzaam, wordt het ook wel in Nederland, Duitschland en Frankrijk aangetroffen. Wat de melkproductie betreft, staat dit vee ver achter bij andere slagen; door de vleeschopbrengst overtreft het ze echter alle; enkele stieren hebben op den leeftijd van 12 maanden reeds een gewicht van 700 à 800 K.G. bereikt.

Even gemakkelijk als een in 't wild levend Rund getemd en tot huisdier wordt, neemt het, uit de slavernij ontlucht, de levenswijze en gewoonten van de stamsort weer aan. Verwilderde Runderen, d.w.z zulke, die van tam weder geheel of half wild geworden zijn, komen gewoonlijk dáár voor, waar de Spanjaarden heerschten of nog heerschen.

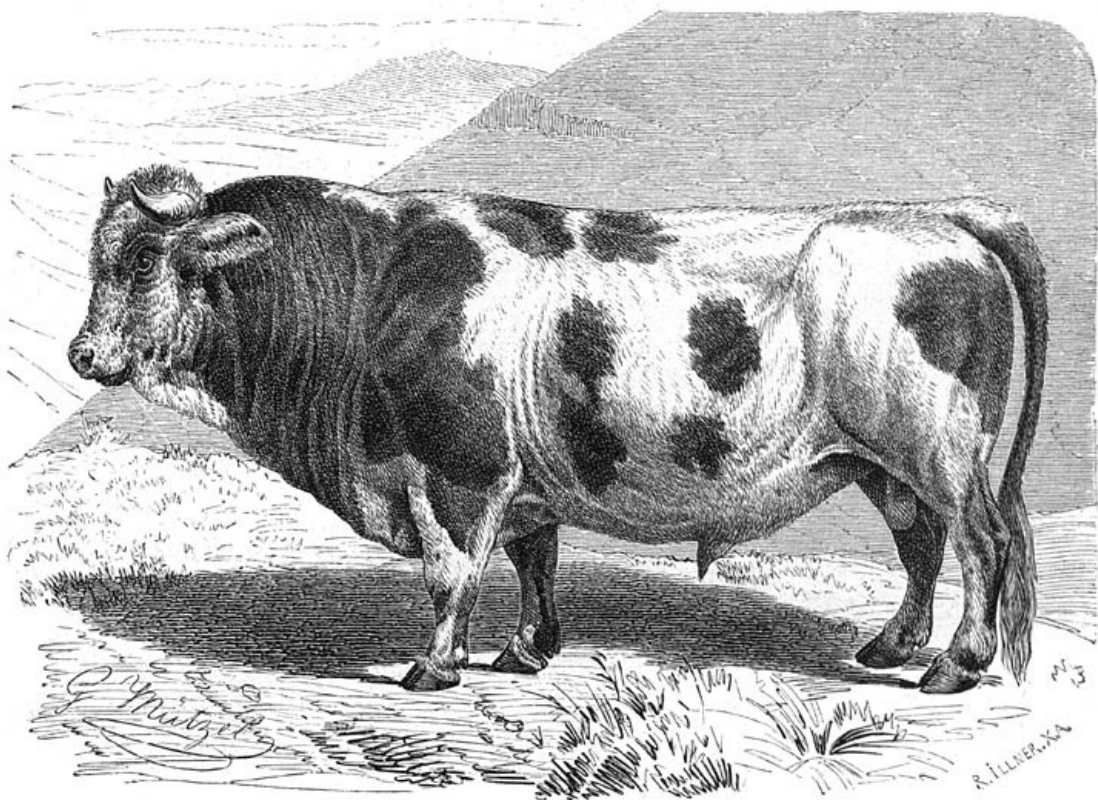
Hollandsch Rund (*Bos taurus hollandicus*). 1/25 v. d. ware grootte.

De in Spanje zeer gezochte stier, die bij de stierengevechten een hoofdrol speelt, is eveneens een afstammeling van Runderen, die vroeger in den getemden staat verkeerden. Hij leeft geheel en al op de wijze van de Wilde Runderen, komt jaar in jaar uit in geen stal en wordt eigenlijk ook niet gehoed; slechts nu en dan komt een voor dit doel aangewezen persoon de kudde bezichtigen. Niet bijzonder groot, maar fraai gebouwd en buitengewoon gespierd, onderscheidt de Spaansche stier zich door tamelijk lange, buitenwaarts gebogen en zeer spitse horens; de kleur is in den regel, hoewel niet altijd, donker kastanjebruin of zwartbruin.

[466]

"De levensloop van den stier," zegt W. JOEST, "die door zijn onbeminnelijken aard of door zijn uiterlijk voor het stierengevecht geschikt schijnt te zijn, is ongeveer als volgt: Geboren op een van de groote veeboerderijen van Castilië of Andalusië, die dikwijls een oppervlakte van 10000 hectare beslaan, wordt hij, zoodra hij één jaar oud is, met zijne gezellen bijeengedreven om gebrand, d.w.z. met het eigendomsmerk van zijn meester geteekend, te worden. De herders, die met

behulp van een langen stok, waaraan een scherpe punt voorkomt, de dieren bijeendrijven, bemerken vrij spoedig, welke stier strijdlustig is en welke niet. De bullen, die in weerwil van de gevoelige prikken met den puntstok, die zij ontvangen, den drijver telkens weer aanvallen, worden op nieuw naar de weide gedreven om ze nader na te gaan; de minder kwaadaardigen daarentegen worden tot ossen gemaakt. De boosaardige stieren worden nu in de eerste plaats (nadat hunne horens omwoeld of ongevaarlijk gemaakt zijn door op de punt een bal te steken) in dorpen of kleine steden, die niet bij machte zijn om een gevecht te bekostigen, waarbij de stier gedood wordt, op het voornaamste plein losgelaten in tegenwoordigheid van de straatjeugd of van andere liefhebbers, die hier hunne studiën maken. Honderden van groote en kleine kinderen ergeren en kwellen den bul met alle hun ten dienste staande middelen, maar zonder hem te beschadigen. Het dier, wiens wapens onbruikbaar zijn gemaakt, en dat nog nooit tien menschen bijeen heeft gezien, gedraagt zich hierbij natuurlijk zeer lomp en onbeholpen. Als de stieren op deze wijze 4 of 5 jaar oud geworden zijn, gaat een ondernemer van stierengevechten de voor hem geschikte dieren op de weide uitkiezen; hij besteedt dikwijls buitengewoon hooge prijzen voor uitmuntende exemplaren en vervoert ze in den nacht vóór het gevecht naar de stallen, die zich bij ieder amphitheater bevinden. Als geleiders van de wilde, menschenschuwe dieren, dienen tamme ossen, die voor den dienst, welke men van hen verlangt, op soortgelijke wijze afgericht worden, als de tamme Olifanten die bij de olifantenjacht in Indië den mensch helpen."

Freiburger Rund (*Bos taurus friburgensis*). 1/25 v. d. ware grootte

In de Nieuwe Wereld waren de omstandigheden van oudsher gunstig voor het verwilderen van het Rund. COLUMBUS bracht het nuttige huisdier op zijn tweede reis voor 't eerst naar San Domingo. Hier vermenigvuldigde het zich zoo snel, dat men reeds weinige jaren later kalveren van beiderlei geslacht over het geheele eiland kon verspreiden; 27 jaar na de ontdekking van het eiland waren kudden van 4000 stuks reeds geen zeldzaamheid meer. In het jaar 1587 werden alleen van hier 35.000 runderhuiden uitgevoerd. Omstreeks het jaar 1540 bracht men uit Spanje Runderen naar sommige landen van Zuid-Amerika. Ook hier was het klimaat zoo geschikt voor de ontwikkeling dezer dieren, dat zij zich in korten tijd geheel onafhankelijk maakten van den mensch. Een eeuw later bevolkten zij reeds in zoo verbazend groote getale de Pampas, dat op hen—evenals later in Noord-Amerika op de Bisons—alleen ter wille van hun huid jacht werd gemaakt. Het vleesch en vet bleven liggen voor de tamme en wilde Honden en voor de Gieren. Door dergelijke slachtingen werden zelfs deze ontzaglijke kudden gedund; eerst in den nieuwsten tijd, nadat men geleerd had, beter partij te trekken van den buit, kwam er verandering in de vroeger gevolgde handelwijze.

Op de Falkland-eilanden is het Rund geheel verwilderd; alleen door zeelieden, die hun voorraad proviand moeten vernieuwen, wordt er nu en dan jacht op gemaakt. Op de Galopagos-eilanden, de Philippijnen, de Sandwich-eilanden en op Celebes komen eveneens verwilderde Runderen voor, zoo ook in Australië en Nieuw-Zeeland. Ook in de hoog gelegen gewesten van Centraal-Azië is dit het geval, n.l.

daar, waar de kudden ten gevolge van oorlogen hunne meesters verloren hebben. In Columbia en in de meeste overige landen van Zuid-Amerika leiden zij evenzeer een vrij leven: zij bewonen hier echter niet de laaglanden, maar de bergstreken van de Cordilleras.

Al heeft het Rund zich in verschillende landen der wereld weder aan de heerschappij van den mensch onttrokken, in de meeste is het zijn slaaf gebleven, zooals het reeds in overouden en zelfs in voorhistorischen tijd was. Over 't algemeen werd en wordt het Rund hoog geëerd. De oude Egyptenaars aanbaden den god Apis in de gedaante van een Stier en bewezen dezen onder vele feestelijkheden hooge eer. De godin Isis (en later bij de Grieken Io) werden voorgesteld met koehoornen op het hoofd; aan beiden werden ossen geofferd, omdat deze bijzonder heilig werden geacht. In Libye werden de Runderen getemd, maar nooit geslacht, alleen hun melk werd gebruikt. In Cyrene werd het slaan van een koe als een misdaad beschouwd. De Kelten hielden de koe voor een onmiddellijk van de goden afkomstig geschenk. De hedendaagsche Indiërs doen, wat de vereering van Runderen betreft, voor de oude Egyptenaars volstrekt niet onder. Bij de Brahminen van Kasjmir is, zooals HÜGEL ervaren heeft, de koe onschendbaar; ieder die er een doodt, wordt met den dood gestraft. GÖRTZ noemt de Runderen een lastpost voor alle steden van de Hindoes. Wanneer b.v. de een of ander om een verdienstelijk werk te verrichten op enkele zijner Runderen het teeken van Schiwa ingebrand heeft, zoo ziet men deze dieren met monniken en bedelaars in de straten rondloopen; zij gaan voor niemand uit den weg, maar verdringen, schoppen en stooten allen die zij tegenkomen.

Een blik op het leven der Tamme Runderen in verschillende gedeelten van de wereld is even leerzaam als aantrekkelijk. Beschouwen wij, om in zekeren zin den historischen gang te volgen in de eerste plaats de kudden, die nog in dezelfde levensomstandigheden verkeeren als die van de aartsvaders. Deze vindt men bij de nomaden van Oost-Soedan, die de veeteelt nog op dezelfde wijze uitoefenen als hunne voorvaders vóór duizenden van jaren. Hunne kudden zijn hun eenige rijkdom. Zij worden geschat naar het aantal hunner Schapen en Runderen op gelijke wijze als men de Lappen naar het aantal hunner Rendieren schat. Hun geheele leven is met de veeteelt op de innigste wijze verbonden. Hoewel zij soms ook wel door rooverij het een en ander verkrijgen, wat zij noodig hebben, danken zij toch over 't algemeen hun levensonderhoud alleen aan hun vee. Vele Arabische stammen, die de meer veevoeder opleverende steppen ten zuiden van den 18en graad N. B. doorkruisen, leven wegens hunne kudden steeds op voet van oorlog met elkander en trekken om dezelfde reden onverpoosd van het eene oord naar het andere. Het spreekt van zelf, dat het vee in deze gewesten voortdurend in de open lucht verkeert, dat niemand er aan denkt voor zijne huisdieren een stal te bouwen. Alleen daar, waar de Leeuw veelvuldig voorkomt, tracht men des nachts de Runderen, Schapen en Geiten te beveiligen door een dikke heg van mimosa-doornstruiken, waarmede de legerplaats kringvormig omgeven wordt. Overal waar men den koning der wildernis geen tol behoeft te betalen, laat men de kudde overnachten op de plaats, waar zij, vermoeid van 't grazen, zich nedervleit.

Zelfs de grootste van onze veefokkers zullen zich bezwaarlijk een denkbeeld kunnen vormen van den rijkdom aan kudden dezer nomaden. In de nabijheid van het reeds vroeger genoemde dorp Melbesz, verdiept de steppe zich tot een wijde kom, op welker bodem men tal van bronnen heeft aangelegd, uitsluitend met het doel om de kudden te drenken, die hier dagelijks gedurende de middaguren bijeenstroomen. In deze kom kan men van den vroegen morgen tot den laten avond en gedurende den geheelen nacht een bijna onbeschrijfelijk gewoel van menschen en vee opmerken. Naast elke bron bevinden zich zes à acht ondiepe drinkvijvers: groote troggen, gevormd door het opwerpen van een dam van kleiachtige aarde. Deze troggen worden iederen dag gevuld, en door de kudden, die hier komen drinken, telkens weer geledigd. Bijna honderd menschen zijn van 's namiddags af, gedurende den geheelen nacht tot aan den volgenden middag, ijverig bezig met uit de diepe putten water op te halen en in deze vijvers te gieten; gewoonlijk wordt aan het water een weinig zouthoudende aarde toegevoegd. Meestal zijn de vijvers nog niet geheel gevuld, als de kudden komen. Van alle kanten naderen nu tallooze scharen van Schapen, Geiten en Runderen: eerst drinkt het kleine vee, later is het de beurt van de Runderen. In weinige minuten is de geheele, groote kom volkomen gevuld. Men ziet hier één aaneengesloten massa van ijverig elkander opdringende dieren, waarboven hier en daar een donkere mannelijke gestalte uitsteekt. Duizenden van Schapen en Geiten stroomen onophoudelijk toe, en evenzoo vele gaan voldaan terug. Zoodra de kom nagenoeg ledig is, mogen de Runderen komen, die tot dusver ternauwernood in bedwang konden worden gehouden; nu ziet men hier slechts één bruine, golvende massa, waarboven een woud van hoornspitsen zich verheft. Het bruin heeft geheel de overhand gekregen; van de tusschen 't vee heen en weer gaande mannen is geen spoor meer te ontdekken. De geheele drinkplaats gelijkt op een stal, waarin sedert maanden geen poging tot reiniging is gedaan. Ondanks de blakerende zonnehitte ligt de mest overal meer dan kniehoog op den bodem; alleen de drinkvijvers

worden zorgvuldig schoon gehouden. Tegen den avond gaan eindelijk de laatste dorstige gasten heen; oogenblikkelijk begint het waterscheppen op nieuw, om de hoeveelheid water, die voor den volgenden dag vereischt wordt, te rechter tijd bijeen te hebben. Op sommige dagen komen ook tal van langpootige, als 't ware op stelten loopende Kameelen deze plaats bezoeken, vijfhonderd à duizend stuks te gelijk; zij drinken zich zat en trekken weer heen. Ik acht het onmogelijk het aantal Runderen te schatten, dat hier dagelijks komt drinken, want in het dichte gedrang houdt het tellen weldra op: toch overdrijf ik stellig niet, wanneer ik al het vee op minstens zestigduizend stuks begroot, waarbij ongeveer veertigduizend Runderen. Aanzienlijke lieden van Oost-Soedan, die met het bijeengaren van de schatting bij deze nomadische stammen belast waren, verzekerden mij, dat het gladweg onmogelijk is, ook maar bij benadering een maatstaf voor de grootte der bezittingen dezer lieden te verkrijgen.

In Zuid-Afrika spelen de Runderen ook nog om een andere reden een belangrijke rol: zonder hun hulp zou men de uitgestrekte jacht- en handelsexpedities door de wildernissen, die dikwijls over groote afstanden in 't geheel geen water en veevoeder opleveren, in 't geheel niet kunnen ondernemen.

In Zuid-Rusland, in Tatarije en waarschijnlijk ook in een groot deel van Centraal-Azië treft men niet minder aanzienlijke kudden Rundvee aan. De geheele Zuid-Russische steppe is met kudden Paarden, Schapen en Runderen bedekt. In den zomer leven al deze huisdieren dag in dag uit in de open lucht; in den strengen, langen winter vinden zij achter een aarden wal eenige bescherming tegen de stormen. Als de bedoelde wal aan de eene zijde een ellendig stuk dak heeft, wordt dit als een uitmuntende stal beschouwd. Onder de genoemde dieren staan de Runderen, wat het aantal betreft, bovenaan; in één opzicht hebben zij een groot voorrecht boven hunne weidegenooten: de sneeuwstormen, die voor de Schapen en Paarden zoo gevaarlijk zijn, doen hen niet zoo licht verongelukken, omdat zij hunne bezinning niet verliezen, maar regelrecht naar huis rennen, voor zoover de stormen niet al te hevig zijn. In de meeste van deze gewesten worden de kudden geheel aan zich zelf overgelaten.

[468]

Op soortgelijke wijze ging men vroeger bij het fokken van Rundvee in Hongarije te werk. De dieren moesten zelf hun voedsel zoeken en werden zoomin beschermd als verzorgd. Sommige waren zoo wild, dat zij geen mensch toestonden hen te naderen. De kalveren zogen, zolang zij hieraan behoefte gevoelden en werden eerst in het tweede levensjaar van hun moeder gescheiden. In dezen toestand is echter in lateren tijd een groote verandering gekomen.

Zelfs in Italië leven nog Runderen in half wilden toestand. Talrijk zijn zij in de Maremmen, in de bijna volkomen vlakke, hier en daar vruchtbare, overigens echter moerassige kuststreken tusschen Pisa en Napels, die wegens hun ongezond klimaat berucht en daarom schaars bevolkt zijn. Hier zwerven talrijke kudden Runderen rond, die jaar in, jaar uit in de open lucht verblijf houden en groote reizen ondernemen; er zijn zeer geharde menschen noodig om over dit vee toezicht te houden. In Walachije, Servië, Bosnië, Bulgarije en Syrië treft men de Runderen in soortgelijke levensomstandigheden aan.

Een veel betere verzorging ondervindt het nuttige huisdier in de berglanden van Middel-Europa, vooral in de Alpen, hoewel ook hier voor het Rund nog veel te wenschen overblijft. "Meestal," zegt TSCHUDI, "ontbreekt een doelmatige stal, soms is er zelfs in 't geheel geen aanwezig. Als er in de lente of in de herfst plotseling sneeuw valt, kunnen de Runderen het geurige, maar korte gras niet meer bereiken, en verzamelen zij zich loeiend voor de hutten, waar ternauwernood een schuilplaats voor hen te vinden is en waar de herder hen dikwijls niet eens een handvol hooi kan aanbieden. Bij aanhoudenden kouden regen zoeken zij beschutting onder de rotsen of in de wouden. In weerwil van deze bezwaren, is de schoone, rustige tijd van het verblijf in de Alpen buitengewoon aangenaam voor het vee. Dit blijkt o. a., wanneer de groote schel, die bij het drijven van het vee naar den Alp en bij het terugkeeren naar het dal haar ver klinkend geluid laat hooren, in de lente bij de kudde in het dal wordt gebracht. Dadelijk trekt zij de algemeene aandacht: de koeien komen er met vroolijke sprongen en opgewonden geloei op af, in de meening dat hun het teeken voor den aftocht wordt gegeven. Zoodra de tocht werkelijk aanvangt,—als de grootste bel aan een bonten band bevestigd, aan den hals van de fraaiste koe gehangen en deze met bloemen tusschen de hoornen getooid is, als het pakpaard, met de kaasketels en den proviand beladen, gereed staat, terwijl de melkstoeltjes tusschen de hoornen van de Runderen gebonden zijn, als de knappe herders en herderinnen hunne Alpenliederen aanheffen en een jubelend gejoedel door het dal weerklinkt,—geve men acht op de blijmoedige stemming, waarmede de goedgehartige en dikwijls dartele dieren hun plaats in den stoet innemen en vroolijk loeiend naar de bergen marcheeren. De in het dal achtergehouden koeien volgen dikwijls onverwachts en uit eigen aandrift hare vroegere lotgenooten naar de verafgelegene Alpen.

"De koe leidt trouwens bij fraai weder op de hooge bergweiden een heerlijk leven.

De leeuweklauw, de melisse en de alpen-weegbree bieden het vrij rondsnuffelende dier een voedsel aan, zoo voedzaam en geurig, als het dit verlangen kan. De zon brandt niet zoo heet als in het dal; geen lastige horzels komen het middagslaapje verstoren; de rustig hier rondlopende Spreeuwen en Groote Gele Kwikstaarten zijn steeds tot liefdediensten bereid, wanneer het vee bijgeval door ongedierte gekweld wordt: de Runderen zijn hier vroolijker, frisscher en gezonder dan in het dal. De met hun aard overeenkomstige levenswijze doet de geestvermogens beter tot ontwikkeling komen: het Rund, dat voor zich zelf moet zorgen, is opmerkzamer en zorgvuldiger en heeft meer geheugen dan het dier, dat door anderen verzorgd wordt; de Alpenkoe kent iederen struik, iederen poel, is nauwkeurig op de hoogte van de plaatsen die het beste gras opleveren, onthoudt den tijd waarop zij gemolken wordt, herkent op een afstand de lokstem van den herder, en komt met vertrouwen tot hem; zij weet, wanneer zij zout zal krijgen, wanneer zij zich naar de hut of naar de drinkplaats moet begeven; zij speurt het naderen van het onweder, onderscheidt de planten, die voor haar niet goed zijn, van die welke haar goed bekomen, bewaakt en beschut haar jong en vermijdt met zorg gevaarlijke plaatsen. Niet altijd echter gelukt haar dit volkomen, hoe voorzichtig zij ook is. De honger lokt haar dikwijls naar tot dusver onaangeroerde plaatsen, die met malsch gras begroeid zijn; terwijl zij over de met rolsteenen bedekte helling loopt, wijkt de losse grond onder hare hoeven uit, en begint zij naar beneden te glijden. Zoodra zij bemerkt, dat zij zich zelf niet meer redden kan, gaat zij op den buik liggen, sluit de oogen en berust in haar noodlot; langzaam glijdt zij voort, totdat zij in den afgrond stort, of door een boomwortel tegengehouden wordt, waarna zij gelaten de hulpvaardige tusschenkomst van den herder afwacht.”

Het verblijf in de bergstreken is als 't ware de poëzie van 't runderleven. In de meeste overige landen heeft het goede huisdier een minder aangenaam bestaan. In Duitschland geniet het gedurende den zomer alleen in de gebergten een vrijheid, die soms meer, soms minder beperkt wordt, maar aan het Rund van de Noord-Duitsche vlakke niet eens overal ten deel valt.

Vooraf in het hooge noorden is de winter een treurige tijd voor het Rundvee. De korte zomer van Norrland en Lapland kan niet genoeg wintervoeder voortbrengen; om deze reden krijgt het vee in den winter niet alleen hooi en stroo, boombladen en berkentakken, rendiermos en paardenmest, zeeplanten, wieren en soortgelijken kost, maar ook Visschen en vooral de koppen van de Dorschen, een Kabeljauwachtige Visch, die men juist in het tijdperk van voedselgebrek in groote hoeveelheden vangt. De vischkoppen worden met allerlei soorten van wieren en mossen in een ketel zoo lang gekookt, totdat de beenderen in gelei veranderd zijn; deze breiachtige massa wordt aan de Runderen gegeven, die haar gretig verzwelgen ondanks de met hun aard zoo strijdige samenstelling van dit voedsel. De bewoners van de Lofodden hebben mij verzekerd, dat men de Runderen verwijderd moet houden van de stellages, waarop de Dorschen gedroogd en tot stokvisch worden, omdat deze Herkauwers zich anders verzadigen zouden met de half gedroogde Visschen.

In vele landen van Europa is het Rund een ellendige slaaf van den mensch; in Spanje echter speelt niet de koe maar de stier een hoofdrol. Hij geniet hier een achting, soortgelijk aan die, welke in Indië vaak den Zeboe ten deel valt; hij kan de held van den dag worden en zal dan vaak in veel hoogere mate de belangstelling van het publiek trekken dan zaken, die in werkelijkheid veel gewichtiger zijn. De Spanjaard heeft voor de schoonheden van den stier een open oog; hij onderzoekt en beoordeelt hem, zooals bij ons een deskundige een edel Paard of een goeden Hond keurt. Zelfs voor een eerzamen trekstier is hij niet onverschillig; een veel belovend bulkalf brengt hem in vervoering. Dit komt, omdat de Spanjaarden, zoowel zij, die hun oorspronkelijk vaderland bewonen, als die welke in de Nieuwe Wereld gevestigd zijn, hartstochtelijke liefhebbers zijn van schouwspelen van soortgelijken aard als die, welke de bewoners van het oude Rome bekoorden, en bij hooger ontwikkelde en beschaafde volken niet meer in den smaak vallen; iedere stier wordt er daarom op aangezien, of hij voor een stierengevecht geschikt is en welke figuur hij in 't strijdperk zou maken.

De stierengevechten zijn vermakelijkheden, die een Zondagnamiddag op een zeer gewenschte wijze vullen en het publiek in de gelegenheid stellen een werkzaam aandeel aan de vertooning te nemen: behalve de toreros, de stierenbevechters van beroep, ziet men soms ook jonge, voornamen leeploopers in het strijdperk treden en een duidelijk bewijs geven van de trap van beschaving waarop zij staan, door den taak van den torero op zich te nemen.

Ongelooflijk groot is de geestdrift, die de toeschouwers bij een stierengevecht bezielt. Niet alleen mannen dweepen met dit vloekwaardige spel, zelfs vrouwen verzuimen, zooveel mogelijk, geen enkele van deze voorstellingen en nemen zelfs hare zuigelingen daarheen mede. De stierenbevechters verwerven zich gewoonlijk een aanzienlijk vermogen en zijn de helden van den dag, hoewel zij overigens weinig geacht worden; het rijke en voornamen gepeupel gaat vriendschappelijk met

hen om, hoewel zij tot de heffe des volks behooren. Meer nog dan hen bewondert men de stieren; van sommige, die vele Paarden doodden, blijft de herinnering nog jaren lang leven; aan hen dankt het Rundvee de achting, waarmede de Spanjaard het behandelt.

Na het voorafgaande behoef ik over de geestesgaven van het Tamme Rund niet veel te zeggen. Klaarblijkelijk staat dit dier op een zeer lagen trap; naast het Schaap is het Rund het domste van onze huisdieren. Het leert zijn verzorger kennen en tot op zekere hoogte liefhebben, gehoorzaamt aan zijn bevel en volgt hem, als hij roept; ook toont het een zekere belangstelling voor menschen, die het dikwijls bij zich ziet; dit geschiedt echter, naar het schijnt, meer door de macht der gewoonte, dan als uitvloeisel van een hooger gevoel. "De geest," zegt SCHEITLIN, "openbaart zich bij de Runderen, die veel in de vrije natuur verkeerden, duidelijker dan bij die, welke steeds in den stal blijven. De Alpenkoeien leeren haar verzorger spoediger kennen, zijn opgewekter van aard, toonen duidelijker haar blijdschap, worden meer vervroolijkt door het geluid der klokjes, schrikken minder, strijden ridderlijker met elkander in ernst en uit scherts. Haar eergevoel is echter gering. Als de eene de andere van haar plaats gedrongen heeft, bekommert de overwonnenen zich hierover in 't geheel niet, maar stelt zich tevreden met de plaats, die voor haar overschiet, laat den kop zakken en gaat weer aan 't grazen. De andere koe verheft zich niet op haar zege, toont geen spoor van blijdschap, ook zij gaat onmiddellijk weer aan 't vreten. Bij 't trekken naar de Alp evenwel gevoelt de koe, die de optocht leidt, haar meerderheid; dit blijkt uit haar plechtstatigen gang; ook duldt zij niet, dat een andere koe haar vóórkomt. De Stier staat, wat vermogens betreft, ver boven de meest ontwikkelde koe; hij heeft een veel grooter lichaamskracht, scherpere zinnen, meer bewustzijn van macht, meer moed, behendigheid en vlugheid; hij kijkt veel frisscher en met meer verstand om zich heen, acht zich gewichtig als machtige beschermer van zijn kudde, gaat op den vijand los en strijdt moedig met hem. Een vreemde bul duldt hij niet op zijn gebied, maar strijdt met hem op leven en dood."

In het tweede levensjaar is het Rund voor de voortplanting geschikt. De draagtijd duurt in den regel 285 dagen, maar is soms aanmerkelijk korter of langer. Het kalf staat kort na de geboorte op zijne pooten; het zuigt reeds op den eersten levensdag. Naar het schijnt, wordt het Rund niet ouder dan 25 jaar. Bij de koeien, die geregeld ieder jaar een kalf ter wereld brengen, ontstaat aan het onderste gedeelte van den hoorn gedurende iederen draagtijd een ringvormige groeve of jaarring. Daar de meeste koeien in hun derde levensjaar voor 't eerst kalven, kan men in den regel de ouderdom dezer dieren bepalen door bij het aantal hunner jaarringen 2 op te tellen. Hierbij moet men echter in 't oog houden, dat men er niet volkomen zeker van kan zijn, dat de koe ieder jaar drachtig is geweest; ook zijn er koeien, die de hoornringen zeer onregelmatig vormen.

Verscheidene planten in verschen en gedroogden toestand, wikken, erwten, jong graan en sappig gras maken het liefste voedsel van het Rund uit. Schadelijk zijn: vlas, taxis, waterscheerling, luizenkruid, biezen, kikkerbeet, tijdeloozen, wolfsmelk, monnikskap, jonge bladen van eiken en walnoten, natte klaver enz. Peterselie, selderij, look en uien hebben een nadeeligen invloed op de melkscheiding. Thijm, boterbloemen, weegbree worden in geval van nood, allerlei slag van ooft en andere vruchten, aardappels en peenen hartstochtelijk graag gegeten; zout is een levensbehoefte. Terecht wordt het Rund het voordeeligste van alle huisdieren genoemd.

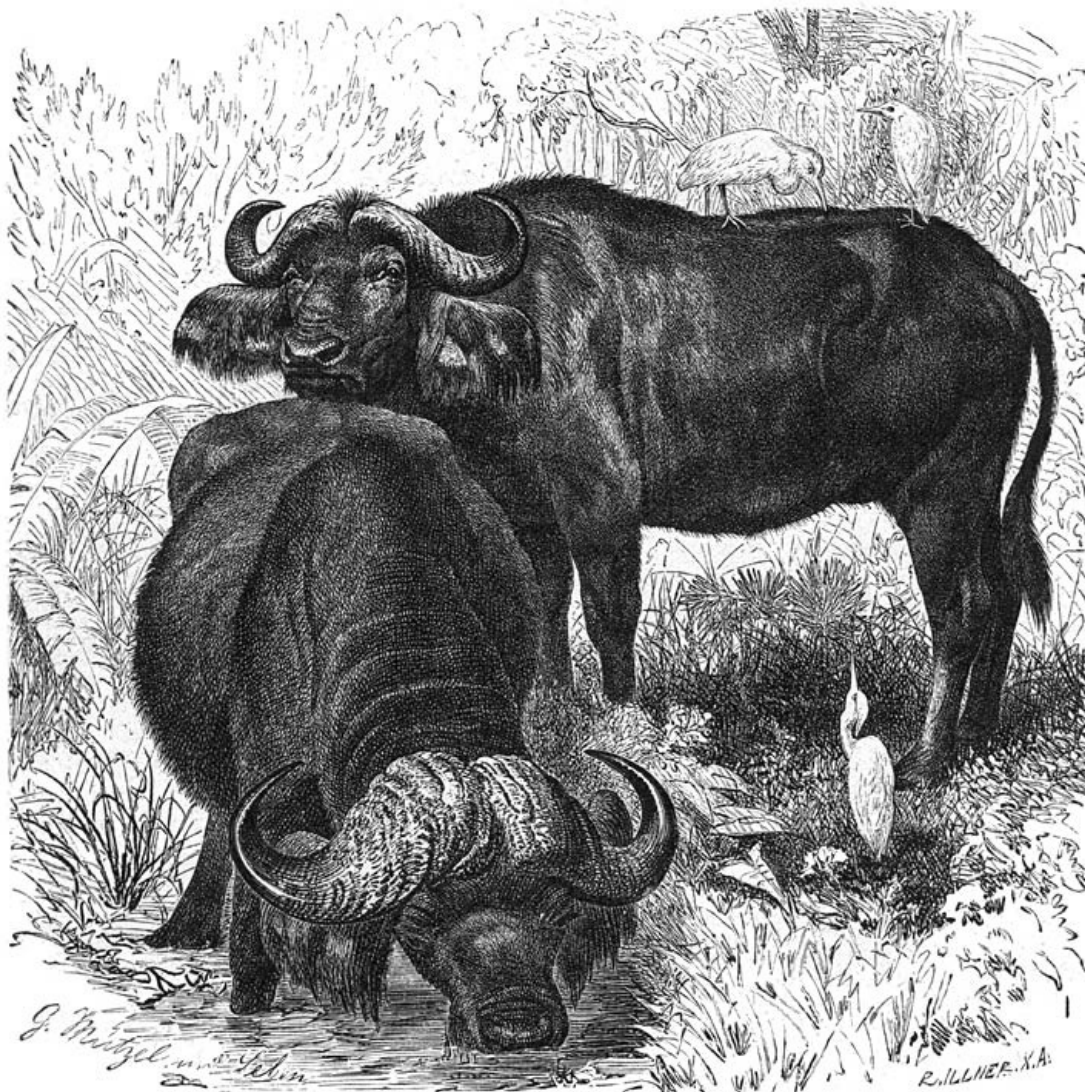
De voornaamste ziekten waaraan het Rundvee onderhevig is, zijn: runderpest of veetyphus, miltvuur, kalverziekte, mond- en klauwzeer, parelucht of tuberculose, longziekte, broosheid van de beenderen, trommelzucht enz. Zeer verschillend is het weerstandsvermogen van verschillende rassen tegen besmettelijke ziekten. Bij de veetyphus-epidemie van 1878-1879 bedroeg de sterfte in Duitschland 90 à 95, in de Russische steppen 30 à 50 percent van het aantal aangetaste dieren.

*

De Buffels (*Bubalus*) zijn plomp gebouwde Runderen met een zwaren, onbehaaglijken romp, betrekkelijk korte, krachtige pooten en breeden kop, die op het lage voorhoofd sterk gewelfd is; de oogen hebben een flauwe en sombere uitdrukking; de zijdelings gerichte, meestal groote en breede ooren zijn dikwijls sterk behaard. De hoornen zijn aan de achterste hoeken van den schedel aangehecht en aan den wortel meestal onevenredig verdikt, richten zich eerst naar onderen en achteren, daarna naar buiten en ten slotte naar boven, in sommige gevallen ook weder een weinig naar voren of zijn met een flauwe bocht naar onderen gekeerd en eindelijk zwak naar buiten gekromd. Het in 't oog vallend dunne haarkleed ontbreekt bij de oude soms geheel.

Het sterkste en wildste lid van dit ondergeslacht is de Kaapsche Buffel (*Bos*

caffer); door zijne eigenaardige hoornen onderscheidt hij zich in 't oog vallend van zijne verwanten. Hij is gedrongener gebouwd dan de andere Buffels; de kop is betrekkelijk klein, de hals tamelijk dik, de romp in de schoft weinig verhoogd; de staart is lang en dun, aan de onderste helft met lange haren begroeid, die te zamen een dikken, goed gevulden kwast vormen. De hoornen zijn bij den wortel zij- en achterwaarts, daarna boven- en achterwaarts, met de spitsen weder duidelijk naar binnen gebogen. Bij oude stieren zijn zij aan den wortel buitengewoon verbreed, afgeplat, met dikke rimpels bedekt en over het geheele voorhoofd uitgebreid, zoodat alleen in 't midden een smalle strook vrij blijft. Met uitzondering van het oor en van de staartspits is de beharing buitengewoon dun, zoodat enkele plaatsen bijna naakt schijnen en men eigenlijk alleen aan den kop en de pooten van een haarkleed spreken kan. De kleur van het dier wordt dan ook niet zoo zeer veroorzaakt door het zwarte, aan de spits een weinig lichter gekleurde haar, als wel door de donker bruinachtig grijze huid. De schouderhoogte van den Kaapschen Buffel wisselt al naar het geslacht en de grootte van het dier van 1.5 tot 1.8 M. af. De hoornen, die bij het wijfje slechts ongeveer half zoo breed en zwaar zijn als bij het mannetje, en dus een half zoo smalle strook van het voorhoofd bedekken, kunnen bij beide geslachten een spanwijdte van hoogstens 1 à 1.2 M. bereiken.

Kaapsche Buffel (*Bos caffer*). 1/25 v. d. ware grootte.

Het verbreidingsgebied van den Kaapschen Buffel omvat, evenals dat van de Giraffe, het grootste deel van de oostelijke helft van Afrika. In het Kaapland bewoont hij, gemeenschappelijk met de laatste Olifanten van de Kaapkolonie, nog slechts een geheel en al afgezonderd, weinig uitgebreid district, n.l. tusschen de Mossel-baai en de Algoa-baai. De zuidelijke grens van het thans nog door hem bewoonde gebied wordt gevormd door een lijn, die bij den Koebango langs tot aan het Ngami-meer en van hier oostwaarts tot aan den Limpopo loopt, daarna ten oosten van de Transvaalsche republiek zuidwaarts gericht is en ten naastenbij in de St. Lucia-baai eindigt. Ten noorden van deze lijn tot op ongeveer 16° N.B. is hij in de meeste Afrikaansche gewesten inheemsch. Hij houdt meer van de vlakke dan van het gebergte en kiest als vaste verblijfplaats steeds een streek, waar geen gebrek is aan water.

Gezellig van aard, vormt de Kaapsche Buffel met zijne soortgenooten geregeld gezelschappen; daar waar hij vervolgd wordt, bestaan deze kudden uit 30 à 60

stuks; daar waar hij weinig of in 't geheel niet verontrust wordt, bevatten zij honderden en zelfs duizenden exemplaren.

Gedurende de heetste uren van den dag ligt de Kaapsche Buffel steeds op dezelfde plaats stil en bewegingloos te slapen en intusschen te herkauwen; niet zelden kiest hij een modderpoel als ligplaats en is dan ook dikwijls met een flinke korst vuil bedekt. In de late namiddaguren of tegen den avond staat hij op en zoekt daarna, met tusschenpoozen, tot aan den vroegen morgen zijn voedsel; hij doet dit evenwel niet op zijn gemak en als 't ware tot uitspanning, zooals de andere Runderen, maar met horten en stooten, in onrustige haast: hij weert de lastige vliegen af, laat dikwijls een dof geknor hooren, houdt telkens den steeds vochtigen, dikken neusspiegel in den wind om te speuren, richt de breede, met een dichten haarkrans versierde ooren op en zweept met den in een kwast eindigenden staart mistroostig zijne flanken. Hij ziet er uit, alsof hij altijd slecht gemutst is en volkomen onvatbaar voor een vroolijke aandoening; grimmig, boosaardig en valsch draagt hij den breeden en zwaren, door de kolossale hoornen gedeeltelijk bedekten kop half gebogen, als 't ware steeds tot den aanval bereid; groote, blauw-zwarte oogen glinsteren woest beneden de op een helm gelijkende hoornmassa, die het voorhoofd bekleedt, en wekken bij iederen toeschouwer den indruk, dat toemeloze woede en opzettelijke valschheid dit dier bezielen.

[471]

“De Kaapsche Buffels,” zegt reeds de oude KOLBE, “zijn hoogst gevaarlijke dieren. Wanneer men ze door het toonen van roodgekleurde voorwerpen, door schieten of door hevige vervolging vertoornt, is men zijn leven niet zeker; zij beginnen hevig te brullen en te stampen, vreezen niets meer en ontzien niets, hoeveel gewapende menschen ook tegenover hen staan. Zij springen in hun woede door vuur en water, door al wat hun in den weg komt.”

Zonder eigenlijk schuw te zijn, nemen de Buffels evenwel voor den hen naderenden mensch geregeld de vlucht en vermijden de nabijheid van hun vreeselijksten vijand zooveel mogelijk, vooral wanneer deze dikwijls jacht op hen gemaakt heeft. Wanneer zij in 't nauw gebracht en getergd worden, stellen zij zich echter zonder eenige aarzeling tegen den jager te weer; in hun blinde woede letten zij dan zoomin op den lans als op den nog zwaarder wondenden kogel. De gewonde Buffel vlucht nooit ver weg, wanneer hij zijn tegenstander niet onmiddellijk aanvalt; maar verbergt zich spoedig in het hooge gras en loert daar arglistig op de naderende vervolgers, om zich te rechter tijd bliksemsnel op hen te werpen. Als zijne vijanden op de vlucht gaan, of zich in een schuilhoek verbergen, volgt hij hen snuivend na en tracht hen door den reuk te vinden. De bullen, die door de overige leden van de kudde in den ban zijn gedaan en een eenzaam leven leiden, worden door vroegere reizigers voorgesteld als zeer verschrikkelijke wezens. “Zooals men weet,” zegt DRAYSON, “is het de gewoonte van alle dieren voor den mensch te vluchten, tenzij deze hen gewond, of zich op een ongeschikt oogenblik aan hen opgedrongen heeft; de oude kluizenaars echter wachten zulk een aanleiding in 't geheel niet af, maar komen uit eigen beweging den jager halverwege te gemoet en zoeken strijd met hem.” Volgens de berichten van reizigers uit lateren tijd, zijn deze verhalen zeer overdreven. SELOUS, die in Zuid-Afrika verscheidene honderden Buffels geschoten heeft, zegt: “Ik vond de oude bullen niet gevaarlijker dan de tot kudden vereenigde dieren: zolang zij niet gewond zijn, vluchten zij meestal voor den mensch; nadat men ze aangeschoten heeft, toonen zij zich niet boosaardiger dan een dier van de kudde in dezelfde omstandigheden.” Hij verhaalt echter later, om de reusachtige kracht van een ouden stier aan te geven, dat hij eens, in den zadel zittend, door een gewonden, ouden Buffel aangevallen werd, die het Paard in de lucht wierp, “alsof het een Hond was.”

Uit het zoeven gezegde kan men afleiden, dat de jacht op den Kaapschen Buffel in sommige gevallen niet zonder gevaar is; in de meeste gevallen wordt het dier niet door het eerste schot neergeveld en heeft dan nog tijd genoeg om op zijn aanvaller los te gaan.

Het vleesch van den Kaapschen Buffel wedijvert met dat van gemeste Runderen, wat den goeden smaak betreft; wel is het taaier en grover van vezels, maar toch zeer sappig, hoewel het geen vet bevat.

De mensch is niet de eenige gevaarlijke vijand van den Buffel; ook de Leeuw waagt het soms, dit sterke dier aan te vallen; het gelukt hem in 't gunstigste geval, het de halswervels te ontwrichten en buit te maken. In Zuid-Afrika ontmoeten de jagers niet zelden Buffels, die het Roofdier wel is waar nog hebben kunnen afschudden en misschien zelfs dooden, maar toch als herinnering aan den strijd diepe wonden aan den hals en de schouders hebben.

De Kaapsche Buffel werd door TH. VON HEUGLIN voor 't eerst levend naar Europa gebracht. “Hoewel dit dier in de wildernis zeer onhandelbaar is,” zegt hij, “komt het mij voor, dat het gemakkelijk getemd kan worden; het is wel mogelijk dat het dan uitmuntende diensten zal kunnen bewijzen.”

In verscheidene diergaarden hebben de Kaapsche Buffels zich voortgeplant; de jongen die in gevangenschap geboren zijn, verschillen echter in aard weinig of niet van de jonge dieren, die direct uit Afrika komen. Beide geslachten groeien even snel als andere Runderen; de geweldige horens van den stier ontwikkelen zich echter zeer langzaam, waaruit men heeft afgeleid, dat er vele jaren moeten verlopen, vóórdat zij hun eigenaardigen vorm verkrijgen.

Niet de Kaapsche Buffel, maar een andere soort van 't zelfde ondergeslacht, die ook thans nog in 't zuidoosten van Azië leeft, is de stamvader van de volkomen getemde Buffels, die in de lage landen langs den Donau en in Italië, in veel grooter aantal echter in Egypte en Indië, als huisdieren voorkomen.

De Indische Buffel [*Bos (Bubalus) arni*] bereikt, met inbegrip van den 50 à 60 cM. langen staart, al naar het slag, ongeveer 2.8 à 3 M. totale lengte en 1.4 à 1.8 M. schofthoogte. De kop is korter en breder dan bij het Rund, het voorhoofd groot, het aangezicht kort, de hals gedrongen en dik, van voren geplooid, maar niet met een kossem voorzien, de romp eenigszins gestrekt, overigens vol en rond, de schoft bultvormig gezwollen, de rug een weinig hol, het kruis hoog en naar achteren afhellend, de borst smal, de flanken ingetrokken, de staart tamelijk kort. De krachtige pooten zijn betrekkelijk kort en voorzien met lange en breede hoeven, die zich aanmerkelijk kunnen uitzetten. De kleine oogen hebben een wilde en drieste uitdrukking; het zijdelings aangehechte en horizontaal gerichte oor is lang en breed, van buiten kort behaard, van binnen daarentegen met lange haarbundels begroeid. De lange en forsche hoornen zijn aan den wortel dik en breed, worden allengs smaller en eindigen stomp; zij zijn eerst zij- en benedenwaarts, daarna achter- en bovenwaarts en met de spits boven-, binnen- en voorwaarts gericht; tot nabij het midden zijn zij sterk, overdwars gerimpeld, verder op tot aan de spits en aan de achterzijde echter volkomen glad; hun dwarse doorsnede is onregelmatig driehoekig; de beide spitsen staan soms wel 2 M. ver uiteen. De ijle, stijve en borstelachtige beharing verlengt zich slechts weinig op het voorhoofd, aan de schouders, langs de geheele voorzijde van den hals en aan de spits van den in een kwast eindigenden staart; daarentegen zijn het achterste deel van den rug, het kruis, de borst en de buik, de schenkels en het grootste deel van de pooten bijna volkomen kaal. Het dier ontleent zijn kleur derhalve meer aan de meestal donker zwartachtig grijze of zwarte huid dan aan de blauwachtig grijze, soms meer naar bruin of roodbruin zweemende haren. Witte en gevlekte exemplaren komen ook wel voor, doch zijn zeldzaam. De koe onderscheidt zich van den stier, doordat zij een weinig kleiner is. Het verbreidingsgebied van den in 't wild levenden Buffel strekt zich van den voet van den Himalaja door Bengalen en de oostelijke deelen van Middel-Indië zuidwaarts ongeveer tot Godawari en oostwaarts door Assam en Birma minstens tot in het noordwesten van Siam uit. Op Ceylon is dit dier evenzeer inheemsch.

[472]

De Indische Buffel, die, evenals alle soorten van zijn ondergeslacht, een groot vriend van 't water is, komt alleen in de moerassige gewesten van het genoemde gebied voor, hetzij in de laaglanden langs de rivieren, of in de onmiddellijke nabijheid van kleine, zij het dan ook slechts tijdelijk waterhoudende, meren, of eindelijk in de omstreken van ondiepe lagunen aan de zee kust. Zijne bewegingen zijn plomp, maar krachtig en kunnen lang volgehouden worden; vooral in 't zwemmen toont hij zich een meester. Onder zijne zinnen staan, naar het schijnt, de reuk en het gehoor bovenaan; daarentegen zijn het gezicht en het gevoel weinig ontwikkeld; de smaak is vermoedelijk ook niet bijzonder fijn, daar hij tevreden is met het slechtste voedsel, dat door andere Runderen versmaad wordt. De Buffels grazen hoofdzakelijk 's nachts en in den vroegen morgen; niet zelden dringen zij in de plantages door en richten hier groote verwoestingen aan.

Volgens de beschrijvingen is de Indische Buffel brommig en onbetrouwbaar van aard; zijn kracht en zijn moed worden zoo hoog geschat, dat de Indische dichters hem te dezen aanzien op een lijn plaatsen met den Tijger. "De Stier", zegt HODGSON, "is zoo sterk en strijdlustig, dat hij een volwassen Olifant durft aanvallen niet alleen, maar hem zelfs nu en dan om 't leven brengt." Ook JERDON verhaalt, dat het getergde dier werkelijk menigmaal zonder schroom den strijd met een voor de jacht dienenden Olifant aanvaardt, en voegt er nog bij: "De Buffels zijn niets minder dan schuw, behalve in gewesten waar veel op hen geschoten wordt; men kan zelfs met Olifanten, zonder welke een jacht, die goede uitkomsten oplevert, niet wel mogelijk is, gemakkelijk zoo dicht bij hen komen, dat men een goed schot op hen heeft."

De paring heeft, volgens HODGSON, in den herfst plaats; dan verdeelen de in andere tijden zeer talrijke kudden zich meestal in kleinere troepen, bestaande uit één stier en de koeien, die hij rondom zich heeft kunnen verzamelen.

De Indische Buffel is in zekeren zin een geboren vijand van den Tijger en blijft bij gevechten met dit Roofdier bijna altijd overwinnaar. W. RICE verhaalt, dat volwassen Stieren soms door den Tijger aangevallen worden en dat zij niet zelden

het Roofdier voor altoos de uitoefening van zijn handwerk onmogelijk maken. Als één Buffel overvallen wordt, snellen de andere hem te hulp en jagen den aanvaller geregeld op de vlucht. Herders die tamme Buffels hoeden, kunnen, als zij op een van hunne dieren rijden, onbeschroomd in wildernissen verkeerren. JOHNSON verhaalt, dat een Tijger den achtersten man van een karavaan aanviel. Een herder die in de nabijheid Buffels hoede, kwam dien man te hulp en wondde het Roofdier. Deze liet onmiddellijk zijn eersten buit los en pakte den herder aan; de Buffels echter vielen, toen zij hun meester in gevaar zagen, oogenblikkelijk op den Tijger aan en takelden hem zoo toe, dat hij op de plaats bleef liggen.

Wanneer en op welke wijze de getemde Buffels zich verder verbreid hebben, is onbekend; men veronderstelt echter, dat zij in 't gevolg van groote legers of verhuizende volken naar Perzië kwamen, waar de metgezellen van ALEXANDER de n G r o o t e n hem reeds aantreffen. Later hebben misschien de Mohammedanen den Tammen Buffel naar Egypte en Syrië overgebracht. In het jaar 596 van onze tijdrekening, onder de regeering van AGILULF, kwam hij tot niet geringe verbazing van de Europeanen naar Italië. In 't eerst heeft hij zich, naar 't schijnt, zeer langzaam verbreid; tegenwoordig vindt men hem van Zuidelijk China af door Achter- en Vóór-Indië, Afghanistan, Perzië, Armenië, Syrië en Palestina tot in Turkije, Griekenland, de lage vlakten langs den Donau, Italië en zeer dikwijls ook in Egypte, evenwel niet in Nubië.

Heete en moerassige of waterrijke gewesten staan hem en al zijne verwanten het meest aan. De Nijldelta is voor hem een paradijs. In de landstreken langs den benedenloop van den Donau gedijt hij zeer goed; in de Italiaansche moerassen is hij de eenige van zijn familie, omdat alle overige Holhoornigen in dit ongezonde land bezwijken; in Beneden-Egypte is hij overal gemeen en, nevens de Geit, eigenlijk het eenige huisdier, waarvan men melk en boter verkrijgt. Elk dorp in de Delta en ook de meeste buurschappen van Opper-Egypte hebben midden tusschen de hutten een grooten poel, die uitsluitend bestemd is om aan de Buffels een gemakkelijke badplaats te verschaffen. Veel vaker dan op de weide ziet men deze dieren in 't water en zoo mogelijk zoo diep er in gedompeld, dat alleen de kop en een deel van den rug boven den waterspiegel uitsteken. Ten tijde van de overstromingen van den Nijl begint voor hen een tijd van genot. Zwemmend bewegen zij zich over de overstroome velden, vreten het gras langs de randen der akkers en het harde rietgras van de nog onbebouwde landen; zij vereenigen zich tot groote kudden, spelen met elkander in 't water en komen alleen dan naar huis, als de koeien gevulde uiers hebben en gemolken willen worden. Zeer eigenaardig is het te zien, hoe een kudde Buffels den stroom overtrekt, die gemiddeld bijna 1 KM. breed is. Verscheidene van de herders, meestal kinderen van 8 à 12 jaar, zitten op den rug dezer trouwe dieren en laten zich onbekommerd door hen over de vreeselijke diepte en door de hooggaande golven dragen.

De Buffels toonen een bewonderenswaardige meesterschap in 't zwemmen. Zij gedragen zich, alsof het water hun eigenlijk element is, duiken onder, gaan op de zijde liggen, half op den rug, laten zich op hun gemak door den stroom medevoeren zonder een lid te bewegen, of zwemmen lijnrecht, alleen door de strooming in benedenwaartsche richting uit den koers gebracht, dwars over de rivier.

Op den vasten wal doet de Buffel zich onbeholpener voor dan in 't water. Zijn gang is plomp; ofschoon hij tamelijk vlug vooruitkomt, wanneer hij loopt, maakt ook deze beweging den indruk, dat zij het dier moeite kost.

Naar alle waarschijnlijkheid zal iemand, die voor de eerste maal Tamme Buffels ontmoet, van hen schrikken. De uitdrukking van hun gezicht wijst op toemeloze koppigheid en verborgen woestheid; in hunne oogen meent men valsheid en gemeenheid te lezen. Weldra echter komt men tot de overtuiging, dat het zeer onbillijk zou zijn, den Buffel naar zijn uitzicht te beoordeelen. In Egypte althans is hij een buitengewoon goedaardig dier, dat iedere boer zonder bezorgdheid aan de leiding van het zwakste kind toevertrouwd. Een onverstoorbare onverschilligheid voor alles behalve water en voedsel (misschien is het noodig bovendien nog het pasgeboren kalf uit te zonderen) zijn de grondtrekken van 't karakter van dit dier. Het schikt zich met een werkelijk stompzinnige gelijkmoedigheid in het onvermijdelijke, trekt den wagen of den ploeg onverschillig voort, laat zich naar huis drijven en weer naar den akker voeren en verlangt hiervoor niets anders dan de vrijheid om verscheidene uren achtereen in 't water rond te spartelen. Behalve voor het lastdragen dient hij als rijdier bij 't overtrekken van den Nijl; bij den akkerbouw maakt men in Egypte weinig gebruik van den Buffel.

Een bijzonder goede eigenschap van den Buffel is zijn werkelijk voorbeeldelooze soberheid. Moerasgrassen en moerasplanten van allerlei soort, jong riet, zeggen en dergelijke planten, kortom voedsel, dat door ieder ander dier versmaad wordt, vreet hij met evenveel voldoening, alsof het de lekkerste spijzen zijn. En hij weet van dit voedsel partij te trekken, want hij levert in ruil hiervoor smakelijke, zeer vette melk, waaruit men voortreffelijke boter in ruime hoeveelheid bereidt.

Onaangenaam is de Buffel door zijn onzindelijkheid. Dikwijls ziet hij er uit als een Zwijn, dat zich zooeven in een drekpoel heeft rondgewenteld, want aan een dergelijk bad als dat, waarin onze moddervriend gewoon is zich te verfrisschen, heeft hij zijn hart opgehaald.

De Buffel houdt er niet van zijn stem te laten hooren. Als hij in zijn koel waterbad uitrust, doet hij den bek niet open; ook terwijl hij graast of werkt, gaat hij stil en rustig zijn gang. Alleen van koeien, die zuigende kalveren hebben of van woedende stieren hoort men soms een onaangenaam, luid dreunend en afkeerwekkend gebrul, dat ongeveer het midden houdt tusschen het loeien van ons Rund en het knorren van het Zwijn.

In de noordelijkste der door hem bewoonde landen paart de Buffel, indien hij aan zich zelf overgelaten wordt, in April en Mei; 10 maanden na de paring kalft de koe. Het jong is een wanstaltig schepsel, dat echter door de moeder teer geliefd en in tijd van gevaar met den bekenden heldenmoed van de Runderen verdedigd wordt. In het 4e of 5e levensjaar is de Buffel volwassen; hij wordt ongeveer 18 à 20 jaren oud.

Het nut van den Buffel is betrekkelijk nog grooter dan dat van ons Rund, omdat hij zoo goed als in 't geheel geen zorg vereischt en zich verzadigt met planten, die door alle overige huisdieren versmaad worden. In moerassige streken is hij ook hoogst nuttig voor het bewerken van de akkers, want wat hij aan verstand te kort schiet, vergoedt hij door zijn kolossale kracht.

Het vleesch van den Buffel wordt wegens zijn taatheid en den daaraan voorkomenden muscusreuk (door de Europeanen althans) niet gegeten; dat van de kalvers heet goed te zijn; hun vet evenaart door smakelijkheid en weekheid bijna dat van 't Zwijn. De stevige huid levert voortreffelijk leder; van de hoornen vervaardigt men duurzame gereedschappen van verschillenden aard.

Alleen in Indië, misschien ook nog in Perzië, heeft de Buffel vijanden, die hem kunnen benadeelen. Het zal waarschijnlijk slechts zelden voorkomen, dat een troep Wolven in de lage oeverlanden van den Donau een Buffel overvalt, en deze moet wel al eenigszins verzwakt en moegejaagd zijn, als de booze vijanden iets tegen hem zullen uitrichten. Ongeveer evenzoo is de toestand in Indië, ofschoon de Tamme Buffel hier denzelfden vijand tegenover zich ziet staan als de Wilde, namelijk den Tijger. Wel zal dit vreeselijke Roofdier van tijd tot tijd een Tammen Buffel buit maken; men kan er echter stellig op aan, dat een kudde van deze dieren iederen Tijger op de vlucht drijft.

Op de Soenda- en andere Oost-Indische eilanden—vooral op Ceylon, Borneo, Sumatra, Java, Timor, de Philippijnen en de Marianen—leeft een ander slag van den Buffel, de *K a r b o u w*; men vindt hem hier slechts als huisdier en verwilderd, nergens in echt wilden staat. In levenswijze, aard en gewoonten verschilt de Karbouw volstrekt niet van den hierboven bedoelden Tammen Buffel, waarmede hij ook in eigenschappen genoeg overeenkomt om het verschil te mogen toeschrijven aan den bij 't veefokken werkzamen invloed van den mensch. De hoornen van den Karbouw zijn echter veel langer en dunner; bovendien zijn zij hoogvormig naar achteren gericht. De kleur van de huid en van het haar is lichtblauwachtig aschgrauw, de voeten zijn gedeeltelijk wit; een (ook wel op Java voorkomende) roodachtige verscheidenheid moet als een albino beschouwd worden; zij heeft dan ook roode oogen.

De verwilderde Karbouwen worden dikwijls gevaarlijk voor de reizigers; trouwens de tamste Buffel, die ieder Javaansch kind gewillig zal volgen, is zelden vriendschappelijk gezind tegen een Europeaan. WALLACE zegt, terwijl hij zijn verblijf te Mamadjan op Celebes beschrijft, van de Buffels: "Nooit durfde ik deze akelige, leelijke beesten naderen. Niet uit vrees voor mijn eigen veiligheid, maar wel om die van anderen niet in gevaar te brengen, moest ik ze mijden. Zoodra zij mij bespeurden, rekten zij hunne halzen uit om mij aan te staren; wanneer ik nader kwam, rukten zij zich los van halster of touw en renden hals over kop voort, alsof de duivel hen op de hielen zat, zonder zich te storen aan 't geen zich op hun weg bevond. Zoo dikwijls ik Buffels ontmoette, die lasten droegen of na den arbeid naar het dorp worden gedreven, moest ik mij in het kreupelhout verbergen, tot zij voorbij waren; alleen op deze wijze kon ik ongelukken vermijden, die den weezin, waarmede de bevolking mij beschouwde, nog vermeerderd zouden hebben. Dagelijks omstreeks den middag werden de Buffels naar het dorp gebracht en in de schaduw van de hutten vastgebonden; ik was dan genoodzaakt als een dief langs achteromwegen te sluipen, want als ik mij te midden van hen gewaagd had, zouden zij stellig schade hebben aangericht aan de woningen of de bij hen staande kinderen gewond hebben."

De Karbouwen worden voor zeer verschillende dienstverrichtingen gebruikt,

vooral als rijdieren. Zoo lang zij geen dienst doen, liggen zij in 't water. Op Manila en Java b.v. ziet men overal, waar menschelijke woningen zijn, kudden van zulke Buffels in de rivieren en meren tot aan den kop in 't water staan. Binnen een omheining van Bamboes worden zij gevoederd. Opmerkelijk is het, dat zulke Buffels nooit door Krokodillen aangevallen worden, hoewel deze geen ander dier verschoonen, zelfs Zeboe-stieren en Paarden niet.

Gedurende den regentijd zijn de Buffels voor de bewoners geheel en al onmisbaar, omdat zij het eenige middel van vervoer uitmaken op de dan onbegaanbare wegen. Zij trekken sleden met allerlei goederen beladen, die over den vochtigen bodem gemakkelijk voortglijden; de voerman zit op den nek van het dier en bestuurt het.

De vormenrijkste, maar tevens laagst geplaatste onderfamilie van de Holhoornigen is die der Antilopen (*Antilopinae*). Deze groep omvat de sierlijkste en bevalligste leden van de geheele familie. Dit geldt echter slechts voor de Antilopen in 't algemeen, want nevens de bedoelde staan andere vormen, die weinig overeenkomen met de voorstelling, die gewoonlijk door haar naam gewekt wordt. Over 't geheel genomen vindt men in deze onderfamilie de typen van de geheele familie terug; de slankste en sierlijkste van alle Holhoornigen behooren er toe, maar ook plumpe, logge wezens, die men bij een eerste kennismaking eerder voor Runderen dan voor Antilopen zou houden. Om deze reden biedt het geven van een algemeen overzicht dezelfde bezwaren aan voor de afdeeling als voor het geheel. Bovendien is het niet gemakkelijk deze dieren te herkennen; daar enkele Antilopen veel meer overeenkomen met Runderen en Geiten dan met den meest karakteristieken vertegenwoordiger van de onderfamilie; als zoodanig beschouwen wij de reeds sinds overoude tijden beroemde Gazelle.

[474]

Over 't algemeen zijn de Antilopen slank gebouwde, op Hertten gelijkende dieren, die een kortharig, bijna altijd nauw aansluitend haarkleed hebben; meer of minder gewonden horens komen meestal zoowel bij de mannetjes als bij de wijfjes voor. De verschillende soorten gelijken veel op elkander, wat lichaamsbouw betreft; betrouwbare kenmerken om ze te onderscheiden leveren alleen de vorming van de hoornen, van de hoeven en van den staart benevens enkele eigenaardigheden van de beharing. Het aantal Antilopen is echter zoo groot, dat de uiterste leden der reeks slechts weinig overeenkomst vertoonen.

Het vaderland der Antilopen is geheel Afrika, Zuid-, West- en Middel-Azië, Zuid- en Middel-Europa. Iedere soort toont, naar het schijnt, een bijzondere liefhebberij voor het een of ander voedsel; dit geeft aanleiding tot haar aanwezigheid in een bepaald gebied, zoolang de mensch niet ingrijpt en de schuwe en snel vluchtende dieren naar andere gewesten verdrijft. De meeste houden van de vlakke; eenige geven echter duidelijk de voorkeur aan het hooge gebergte boven laag gelegen oorden en stijgen tot aan de grens van de eeuwige sneeuw omhoog; sommige bewonen open gewesten waar de plantengroei armoedig is, andere houden zich op in ijle kreupelhoutbosschen, enkele ook in de dichtste wouden, eenige zelfs in moerassen en broeklanden.

Hun voedsel bestaat uitsluitend uit plantaardige stoffen, hoofdzakelijk uit grassen en kruiden, uit bladen, knoppen en jonge spruiten. Eenige moeten zich met een zeer schralen kost behelpen, andere zijn buitengewoon kieschkeurig en maken alleen gebruik van de sappigste en lekkerste planten. De meeste kunnen lang zonder water, wanneer zij frisch, groen voeder krijgen; zij, die in de dorre woestijn leven, kunnen zelfs dagen en weken lang het water volkomen ontberen.

Men mag de Antilopen nuttige dieren noemen, en behoeft op dezen regel nagenoeg geen uitzonderingen te maken. Op de plaatsen waar zij leven, brengen zij zelden een noemenswaardige schade teweeg; wel zijn zij echter nuttig door haar vleesch, hare hoornen en haar uitmuntend vel. Alle volken, die in het door haar bewoonde gebied voorkomen, maken ijverig jacht op haar. Verscheidene Antilopen zijn sinds overouden tijd beroemd en worden sterk geprezen door dichters en reizigers; voor het verkrijgen van andere waagt de jager in de Alpen honderd maal zijn leven. Om deze en andere redenen gevoelt de mensch zich aangetrokken tot alle Antilopen. Daarbij komt nog, dat de meeste, althans in haar vaderland, de gevangenschap gemakkelijk en gedurende langen tijd kunnen verduren, in deze omstandigheden zich voortplanten en haar verzorger door hare tamheid en gehechtheid genoeg verschaffen. Sommige worden geheel en al huisdieren en werden in vroegeren tijd werkelijk als zoodanig beschouwd en behandeld.

Wij kunnen alleen de belangrijkste leden van deze vormenrijkste onderfamilie van de Herkauwers behandelen. Met die, welke tot de Antilopen (*Antilope*) (in de beperktste beteekenis van 't woord) behooren, zullen wij een aanvang maken. Het onder dezen naam aangeduide geslacht omvat middelmatig groote dieren, ongeveer zoo groot als onze Ree, met lange, liervormige of schroefswijs gewonden

hoornen, met groote (of althans slechts bij uitzondering kleine) traangroeven, met een zeer weinig uitgebreiden neusspiegel, die slechts uit een kleine, naakte plek op de bovenlip bestaat en met klieren in de liezen. Tot deze groep behooren verscheidene ondergeslachten, waarvan wij er drie zullen beschrijven, n.l. de Hertgeit-antilopen, de Gazellen en de Spring-antilopen.

Hertgeit-antilopen (*Cervicapra*) noemt men de soorten met ronde, boven- en achterwaarts gerichte, schroefvormig gedraaide en met ringvormige verhevenheden voorziene, bijna rechte hoornen, die echter *alleen bij het mannetje* voorkomen.

De Sasi of Indische Antilope (*Antilope cervicapra*) speelt in de Indische godenleer een belangrijke rol. Zij neemt in den dierenriem van de Hindoes de plaats van den Steenbok in, en is, met vele andere soorten, aan de godin Tsjandra (de maan) gewijd. Zij is iets kleiner, slanker en veel sierlijker dan ons Damhert: haar lichaamslengte bedraagt 1.2 à 1.3 M. met den 15 cM. langen staart, de schoft is 80 cM. hoog. De kleur verschilt al naar den ouderdom en het geslacht. Bij den ouden bok hebben donker bruingrijze tinten de overhand. De geit is veel lichter, isabelkleurig bruin. Jonge dieren verschillen, naar men zegt, van de oude wijfjes, door hun meer roodachtige kleur. De alleen bij het mannetje voorkomende hoornen worden gemiddeld 40 à 50 cM., in zeldzame gevallen 60 à 65 cM. lang en zijn gewoonlijk drie- à viermaal, soms echter vijfmaal zwak schroefvormig gedraaid. Aan den wortel staan de beide stangen dicht bijeen, aan de spits zijn zij 30 à 40 cM. van elkander verwijderd; al naar den ouderdom van het dier zijn zij dikker of dunner; de ringen strekken zich uit tot in de nabijheid van de gladde spits. Bij overoude bokken komen meer dan 30 zulke ringen voor; hun aantal is echter niet evenredig aan den ouderdom en de grootte van het dier.

De Sasi bewoont de opene, vlakke gewesten van Voor-Indië met uitzondering van Beneden-Bengalen en de kust van Malabar. Gewoonlijk leeft zij in troepen van 20 à 30, dikwijls ook van 40 à 60 stuks. In alle omstandigheden heeft zij een voorliefde voor open landschappen en vermijdt de dichtbegroeide, want zij is in hooge mate voor haar veiligheid bezorgd. WILLIAMSON verhaalt, dat altijd eenige jonge mannetjes en ook oude wijfjes de rol van voorposten op zich nemen, als de kudde zich gereed maakt om op een lievelingsplaats te grazen. Vooral struiken, waarachter de jager zou kunnen naderen en in hinderlaag liggen, worden door deze schildwachten zeer zorgvuldig in 't oog gehouden. Het zou een dwaasheid zijn, verzekert deze onderzoeker, Windhonden op hen af te sturen, want alleen als men ze verrast, is eenig succes te verwachten; anders nemen deze dieren oogenblikkelijk de vlucht en spoeden zich wonderbaarlijk snel heen. "De hoogte en de wijdte van hunne sprongen brengen iedereen in verbazing; zij verheffen zich meer dan 3 M. (?) boven den bodem en springen 6 à 10 M. ver, alsof zij den hen volgende Hond bespotten willen." Daarom denken de Indische vorsten er niet aan de Sasi's met Windhonden te jagen; zij doen dit met Valken of met Jachtluipaarden.

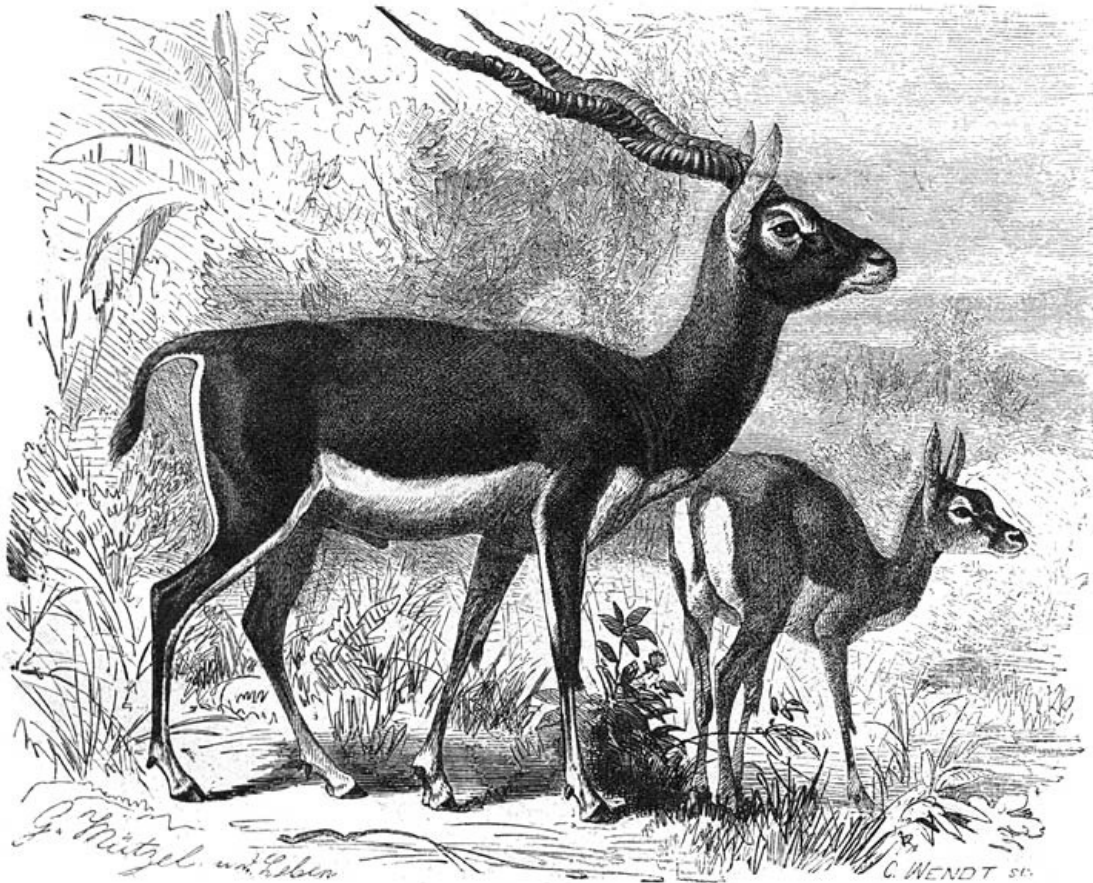
[475]

Jong gevangen dieren worden buitengewoon tam. Zij verdragen zonder bezwaar de gevangenschap, houden ook tot aan den paartijd vrede met hunne soortgenooten en maken een aangename indruk door hunne vertrouwelijkheid en gehechtheid. Het best gedijen zij, wanneer men hun een vrije speelruimte laat. In groote parken verschaffen zij wegens hunne buitengewone bevalligheid en sierlijkheid een prachtig schouwspel; ook worden zij hier veel tammer dan in hokken, waar vooral de mannetjes dikwijls hun oppasser aanvallen en naar hem stooten. In Indië wordt deze Antilope als een heilig dier dikwijls tam gehouden. Vrouwen zijn met haar verzorging belast en geven haar melk te drinken; muzikanten spelen haar melodiën voor. Alleen de Brahminen mogen haar vleesch eten. Van de hoornen vervaardigt men eigenaardige wapenen; door ijzeren of zilveren dwarsstangen worden zij van onderen op zulk een wijze aan elkander bevestigd, dat de spitsen naar beide zijden uiteenwijken. Dit wapen draagt men als een stok en gebruikt het als werpspies.

De bezoar-ballen, die men in de maag van deze Antilope vindt, worden als een bijzonder werkzaam geneesmiddel beschouwd en zijn daarom zeer gezocht.

*

De Gazellen (*Gazella*) zijn slanke, hoogst bevallige Antilopen met geringde, liervormige horens, traangroeven, liesklieren, lange, spitse ooren, kleine bijhoeven en twee tepels. Haar staart is kort en aan de spits met een haarkwast voorzien, overigens hebben zij geen andere haarbundels dan aan den handwortel. Beide geslachten zijn gehoornd.

Sasi of Indische Antilope (*Antilope cervicapra*). 1/10 v. d. ware grootte.

Een Gazelle in de woestijn is een buitengewoon liefelijke verschijning; reeds sinds overoude tijden heeft zij aan de Oostersche dichters de stof tot geestdriftige liederen verschaft! Zelfs de vreemdeling uit westelijke landen, die haar in vrijheid ziet, begrijpt licht, waarom juist zij den Oosterlingen als een zoo innig bevriend wezen voorkomt; ook over hem komt een ademtocht van den gloed, die voor de vurigste lofliederen op dit dier de woorden louterde en op dichterlijke wijze deed samenvloeien. Het oog welks diepte het hart van den zoon der woestijn doet gloeien en bloeien, vergelijkt hij met dat van de Gazelle; den slanken, blanken hals, dien zijne armen minkoozend omstrengelen, weet hij niet liefelijker voor te stellen dan door hem met den hals van dit dier te vergelijken. De vrome vindt in de sierlijke Antilope een zinnebeeld, dat het verlangen van het hart naar het verhevene verduidelijkt. De Gazelle oefent op iedereen haar bekoring uit. Wegens haar bevalligheid wijdden de oude Egyptenaren haar aan de verhevene godin Isis en offerden hare kalveren aan de koningin der goden. Als een toonbeeld van schoonheid gold zij den dichter van 't Hooglied: want zij is "de Ree" en "de welp der Herten," waarmede "de liefste" vergeleken wordt, "de Ree" of "de hinde des velds," waarbij de dochters van Jerusalem bezworen worden. Voor de schoonste bekoorlijkheden van de vrouw volgens Oostersche begrippen heeft de dichter slechts deze eene vergelijking: zij komen hem voor "als twee welpen, tweelingen eener Ree, die onder de leliën weiden." De Arabische dichters van alle tijden vinden geen woorden genoeg om de Gazelle te schilderen; in de oudste werken van dit volk wordt dit dier geprezen; de minnezangers op de straten roemen het ook thans nog.

De Gazelle (*Antilope dorcas*) bereikt niet geheel de grootte van onze Ree, maar is veel fijner en slanker gebouwd; ook is zij fraaier geteekend dan deze. De oude bokken hebben een lengte van 1.3 M. met inbegrip van den 20 cM. langen staart; de schoft is 60 cM. hoog. Het lichaam is gedrongen, hoewel het wegens de hooge pooten slank schijnt, de rug zwak gewelfd, het kruis hooger dan de schoft, de staart tamelijk lang, aan de spits sterk behaard. De pooten zijn buitengewoon fijn, slank en met zeer sierlijke hoeven voorzien. Op den gestrekten hals rust de middelmatig lange kop, die van achteren breed en hoog, naar voren versmald en aan den snuit zwak afgerond is; de ooren hebben ongeveer drie vierde van de lengte van den kop; de groote, vurige en levendige oogen hebben een bijna ronde pupil; de traansleuven zijn middelmatig groot. De heerschende kleur is een aan zand herinnerend geel, dat echter op den rug en op de pooten allengs in een meer of minder donker roodbruin overgaat. Een nog donkerder streep loopt aan iedere zijde van den romp, en scheidt de schitterend wit gekleurde onderdeelen van de donkere bovendeelen. De hoornen zijn bij mannetje en wijfje ongelijk. De bok heeft steeds dikkere hoornen dan de geit; de groeiingen zijn bij genen steeds duidelijker zichtbaar dan bij deze. Bij beide zijn de hoornen boven- en achterwaarts gericht, met de spitsen echter weder naar voren en een weinig naar

elkander toe gekromd, zoodat zij van voren gezien aan de lier der ouden herinneren.

Het verbreidingsgebied van de Gazelle strekt zich uit van Barbarië tot Arabië en Syrië, van de kust van de Middellandsche Zee tot aan de bergen van Abessinië en de steppen van Centraal-Afrika. De geheele woestijnstreek en het haar begrenzende steppengebied kan als het vaderland van dit dier beschouwd worden; in de gebergten van Abessinië wordt het nog op een hoogte van op zijn meest 1500 M. aangetroffen.

Hoe rijker aan planten de woestijn is, des te veelvuldiger vindt men er de Gazelle; men moet hierbij echter niet uit het oog verliezen, dat een volgens Afrikaansche begrippen rijk met planten begroeide streek zeer verschilt van een streek, die in ons klimaat op deze wijze aangeduid wordt. Men zou zich vergissen, indien men meende, dat de Gazelle in werkelijk vruchtbare, lage dalen standvastig voorkomt; zulke gewesten bezoekt zij alleen terloops, uit eigen beweging misschien bijna nooit. Wel geeft zij aan laag gelegen gronden de voorkeur boven de door de zon geblakerde hoogvlakten, maar alleen aan de lage landen der woestijn; in rivierdalen vindt men haar even zelden als in het hooge gebergte. Mimosa-boschjes en meer nog zandige gewesten, waar heuvelrijen met dalen afwisselen en de mimosa's overal voorkomen, zonder een eigenlijk bosch of kreupelbosch te vormen, zijn hare lievelingsplaatsen; de mimosa kan beschouwd worden als de plantensoort, waaraan zij voornamelijk haar voedsel ontleent. In de steppen komt zij eveneens, in sommige oorden zelfs zeer veelvuldig voor; ook hier echter verkiest zij de gewesten, die slechts hier en daar met struiken begroeid zijn, boven het golvende halmenwoud. In de steppen van Kordofan ziet men troepen van 40 à 50 stuks, die tamelijk ver rondzwerven, hoewel misschien niet gedurende het geheele jaar; op hare lievelingsplaatsen bemerkt men ze echter slechts in kleine gezelschappen van 2 à 8 stuks, zeer dikwijls ook afzonderlijk.

Iedere reiziger, die, al is het ook slechts over een afstand van eenige mijlen, de woestijn doortrekt, kan een Gazelle te zien krijgen; wie met haar levenswijze bekend is, vindt haar gewis in alle deelen van haar verbreidingsgebied. Daar zij een dagdier is, vertoont zij zich juist op den geschiktsten tijd om gezien te worden. Alleen gedurende de grootste hitte van den dag, in de middaguren tot ongeveer 4 uur 's avonds, rust en herkauwt zij gaarne in de schaduw van een mimosa; overigens is zij bijna altijd in beweging. Men merkt haar echter niet zoo licht op, als men zou kunnen meenen: de gelijkheid van kleur van haar kled met de heerschende bodemkleur maakt het moeilijker haar te vinden. Reeds op een afstand van een achtste mijl verdwijnt zij voor ons ongeoeffend oog; de valkenoogen van de Afrikanen nemen haar echter op een afstand van meer dan een mijl nog waar. Gewoonlijk staat de troep onmiddellijk naast of onder de lage mimosa-struiken, welke kronen zich van onderen af schermvormig naar boven uitbreiden en dus aan de dieren op den bodem een beschuttend dak verschaffen. De Gazelle die de wacht houdt, laveit; de andere liggen herkauwend of op een andere wijze rustend niet ver van haar. Alleen het staande dier valt in 't oog, het liggende lijkt zoo volkomen op een steen der woestijn, dat zelfs de jager zich er in vergissen kan.

Ontegenzeggelijk is de Gazelle een hoog begaafd dier. Zij is zoo vlug van beweging als eenige andere Antilope, bovendien levendig, behendig en buitengewoon liefvallig. Zij loopt merkwaardig gemakkelijk; 't is alsof zij ternauwernood den bodem aanraakt. Een vluchtende troep levert werkelijk een prachtig schouwspel op; zelfs wanneer het gevaar haar van nabij bedreigt, maakt zij den indruk van slechts spelenderwijs hare begaafdheden ten toon te spreiden. Dikwijls huppelt een Gazelle met sierlijke sprongen van 1 à 2 M. hoogte als 't ware uit puren overmoed over een andere heen; even zoo dikwijls ziet men haar over steenen en struiken springen, die zich op haar weg bevinden, maar zeer gemakkelijk omgelopen konden worden. Al hare zinnen zijn voortreffelijk ontwikkeld. Zij speurt uitmuntend, kijkt scherp en hoort een ver verwijderd geluid. Bovendien is zij schrander, sluw en zelfs listig; zij heeft een voortreffelijk geheugen en wordt door de ervaringen, die zij opdoet, altijd door verstandiger. Hare handelingen zijn in vele opzichten aanlokkelijk. Zij is een onschadelijk, min of meer vreesachtig dier, maar heeft volstrekt niet zoo weinig moed, als men gewoonlijk meent. Onder de leden van een troep komen dikwijls twist en strijd voor, vooral onder de bokken. Met alle overige dieren leeft de Gazelle in vrede, daarom ziet men haar niet zelden in gezelschap van andere, nauw met haar verwante Antilopen.

Zonder juist schuw te zijn, is de Gazelle voorzichtig; zij vermijdt zorgvuldig ieder voorwerp, dat haar vreemd voorkomt en ieder dier, waarvan zij gevaar ducht.

De ongelijkheid van het klimaat in de verschillende gedeelten van Noordoost-Afrika heeft ten gevolge, dat de paartijd der Gazellen nog al sterk uiteenloopt. In het noorden valt hij ongeveer in de maanden Augustus tot October, in de keerkingsgewesten begint hij eerst in het einde van October en duurt dan tot het einde van December. In het noorden werpt het wijfje in het einde van Februari of

in het begin van Maart, in het zuiden tusschen de maanden Maart en Mei, dus na een draagtijd van 5 of 6 maanden, een enkel jong. In de eerste dagen van zijn leven is het kalf een betrekkelijk hulpbehoevend wezen; zoo komt het dan ook, dat vele jonge Gazellen door vlugge Arabieren en Abessiniërs met de handen gevangen worden.

Jong gevangen Gazellen worden na weinige dagen tam; vooral in haar vaderland verdragen zij zonder bezwaar en op den duur de gevangenschap. In de Europeesche huizen van de groote steden van Noord- en Oost-Afrika ziet men geregeld tamme Gazellen en onder haar vindt men er vele, die zich zoo aan den mensch gewend hebben, dat zij als echte huisdieren aangemerkt kunnen worden. Zij volgen haar meester als honden na, komen in de kamers, bedelen aan tafel om voedsel, doen uitstapjes in de naburige akkers of in de woestijn en keeren, als de avond nadert, of als zij de stem van haar geliefden verzorger hooren, bereidwillig en vroolijk naar huis terug. Ook bij ons te lande kan men de Gazellen jaren lang in 't leven houden, wanneer men ze slechts goed verzorgt. Zooals te verwachten is, moeten deze hoogst gevoelige kinderen van het zuiden voor het ongunstige weer zorgvuldig behoed worden; een warme stal voor den winter en een groot plantsoen voor den zomer zijn derhalve voor haar gezondheid onontbeerlijk. Een troep Gazellen is voor ieder park een sieraad, dat moeilijk door iets anders overtroffen kan worden.

[477]

Overal waar men zulke getemde Gazellen goed verzorgt, planten zij zich voort, in het zuiden natuurlijk gemakkelijker dan in ons ruwe noorden.

Op de Gazellen wordt in haar vaderland ijverig, ja zelfs met hartstocht jacht gemaakt; men schiet ze, vangt ("bet" of "beit") ze met Valken of "hitst" ze met Windhonden. De Gazellenjacht met Valken, die o.a. in Egypte plaats heeft, vereischt een groot aantal menschen, Paarden, Honden en Valken; zij is dus zeer kostbaar en alleen onder het bereik van de voorname lieden. Langzaam en stil, zooveel mogelijk tegen den wind in, nadert men een troep Gazellen en maakt intusschen om zich te dekken, gebruik van alle aanwezige oneffenheden van het terrein. Op den gewenschten afstand gekomen, wordt een Valk, die reeds bewijzen van bekwaamheid gegeven heeft, "afgehuifd" (d. w. z. de "huif" of "kap," die den kop van den jachtvogel bedekt, wordt hem afgenomen) en "opgeworpen," zoodra hij de Gazelle in 't oog gekregen heeft. De Valk verheft zich hoog in de lucht, ijlt in pijlsnelle vlucht op de Gazelle toe, stort van boven af op haar neder en tracht haar zijne klauwen in de oogen te slaan. Het overrompelde wild tracht den Roofvogel af te schudden of hem te verwijderen door over den kop te buitelen; de Valk verlaat zoo noodig den kop van zijn slachtoffer, om het onmiddellijk daarna op nieuw aan te pakken. Hoewel de Honden de Gazelle nog niet gezien hebben, weten zij bij ervaring, dat de jacht met het afhuiden van den Valk aanvangt; zij worden vurig, trekken aan de "leissen" (de smalle riemen waaraan de jacht-Honden geleid worden) en zijn niet meer in toom te houden. Zoodra men ze "losgekoppeld" (hun de halsbanden afgenomen) heeft, volgen zij onmiddellijk den Valk, dien zij voortdurend in het oog houden; achter hen aan rennen nu in vollen galop de jagers. Als de Valk goed is, houdt hij iedere niet al te groote Antilope op, totdat de Honden aangekomen zijn en het wild doen neerstorten.

De Gazellen-jacht met de buks biedt veel kans op welslagen. Zoodra wij, mijn reisgezel VAN ARKEL en ik, een troep Gazellen zagen, reden wij, hoogstens met een geringe afwijking van den weg, rustig verder en naderden de dieren zooveel ons dit noodig voorkwam. Daarna sprong een van ons achter een struik van het muilnier af, liet dit door den ons vergezellenden dienaar vasthouden en sloop nu, dikwijls kruipend en steeds zeer zorgvuldig op den wind lettend, op het wild toe; de andere vervolgde intusschen zijn weg. Gewoonlijk oogde de aanvoerder van den troep nieuwsgierig het voorbijtrekkende gezelschap na, en verzuimde hierdoor in de andere richtingen te kijken. De jager trok zooveel mogelijk partij van deze omstandigheid, en kon hierdoor in de meeste gevallen van uit het dichte struikgewas een gelukkig schot doen, in den regel op een afstand van niet meer dan 90 à 150 schreden. De niet getroffen Gazellen spoedden zich na het schot zoo schielijk mogelijk voort, het liefst naar den naastbij gelegen heuvel, dien zij ten spoedigste tot aan den top beklommen. Hier bleven zij echter staan, alsof zij nauwkeurig onderzoeken wilden, wat er gebeurd was; meer dan eens is het ons gelukt, zelfs deze als schildwachten dienende dieren met goed gevolg sluipend te naderen. Op eenige plaatsen verschenen achtereenvolgens op alle hooge heuvels Gazellen, die, door onze schoten verschrikt, van alle zijden kwamen toesnellen, om van hun observatieplaats uit de landstreek te overzien. Zonder overdrijving kan ik zeggen, dat de meestal kale bergen hierdoor een verwonderlijk schoone versiering kregen. De schoone gestalten teekenden zich zoo duidelijk tegen den donkerblauwen hemel af, dat men zelfs op grooten afstand elk lid van de troep duidelijk kon waarnemen. Dikwijls kwam het voor, dat de verschrikte Gazellen over een der talloze lage heuvels heengingen en staan bleven, zoodra zij den jager uit het oog verloren hadden. In den beginne fopten zij mij eenige malen door dit zonderling gedrag. Ik klauterde hoogst voorzichtig bij den heuvel op, en zocht

mijn wild op een afstand, terwijl het dicht bij, onder mij, stond. Zoodra de Gazellen door het naar beneden rollen van een steen of een ander door mij gemaakt gedruisch werden opgeschrikt, vluchtten zij met razenden spoed. Nooit zag ik echter de door menschen vervolgte Gazellen al hare krachten inspannen; dit doen zij alleen, als een Hond hen op de hielen is. Het is mij niet mogelijk het schouwspel te beschrijven, dat deze beide dieren opleveren; ik zou hoogstens kunnen zeggen, dat een in deze omstandigheden zich voortreppende Gazelle schijnt te vliegen in plaats van te loopen, hiermede echter zou ik zijn snelle vlucht nog niet naar behooren geschilderd hebben!

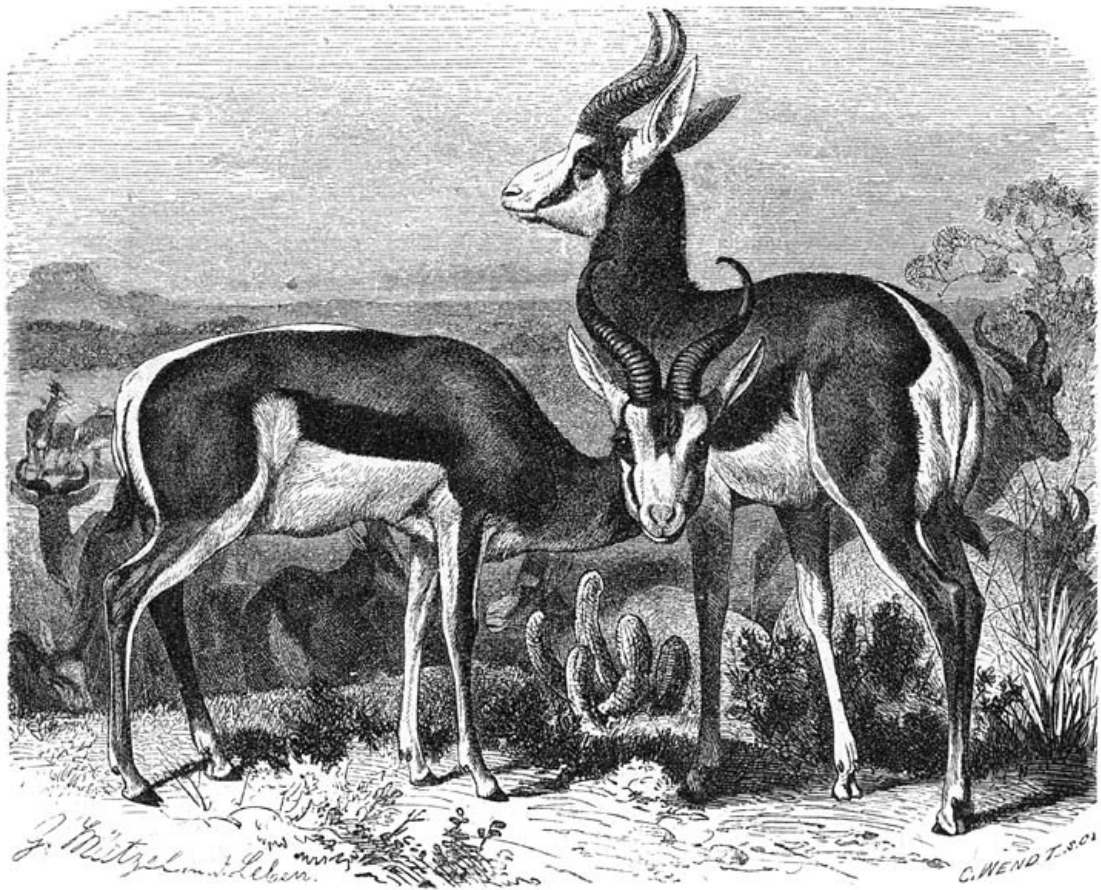
Behalve door den mensch, wordt de volwassen Gazelle door slechts weinige vijanden vervolgd, vooral door Luipaarden, Hyenahonden, Jakhalswolven en andere Wilde Honden en misschien ook nog wel door den een of anderen Arend.

*

Met de Gazellen hebben de Spring-Antilopen (*Antidorcas*) groote overeenkomst; deze onderscheiden zich echter van gene (en van al hare overige verwanten) door een belangrijk, uitsluitend bij haar voorkomend verschijnsel. Ongeveer op 't midden van den rug begint nl. een overlansche, door verdubbeling van de opperhuid gevormde plooi, die met zeer lange haren bekleed is. Zoolang het dier zich bedaard beweegt, is deze plooi gesloten; bij hevige beweging, vooral bij 't springen, wordt zij uitgespreid.—Bij beide geslachten komen hoornen voor, die zich steil boven het voorhoofd verheffen en gedraaid liervormig zijn. De romp is krachtig en toch sierlijk gebouwd, de kop matig groot, de hals slank, de staart middelmatig lang; de pooten zijn tamelijk hoog, de ooren lang en toegespitst, de oogen zeer groot, schitterend en met lange wimpers voorzien, de traansleuven klein en onduidelijk.

De eenige vertegenwoordiger van dit ondergeslacht is de Springbok, Pronkbok of Trekbok (*Antilope euchore*), een zeer merkwaardige Antilope van 1.5 M. lengte, met inbegrip van den 20 cM. langen staart, en 65 cM. schouderhoogte. Haar kleur is levendig, donker kaneelgeel; een streep, die van de wortel van elken hoorn over het oog naar den neus loopt, en een andere, bredere streep, die zich langs de zijden, van den bovenarm tot het bovenbeen uitstrekt, zijn nootbruin; alle overige lichaamsdeelen zijn wit. De zwarte hoornen worden bij den bok, volgens een rechte lijn gemeten, soms wel 28 à 30 cM. hoog en wanneer men de krommingen volgt, 30 à 40 cM. lang; zij hebben ongeveer 20 volledige dwarsringen, maar zijn aan de spits glad.

Het verbreidingsgebied van den Springbok is tot Zuid-Afrika beperkt. Men vindt hem ook heden in het Kaapland, vooral in het noordwesten; hoofdzakelijk bewoont hij echter de eenzame steppen en de woestijnachtige vlakten, die tusschen de Oranje-rivier en het Ngami-meer zich eindeloos ver uitstrekken. De hoofdmassa van de Springbokken bevolkt ongetwijfeld de Kalahari en sommige streken van Duitsch West-Afrika. Hier komen zij voor in troepen van 2 à 5, ook wel van 30 à 50, dikwijls zelfs van 100 à 200 stuks; zij veranderen van verblijfplaats, verstrooien zich over het uitgestrekte gebied of vereenigen zich tot groote kudden, al naar zij meer of minder verontrust worden, en ook in verband met de verdeeling van den regen, die overvloed of gebrek aan voedsel teweegbrengt en drinkplaatsen vult of doet opdrogen. Wanneer de Zuid-Afrikaansche gewesten van groote droogte te lijden hebben, hetwelk in tijdperken van ongelijken duur het geval is, moeten de noodlijdende Antilopen het door hen bewoonde gebied verlaten en andere woonplaatsen opzoeken. De eene troep na de andere voegt zich bij de landverhuizers; de kudden groeien aan tot tallooze scharen, gevolgd door roofdieren, die zich vergasten aan de lichamen der afgematte of door vermoeienis bezweken exemplaren. Nu eens lossen, dan weer inniger vereenigd, streven de afdeelingen van dit Antilopen-leger alle in dezelfde richting voorwaarts, verdelgen overal de armoedige overblijfsels van plantengroei, die zij nog vinden, en overvallen eindelijk als zwermen Sprinkhanen de meer begunstigde landstreken. In den laatsten tijd hebben deze uittochten van de "Trekboeken", gelijk de Boeren ze noemen, op minder groote schaal plaats en zijn ook minder veelvuldig geworden, niet, omdat er geen tijden van nood meer voorkomen, maar blijkbaar, omdat het aantal Springbokken aanmerkelijk verminderd is.

Springbok (*Antilope euchore*), 1/14 v. d. ware grootte.

GORDON CUMMING, sprekend over een tijdperk dat meer dan 40 jaren achter ons ligt, schrijft: "Iedere reiziger, die de ontzaglijk groote scharen gezien heeft, welke de Springbokken gedurende het trekken vormen, zooals ik ze heb waargenomen, en een waarachtige en getrouwe beschrijving geeft van zijne ervaringen, moet vreezen, dat men hem niet zal gelooven: zoo wonderbaarlijk is het schouwspel, dat de trekkende legers opleveren. Treffend en juist heeft men ze vergeleken met de zwermen Sprinkhanen, die den reiziger in dit land vol wonderen zoo goed bekend zijn; evenals deze, verslinden zij in weinige uren al het groen op hun weg en vernielen in één enkelen nacht de vruchten van de langjarige vlijt van den landbouwer.

"Den 28en December had ik het genoeg voor de eerste maal Trekkokken te zien. Dit was, voorzoover ik mij herinneren kan, het prachtigste en verhevenste schouwspel, dat jachtdieren mij ooit hebben verschaft. Sedert ongeveer 2 uren voor het aanbreeken van den dag had ik wakker gelegen in mijn wagen en het knorren der Bokken gehoord, die zich op een afstand van ongeveer 200 schreden bevonden. Hoewel ik hieruit kon afleiden, dat er een groote kudde naast onze legerplaats graasde, was ik toch ten hoogste verbaasd over het tooneel dat ik aanschouwde, toen het licht geworden was en ik opstond: een ontzaglijk groote menigte Springbokken bedekte in den letterlijken zin van 't woord de geheele vlakte. Deze dieren trokken langzaam heen en weer. Van een opening in de lange heuvelreeks, die zich westwaarts uitstreckte, en waardoor een stroom van dieren als het water van een groote rivier naar binnen vloeide, strekte het gewemel zich uit tot aan een verhevenheid, ongeveer een mijl ver noordoostwaarts van ons gelegen, waarachter het verdween. Ik stond bijna 2 uren lang op het voorste gedeelte van mijn wagen, sprakeloos van verbazing over dit wonderbaarlijk schouwspel. De kudde Springbokken, die ik 's morgens zag, hoe ontzaglijk en verrassend groot zij ook was, werd nog verre overtroffen door die, welke ik 's avonds te zien kreeg. Want, toen wij de lage heuvelketen overtrokken, door welker opening de Springbokken binnengedrongen waren, zag ik de vlakte en zelfs de heuvelhellingen, die haar aan alle zijden omgeven, dicht bedekt, niet met kudden, maar met een aaneengesloten massa van Springbokken. Zoo ver het oog reikte, wemelde het landschap van deze dieren, totdat zij eindelijk aan den gezichteinder tot een onduidelijk mengelmoes van levende wezens ineenvloeiden." Ook LE VAILLANT spreekt van zwermen van 10.000 à 50.000 stuks, die door Leeuwen, Luipaarden en Hyenas vervolgd werden, en E. KRETSCHMAR maakt melding van scharen, die volgens zijn schatting uit millioenen individuën bestonden.

[479]

Wonderbaarlijk dicht opeengedrongen zijn soms de dieren in de massa, die zich op deze wijze voortbeweegt. HARRIS verhaalt, dat een schapenkudde, die toevallig onder de trekkende Springbokken gekomen was, gedwongen werd, met hen te gaan. Zelfs de machtige Leeuw, die deze Antilopen ijverig vervolgt, wordt, naar

men zegt, menigmaal door de reizende schare in den letterlijken zin van 't woord gevangen gehouden en medegevoerd.

De Springbok heeft van de kolonisten terecht dezen naam gekregen. Als hij vlucht, maakt hij een aantal vreemdsoortige, loodrechte sprongen. Terwijl hij zich met gekromde pooten hoog boven den bodem verheft, fladdert het lange, sneeuwwitte, langs den rug groeiende haar in de lucht; hierdoor verkrijgt dit dier het echt tooverachtige voorkomen, waardoor het zich van alle andere Antilopen onderscheidt. Soms springt het meer dan 2 M. hoog en met iederen sprong 4 à 5 M. ver, en toch schijnt deze het dier niet de geringste inspanning te kosten. Vóór den sprong buigt het den kop benedenwaarts en naar de voorpooten terug; daarna worden alle vier pooten tegelijk opgelicht; het dier verheft zich met sterk gebogen rug tot de reeds genoemde hoogte en breidt intusschen de huidplooi op den rug waaivormig uit. Eén oogenblik schijnt het in de lucht te zweven, komt daarna met alle vier pooten tegelijk op den bodem terug, om dadelijk daarop nogmaals omhoog te stijgen, alsof het wegvliegen wil.

Hartebeest (*Bubalis caama*). 1/16 v. d. ware grootte.

Jong gevangen Springbokken worden spoedig tam. Die welke ik gezien en verzorgd heb, waren schuw en voorzichtig tegen vreemden, maar uitgelaten, als zij met bekenden te doen hadden. Als er verscheidene tegelijk in één ruimte zijn opgesloten, houden zij niet altijd vrede met elkander; vooral de bokken gedragen zich als twistzoekers, die zelfs de wijfjes mishandelen of althans plagen. Afgezien van deze onverdraagzaamheid zijn de gevangen Springbokken bekoorlijke dieren. Hun zacht vel, dat zich door kleurenpracht onderscheidt, hun bevallige gestalte en de sierlijkheid van hunne bewegingen boeien iedereen, zelfs dan nog, als de dieren door de nauwe ruimte binnen de omheining eigenlijk niet geheel tot hun recht komen. Ongelukkig worden maar weinige exemplaren levend tot ons gebracht.

*

Op de Gazellen zullen wij de Koe-antilopen (*Bubalis*) laten volgen; daar zij in zekeren zin een overgang vormen tusschen de slanke en de plompe vormen van de onderfamilie. Deze groep omvat groote, krachtige, bijna plomp gebouwde Antilopen met hoogen schoft en afhellenden rug, onbehouwen, langwerpigen kop met breeden snuit, korten hals, krachtige ledematen en bij beide geslachten horens, die op de voorhoofdslijst staan en dubbel gebogen zijn.

Het H a r t e b e e s t der Zuid-Afrikaansche Boeren, de K a m a der Beetsjoeanen (*Bubalis caama*), onderscheidt zich van zijne verwanten door den langeren kop, de dikkere horens, die volgens scherpere hoeken gebogen zijn, de betrekkelijk kleine ooren en de kleur. De hoornen zijn kort, aan den wortel zeer dik, met ongeveer 16 knobbelvormige opzwellingen voorzien; aanvankelijk stijgen zij nevens en ongeveer evenwijdig aan elkander omhoog, zijn dan in het tweede derde gedeelte van hun lengte een weinig naar voren gebogen, terwijl het laatste derde gedeelte met de scherpe spits bijna rechthoekig naar buiten en naar achteren gekromd is. Ook bij deze Antilope is fraai, licht kaneelbruin de heerschende kleur.

In vroegere tijden veelvuldig in het noorden van het Kaapland, is het Hartebeest door de onophoudelijke vervolging, waaraan het blootstaat, tegenwoordig over de Oranje-rivier teruggedrongen. Ten noorden van de volksplantingen en van de landstreken, die door de jagers bezocht worden, komt het in vrij grooten getale voor; in het binnenland van Oost-Afrika is het op gunstig gelegen plaatsen een van de meest voorkomende Antilopen. SCHWEINFURTH leerde het als een der algemeenste bewoners van de Bongo- en Niam-niam-landen kennen. "Het veelvuldigst," zegt hij, "ontmoet men het bij troepen van 5 à 10 stuks in de onbewoonde wildernissen, die aan bebouwde gewesten grenzen; in de bebouwde streken geeft het de voorkeur aan de lichte kreupelhoutbosschen in de nabijheid van de rivierdalen, zonder deze zelf te betreden. Het heeft de gewoonte om op het midden van den dag bij boomstammen of helder door de zon beschenen Termieten-heuvels te gaan staan om te rusten; het onttrekt zich dan dikwijls lang aan de blikken van den onderzoeker door zijn onbeweeglijkheid en doordat het bij voorkeur een achtergrond kiest, welks kleur overeenstemt met die van zijn lichaam." Hoewel zijn niet-fraaie gestalte en zijn leelijke, wanstaltige kop den Kama, wanneer hij loopt, een in 't oogvallend en plomp uiterlijk verschaffen, maakt hij toch een grootschen indruk op den toeschouwer als hij galoppeert. Even belust op beweging als andere Antilopen, scheidt hij dikwijls behagen in stoute sprongen en wendingen, niet zelden ook in eigenaardige spelen.

Hartebeesten, die van de jeugd af onder de leiding van den mensch staan, worden buitengewoon tam, volgen hun verzorger op den voet, nemen hem brood en andere lekkernijen uit de hand en geven hem hun genegenheid op velerlei wijzen te kennen. Ongelukkig duurt deze aangename verhouding nooit lang, want zoodra zij het bewustzijn krijgen van hun lichaamskracht, toonen zij, en wel vooral de bokken, den twistzieken aard van hun geslacht; zij zijn gewoonlijk het allerboosaardigst tegen dezelfde personen, waaraan zij vroeger gehechtheid lieten blijken. Het vleesch van deze dieren wordt overal hoog geschat; het behoort tot de smakelijkste soorten van wild, die de onderfamilie der Antilopen levert. Het vel gebruikt men voor dekens; van de gelooide huid maakt men riemen en paardentuig; de hoornen worden wegens hun hardheid tot allerlei gereedschappen en versierselen verwerkt.

Evenals de Koe-antilopen gelijken ook de R i e t - a n t i l o p e n (*Redunca*) op de Gazellen. Het zijn groote of middelmatig groote dieren van ineengedrongen gestalte, met tamelijk langen staart. Alleen het mannetje is gehoorned. De hoornen zijn aan den voet met ringen voorzien, overigens rond en glad, met de spits naar voren gebogen. Het wijfje heeft vier spenen; bij *Antilope* en *Bubalis* heeft het er slechts twee.

Het meest bekende lid van dit geslacht is de R i e t b o k (*Redunca eleotragus*). Dit fraaie dier wordt 1.4 à 1.5 M. lang, met inbegrip van den 27 cM. langen staart; de schoft is ongeveer 95 cM., het kruis 80 cM. hoog. Over 't geheel genomen gelijkt de Rietbok op onze Ree, hoewel hij eenigszins slanker gebouwd is.

De Rietbok komt in Zuid Afrika en in de oostelijke gedeelten van Middel-Afrika voor; hier bemerkt men hem eerst aan gene zijde van de groote moerassen van het stroomgebied van den Boven-Nijl. Paarsgewijs bewonen deze dieren kreupelhoutbosschen in de nabijheid van plassen en moerassen, terreinen die met biezen en riet bedekt zijn, en de met hooghalmige zeggen begroeide beddingen van stroomen, die slechts gedurende een deel van het jaar water afvoeren. Wegens hun teruggetrokken levenswijze ziet men de Rietbokken veel zeldzamer dan hun talrijkheid zou doen verwachten.

*

Na verwant aan de Riet-antilopen zijn de W a t e r b o k k e n (*Kobus*), groote, tamelijk lang behaarde, dikwijls manendragende Antilopen van regelmatige gestalte. Hunne lange, spitse horens vertoonen vele ringen; zij zijn eerst buitenwaarts, van het midden af naar voren, met de spits naar binnen gekromd. De neusspiegel is matig sterk ontwikkeld; klauwklieren zijn aanwezig; aan het uiteinde van den staart komt een lange haarkwast voor.

De Waterbok (*Kobus ellipsiprymnus*) is een indrukwekkend dier; het wordt bijna zoo groot als een Edelhert, daar het met inbegrip van den 50 cM. langen staart een lengte van 2 M. bereikt; de schoft is 1.25, het kruis 1.3 M. hoog. Zijn vacht is over 't algemeen grijs van kleur, aan den kop, den romp, den staart en de dijen naar geelrood of roodbruin zweemend. De hoornen hebben, langs de krommingen gemeten, een lengte van 80 cM.; tot dicht bij de spits dragen zij ringen, die meestal sterk uitpuilen en scherpkantig zijn.

A. SMITH ontmoette de Waterbokken in kleine kudden van 8 à 10 stuks aan de oevers der Zuid-Afrikaansche rivieren; VON HEUGLIN en (later) SCHWEINFURTH leerden hen kennen als bewoners van de noordoostelijke gewesten van Centraal-Afrika; PECHUEL-LOESCHE vond ze in het westelijk gedeelte van 't Congo-gebied, waar zij in sommige oorden zeer veelvuldig zijn. In weerwil van zijn bijna plumpe gedaante maakt de Waterbok een gunstigen indruk: levendig en vol uitdrukking, verraden zijne oogen zelfstandigheid van karakter, bijna zelfs wildheid; bovendien maakt hij vrij sierlijke bewegingen. Volgens VON HEUGLIN is hij geen echte moerasbewoner, hoewel hij bij voorkeur oorden, begroeid met meer dan manshoog rietgewas, tot verblijfplaats kiest. Evenals de Paard-antilopen (*Hippotragus*) heeft hij de gewoonte Termieten-heuvels te beklimmen en van hun top in majestueuze houding zijn waterrijk gebied te overzien. Zoodra de aanvoerder van de kudde gevaar bespeurt, spoedt hij zich heen in suizenden galop en de geheele kudde stormt hem achterna. Altijd vluchten de angstig geworden dieren naar den waterkant, waar zij zich met een plomp in den stroom storten.

Dit wild wordt nagenoeg oneetbaar geacht, daar het vleesch taai, vezelig en met een onaangenaamen, sterken reuk bedeed is; de laatstgenoemde eigenschap maakt, dat zelfs de hongerige Kaffer er een afkeer van heeft.

*

De Spiesbokken (*Oryx*) waren reeds in den ouden tijd bekend en beroemd; afbeeldingen van minstens één soort dezer dieren komen veelvuldig voor op de Egyptische en Nubische gedenkteeken. Zij toonen den Oryx in de meest verschillende standen, gewoonlijk met een touw om den hals, ten teken dat men jacht op hem gemaakt en hem gevangen heeft. In de vertrekken van de groote pyramide van CHEOPS wordt hetzelfde dier op sommige afbeeldingen met slechts één hoorn voorgesteld; hierop gronden eenige natuuronderzoekers de onderstelling, dat de Oryx aanleiding heeft gegeven tot de sage van den Eénhoorn. Bij nauwkeuriger onderzoek blijkt het echter duidelijk, dat men met den Eenhoorn (den "Rem" van den bijbel) niet anders dan het Neushoorn dier bedoeld kan hebben.

[481]

Als type van dit geslacht beschouwt men gewoonlijk den Passan, den Gemsbok der Hollandsche Boeren, den Koe kama der Beetsjoeanen (*Oryx capensis*), een flink dier van 2.4 M. lichaamslengte (waarbij 40 cM. voor den staart) en 1.2 M. schofthoogte. De hals, de nek, de rug en de zijden zijn geelachtig wit; zuiver wit daarentegen zijn de kop, de ooren, het bovenste gedeelte van de achterschenkels, de borst, de buik en de onderste gedeelten der pooten (bij het voetgewricht te beginnen). Een streep op het voorhoofd, een breede vlek op het voorste deel van den neus, de buitenrand van het oor, een van den hoorn over het oog naar de onderkaak loopende en een tweede, langs de onderkaak zich uitstreckende streep zijn zwart; de kop vertoont hierdoor een op een halster gelijkende teekening. Zwart zijn bovendien een op den rug beginnende vlek, de onderschenkels, een streep aan de voorzijde van het voetgewricht, een streep die van de middelborst naar voren en naar boven over de flanken loopt, eindelijk ook nog de dikke kwast aan den staart. De prachtige zwarte hoornen, die bij beide geslachten voorkomen, zijn slechts zeer weinig gebogen, dikwijls zelfs lijnrecht; aan de onderste helft komen ringen voor, de bovenste is echter glad en eindigt in een scherpe spits.

De Passan is tot dusver nergens anders dan in Zuid-Afrika gevonden; in het noordoosten van Afrika wordt hij echter door een zeer na verwante soort vervangen.

Deze, de Beisa (*Oryx heisa*), waarschijnlijk de echte Oryx van de Ouden, doet in grootte voor den Passan niet onder; ook bij deze soort hebben de mannetjes zoowel als de wijfjes, nagenoeg rechte, minstens één meter lange horens; de kleur is eenigszins lichter, maar gelijkt overigens, evenals de teekening, zeer veel op die van den Passan. De Beisa bewoont het kustland van Abessinië en andere gewesten van het noordoosten van Afrika, noordwaarts tot op ongeveer 20° N. B., zuidwaarts tot in het land der Somalis.

Een derde soort van het geslacht der Spiesbokken, door ons gewoonlijk Sabel-antilope, door de Arabieren Wilde Koe of Steppen koe genoemd (*Oryx*

leucoryx), is eenigszins plomper van bouw dan hare verwanten; zij draagt even lange, op dezelfde wijze geringde, maar zacht gebogen, naar buiten en achteren gerichte, met de spits naar beneden wijzende hoornen. Het korte, glad aanliggende haarkleed is tamelijk gelijkmatig van kleur. De grondkleur is meer of minder zuiver geelachtig wit, aan de onder- en binnenzijde der pooten lichter, aan den hals door roestkleur vervangen; de kop is met zes dof-bruine vlekken geteekend. De oude bokken worden ruim 2 M. lang (waarbij 50 cM. voor den staart) en hebben dan een schofthoogte van 1.3 M.

Waterbok (*Kobus ellipsiprymnus*). 1/18 v. d. ware grootte.

Het verbreidingsgebied van de Sabel-antilope strekt zich uit over het noordoostelijk deel van Centraal-Afrika; zij is veelvuldig in Sennaar en Kordofan, wordt zeldzamer in Middel- en West Soedan, komt echter ook verder noordwaarts voor en wel in enkele woestijndalen van Nubië.

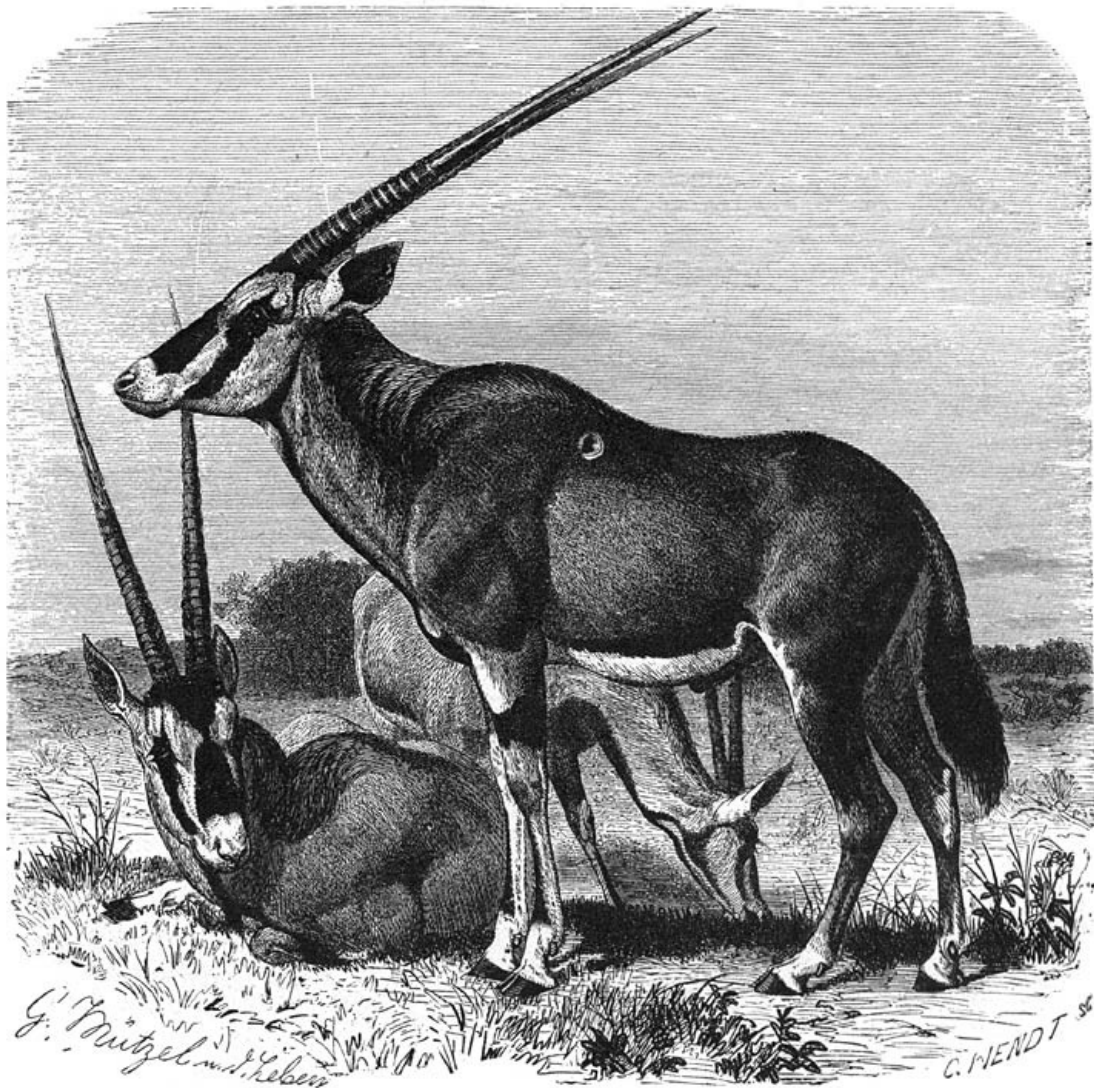
In levenswijze stemmen de Oryx-antilopen vermoedelijk in de meeste opzichten overeen. De natuurlijke geschiedenis van deze sinds overouden tijd beroemde dieren bevat echter nog altijd vele leemten, daar hun leven in de vrije natuur tot dusver nog niet voldoende werd nagegaan.

Men ziet de Oryx-antilopen gewoonlijk bij paren, of bij zeer kleine troepen, die dikwijls slechts uit één wijfje met hare jongen bestaan. Zij stappen met lichten tred, maar draven zwaar; hun galop is zeer zwaar, maar kan lang volgehouden worden en hen met een gelijkmatigen, vrij grooten spoed verplaatsen. Toch kan een jager te paard, soms zonder een schot te doen, den Passan bedwingen; het vervolgd dier zal ten slotte door vermoeidheid genoodzaakt zijn om te blijven staan. Dat de Zuid-Afrikaansche Passan met andere Antilopen in vrede leeft, zou men kunnen afleiden uit het feit, dat men hem dikwijls volkomen eendrachtig ziet grazen naast de Eland-antilope. De Sabelbok is echter, gelijk ik zelf opgemerkt heb, hoogst onverdraagzaam; als hij slecht geluimd is, mishandelt hij andere dieren op afschuwelijke wijze. Getergde Oryx-antilopen vallen hare tegenstanders woedend aan en trachten hen te kwetsen. LICHTENSTEIN verhaalt, dat een zijner reisgezellen in de Groote Karroo-vlakte het geraamte van een Luipaard en dat van een Oryx naast elkander vond liggen: de bok had zijn gevaarlijken vijand met een hoornstoot gedood, maar was zelf bezweken aan de vroeger ontvangen wonden. HARRIS acht het niet onmogelijk, dat den Leeuw soms een dergelijk lot ten deel valt.

De Oryx-antilopen worden bij voorkeur te paard gejaagd. GORDON CUMMING beschrijft zulk een jacht en verhaalt, dat hij den ganschen dag een reeds gewonden Passan nagereden heeft, vóórdat het dier door uitputting niet verder

kon gaan. Geen Antilope levert een prachtiger schouwspel op dan een vluchtende Oryx-bok. Zoodra hij bemerkt, dat hij vervolgd wordt, laat hij een doordringend geschreeuw hooren, heft den kop op, zoodat de hoornen hem op den rug komen te liggen strekt den staart naar achteren en ijlt nu in wilde haast over de vlakke, alles wat hem in den weg komt neerwerpend of doorborend. Struiken die hem den weg versperren, overschrijdt hij met een kolossalen sprong, door de Zebra-kudden breekt hij heen, Struisvogel-kudden jaagt hij in dolle vaart voor zich uit. Eerst na een vervolging van vele uren kan men hem onder schot krijgen.

De nomaden der steppe vangen nu en dan een der bij hen inheemsche Spiesbokken en brengen hem naar de stad om hem aan de voornamen des lands of aan de Europeanen te koop te bieden. Op deze wijze heb ik er gedurende mijn verblijf in Afrika verscheidene gekregen. Ik kan deze gevangen dieren niet roemen. Zij zijn traag, vervelend en onverdraagzaam. De gevangenschap kunnen zij gemakkelijk doorstaan, ook leeren zij hun oppasser kennen en geraken aan hem gewend; deze kan hen echter nooit vertrouwen, daar zij hunne hoornen soms, als 't ware uit scherts, op hoogst gevaarlijke wijze gebruiken. Men kan ze niet in gezelschap van andere dieren laten blijven, daar zij zich in korten tijd van de heerschappij meester maken en dan hunne metgezellen op afschuwelijke wijze mishandelen. Ook onderling twisten zij nu en dan en stooten elkander terdege. Bovendien zijn zij zoo onhandelbaar, dat het groote moeite kost ze van de eene plaats naar een andere te brengen.

Beisa (*Oryx beisa*). 1/16 v. d. ware grootte.

In den laatsten tijd is de "Steppenkie" dikwijls naar Europa vervoerd; in de dierentuinen heeft men haar zeer goed in 't leven kunnen houden en heeft zij zich zonder bijzondere voorzorgen voortgeplant. Zeldzamer ziet men hier de Beisa en nog veel zeldzamer de Passan.

Het vleesch en het vel van de Oryx-antilopen worden op de gewone wijze gebruikt. De rechte hoornen van den Passan en den Beisa doen dikwijls dienst als lansspitsen. De Europeanen aan de Kaap laten deze hoornen ook wel polijsten en met zilveren knoppen voorzien, om ze daarna als wandelstokken te gebruiken.

De *Mendes-antilopen* (*Addax*) zijn het naast verwant aan de Oryx-bokken; alleen door de lichte, slanke en lange hoornen (eveneens bij beide geslachten aanwezig), die schroef- of liervormig gewonden en over het grootste deel van hun lengte geringd zijn, verschillen zij van de leden der vorige groep. Op de Oud-Egyptische gedenkteekenen treft men veelvuldig afbeeldingen van de Mendes-antilope aan. *Mendes* is de naam van een Egyptische godheid, welke min of meer met den Griekschen god *Pan* overeenkomt. De *Mendes*hoornen, die de hoofden der afgodsbeelden, der priesters en der koningen van Oud-Egypte versieren, zijn gevormd naar de hoornen van deze Antilope. Van Egypte uit heeft zich de roem van dit dier verder verbreid. Het was bij de Grieken en Romeinen goed bekend.

De *Mendes-antilope* (*Addax nasomaculatus*) is tamelijk plomp gebouwd. De beharing is dicht en op verreweg de meeste lichaamsdeelen kort en grof. Vóór den wortel van de hoornen staat een kuif, die over het voorhoofd naar beneden hangt; van het oor naar het achterhoofd strekt zich een strook langere haren uit; het voorste gedeelte van den hals is met lange manen versierd. Gedurende het koele jaargetijde gaat de geelachtig witte kleur allengs in grijs over. Jonge dieren zijn zuiver wit van kleur. De lichaamslengte bedraagt 2 M., de schofthoogte ruim 1 M.

Het verbreidingsgebied van de Mendes-antilope omvat het ten zuiden van 18° N.B. gelegen binnenland van Noord-Afrika van de Nijllanden tot aan het Tsad-gebied. Zij bewoont ook de dorste gewesten, waar volgens de verzekering der nomaden wijd en zijd geen druppel water te vinden is; als men deze lieden geloof mag schenken, is zij in staat om maanden lang het water te ontberen. Zij is even schuw en vreesachtig als de overige Antilopen, even behendig en volhardend bij 't loopen, en niet minder dan deze aan vele vervolgingen blootgesteld. De machthebbers der nomaden en Bedoeïnen zien in haar een van de edelste jachtdieren: zij "hitsen" haar, deels om haar vleesch te gebruiken, deels om de snelheid van hunne Paarden en Windhonden te beproeven, deels ook om jongen buit te maken, die zij dan groot brengen.

Levende Mendes-antilopen zijn herhaaldelijk naar Europa gebracht, waar zij in verschillende diergaarden geleefd hebben en nagegaan werden. Door hare handelingen toonen zij haar nauwe verwantschap met de Oryx-bokken, want zij zijn even nukkig en onverdraagzaam als deze. Er zijn echter ook uitzonderingen op dezen regel. Een exemplaar, dat de hertog van Toskane uit Egypte ten geschenke had gekregen, was volstrekt niet schuw in het bijzijn van menschen. Zij liet zich streelen en liefkoozen en likte de hand van haar oppasser. Soms wilde zij spelen en werd dan lastig; want dikwijls toonde zij onverwachts hare hoornen en trachtte den persoon, dien zij zoeven geliefkoosd had, te stooten en te slaan. Bij de geringste achterdocht spitste zij de ooren en stelde zich in staat van tegenweer. Op Honden en andere vijanden liep zij met achterwaarts gerichte hoornen toe, drukte de voorpooten tegen den grond aan, richtte de horens naar voren en stiet dan snel van onderen naar boven; ook met de pooten sloeg zij zoowel voor- als achteruit. Haar stem was soms een geknor, soms een zacht geloei; door het loeien gaf zij haar verlangen naar voedsel te kennen. In gevangenschap gedijen deze Antilopen bij eenvoudig voedsel goed en leven lang; ook haar voortplanting levert geen bezwaren op.

Draaihoorn-antilopen (*Strepsiceros*) noemt men eenige groote Antilopen met schroefvormig gewonden, samengedrukte en gekielde hoornen, die alleen bij het mannetje aangetroffen worden; haar vel is gestreept of op een andere wijze met een teekening van lichtere kleur versierd.

Een vertegenwoordiger van deze groep is de statige *Koedoe* (*Strepsiceros kudu*), die ons Edelhert aan grootte overtreft. Oude bokken zijn 3 M. lang, gemeten van den neus tot aan de spits van den ongeveer 50 cM. langen staart; de schoft is dan 1.7 M. hoog, terwijl het gewicht 300 KG. of meer bedraagt. Het wijfje is aanmerkelijk kleiner. Door zijn lichaamsbouw herinnert de Koedoe in vele opzichten aan ons Hert. De grondkleur is een moeilijk te beschrijven roodachtig bruingrijs, dat op de achterste gedeelten van den buik en de binnenzijde van de pooten in witachtig grijs overgaat.

Witte strepen, meestal ten getale van 7 of 9, van welke sommige zich vorkswijs vertakken, steken sterk bij deze grondkleur af. Onderling evenwijdig strekken zij zich van den rug naar den buik, langs de zijden uit. Tusschen de beide oogen bevindt zich een witte, halvemaanvormige vlek, welker bolle zijde naar de spits van den snuit gekeerd is. De hoornen zijn een prachtig sieraad voor den bok; zij behooren tot de grootste, die bij eenige Antilope voorkomen. Volgens een rechte lijn gemeten, bereiken zij een hoogte van 90 à 100 soms zelfs van 105 cM.; de afstand tusschen de beide spitsen bedraagt 70 à 80 cM. Met verbazing merkt men op, hoe gemakkelijk en fier het dier de last van deze hoornen draagt.

Onze bekendheid met den Koedoe dagteekent eerst van de laatste helft der vorige eeuw. Wel is waar hebben reeds de schrijvers der oudheid een tamelijk juiste beschrijving van den "Strepsiceros" gegeven; zij kenden hem echter slechts van hooren zeggen. Ook onze voorouders wisten niets te vertellen van de dragers der schroefvormige horens, die dikwijls naar Europa gezonden werden en er sterk de aandacht trokken. Eerst tegen het einde van de vorige eeuw werd een Koedoe levend naar Holland gebracht; hiermede neemt de geschiedenis van dit prachtige dier voor ons een aanvang; nog altijd echter is men niet in staat een volledige beschrijving van zijn levenswijze te geven.

De Koedoe, in Abessinië *Agasén* en in Tigre *Garoëa* genaamd, is in Afrika verbreid, daar hij van het Kaapland af door de oostelijke helft van het werelddeel tot in de Nijllanden voorkomt. In de meer binnenwaarts gelegen gewesten van de westelijke helft van Afrika en dus ook in het Congo-gebied, ontbreekt hij, naar het schijnt, geheel. De Koedoe bewoont, misschien bij voorkeur, rotsachtige en bergachtige landstreken, hoewel hij, althans in Zuid-Afrika, ook in de vlakke gevonden wordt; hij houdt van de met struiken of met boomen begroeide steppen en is ook nog thuis in de bij wijze van dsjungels opeengedrongen doornstruikbosschen; een bewoner van het woud, in de beteekenis die wij aan dit woord hechten, kan men hem echter niet noemen. In het gebied der Bogos troffen wij hem eerst aan op een hoogte van 600 M. boven den zeespiegel en tot op een hoogte van 2000 M., steeds op berghellingen, waar wij hem met statigen tred tusschen de groene mimosa's zagen loopen. De volwassen bokken leven afzonderlijk, de overige dieren vereenigen zich gaarne tot kleine troepen van 4 tot 6 stuks.

In alle landen waar de fiere, fraai geteekende Koedoe voorkomt, is hij aan hevige vervolgingen blootgesteld. Zijn vleesch is, gelijk ik zelf ondervonden heb, uitmuntend van smaak; deze herinnert aan dien van 't vleesch van ons Edelhert. Het merg uit de beenderen wordt bij sommige volken van Zuid-Afrika als een buitengewone lekkernij beschouwd. De Kaffers o.a. zullen telkens, als zij een Koedoe hebben gedood, zich haasten om het vleesch van de beenderen los te maken, deze door te breken en daarna het merg, zoo rauw als het is, uit de beenderen zuigen. Ook het vel wordt in het zuiden van Afrika hoog geschat en voor sommige doeleinden zelfs onontbeerlijk geacht. In Abessinië looit men het vel; men gebruikt de hoornscheeden—waaruit men, door de hoornen te laten rotten, de beenpit heeft verwijderd—als bergplaatsen voor honig, zout, koffie en dergelijke waren.

[484]

De jacht op den Koedoe heeft op zeer verschillende wijzen plaats. *FILIPPINI* gaf aan het "bekruipen" van het dier de voorkeur boven iedere andere wijze van jagen. Hij kende de plaatsen waar het wild zich het liefst ophield en trachtte, voorzichtig sluipend, de op verren afstand zichtbare, hooge gestalten te naderen. Het liefst ging hij des namiddags ter jacht, omdat de *Agasén* zich dan naar de dalen begeeft om te drinken. Ook de "aanstand" op den "wissel" zou goed gelukken, omdat de *Agasén* trouw hetzelfde pad blijft volgen.

*

De groep van de *Rund-Antilopen* (*Buselaphus*) vormt in zekeren zin een overgang tusschen de Antilopen en de Runderen. De romp van de leden dezer groep is plomp en zwaar gebouwd, de hals kort en gedrongen, de kop groot; de staart gelijk op dien van een Rund; de huid van het voorste deel van den hals is tot een ver naar beneden hangende kosses verlengd; de hoornen, die bij beide geslachten voorkomen, zijn achterwaarts gericht in het verlengde van de aangezichtslijn, tamelijk recht of zwak gebogen en sterk gedraaid, gelijk uit de schroefvormig er omheen loopende kiel blijkt.

De *Eland-antilope* (*Buselaphus oreas*) bereikt eene totale lengte van bijna 4 M., waarvan 70 cM. op den staart komen, een schofthoogte van 1.5 à 1.9 M. en een gewicht van 500, volgens *HARRIS* zelfs van 1000 KG. Zij is dus de grootste van alle Antilopen. Haar kleur is verschillend al naar den ouderdom, maar ook naar de streek waarin de dieren leven. Volwassen bokken zijn aan de bovenzijde lichtbruin of geelachtig grijs, met een roestrood waas overtogen, aan de zijden witachtig geel, van onderen en aan de buitenzijden van de onderschenkels geelachtig wit, aan den kop licht-geelachtig bruin. Sommige exemplaren zijn duidelijk, andere flauw gestreept, nog andere ongestreept; de strepen zijn meestal dwars gericht. De grootste hoornen, die *SELOUS* gemeten heeft, waren bij 't mannetje, waar zij sterk afslijten, 76, bij 't wijfje 86 cM. lang.

Het verbreidingsgebied van de Eland-antilope omvat een veel grooter deel van Afrika, dan men vroeger had gemeend. Voordat de onderzoekingen van *VON HEUGLIN* en *SCHWEINFURTH* plaats hadden, onderstelde men, dat dit dier alleen in Zuid-Afrika zou voorkomen; thans weet men, dat het in alle voor zijn levenswijze

geschiedte gewesten van de zuidelijke en van de oostelijke helft, zelfs nog ver ten noorden van den evenaar aangetroffen wordt. In de vorige eeuw leefde het nog in het Kaapland; tot in het begin van deze eeuw hield het zich, in tamelijk groote kudden van 20 à 30 stuks nog aan de grenzen der volksplantingen op; tegenwoordig is het verder naar het binnenland teruggedrongen. Zijne meest gezochte weidegronden zijn de met mimosas spaarzaam begroeide grasvlakten, van waar het in tijden van droogte naar de waterrijke, lager gelegen landen afdaalt. Opmerkelijk is het, dat men het ook in bergachtige streken vindt en wel op zeer woeste, moeilijk toegankelijke plaatsen. Op de hoogvlakte van den Kilimandsjaro, niet minder dan 4400 M. boven den zeespiegel, zag HANS MEYER eenige troepen van deze statige dieren; hij vond nog op een hoogte van 4700 M. indrukzels van hunne hoeven. Van verre gezien gelijkt eene kudde Eland-antilopen zoozeer op een kudde Runderen, dat men zich er in zou kunnen vergissen. Als deze dieren vervolgd worden, loopen zij in een wel niet snellen, maar toch zeer flinken draf; zeer in 't nauw gebracht, vervallen zij in een gestrekten galop, dien zij lang kunnen volhouden. Jonge stieren en koeien loopen veel sneller en toonen meer volharding dan de oude dieren; zij overtreffen dikwijls het beste Paard, terwijl daarentegen oude, vette bokken in den regel slechts korten tijd in galop blijven.

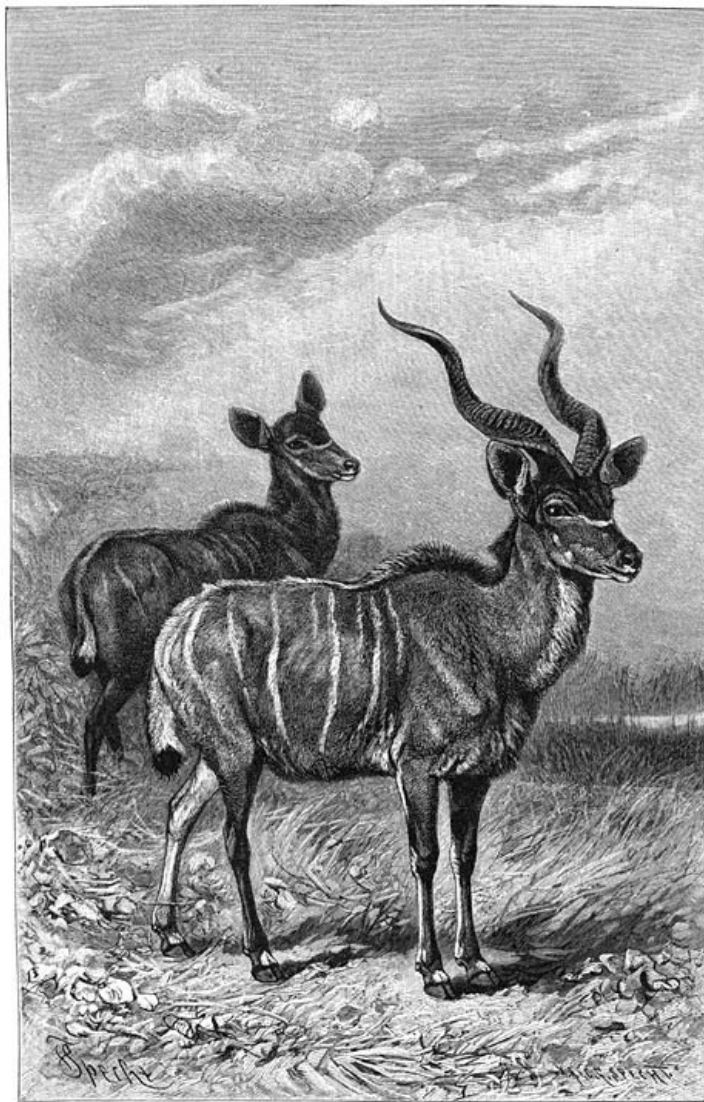
De Eland-antilopen waren in de Europeesche diergaarden een gewone verschijning geworden, maar zijn hier thans op weg om uit te sterven. Al deze exemplaren stammen, naar WEINLAND bericht, van twee paren af, die in de jaren 1840 en 1851 in Engeland ingevoerd werden. Van Londen kwamen deze dieren eerst in de diergaarden en parken van Groot-Brittannië en van hier weder naar de diergaarden van het overige Europa. Zij toonen de goedaardigheid en domheid van het Rund; hun voortplanting levert geen bezwaar op.

Het vleesch van een uitgezochten jongen stier van deze soort viel, zoowel op de koninklijke tafel te Windsor als op een tafel in de Tuileriën te Parijs en ook op een tafel van Lords en van leden van het Huis der Gemeenten zeer in den smaak; vooral de juiste afwisseling van vet en mager in het spiervleesch werd toen zeer geroemd.

Het voordeel, dat een gelukkige jacht op Eland-antilopen afwerpt, is zeer belangrijk. Het vleesch wordt gedroogd of ingezouten; het vet, dat niet zelden in groote hoeveelheid aanwezig is, wordt, gemengd met eenige rundertalk en een weinig aluin, voor het maken van goede kaarsen gebruikt; de buitengewoon dikke, taaie huid eindelijk wordt tot uitmuntende riemen verwerkt.

*

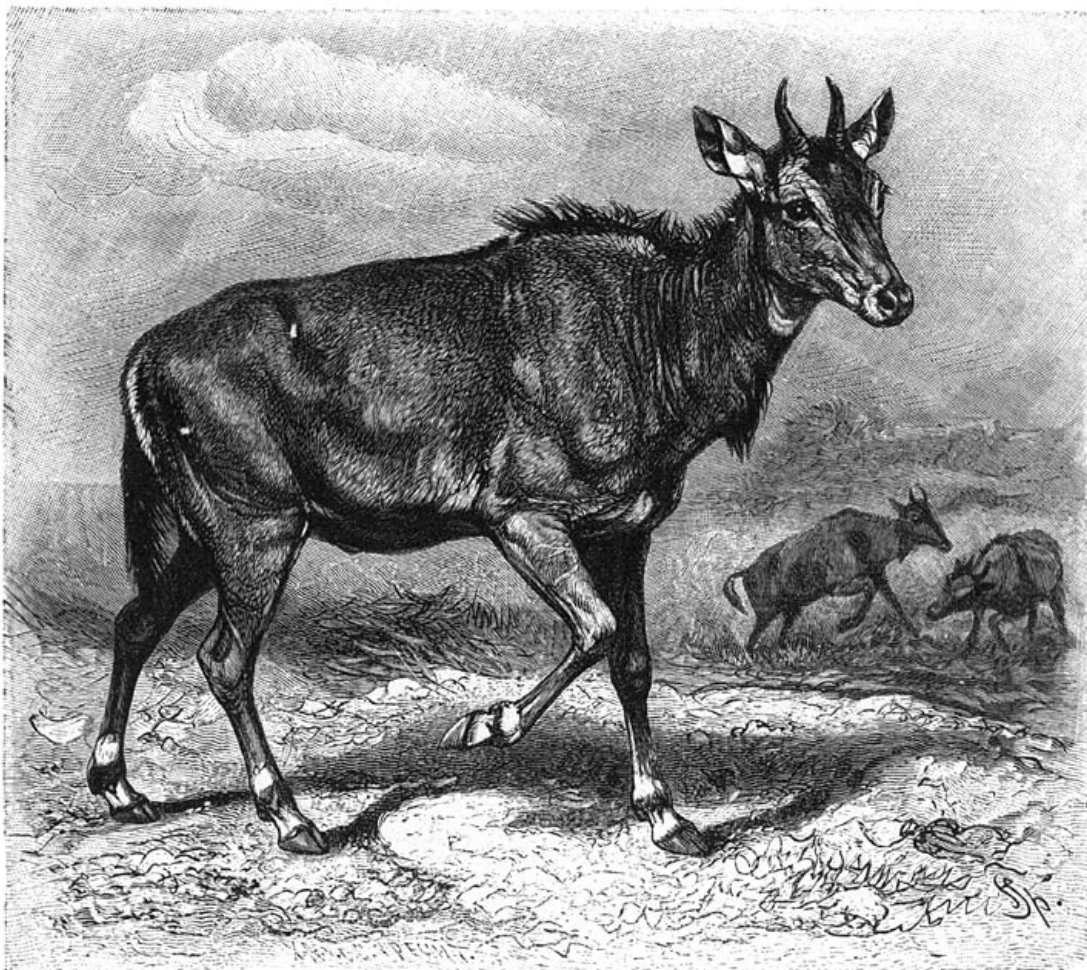
In den laatsten tijd wordt een Indische Antilope, waarvan de reizigers dikwijls melding maken onder den naam *Blauwe Bul*—de *Nylgau*, (*Portax pictus*)—veelvuldig naar Europa gebracht; in vroegere eeuwen zag men haar zelfs in Indië, haar vaderland, niet dikwijls in gevangenschap. De Nylgau, door gedaante en kleur een der opmerkelijkste soorten van de geheele onderfamilie, houdt wat het uitwendige betreft, tot op zekere hoogte het midden tusschen een Hert en een Rund. De overeind staande kegelvormige, flauw halvemaanswijs gebogen, 20 à 25 cM. lange hoornen, die bij beide geslachten gevonden worden, zijn bij het wijfje veel korter dan bij het mannetje en kunnen bij eerstgenoemde ook wel geheel ontbreken. Donkerbruin aschgrauw met een zweem naar 't blauw-achtige is de algemeene kleur. Het voorste deel van den buik, de voorpooten en de buitenzijde van de achterschenkels zijn zwartachtig grijs, de achterpooten zwart; het middelste en het achterste deel van den buik en de binnenzijde van den schenkels zijn wit. Twee dwarsstrepen van dezelfde kleur loopen over den voetwortel en omgeven ringvormig het kootgewricht; een groote, halvemaanvormige vlek bevindt zich aan de keel. Oude wijfjes hebben een meer vale, dikwijls grijsbruine kleur, met die van ons Hert overeenkomend. Volwassen bokken bereiken een totale lengte van 2.4 à 2.6 M., waarvan 45 à 50 cM. op den staart vallen, en een schouderhoogte van 1.3 à 1.4 M. Het vaderland van dit dier is Vóór-Indië, aan den voet van den Himalaja tot aan den Meisoer.

Koedoe (*Strepsiceros kudu*). 1/14 v. d. ware grootte.

De Nylgau houdt niet van bergachtige streken; toch neemt hij deze als verblijfplaats voor lief, wanneer zij niet anders dan ijle bosschen en niet te dichte dsjungels bevatten; af en toe bezoekt hij ook terreinen, die met eenig struikgewas bezet, doch overigens open zijn; steeds bepaalt hij zich tot landschappen, die geen gebrek aan water hebben, want, naar STERNDALE verzekert, drinkt hij iederen dag. Gewoonlijk ziet men troepen van 6 à 20 stuks; oude bokken gaan ook wel alleen. Overigens is van het leven dezer dieren in de vrije natuur alleen nog bekend, dat zij minder des nachts dan wel in de morgen- en avonduren op voedsel uitgaan, gedurende het heetste deel van den dag echter rusten.

De bewegingen van den Nylgau zijn zeer eigenaardig wegens de zonderlinge houdingen, die hij soms aanneemt. In gewone omstandigheden stapt hij op soortgelijke wijze als de andere Antilopen; zoodra hij echter in opgewonden toestand verkeert, kromt hij den rug, trekt den hals in en sluipt langzaam voort, terwijl hij de omstanders loensch aanziet en sombere blikken op hen werpt. De staart wordt dan tusschen de pooten geknepen. De vluchtende Nylgau's hebben een fiere, waardige houding; het is een merkwaardig schouwspel een kudde van deze dieren met loodrecht omhoog geheven staart pijlsnel voorbij te zien stuiven.

Nylgau (*Portax pictus*) 1/19 v. d. ware grootte.

Gewoonlijk leeft dit dier bij paren, het liefst in de randen der dsjungels, waarin hij uit vrees voor den Tijger niet durft doordringen. Overtallige bokken moeten een eenzaam leven leiden; zij leveren echter dikwijls hevige gevechten aan hunne meer bevoorrechte mededingers. De Nylgau is veel stoutmoediger en boosaardiger dan zijne verwanten. Door den jager vervolgd, keert hij zich woedend om, valt op de knieën, doet in deze houding onder hevig gebrul eenige schreden voorwaarts, springt daarna bliksemsnel op zijn vijand toe, en tracht hem door het snel opheffen van den kop met de hoornen te kwetsen. Geheel op dezelfde wijze strijden de bokken onderling om het bezit van de wijfjes; menige edele kampioen komt om 't leven door een goed gerichten stoot met de hoorns. Zelfs na lange gevangenschap verliest de Nylgau zijn boosaardigheid niet; om zijn valsheid wordt bij door alle oppassers gevreesd. Wel neemt hij den schijn aan van zachtaardig en tam te zijn; vooral gedurende den bronsttijd is hij echter nooit geheel te vertrouwen.

De jacht op den Nylgau valt, naar 't schijnt, bij de Europeesche jagers niet zeer in den smaak: men zoekt de dieren op om den grootsten bok neer te vellen; ook worden zij wel te paard gehitst, daar het niet zeer moeilijk is ze tot staan te brengen, als men ze van den beginne af met de grootst mogelijke snelheid vervolgt en daardoor schielijker buiten adem brengt. Reeds sedert lang zijn de onderhoorigen van de Indische vorsten gewoon gevangen Antilopes van deze soort aan hunne meesters en gebieders te brengen; men ziet ze daarom bij de grooten des rijks hier en daar in parken. Niet vóór het jaar 1767 is het eerste paar in Engeland aangekomen; in het einde van dezelfde eeuw kwamen andere naar Frankrijk, de Nederlanden en Duitschland. Thans ziet men den Nylgau in alle diergaarden, waar hij zich geregeld voortplant. In Italië heeft men een aantal van deze dieren in de bosschen van het koninklijk domein losgelaten; sedert 1866 hebben zij zich in vrijheid voortgeplant en aan de winterkoude weerstand geboden. Wegens hun uitmuntend vleesch en voortreffelijke huid zijn zij als jachtdieren zeer gezocht.

[487]

*

Voordat wij uit Indië terugkeeren naar Afrika, waar verreweg de meeste Antilopen inheemsch zijn, gedenken wij nog een van de merkwaardigste soorten van de geheele onderfamilie, ja zelfs van alle Herkauwers: de Vierhoornige Antilope (*Tetraceros quadricornis*). Bij de getemde Herkauwers komen soms exemplaren voor, die vier, ja zelfs acht hoornen dragen; zij vormen echter nooit een afzonderlijke soort, maar moeten als zonderlinge uitzonderingen beschouwd

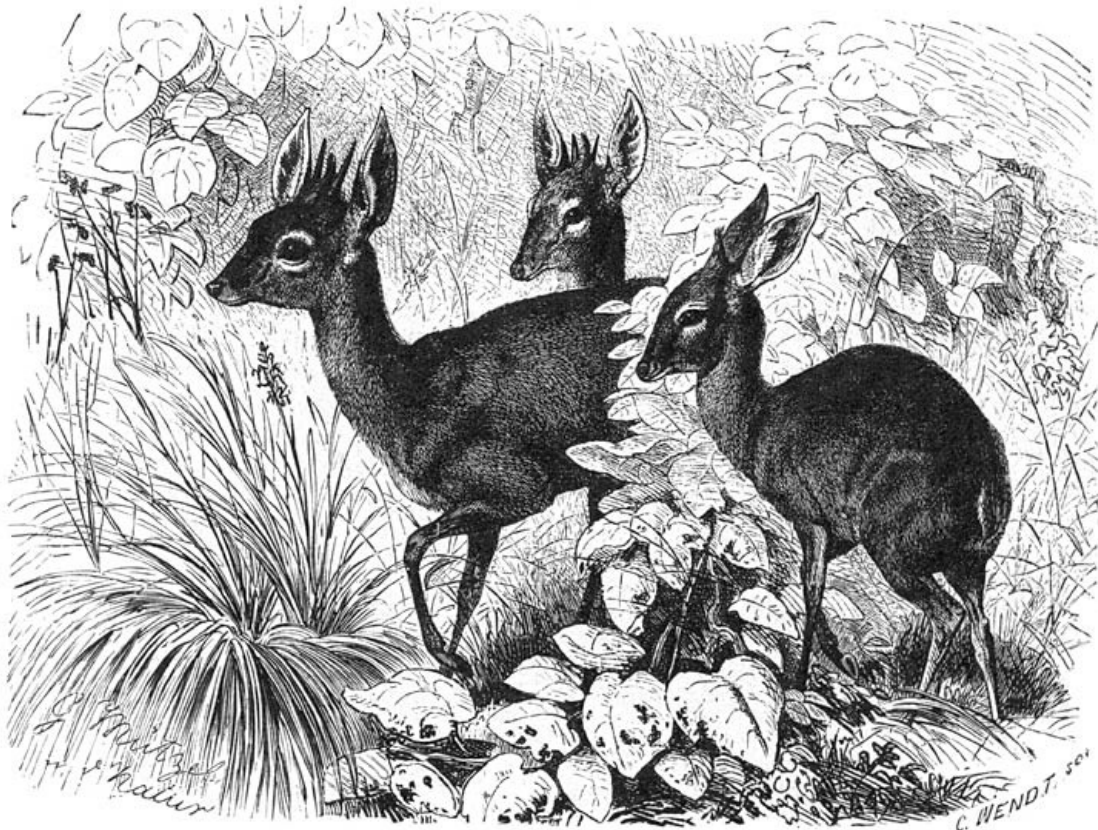
worden. Geen enkel in 't wild levend dier echter vertoont een dergelijke ontwikkeling van de hoornen als deze Antilope. Zij staat dus, voor zoover onze tegenwoordige ervaringen reiken, geheel op zichzelf.

De Vierhoornige Antilope is een klein, sierlijk dier. Haar lengte bedraagt 70 à 80 cM. met inbegrip van den 12 cM. langen staart, de schofthoogte 60 à 65 cM. Alleen het mannetje draagt hoornen: het voorste paar zit boven den voorsten ooghoek en is een weinig naar achteren gebogen: het achterste paar ontspruit boven den achtersten ooghoek, kromt zich een weinig naar voren en is van onderen geringd, naar de spits toe echter glad; de achterste hoornen worden 10 à 12.5 cM., de voorste slechts 3 à 3.7 cM. lang. Het dier komt, naar het schijnt, in Vóór-Indië overal voor; op sommige plaatsen is het zeer overvloedig, n.l. daar, waar de met bosschen of met kreupelhout begroeide heuvels het een aangename verblijfplaats verschaffen. Het leeft steeds eenzaam of bij paren.

*

De groep der Kuif-antilopen (*Cephalolophus*) omvat kleine soorten met korte, rechte of zwak naar voren gebogen hoornen, die in den regel alleen bij het mannetje gevonden worden, dikwijls echter ook bij het wijfje tot ontwikkeling komen; zij hebben een groeve tusschen het oog en den neus, tusschen de hoornen een kuif van lange haren, die overeind gezet kunnen worden.

De Duikerbok (*Cephalolophus mergens*), een van de grootste soorten van de groep, bereikt een lengte van 1.1 M. (waarvan omstreeks 20 cM. op den staart komen) en een schouderhoogte van 55 cM. Zijne rechte, priemvormige, vier- à zesmaal vlak geringde hoornen, die 7 à 10 cM., in zeldzame gevallen 12.5 cM. lang worden, komen bijna niet boven de haren van de kuif uit. De dikwijls varierende kleur is aan de bovenzijde meestal grijsachtig olijfkleurig, bij het mannetje ook wel donker geelbruin en gaat aan de onderzijde in wit over. Het verspreidingsgebied van dit dier strekt zich hoofdzakelijk uit over Zuid-Afrika, waar het in alle met struikgewas bedekte streken ook thans nog gemeen is.

Duikerbok (*Cephalolophus mergens*). 1/13 v. d. ware grootte.

De Duikerbok is een van de eerste Antilopen, waarmede de nieuweling in het Kaapland kennis maakt, daar dit dier in de kreupelhout-wildernissen van de zee kust bijna nog talrijker is dan in de bosschen van het binnenland. Evenals alle kleine en dwergachtige Antilopen ontmoet men hem uitsluitend afzonderlijk of bij paren. Nooit vertoont hij zich buiten de hem beschuttende struiken.

“Bij het naderen van een mensch of van een anderen vijand”, zegt DRAYSON, “blijft hij rustig in zijn leger; bewegingloos, stijf als een beeld, kijkt hij naar de indringers, tot hij op het denkbeeld komt, dat men hem opmerkt, dan springt hij plotseling op en rent weg, maakt een aantal “scherpe haken” (volgt een

zigzagvormigen weg), springt over struiken of sluipt er doorheen, "duikt" (gaat op den grond liggen) en kruipt, zoodra hij zeker meent te zijn, dat zijne vervolgers hem uit het oog verloren hebben, door het lange gras of tusschen de struiken zoo stil weg, dat het den schijn heeft, alsof hij in den grond gezonken is, of zich neergelegd heeft. Dit laatste gebeurt echter nooit, integendeel hij gaat onder de bladen steeds verder, tot hij een flinken voorsprong heeft: dan staat hij op en spoedt zich voort. Zelfs de verstandigste jager en de beste Hond worden door den Duikerbok vaak genoeg gefopt; wanneer men echter den weg, dien hij bij 't loopen gevolgd heeft, nagaat, en de plaats, waar hij begonnen is te kruipen, ontdekken kan, is het niet moeielijk hem onder den wind te naderen. De buks kan men bijna niet gebruiken, omdat hij bij zijn onregelmatig heen en weer springen, slechts door een buitengewoon behendig schutter getroffen kan worden. Van het vel van den Duikerbok snijdt men de riemen, waarvan aan de Kaap de lange zweepen gevlochten worden, die bij het rijden met de ossenwagens noodig zijn; ook wordt van dit dier een voortreffelijke soep gekookt. Gewoonlijk is het vleesch van de Zuid-Afrikaansche dieren zeer middelmatig van kwaliteit, droog en smakeloos; alle fijnproevers kan ik echter de lever van deze kleine Antilope als een buitengewoon lekker hapje aanbevelen. De Boeren lardeeren een gevilden en schoongemaakten Duikerbok met spek van de Eland-antilope of van het Nijlpaard, en bereiden op deze wijze een hoogst smakelijk gerecht."

[488]

*

In de groep van de D w e r g - a n t i l o p e n (*Neotragus*) vereenigt men de kleinste soorten van de onderfamilie: buitengewoon sierlijk gebouwde diertjes, die zeer veel op elkander gelijken; alleen de mannetjes van dit geslacht dragen hoornen; deze zijn zeer klein en dun en staan overeind; bovendien zijn deze dieren gekenmerkt door den rondachtigen kop en den spits toeloopenden neus met kleinen neusspiegel. Alle bekende soorten gelijken op elkander door haar levenswijze en haar inborst, zoodat ik wel volstaan kan met een D w e r g - a n t i l o p e , die ik zelf heb waargenomen, als voorbeeld te kiezen, en met deze beschrijving al wat over de andere soorten bekend is, te verbinden.

De W i n d h o n d - a n t i l o p e n , welke door de bewoners van Massoea, Beni Israël ("kinderen Israëls"), door die van Tigre Edro worden genoemd (*Neotragus Hemprichii*), behooren tot de sierlijkste Herkauwers, die er bestaan. De bok heeft een paar kleine hoornen met 10 of 11 halve ringen aan de buitenzijde van de onderste helft, en met naar voren gebogen spitsen, die door de sterk ontwikkelde haarkuif bijna bedekt en door de zeer lange ooren geheel in de schaduw gesteld worden. De romp is gedrongen, de staart een kort, behaard stompje; de pooten zijn middelmatig lang, maar buitengewoon zwak, de hoeven lang, smal en toegespitst, de bijhoeven ternauwernood zichtbaar. Zeer fijne, tamelijk lange haren bedekken den romp. De vacht is voskleurig en blauwachtig grijs. Op den rug gaat de kleur in roodbruin over; de voorschenkels zijn dikwijls gevlekt, de onderdeelen van den romp en de binnenzijde der pooten wit; de ooren zijn met een zwartachtigen zoom omgeven; de hoornen en de hoeven zijn zwart.

In Abessinië zal men van het zeestrand tot op een hoogte van 2000 M. onze Beni Israël zelden missen in de voor hen geschikte oorden. Bijna alle D w e r g - a n t i l o p e n zijn bewoners van de kreupelhoutbosschen waaraan Afrika zoo rijk is. Wildernissen, die voor andere, groote Antilopen zoo goed als ondoordringbaar zijn, verschaffen uitmuntende woonplaatsen aan deze Lilliputters. Voor haar is zelfs tusschen de dichtst opeengedrongen takken nog een weg en tusschen de ergste doornen nog een poortje te vinden. De Edro geeft duidelijk de voorkeur aan het dal boven de hoogten. Het meest houdt hij van de groene woudzoomen der regenstroombeddingen. Hier zijn prachtige schuilplaatsen te vinden. Mimosas, Christusdoornen, eenige wolfsmelkstruiken en andere groote planten zijn als 't ware door een netwerk van slingerplanten aaneenverbonden. Men vindt er kostelijke prieeltjes en gewelven onder het struikgewas, die, van de buitenwereld geheel afgesloten, veilige woningen opleveren; voorts zijn hier smalle strooken kreupelhout over groote afstanden onafgebroken aaneengeschaakeld. Dit alles komt voor in de nabijheid van de vruchtbaarheid verschaffende wateraderen. Verder op ontmoet men meer afgezonderde boschjes van struikgewas, welker omgeving vaak met groen, saprijk gras bedekt is. Hier zal men den Edro stellig aantreffen. Evenals de meeste van zijne verwanten, welker gewoonte ons bekend zijn, leven de Edro's streng paarsgewijs, nooit in troepen, tenzij het paartje een spruit bezit, dat de moederlijke zorg nog noodig heeft. In dit geval loopt ook deze met de ouders mede.

Aanvankelijk kost het den jager moeite deze kleine diertjes te ontdekken; wanneer hij met hunne zeden en gebruiken meer vertrouwd geworden is, kan hij ze vinden, omdat hij ze op de juiste wijze heeft leeren zoeken. De kleur van het vel, welke met die van de omgeving overeenkomt en met deze volkomen ineenvloeit, draagt er veel toe bij, deze dwergachtige wezens te verbergen. "Een zeer geoefend oog",

zegt DRAYSON terecht, "is noodig om een Blauwbokje" (de Zuid-Afrikaansche *Neotragus coerulea*) "te ontdekken; zijn vel lijkt zoo volkomen op het flauw verlichte onderhout, dat men het beestje niet bemerken zou, zonder de beweging van de takken, die het aanraakt, terwijl het loopt. Gewoonlijk is het bokje al opgestaan en weggelopen, lang voordat de jager zich heeft kunnen vergewissen, wat hij gezien heeft. Bij voorkeur eten deze dieren de bladen van de struiken, te midden waarvan zij wonen. Waarschijnlijk krijgen de Beni Israël hun voedsel grootendeels van de mimosa's. Behalve de gevinde bladen van deze heesters—die, naar men zou kunnen meenen, juist zoo fijn verdeeld zijn opdat zij bij deze kleine lekkerbekken in den smaak zouden vallen—, zijn ook de groene spruiten en de knoppen van hun gading."

Over de voortplanting der Dwerg-antilopen zijn de mededeelingen tot dusver nog zeer onvolledig. EHRENBERG zegt, dat de Beni Israël in de maand Mei jongen werpen; ik heb evenwel reeds in Maart, vaker nog in April, jongen bij het paartje gezien.

De Kaffers plaatsen op den weg van de Dwergbokjes van hun vaderland strikken, die door een der pooten van het dier dichtgetrokken worden, of maken, als zij geen levenden buit verlangen, gebruik van strikken met een veerenden tak er aan, die het dier worgen, als zijn hals in de lus geraakt.

Het vleesch van de Dwerg-antilopen, hoewel tamelijk hard en taai, kan nog wel een bruikbaar gerecht opleveren; het is beter geschikt om er soep van te koken dan voor gebrad. Volgens DRAYSON'S raad heb ik mij hoofdzakelijk van de lever van dit wild bediend en de ervaring opgedaan, dat deze aan alle eischen voldoet.

Buiten haar vaderland bezwijken de Dwerg-antilopen weldra onder den invloed van het vreemde klimaat; het is daarom zeer moeielijk ze levend naar Europa te brengen. Alleen aan de Kaap en in andere deelen van Afrika heeft men ze een geruimen tijd binnenshuis of op het erf in 't leven kunnen houden. Naar men zegt, toonen jong gevangen dieren zich weldra gehecht aan hun verzorger: zij luisteren naar zijn stem, laten zich gaarne aanraken, krauwen, op de armen dragen enz., kortom zij onderwerpen zich aan den wil van den mensch zonder weerstand te bieden; daarom worden hun groote goedaardigheid, zachtmoedigheid en beminnelijkheid toegeschreven.

Na den mensch is de Luipaard vermoedelijk overal de ergste vijand van de Dwerg-antilopen. Kleinere Katten zullen misschien de weerlooze dwergjes evenzeer vervolgen; hoogst waarschijnlijk neemt ook de Arend af en toe een van hen, althans een kalfje, mede. Jakhalzen, Vossen en ander gespuis behooren eveneens tot de vijanden van de Beni Israël en van hunne verwanten.

[489]

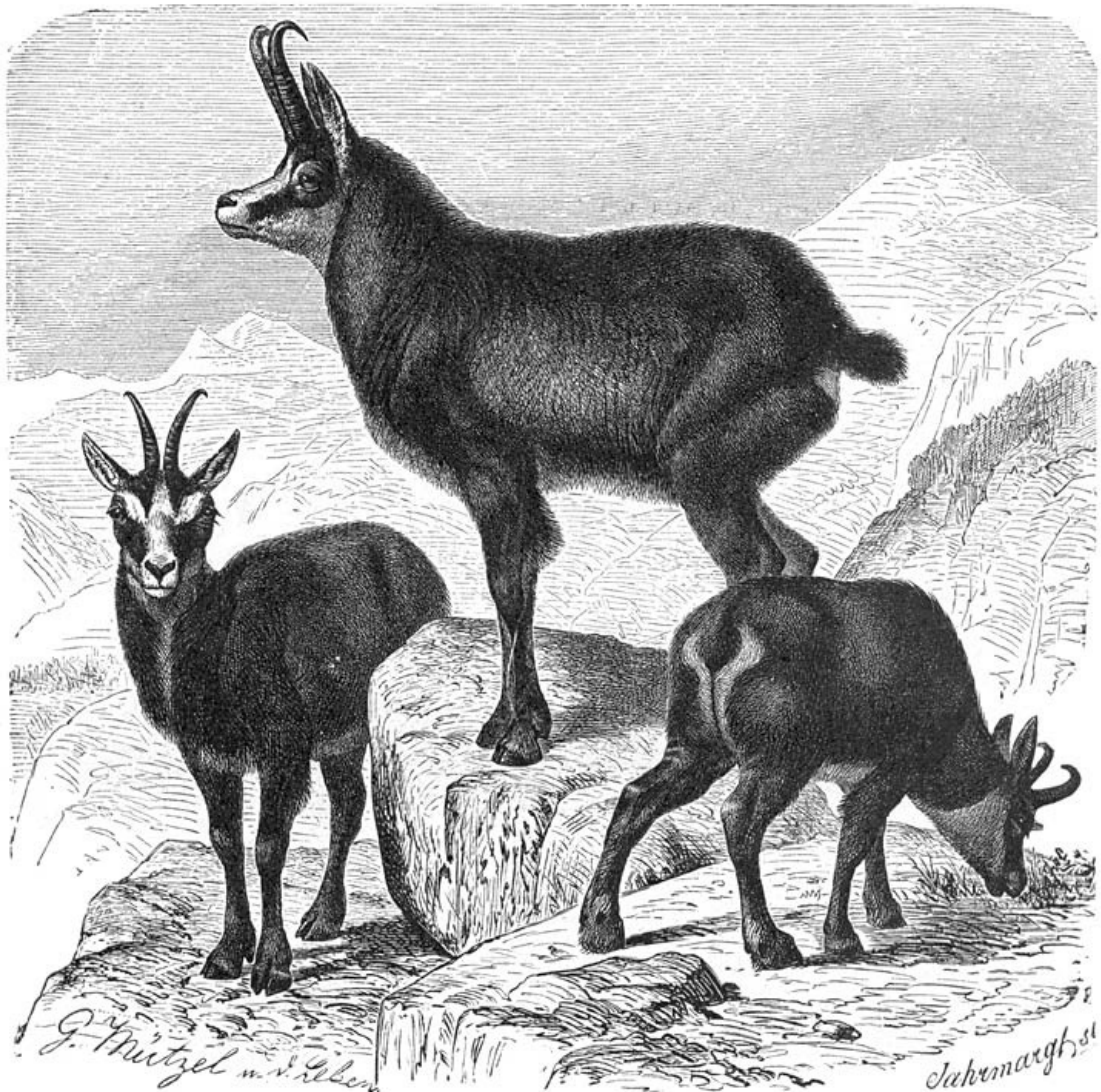
*

Alle Berg-antilopen onderscheiden zich van de overige leden der groep door haar gedrongen, krachtigen lichaamsbouw. Zij zijn betrekkelijk diklijvig en kortpootig; hare hoeven zijn zoo geplaatst, dat hun top het geheele gewicht van het dier draagt. Niet minder eigenaardig is het meer of minder dicht en stijf haarkleed van deze bewoners der koelere hoogte. In deze opzichten komen zij alle overeen; ten aanzien van de hoornen bestaat echter verschil, daar soms beide geslachten, soms alleen de mannetjes gehoord zijn. Het eerstgenoemde geval doet zich voor bij de Boschgeit-antilopen (*Nemorhoedus*), welker hoornen op die van Geiten lijken. Tot dusver kent men slechts weinige soorten van dit geslacht en ook deze nog niet nauwkeurig.

Buitengewoon bekwaam in het beklimmen van bergen is de Goral, (*Nemorhoedus goral*), die de grootte van een Geit bereikt. Zijn verbreidingsgebied is beperkt tot den Himalaja en, wel tot den gordel, die tusschen 1000 en 2600 M. hoogte gelegen is. Volgens KINLOCH leeft hij gezellig, dikwijls in groote troepen, gewoonlijk echter over een groote oppervlakte verstrooid in kleine gezelschappen, ook wel afzonderlijk en paarsgewijs. Hij bewoont zoowel de bosschen als de kale rotsen en steenachtige hellingen; het liefst echter houdt hij verblijf op steile klippen, die met ijl kreupelhout en groepen van dicht bijeengeplaatste boomen begroeid zijn. De bewoners van Nepal beschouwen hem als het snelvoetigste van alle wezens. Tot dusver is de Goral nog niet levend naar Europa overgebracht; zelfs de huiden van deze dieren behooren in de musea tot de zeldzaamheden.

*

Op deze uitheemsche Berg-antilopen kunnen wij de bevallige, fel vervolgd bewoners der Europeesche bergen, de Gemzen, laten volgen. Zij worden tot een afzonderlijk geslacht (*Capella*) gerekend, welks voornaamste kenteeken gelegen is in de loodrecht bovenwaarts gerichte, met de spits haakvormig naar achteren

G e m s (*Capella rupicapra*). 1/12 v. d. ware grootte.

De G e m s (*Capella rupicapra*), de eenige soort van haar geslacht, bereikt een lengte van 1.1 M., waarvan 8 cM. op den staart komen; de hoogte van de schoft bedraagt 75, die van het kruis 80 cM., het gewicht 40 à 45 KG. De hoornen zijn, volgens de kromming gemeten, ongeveer 25 cM. lang; zij staan bij den bok verder van elkander af en zijn ook dikker en sterker gekromd dan bij de Geit. Voor 't overige gelijken het mannetje en het wijfje volkomen op elkander, hoewel de bokken in den regel iets forscher zijn dan de Geiten. Al naar het jaargetijde verschilt het haarkleed van de Gemzen. In den zomer gaat de vuil-roodbruine of roestroode hoofdkleur aan de onderzijde in lichtroodachtig geel over; over het midden van den rug loopt een zwartbruine streep; de keel is vaalgeel, de nek geelachtig wit; op de schouders, de schenkels, de borst en de flanken wordt deze kleur donkerder; een streep op de achterzijde toont een bijna op wit gelijkende nuance van geel. Van de ooren tot over de oogen loopt een smalle, zwartachtige, overlangsche streep, die bij de vale grondkleur scherp afsteekt. Gedurende den winter is de Gems van boven donkerbruin of glanzig bruinzwart, aan den buik wit; de pooten zien er van onderen lichter uit dan van boven en hebben een roodere tint; de voeten zijn geelachtig wit, evenals de kop, die op de kruin en aan den snuit een weinig donkerder van kleur is. De overlangsche streep van de spits van den snuit tot aan de ooren is donker zwartbruin. De haarwisseling heeft zoo langzaam plaats, dat het zuivere winterkleed, zoowel als het zuivere zomerkleed steeds slechts gedurende zeer korten tijd gedragen wordt. De jonge dieren zijn roodbruin en lichter van kleur in de omgeving van de oogen. Zelden ontmoet men lichtkleurige verscheidenheden of albino's.

De Alpen zijn het eigenlijke vaderland van de Gemzen. Wel strekt haar verbreidingsgebied zich nog aanmerkelijk verder uit; daar zij ook gevonden worden in de Abruzzen, Pyreneeën, de gebergten van de kusten van Cantabrië, Dalmatië en Griekenland, de Karpathen, vooral op de toppen van den Hoogen Tatra, in de Transsylvanische Alpen, en eindelijk in den Kaukasus, in Taurië en Georgië. In de Zwitsersche Alpen is zij tegenwoordig zeldzaam, althans veel minder talrijk dan in de oostelijke Alpen, vooral in Opper-Beieren, Salzburg, Salzkammergut, Stiermarken en Karinthië, waar zij, beschermd en gespaard door

welvarende en jachtkundige groote grondeigenaars of jachtpachters, in zeer grooten getale leeft. Ook zijn zij veelvuldig op de steile, ontoegankelijke hoogten van de middelste Karpathen, hoewel hier geen maatregelen ter harer bescherming genomen worden.

De algemeen verbreide meening, dat de Gems een Alpendier zou zijn in den engsten zin van het woord, d. w. z. uitsluitend boven den woudgordel, in de onmiddellijke nabijheid van de gletschers zou leven, is onjuist, daar zij eigenlijk tot de Woud-antilopen behoort. Overal waar zij ontzien wordt, bewoont zij met duidelijk merkbare voorliefde jaar in jaar uit den bovensten woudgordel. Van hier begeven deze dieren zich wel is waar in den zomer in meer of minder grooten getale naar de hoogere gedeelten van het gebergte, om weken en maanden lang in de nabijheid van de firmsneeuw en van de gletschers te blijven, en tijdelijk de hoogst gelegen weiden en boomlooze rotsen te bewonen; de meeste Gemzen van een gebied worden echter ook nog gedurende den zomer in den bovensten woudgordel aangetroffen. Zelfs zij, die in dit seizoen op de bergkammen en in het gletschergebied verblijf houden, treft men bij hevig onweder in het woud aan; vooral ook is dit het geval, wanneer zware stormen in aantocht zijn, die zij dikwijls reeds twee dagen te voren schijnen te voorzien, voorts in den na-herfst en in den winter. Steeds echter keeren zij ten spoedigste weder naar hare hoogere woonplaatsen terug, omdat de sneeuw hier bijna altijd vroeger verstuift of wegdooit dan in het dal.

De Gems is gewoon des nachts te rusten. Als de morgenschemering aanvangt, verheft zij zich van haar leger en gaat op voedsel uit, waarbij zij in den regel langzaam in benedenwaartsche richting loopt. De voormiddag-uren brengt zij herkauwend in de schaduw van overhangende rotsen of onder de takken van oude dennen door; gewoonlijk ligt zij dan op de saamgebogen pooten zoo gemakkelijk mogelijk uitgestrekt. Tegen den middag klimt zij langzaam naar boven en rust des namiddags weder eenige uren onder boomen, op vooruitstekende en gladde rotsterrassen, op firn-sneeuw en dergelijke, meestal vrije plaatsen; deze worden niet geregeld telkens weder opgezocht, maar zijn willekeurig gelegen, nu eens hier, dan weer daar. Tegen den avond gaat zij nogmaals voedsel zoeken en na het begin van de schemering legt zij zich te ruste. Naar men zegt, wijkt zij in den zomer, wanneer de maan 's nachts helder schijnt, soms van deze tijdverdeeling af.

De Gemzen zijn zeer gezellige dieren; zij vereenigen zich tot troepen, die soms uit een zeer groot aantal individuën bestaan. Deze gezelschappen worden gevormd door de Geiten, hare jongen en de jongste bokken tot in het tweede of hoogstens derde levensjaar. De oude bokken leven buiten den paartijd afzonderlijk of vereenigingen zich misschien met een, twee of drie van huns gelijken; met deze blijven zij echter, naar het schijnt, nooit gedurende langen tijd in innige gemeenschap. In elken troep treedt een oude ervaren geit als aanvoerster op. Deze regelt meestal de bewegingen van den troep; zij doet dit echter op lange na niet altijd, evenmin als hare gezellen zich eenig en alleen op haar waakzaamheid verlaten. Bij iederen rustenden troep merkt men geregeld een of meer dieren op, die rechtopstaan en om zich heen kijken; deze zijn het meestal, die de overige kennis geven van de nadering van een gevaarlijk wezen. Zij oefenen echter geen ambt uit, dat hun opgedragen werd, maar volgen eenvoudig een aandrift, die alle gelijkelijk beheerscht en zich op gelijke wijze openbaart. Iedere Gems, die een verdacht verschijnsel opmerkt, geeft dit te kennen door een op grooten afstand hoorbaar gefluit; zij stampert tevens met den eenen voorpoot op den grond. Zoodra de troep zich overtuigd heeft van het werkelijk bestaan van een gevaar, nemen alle onmiddellijk de vlucht.

De Gems staat bij de ons reeds bekende bergbewoners uit haar familie niet achter, wat hare bewegingen betreft. Zij klimt behendig, springt zonder haar doel te missen, kortom zij is een koene en wakkere bergbestijger, die zich snel en flink voortrept op plaatsen die zoo gevaarlijk zijn, dat geen Alpengeit het wagen zou ze te beklimmen. Als zij zich langzaam beweegt, is haar gang eenigszins log en onbeholpen en haar houding niet fraai; zoodra echter haar aandacht getrokken wordt door een dreigend gevaar en zij op de vlucht gaat, is zij als 't ware een geheel ander dier geworden. Zij ziet er frisscher, stoutmoediger, edeler en krachtiger uit; met snelle sprongen spoedt zij zich voort en verraadt in elk harer bewegingen zoowel kracht als bevalligheid. Over haar buitengewone vaardigheid in 't springen zijn eenige bepaalde waarnemingen gedaan: de door VON WOLTEN gemeten sprongwijdte van een Gems bedroeg 7 M. De genoemde onderzoeker zag een tamme Gems boven op een 4 M. hoogen muur en aan den anderen kant er weer afspringen; zij kwam juist op den rug van een boerenmeid terecht, die daar aan 't grasmaaien was. Overal waar slechts een klein uitsteeksel zichtbaar is, kan de Gems een steunpunt vinden; in weinige sprongen bereikt zij een hoog gelegen punt, alsof zij vliegen kan; zij neemt hiertoe een aanloop en tracht in schuinsche richting op te stijgen. Zij springt gemakkelijker den berg op, dan er af; met buitengewone behoedzaamheid zet zij de bijzonder lenige voorpooten neer, opdat er geen steen zal losraken. Als zij zwaar gewond is, rent zij nog vlug over de

gevaarlijkste paden voort, zelfs door het stukschieten van een poot, wordt haar geschiktheid om te vluchten slechts weinig verminderd. Hoe bekwaam en behendig de Gemzen ook zijn, gebeurt het, volgens SCHINZ, toch wel eens, dat zij zich begeven hebben naar plaatsen, waar zij zoomin vooruit, als achteruit kunnen komen, waar zij geen voet meer kunnen verzetten en van honger bezwijken of in den afgrond storten moeten. TSCHUDI vult deze mededeeling aan met de opmerking, dat de Gems ook in dergelijke gevallen het onmogelijke mogelijk tracht te maken, door in den afgrond te springen, al zou zij verpletterd beneden aankomen. "De Gems geeft nooit den moed verloren, d.i. zij blijft nooit radeloos staan zonder een uitweg te zien, zooals b.v. de Geiten, die blatend wachten, totdat de herder haar met gevaar voor zijn eigen leven komt halen. De Gems zal eerder den dood te gemoet springen. Dit zal echter vermoedelijk zeer zelden geschieden, daar het vermogen om te oordeelen bij haar veel sterker ontwikkeld is dan bij de Geit. Als zij op een smallen rotskam geraakt is, en niet verder kan komen, zal zij een oogenblik bij den afgrond staan blijven en dan pijlsnel den terugweg aanvaarden, waarbij zij dikwijls de vrees voor de haar volgende menschen overwint. Als het dier langs een bijna loodrechten rotswand naar beneden gejaagd wordt, maakt het gebruik van iedere uitstekende punt, al is deze niet grooter dan een vuist, teneinde de snelheid van den val te vertragen door althans een oogenblik stil te staan. Als het geen kans ziet, zulk een steunpunt te bereiken, begeeft het zich toch omlaag maar buigt hierbij den hals en den kop naar achteren om het gewicht van het lichaam zooveel mogelijk op de achterpooten te laten rusten, die dan sterk langs de rotsen schuren en de vaart van het dier zooveel mogelijk verminderen. Zelfs bij het naar beneden glijden toont het dier zijn tegenwoordigheid van geest, door met den romp en pooten te roeien en te werken en zoo gedurende den val een kromme lijn te beschrijven, wanneer het onderweg een redding belovend uitsteeksel heeft opgemerkt, dat het op deze wijze tracht te bereiken."

Hoogst voorzichtig is de Gems bij het overtrekken van met sneeuw bedekte gletschers, steeds vermijdt zij zorgvuldig de met sneeuw bedekte spleten, hoewel zij deze met de oogen niet kan waarnemen. Even behoedzaam en langzaam schrijdt zij langs rotshellingen voort. Eenige leden van den troep vestigen hun aandacht op de paden, de overige speuren onverpoosd naar andere gevaren. "Wij hebben gezien," verhaalt TSCHUDI, "hoe een troep Gemzen een gevaarlijke, zeer steile, met rolsteen bedekte rotshelling overtrekken wilde, en het geduld en de schrandereheid dezer dieren bewonderd. Eén hunner ging vooraan en klauterde voorzichtig naar boven; de overige wachtten tot het zijn doel volkomen bereikt had; eerst als er geen steen meer rolde, volgde het tweede, daarna het derde en zoo voort. Die, welke boven aangekomen waren, verstrooiden zich niet onmiddellijk over de weide, maar bleven op den uitkijk staan aan den rand van de helling, totdat de laatste kameraad zonder ongeval de reis volbracht had." Haar buitengewone plaatskennis komt de Gems bij hare vermetele tochten uitmuntend te stude. Zij herinnert zich iederen weg, al heeft zij dien slechts éénmaal begaan; in haar gebied is haar bij wijze van spreken iedere steen bekend; juist hierom toont zij zich evenzeer te huis in het hooge gebergte, als zij onbeholpen schijnt, wanneer zij het verlaat. "In den zomer van 1815," bericht TSCHUDI verder, "vertoonde zich plotseling, tot niet geringe verbazing der ooggetuigen, een waarschijnlijk gehitste Gemsbok op de weide bij Arbon. Zonder door vervolging hiertoe genoopt te zijn, sprong zij over alle omheiningen en daarna in het meer, waar zij lang dwalend rondzwom, en eindelijk, het verdrinken nabij, met behulp van een schuit gevangen werd. Eenige jaren te voren werd in het Rijndal een jonge Gems, die in het moeras was blijven steken, levend gevangen."

De zinnen van de Gemzen zijn ongelijk scherp, maar volstrekt niet stomper dan bij andere haar verwante dieren. De reuk en het gehoor zijn vermoedelijk het meest, het gezicht is minder goed ontwikkeld. De voortreffelijkheid van het reukzintuig der Gemzen blijkt niet alleen hieruit, dat zij op grooten afstand den vijand opmerken, maar ook uit de geschiktheid dezer dieren om te speuren; zij kunnen een spoor vinden en het zonder af te dwalen volgen. Ieder die Gemzen nagaan of naderen wil, moet zorgvuldig op den wind letten, omdat de schuwe dieren anders stellig vluchten. Tot op welken afstand haar reukvermogen reikt, kan niet met zekerheid aangegeven worden; men kan er echter van overtuigd zijn, dat deze afstand de draagwijdte van een geweer aanmerkelijk overtreft. Ongetwijfeld is de reukzin het middel, waardoor de Gemzen het eerst en het best gewaarschuwd worden voor het naderen van een gevaar, of, wat op 't zelfde neerkomt, tot een onmiddellijke vlucht worden genoopt. Het gehoor, hoewel eveneens zeer scherp, kan veel lichter aanleiding geven tot zinsbedrog. Om het kletteren van de vallende steenen bekommert de Gems zich gewoonlijk zeer weinig; hieraan is zij in het gebergte gewoon geraakt; zelfs het knallen van een schot maakt niet altijd een bijzonderen indruk op haar. Als een Gems ondervonden heeft, wat een schot kan uitwerken, en zij den knal van het vuurwapen goed heeft leeren onderscheiden, gaat zij natuurlijk zonder eenige aarzeling op de vlucht; in vele gevallen echter blijft zij na den knal een oogenblik verwonderd staan en geeft soms den jager gelegenheid haar een tweeden kogel toe te zenden. De verklaring van dit feit is ten deele hierin gelegen, dat het in 't gebergte voor haar, evenals voor de menschen,

moeielijk is te beoordeelen, van welken kant het schot kwam, en ook zelfs, of dit geluid gehoord werd en niet de schok van een losgeraakten steen, die in de diepte neerploft. Het gezicht van de Gems beheerscht ongetwijfeld groote afstanden, maar bewijst haar geen dienst bij het herkennen van stilstaande of verborgen vijanden. Evenals de meeste dieren, herkennen zij, naar 't schijnt, den bewegingloozen mensch niet als zoodanig; hij wordt voor haar eerst dan een reden van vrees, als hij zich beweegt.

Kort vóór den paartijd, die omstreeks het midden van November begint en tot in het begin van December duurt, komen de volwassen bokken bij de uit wijfjes en jongen bestaande troepen. Zoo stilzwijgend zij gedurende het overige gedeelte van het jaar zijn, zoo dikwijls hoort men thans hun stem: een moeielijk navolgbaar, dof en holklinkend geknor. Bij hun komst stuiven de jonge bokken verschrikt uiteen; de oude mannetjes daarentegen, die elkander bij één troep ontmoeten, houden stand en vechten met elkander; daar de volwassen bok geen tweeden bij den troep duldt, al bestaat deze uit 30 of 40 stuks. De jongen worden in de laatste dagen van Mei of in het begin van Juni geboren. De oude geiten werpen dikwijls twee, bij uitzondering zelfs drie jongen; de jongere wijfjes brengen nooit meer dan één jong ter wereld.

De jongen zijn allerliefste diertjes, die een dichte, wollige, bleek vaalroode vacht bezitten; zij volgen hun moeder overal en toonen zich reeds na verloop van een paar dagen even behendig als zij is. Minstens 6 maanden lang behandelt de geit hen met de warmste genegenheid, is zeer zorgvuldig voor hen en onderricht hen in alle noodzakelijke kundigheden. Zij bestuurt hare spruiten met een eenigszins aan 't geblaas van een geit herinnerend geluid, leert hen klauteren en springen en doet hen soms eenige sprongen opzettelijk zoo lang voor, tot zij behendig genoeg zijn om hetzelfde waagstuk te ondernemen. De jongen zijn innig aan hun moeder gehecht en verlaten haar, zolang zij jong zijn, zelfs niet bij haar dood. Zij groeien zeer snel, krijgen reeds in de derde levensmaand hoornen en hebben reeds in het derde levensjaar de volle grootte van het oude dier bereikt. Hun levensduur wordt op 20 à 25 jaren geschat; 't is moeielijk na te gaan, of dit terecht of te onrecht geschiedt.

[492]

In weerwil van de velerlei gevaren, waaraan zij blootstaan, vermenigvuldigen de Gemzen zich buitengemeen snel daar, waar zij ontzien worden en men de jacht op deze dieren door verstandige maatregelen beperkt heeft; zij zijn, zooals de zeer ervaren VON KOBELL zegt, het eenige wild, dat van de strenge winters betrekkelijk weinig te lijden heeft. Op de steile hellingen, van welke de sneeuw meestal door den wind wordt weggejaagd, of onder de rotsen en dennen, die de sneeuw eenigszins tegenhouden, vinden zij nog altijd voedsel, terwijl de Hert en Reeën zich naar het dal moeten begeven en zonder kunstmatige voeding dikwijls om 't leven komen.

Gedurende den zomer voedt de Gems zich met de beste, saprijkste en lekkerste Alpenplanten, vooral met die, welke in de nabijheid van de sneeuwgrens groeien, bovendien met de jonge twijgen en de wortelspruiten van de op deze hoogten groeiende houtige planten, onverschillig hoe groot zij zijn, zoowel die van het Alpenroosje als die van de naaldboomen. In het laatste gedeelte van den herfst en in den winter moet zij zich daarentegen tevreden stellen met het lange gras, dat boven de sneeuw uitsteekt, en met allerlei mossen en korstmossen. Zout schijnt voor haar, evenals voor de meeste Herkauwers, onontbeerlijk te zijn. Drinkwater heeft zij echter niet noodig; waarschijnlijk stilt zij haar dorst op voldoende wijze door het aflikken van de met dauw bedekte bladen. Zij is een lekkerbek, wanneer zij in de gelegenheid is om het te zijn, en stelt geen hooge eischen, wanneer zij in minder gunstige omstandigheden verkeert. Bij goede voeding wordt zij vet en neemt zeer sterk in omvang en gewicht toe; bij armoedige kost daarentegen vermagert zij schielijk weder. Om de hooischelven, die men in sommige Alpengewesten in de vrije natuur opstapelt, verzamelen zich dikwijls troepen van Gemzen; deze vreten langzamerhand zulke diepe gaten in den hooibult, dat zij van deze ook gebruik kunnen maken als schuilplaats tegen stormen. Op andere plaatsen daarentegen, waar zulke hooischelven niet voorkomen, nemen zij zelfs in den strengsten winter geen voedsel van den mensch aan; zij lijden daar gebrek en vermageren.

De winter is voor de Gemzen echter een tijd niet alleen van gebrek maar ook van gevaar; soms worden geheele troepen van deze dieren door sneeuwlavinen bedolven. Hoewel zij dit gevaar kennen, en plaatsen opzoeken, waar zij er het meest tegen beveiligd zijn, kunnen zij zich er niet altijd tegen vrijwaren. Ook worden verscheidene van haar gedood door rollende steenen en neerstortende rotsblokken. Besmettelijke en andere ziekten richten onder dit wild verwoestingen aan; tal van vijanden, hoofdzakelijk Los, Wolf, Beer en Arend, zitten het steeds op de hielen. De Lossen beloeren het des winters in de wouden, en richten er soms een groote slachting onder aan; de Wolven vervolgen het vooral, als er een dikke sneeuwlaag ligt; de Beren boezemen het op zijn minst genomen grooten angst in.

In Engadin moet een Beer een Gems eens nageloopt zijn tot in een dorp, waar het vervolgde dier zich in een houtloods wist te redden. De Arenden brengen het leven van de Gems niet minder in gevaar, daar zij, als een bliksemstraal uit den helderen hemel, zich op haar werpen, jonge dieren zonder eenig bezwaar van den bodem opnemen, en oudere, ondanks de tegenweer die zij bieden, in den afgrond trachten te stooten. Bij deze vijanden, die bijna uitgeroeid zijn in de gewesten, waar men de Gemzen beschermt, komt nog als allergevaarlijkste vijand de mensch, overal waar geen vaste jachtwetten of jachtgebruiken een geregelde bescherming van het edele wild trachten te bewerken en werkelijk te verschaffen.

Van oudsher werd de gemzenjacht beschouwd als een vermaak, dat den edelsten man betaamt. MAXIMILIAAN, de groote Duitsche Keizer, schiep er behagen in de verblijfplaatsen van de kinderen der Alpen te beklimmen en volgde hen zelfs op zulke gevaarlijke hoogten, dat er, naar de overlevering bericht, een wonder noodig was, om hem weder naar beneden in de voor menschen geschikte vlakke te brengen. Weinige Duitsche vorsten waren even hartstochtelijke liefhebbers van de gemzenjacht als hij. De aartsbisschoppen hielden zich met deze jacht bezig en vaardigden wetten uit tot bescherming en instandhouding van het reeds in dien tijd zeldzamer wordende wild. Het bezoar-bijgeloof gaf aanleiding tot onbarmhartige vervolgingen van deze dieren. Daarop volgde een tijdperk van bijna 100 jaren, waarin de gemzenjacht als 't ware uit de mode was. Onder de grooten der aarde greep Aartshertog JOHAN VAN Oostenrijk voor 't eerst weer naar de buks, hem volgden de Koningen van Beieren en eenige van de Duitsche Hertogen. Tegenwoordig is deze jacht een vorstelijk vermaak geworden. De jachtdistricten, die het rijkst zijn aan Gemzen, behooren aan den Keizer van Oostenrijk, aan den Koning van Beieren, aan verscheidene Aartshertogen van het keizerlijke huis en aan rijke edelen van de Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie. Daar het wild onder toezicht staat van ervarenen, meestal in het midden van deze districten wonende jagers, is hier ieder jaar gelegenheid tot het houden van jachtpartijen, die niet minder aantrekkelijk dan voordeelig zijn.

“Over de gemzenjacht,” zegt FRANZ VON KOBELL, “is zeer veel geschreven. Dikwijls heeft iemand, die hoogstens een paar jachttochten bijwoonde, de pen opgevat en—al naar de stemming waarin hij verkeerde, of de bijzonderheden, die de tocht, waarvan hij getuige was, opleverde—deze jacht voorgesteld als de gevaarlijkste van alle, of den lezer in den waan trachten te brengen, dat zij niet veel meer te beteekenen heeft dan een drijfjacht op Reeën en Hazen. Dat deze jacht romantischer is dan de meeste andere, ligt aan den aard van het gebied, waarop zij plaats heeft; wat echter de gevaren betreft, die de jager loopt, deze hangen af van de wijze van jagen en van de omstandigheden, waaronder men jaagt. Ook hem, die vele malen Gemzen heeft nagespoord, zal waarschijnlijk wel een rilling door de leden zijn gegaan, als hij bij het beklimmen van een bergwand of bij het doortrekken van een kloof plotseling het gekletter hoorde van de door vluchtende Gemzen losgemaakte en vallende steenen, en ter nauwernood het lijf kon bergen onder een vooruitstekende rots, of als hij, bij 't achternaklimmen van een aangeschoten Gems, onverwachts op plaatsen kwam; waar de gevolgen van het mislukken van een stap of sprong, die toch noodzakelijk gedaan moest worden, hem wat al te duidelijk voor den geest kwam.... Men moet zich trouwens ook al weer niet voorstellen, dat de gemzenjagers altijd, als Vliegen aan den muur, langs rotswanden moeten op- en neerkrabbelen. De plaats is dikwijls zoo gunstig gelegen, dat men zonder bijzondere kunst en moeite zijn buit verwerft, vooral bij een drijfjacht, wanneer b. v. de wissels over een Alpenweg gaan, of door een lagen woudrand, of zelfs door het dal. Er is bijna geen jacht te bedenken, waarbij deze omstandigheden meer uiteen kunnen loopen.

“Een flinken bok te bekruipten totdat men hem kan schieten, heeft stellig bezwaren in; maar het toeval, dat deze wijze van jagen niet zelden doet mislukken, begunstigt haar ook weder in vele andere gevallen. Dikwijls komt de jager gedurende zijne vele omzwervingen in de gelegenheid om een schot te doen op een plaats, waar hij dit buitenkansje in 't geheel niet verwachtte.... De wijze waarop de Gemzen komen aanrennen, als zij door de drijvers zijn opgejaagd, is zeer verschillend en levert een groote verscheidenheid van tafereelen op: want de hellingen, kloven en ravijnen wisselen op allerlei wijzen af. Langs steile wanden volgen de Gemzen, als zij niet beschoten worden, bijna altijd denzelfden weg; over een kloof springt de eene na de andere; bij een helling gaan de dieren dikwijls, zonder op te houden, volgens een zigzaglijn naar beneden. In de kromhoutdennen verbergen zij zich gaarne; het is moeielijk te begrijpen, hoe zij zoo snel vooruit kunnen komen tusschen de weerbarstige en in bonte verwarring door elkander heengroeien de stammen en takken van dit gewas. Als de wind gunstig is, kunnen zij in den regel gemakkelijk voorwaarts gedreven worden; een hoofdzaak blijft het echter, dat zij den drijver zien; want, hoewel steenworpen hen doen opschrikken, wanneer de steenen dicht bij haar neerplofften, boezemen zij haar in den regel niet veel zorg in. Zij weten zeer goed, of de steenen haar kwaad kunnen doen of niet; wanneer zij dus door een vooruitstekende rots gedekt zijn, blijven zij in weerwil van de hagelbui van steenen, die vandaar naar beneden valt, rustig staan. Als er

een nevel hangt, kan de gemzenjacht alleen dan gelukken, wanneer de drijvers zeer talrijk zijn en goed aaneengesloten kunnen blijven. Bij het naderen van een troep Gemzen, kan men niet zelden het genoeg smaken op te merken, dat deze dieren lichtzinnig van aard zijn. De hoofdtroep laat n.l. de zorg voor haar veiligheid geheel aan de als gids dienende geit over; terwijl deze stilstaat om te luisteren en rond te kijken, stooten en bevechten de overige elkander dikwijls, tenzij de drijvers zeer dicht bij haar zijn gekomen.

“Bij het schatten van den afstand waarop het wild zich bevindt, kan men zich licht vergissen, vooral wanneer men over een kloof heen ziet; menige Gems wordt om deze reden gemist. Als regel geldt, dat de afstand voor 't schieten te groot is, als men de hoornen niet meer kan zien. Het beste schot is natuurlijk een bladschot (door het schouderblad, het hart en de longen); dikwijls komen echter weidewondschoten voor (waardoor alleen de onderbuiksingewanden getroffen worden). Een op de laatstgenoemde wijze getroffen geit gaat wel is waar spoedig liggen; maar, als men haar nadert, of den Hond op haar afstuurt, gaat zij weg en beklimt meestal een rotswand, waar de Hond haar niet volgen kan; men moet dan zoo dicht mogelijk bij haar zien te komen, en haar door een schot van den wand naar beneden doen tuimelen. In het steilere gebergte kan men geen Hond gebruiken; in den regel zijn de bloedsporen hier echter gemakkelijk zichtbaar op het grijze gesteente. Soms is het echter voor den jager onmogelijk door te dringen tot de plaats, waar de Gems om 't leven kwam, zoodat deze verloren gaat.”

Het vleesch van de Gems behoeft, wat smakelijkheid betreft, voor geen ander wildbraad onder te doen; het overtreft mijns inziens zelfs nog zeer dat van onze Ree—waaraan, zooals men weet, onder de inheemsche soorten van wild wegens malschheid en smakelijkheid de eereplaats wordt toegekend—; daar het zich door een pikante, met niets te vergelijken bijmaak onderscheidt. Bijna even hoog als het vleesch wordt de huid geschat, die tot uitmuntend wildleder wordt verwerkt. Ook de hoornen worden op velerlei wijzen gebruikt; met de haren uit den kam van den rug eindelijk versiert zoowel de jager van beroep als de jachtlustige zondagsjager zich den hoed.

De Gems speelt in de volksliederen der Alpenbewoners dezelfde rol als door de Oosterlingen aan de Gazelle wordt toegekend. Honderden van gedichten schilderden haar en haar jacht op even treffende als bevallige wijze; velerlei sagen zijn verbonden aan haar natuurlijke geschiedenis, voor zoover deze tot het volk doordrong. Een algemeen verbreid bijgeloof noopt den jager het hart van het pas gedoodde wild te openen en het hierin nog aanwezige bloed te drinken, in de verwachting dat hij hierdoor zijne spieren stalen, zijne zinnen scherpen en de gevreesde duizelingen verdrijven zal. Een ander volksgeloof beschut een witte Gems voor het doodend lood, omdat, naar men beweert, ieder die zulk een dier om 't leven brengt, zijn leven door een val in den afgrond verliezen zal.

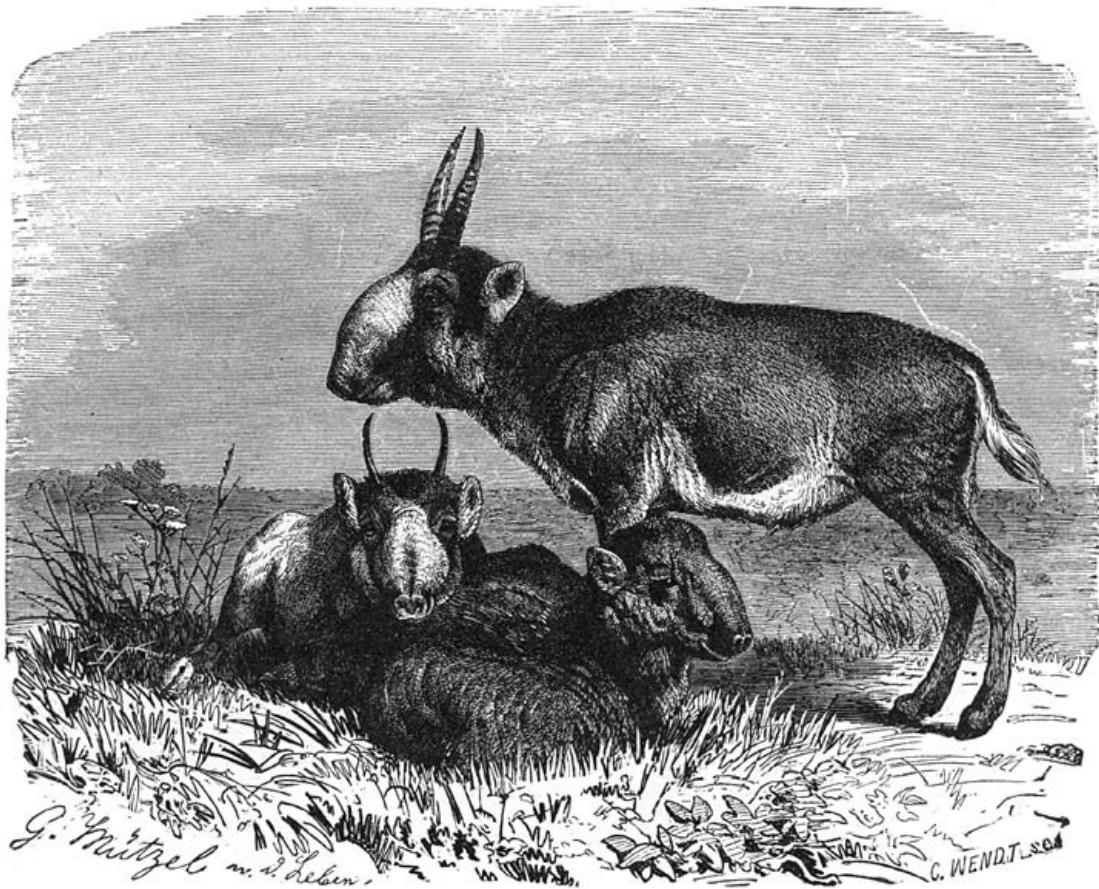
Jong gevangen Gemzen kunnen getemd worden. Men voedt ze met geitenmelk, met malsche grassen en kruiden, met kool, rapen en brood. Als men goedaardige Geiten heeft, kan men dezen het pleegouderschap over de kleine, wakkere bergbewoners toevertrouwen, die er des te beter om zullen gedijen. Vroolijk spelen zij met de sikjes, moedig en flink met den Hond; vertrouwelijk volgen zij hun verzorger, vriendschappelijk komen zij hem om voedsel vragen. Steeds voert een natuurdrijf hen naar het hoogste punt dat zij bereiken kunnen. Steenklompen op het erf, muurkappen en andere verhevenheden zijn hunne meest geliefde standplaatsen. Daar staan zij soms uren achtereen. Hoewel zij nooit zooforsch worden als de in vrijheid levende Gemzen, bekomt haar de gevangenschap toch zeer goed. Bij sommige breekt op lateren leeftijd ook een zekere wildheid door; dan maken zij dikwijls een flink gebruik van hare hoorntjes. Daar zij niet veeleischend zijn, valt haar de gevangenschap gemakkelijk. Op lateren leeftijd toonen zij zich nog minder kieschkeurig ten aanzien van haar voedsel dan in de jeugd. Gehard zijn zij van de geboorte af. In den winter zijn zij tevreden met een weinig stroo onder een open afdak. Het verblijf in een stal bevalt haar niet; ruimte om zich te bewegen en frisch water moeten zij volstrekt hebben. Oud gevangen Gemzen blijven altijd vreesachtig en schuw.

Zelden planten de Gemzen zich in de gevangenschap voort. In het jaar 1863 had SCHÖPFF het genoeg dit verschijnsel bij een zijner gevangenen waar te nemen; den 30en Juni kwam een jonge, gezonde bok ter wereld. Het diertje kreeg een Geit tot pleegmoeder en groeide zoo voorspoedig op, dat het reeds na 1½ jaar bijna even groot was als de oude Gems. Deze bleef één jaar lang geit, maar wierp in 't volgend jaar weder een jong. In Schönbrunn heeft men eveneens Gemzen gefokt.

*

Van alle bekende Antilopen wijkt de Saïga of Steppen-antilope (*Colus tataricus*, *Antilope saiga*), die in het noordoosten van ons werelddeel veelvuldig voorkomt, door belangrijke eigenaardigheden zoo sterk af, dat men haar terecht

als vertegenwoordiger van een bijzonder geslacht aanziet. Zij herinnert door haar gestalte en haar aard aan het Schaap, in sommige opzichten echter ook weder aan het Rendier. Haar gestalte is zeer plomp, het vel buitengewoon langharig en de beharing zoo dicht, dat zij op een gladde wollen deken gelijk. Meer dan door eenig ander kenmerk onderscheidt zich de Saïga echter door den vorm van haar bovenkaak en meer bepaaldelijk van den neus. Gene steekt voorbij de onderkaak uit, deze is door een overlansche groeve in tweeën verdeeld en met een kraakbeenige huid bekleed; hij kan samengetrokken worden, zoodat de huid rimpels verkrijgt, en is dus zeer beweeglijk; het geheel vormt een echte slurf; men zou dus aan deze groep den naam van "Slurf-antilopen" kunnen geven. De hoornen, die alleen bij den bok voorkomen, staan eenigszins verwijderd van elkander, zijn liervormig, bleek van kleur en doorschijnend. De rug en de zijden zijn in den zomer grijsgeelachtig, de ledematen onder de knie donkerder, de zijden van den hals, de onderzijde van den romp en de binnenzijde van de pooten wit, het voorhoofd en de kruin geelgrijs of aschgrauwachtig; een lancetvormige rugvlek in de kruisstreek, die met grovere en langere haren bezet is, heeft een zwartachtig bruine kleur. Tegen den winter wordt de vacht lichter van kleur, het dier krijgt dan een grijsgeelachtig, aan de buitenzijde witachtig haarkleed. De lengte van den volwassen bok bedraagt 1.3 M., waarvan 11 cM. op den staart komen, de hoogte van de schoft ternauwernood 80 cM.; de hoornen van den volwassen bok langs de kromming gemeten zijn 25 à 30 cM. lang.

Saïga (*Colus tataricus*). 1/12 v. d. ware grootte.

De Saïga bewoont de steppen van Oost-Europa en van Siberië, van de Poolsche grens tot aan den Altaï. Van de landstreken ten zuiden van den Donau en van de Karpathen af ontmoet men haar in de steppen van het zuidoosten van Polen, in Klein-Rusland, langs de Zwarte Zee, om de Kaukasische gebergten, de Kaspische Zee en het Meer van Aral tot aan den Irtisch en den Ob, noordwaarts tot 55° N.B. Zij leeft steeds in gezelschappen, die zich echter in 't begin van den herfst vereenigen tot kudden van verscheidene duizenden individuën, die tamelijk regelmatig trekken en eerst tegen de lente bij troepen naar hunne vroegere standplaatsen terugkeeren. Uiterst zelden ziet men een Steppen-antilope afzonderlijk, want ook gedurende den zomer blijven de oude bokken bij de kudde. Men merkt bij deze dieren geen groote behendigheid, geen bijzonder scherp zintuigelijk waarnemingsvermogen en slechts geringe geestesgaven op. De volwassenen loopen wel is waar zoo snel, dat zoomin Paarden als Windhonden ze inhalen kunnen; de jongere dieren geraken echter spoedig buiten adem; ook de oudere vallen spoedig ten buit aan de vereenigde inspanning van Roofdieren die in benden jagen, b.v. van Wolven. Zij verzetten hunne pooten bij 't gaan overkruisen en hebben daarbij geen bevallige houding, daar zij den hals ver vooruitsteken en den kop laten hangen. Hoewel zij tamelijk ver springen kunnen, geschiedt ook deze beweging veel minder sierlijk dan bij de overige Antilopen, maar veeleer plomp en onbeholpen.

Het voedsel van de Saïga bestaat hoofdzakelijk uit de zouthoudende kruiden, die de zonnige, dorre, dikwijls met zoutwaterbronnen afwisselende Tataarsche steppen op sommige plaatsen in verbazend groote hoeveelheid bedekken. De paartijd begint tegen het einde van November; gewoonlijk is hij gekenmerkt door de hevige gevechten, die de bokken elkander leveren. De wijfjes werpen in Mei, in den regel reeds vóór het midden van deze maand, één enkel, aanvankelijk zeer hulpbehoevend jong.

Hoewel de Saïga's een slecht wildbraad opleveren, zijn de steppenbewoners hartstochtelijke liefhebbers van de jacht op deze dieren. Zij worden te paard en met Honden vervolgd en in den regel ingehaald, wanneer zij ver vluchten moeten. Ook de Wolven richten een groote slachting onder hen aan en vreten de gedoode dieren geheel op met uitzondering van den schedel en de hoornen. De hoornen worden dan door de Kirgiezen of Kozakken ingezameld en voor geringen prijs aan de Chineezers verkocht.

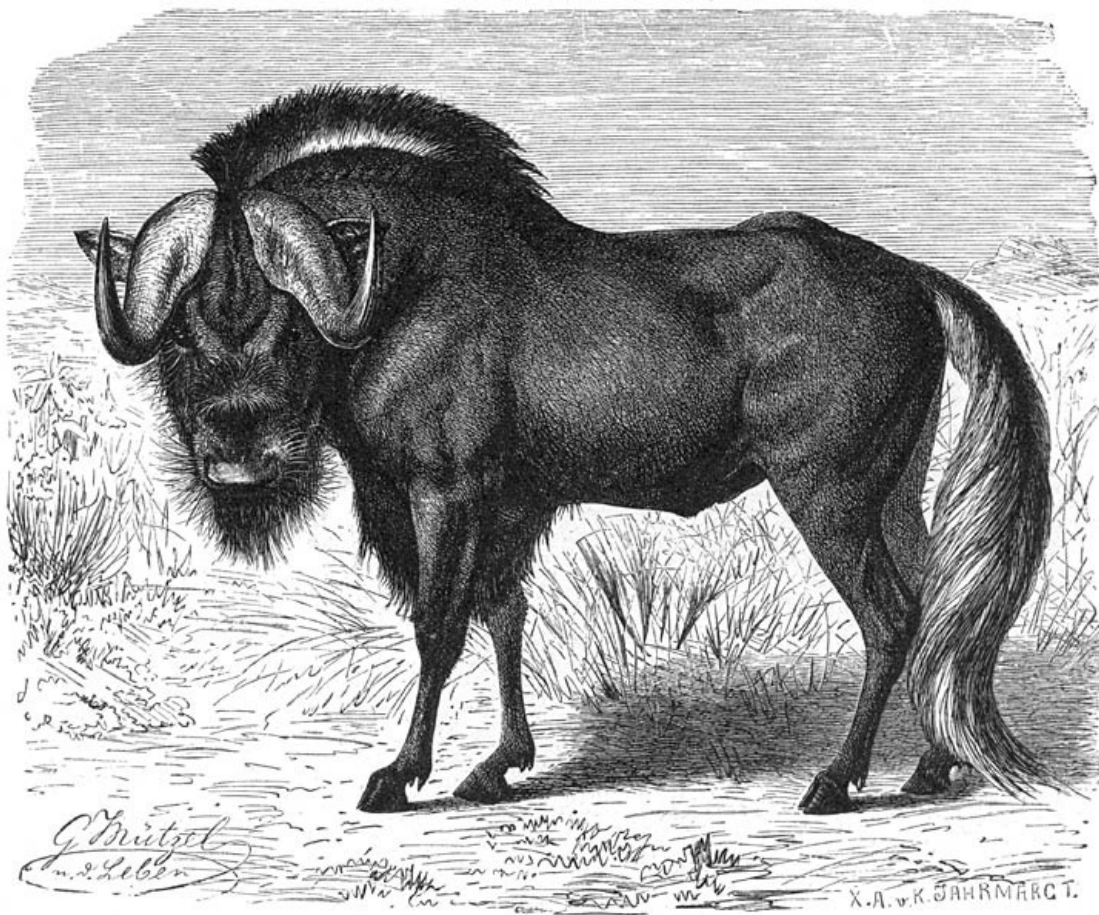
[495]

*

De Gnoe's (*Catoblepas*) zijn wel de meest in 't oog vallende leden van de onderfamilie der Antilopen; zij houden als 't ware het midden tusschen de Antilopen, het Rund en het Paard, en zijn echte caricaturen van de edele en sierlijke gestalten harer verwanten. Als men voor de eerste maal een Gnoe aanschouwt, verkeert men in twijfel over de plaats, die dit dier in 't stelsel moet innemen. Het ziet er uit als een Paard met gespleten hoeven en een stierenkop; ook door zijne handelingen doet het aan zulk een bastaardvorm denken. Onmogelijk kan men den Gnoe een fraai dier noemen, hoe sierlijk ook de bouw van verscheidene zijner lichaamsdeelen is.

Het geslacht der Gnoe's omvat weinige soorten, welke de volgende kenmerken met elkander gemeen hebben: De romp rust op matig hooge pooten en is kort en dik, de kop bijna vierhoekig, de neusspiegel breed, elk neusgat als 't ware met een deksel voorzien. De oogen, ieder door een krans van stervormig uitstralende witte borstels kringvormig omgeven, hebben een woeste en boosaardige uitdrukking. De hoornen, die bij beide geslachten voorkomen, zijn op de voorhoofdslijst ingeplant, platgedrukt, zeer breed en met de spitsen naar boven gebogen. De staart eindigt in een langen kwast, evenals die van een Paard; de kruin van het aangezicht, de hals, de rug, de keel en de wangen zijn met lange manen voorzien; voor het overige bestaat het haarkleed uit glad aanliggende haren.

De Gnoe, het Wilde beest der Zuid-Afrikaansche Boeren (*Catoblepas gnu*), bereikt een totale lengte van 2.8 M., met inbegrip van den staart, die onbehaard 50 cM., met de haren echter 80 à 90 cM. lang is; de schofthoogte bedraagt 1.2 M. De kleur is over 't geheel genomen donkergrijsbruin, op sommige plaatsen lichter, op andere donkerder van tint, nu eens naar geel en rood, dan weer naar zwart zweemend. Het wijfje is kleiner, hare hoornen zijn zwakker; haar kleur is volkomen gelijk aan die van het mannetje.

Gnoe (*Catoblepas gnu*). 1/15 v. d. ware grootte.

De Gnoe bewoont Zuid-Afrika, doch in 't Kaapland is hij uitgeroeid. Volgens de berichten van geloofwaardige onderzoekers trekken deze dieren ieder jaar; mijns inziens geeft gebrek aan voedsel, evenals bij andere Antilopen, aanleiding tot deze verhuizingen. Het zijn hoogst beweeglijke, dartele dieren, die uitmuntend in staat zijn om uitgestrekte vlakten te verlevendigen.

GORDON CUMMING vernam, dat het Wildebeest, zelfs wanneer het door een groot aantal jagers vervolgd wordt, zijn woonplaats niet verlaat. Steeds blijven deze ruige, vreemdsoortige en woeste gestalten in kringen om hunne vervolgers heen rennen en intusschen allerlei zonderlinge sprongen maken. Terwijl eenige jagers naar hen toe rijden om er een van te schieten, zetten zij hunne kringvormige bewegingen om de ter rechter en ter linkerzijde achtergebleven menschen voort, hoewel hun weg dan leidt over plaatsen, waar hunne vervolgers weinige minuten te voren reden. Afzonderlijk en bij troepen van 4 of 5 stuks ziet men soms de oude Wildebeest-bokken op eenigen afstand van elkander den geheelen voormiddag onbeweeglijk in de vlakte staan en met starende blikken op de bewegingen van het overige wild letten; intusschen hoort men van hen aanhoudend een luid, snuivend gedruisch en een eigenaardig, kort en scherp gesnork. Verscheidene reizigers noemen den Gnoe een toonbeeld van onbegrensden vrijheidszin en beschouwen hem als een buitengewoon moedig en krachtig dier.

[496]

Zijn zonderlinge gedaante heeft waarschijnlijk aanleiding gegeven tot de fabelen, die de inboorlingen van hem verhalen, en heeft misschien ook invloed gehad op vele van Europeanen afkomstige, zonderlinge berichten. Waar is het trouwens, dat de gewoonten van den Gnoe ons niet minder raadselachtig voorkomen, dan zijn gestalte. Al zijne bewegingen zijn snel, uitgelaten wild en vurig. Bovendien is hij meer dan eenige andere Herkauwer speelsch en tot plagerij geneigd. Als er ernstige gevechten geleverd moeten worden, toonen de mannetjes evenveel moed als de wijfjes. Hun stem gelijkt op het geloei van Runderen. De Zuid-Afrikaansche boeren van Hollandsche afkomst bootsen het eigenaardige geschreeuw van de jonge dieren na door de woorden "Nonja, g'n avond!" en beweren door dit geluid dikwijls in de waan gebracht te zijn, dat zij in hun taal aangesproken werden. In gevangenschap zijn deze dieren dikwijls onhandelbaar en wild, ongevoelig voor liefkoozingen en ongeschikt om getemd te worden, maar ook tamelijk onverschillig voor het verlies van hun vrijheid. De vrouwelijke Gnoe's brengen soms in de eene, soms in een andere maand van het jaar één jong ter wereld, dat reeds weinige dagen na de geboorte behagen scheidt in dezelfde sprongen en grappen als zijne ouders, en dat wegens zijn geringere grootte een nog veel potsierlijken indruk maakt dan deze. De moeder is met innige liefde aan haar kroost gehecht en stelt zich om het te verdedigen, zonder aarzelen aan gevaren bloot.

De jacht op den volwassen Gnoe biedt bezwaren aan wegens de ongeloofelijke snelheid en volharding van dit dier. De vluchtende Gnoe's hebben een opmerkelijke overeenkomst met vervolgte Wilde Runderen. Slechts toevallig vangt men een Gnoe in een valkuil of een strik. Dieren, welke oud gevangen zijn, gedragen zich, alsof zij dol en onzinnig zijn; de jonge daarentegen worden, als men ze met koemelk voedt en zich veel met hen bemoeit, weldra zoo tam, dat men ze met de kudden kan laten weiden en hen alle vrijheden van een huisdier toestaan kan.

Het nut van den gedooden Gnoe is van denzelfden aard als dat, hetwelk andere Afrikaansche soorten van wild opleveren. Zijn vleesch wordt gegeten, omdat het sappig en malsch is; de huid wordt voor allerlei lederwerk gebruikt; van de hoornen vervaardigt men meshechten en andere voorwerpen.

Op de Holhoornigen laten wij een Herkauwer volgen, die tot in den laatsten tijd als een Antilope werd beschouwd, hoewel de eigenaardige ontwikkeling van zijne hoornen, die zich van de wapens van alle Holhoornigen onderscheiden, deze meening weerspreekt. Een wetenschappelijke beschrijving van dit merkwaardige dier, dat waarschijnlijk reeds door HERNANDEZ (lijfarts van den Spaansche koning PHILIPS II) onder den naam "Teutlamazane" als een bewoner van Mexico werd genoemd—had eerst in 1815 plaats. Eerst in den laatsten tijd echter werd een wetenschappelijke dwaling uit den weg geruimd, waardoor aan dit dier tot dusver een verkeerde plaats in het stelsel was aangewezen.

Het bedoelde dier, de Gaffelbok, verschilt van alle leden zijner orde, doordat zijne hoornen, welke evenals die der Holhoornigen uit hoornpit en hoornscheede bestaan, gaffelvormig vertakt zijn; zij groeien niet, zooals die der Holhoornigen, aanhoudend door, maar worden van tijd tot tijd, evenals het gewei der Hertten (hoewel op een eigenaardige wijze) afgeworpen en opnieuw gevormd. Andere bijzonderheden, zooals het aanwezig zijn van zekere klieren, de vorm der hoeven, de gesteldheid van het haar enz., gaven MURIE, die het dier ontleedde, aanleiding het een "kortkoppige, giraffe-hoevige, geit-klierige, schaap-harige Antilope" te noemen, een uitdrukking die niets anders kan beteekenen, dan dat de Gaffelbok geen Antilope is. Alle kenmerken van den bedoelden Herkauwer zijn zoo eigenaardig en belangrijk, dat men hem met geen der van oudsher aangenomen familiën zijner orde vereenigen kan, maar hem als vertegenwoordiger eener afzonderlijke familie, die der Gaffelhoornigen beschouwen moet.

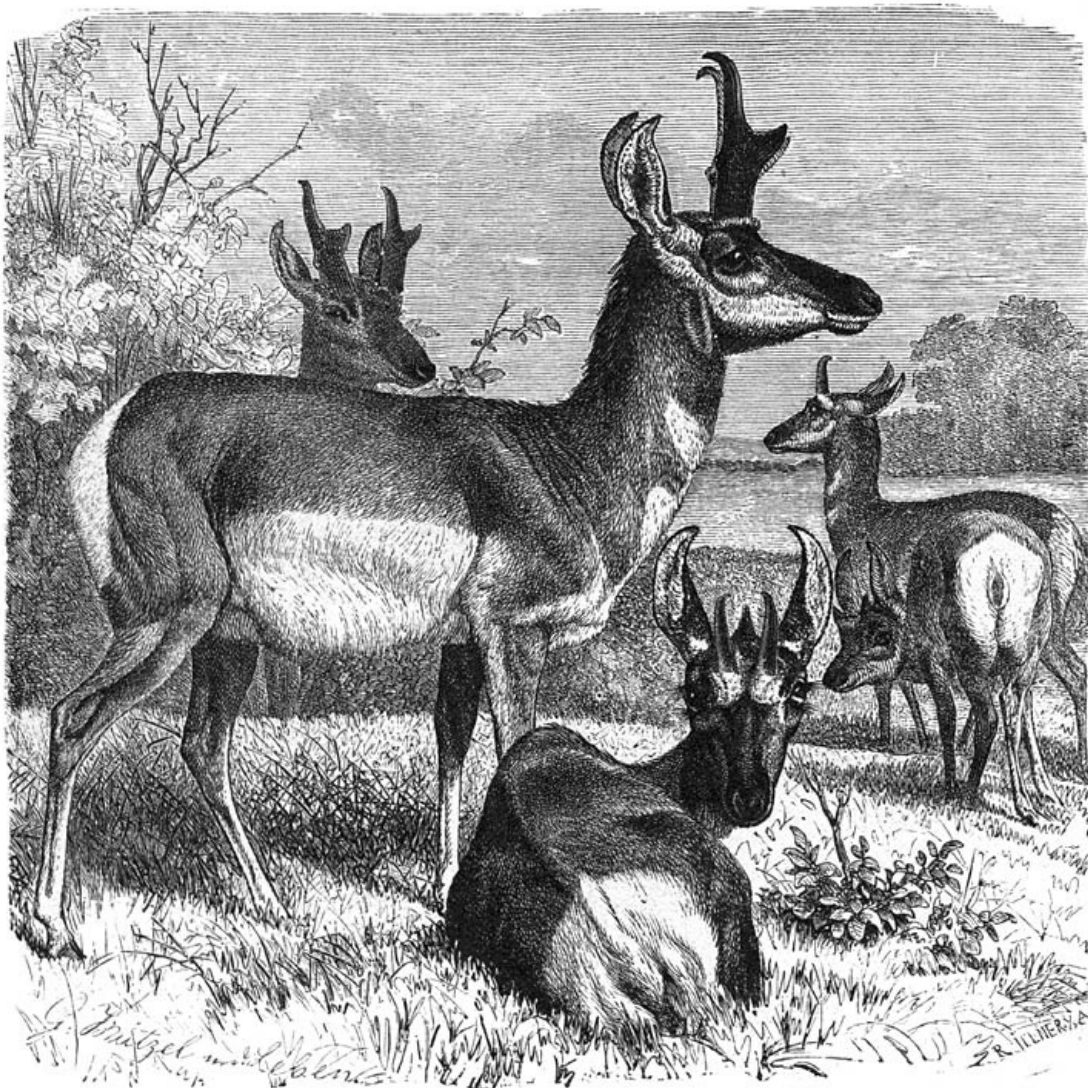
De Gaffelbok, ook wel Gaffel-antilope, Gaffel-gems of Kabri genaamd (*Antilocapra americana*), heeft over 't algemeen de gestalte van een forsche Antilope en een totale lengte van ongeveer 1.5 M., waarvan 17 à 20 cM. op den staart komen, bij een schofthoogte van 80 cM. De kop is niet fraai, maar schaapachtig en langwerpig, het oog groot, donker en vol uitdrukking, het oor middelmatig lang en toegespitst. De hals is middelmatig lang; de romp schijnt minder krachtig dan hij werkelijk is, daar hij op zeer slanke en meer dan middelmatig hooge pooten rust. Drie verschillende, meestal scherp bij elkander afstekende kleuren, roestkleurig-isabel, wit en donkerbruin, maken zijn vacht zeer bont. De hoornen en de hoeven zijn zwart. De bij beide geslachten voorkomende, doch alleen bij den bok gegaffelde, steil opstijgende en aan de spits scherp binnenwaarts en achterwaarts gebogen hoornen zijn bij den ouden bok bijna dubbel zoo breed als dik, merkwaardig oneffen en knobbelig, op sommige plaatsen onregelmatig bezet met korte, puntige uitwassen. Bij 't mannetje worden de hoornen 25 à 30, bij 't wijfje slechts 8 à 12 cM. hoog.

Het verbreidingsgebied van dit dier strekt zich uit over het westen van Noord-Amerika, van den Saskatschewan in het noorden ongeveer tot den Rio Grande in het zuiden en van den Missouri tot aan de kusten van den Stillen Oceaan. Hij bewoont echter geenszins, zooals men meende, uitsluitend de effene vlakten; men heeft hem eveneens in de kale, hooge dalen van het Rotsgebergte tot op 2500 M. hoogte aangetroffen.

Allen, die de Gaffelbokken hebben leeren kennen, bewonderen eenstemmig hunne snelheid en behendigheid. Het moge zijn, dat enkele Antilopen in deze opzichten meer bevoorrecht zijn, de dieren der prairie staan alle bij hen achter. Licht en lenig, de hooge pooten ver vooruitplaatsend "jagen zij als de stormwind over de vlakte" en stellen bovendien ieder ander Amerikaansch Zoogdier in de schaduw door hun volharding. "Een opgeschrikte kudde van Gaffelbokken levert een onvergelijkelijk en onvergetelijk schouwspel op." Deze dieren bewegen zich, terwijl zij over de heuvels vluchten, bergop en bergaf met dezelfde behendigheid en zekerheid als op den vlakken bodem; de voorpooten worden hierbij zoo snel achtereen verplaatst, dat men hunne verschillende deelen niet meer onderscheiden kan, evenmin als de spaken van een ronddraaiend rad. De Gaffelbokken hebben uitmuntende zintuigen: zij kunnen op grooten afstand zien,

hebben een zeer fijn gehoor en krijgen de lucht van een onder den wind hen bekruijpenden vijand op een afstand van verscheidene honderden schreden. Waakzaam en schuw, tot op zekere hoogte ook schrander en in allen gevalle voorzichtig, kiezen zij hunne standplaatsen—en meer bepaaldelijk die, waar zij op 't midden van den dag gewoon zijn te herkauwen en te rusten—altijd op zulk een wijze, dat zij een vrij uitzicht hebben; ook weten zij voortreffelijk gebruik te maken van de heerschende windrichting; bovendien zetten zij opzettelijk schildwachten uit. Nederzettingen van den mensch worden met zorg door hen gemeden; daarentegen bekommeren zij zich weinig om het vee, niet eens om Paarden en Runderen, in welker nabijheid men ze dikwijls zelfs onbeschroomd ziet grazen.

Op zijn vroegst in Mei, op zijn laatst in het midden van Juni werpt het wijfje jongen, gewoonlijk twee. Evenals alle Herkauwers groeien ook de jonge Gaffelbokken betrekkelijk zeer schielijk. Reeds tegen het einde van Juli breken bij den bok evenals bij de geit de hoornen door; in den beginne zijn dit korte, stomp kegelvormige spitsen, die in December 2 à 5 cM. lang geworden zijn, van nu af echter niet verder groeien, maar hunne hoornscheeden verliezen, die door nieuwe vervangen worden. Dit verschijnsel wijkt echter zoo volkomen van de wisseling der geweien bij de Hertten af, en is, ook op zich zelf beschouwd, zoo merkwaardig, dat ik het uitvoeriger beschrijven moet.

Gaffelbok (*Antilocapra americana*). 1/12 v. d. ware grootte

CANFIELD is de eerste geweest, die de hoornwisseling waargenomen en de uitkomsten van zijn onderzoek aangeteekend heeft. Daar zijn verhandeling over dit onderwerp, hoewel in September 1858 aan BAIRD gezonden, eerst in het jaar 1886 het licht zag, komt aan BARTLETT, die in de Londensche diergaarde gevangen Gaffelbokken verzorgde, de eer toe, de wetenschap met het eerste bericht over een ongeloofelijk schijnend feit verrijkt te hebben. De onderling volkomen overeenstemmende mededeelingen der beide genoemde onderzoekers zijn in lateren tijd nog door waarnemingen van anderen bevestigd geworden.

BARTLETT bericht, dat de door hem verzorgde Gaffelbok kleine hoornen had, die sedert het midden van October plotseling snel schenen te groeien; zij namen niet alleen in lengte toe, maar weken tevens ook verder uiteen. In den morgen van den 7en November kwam de oppasser niet zonder ontroering vertellen, dat de Gaffelbok één van zijne hoornen verloren had; BARTLETT begaf zich naar aanleiding

van dit bericht naar den stal en zag bij zijn komst, dat ook de tweede hoorn afgefallen was. Tot zijn niet geringe verbazing bemerkte hij bij nader onderzoek van het dier twee nieuwe hoornen op de plaats van de oude; zij bestonden ieder uit een zeer kort, met een hoornachtige huid bedekt uitsteeksel van het voorhoofdsbeen, en waren met lange, sluike zachte haren bekleed. Van een bloeding, zooals altijd plaats heeft bij het verlies van echte holle hoornen of bij het afwerpen van geweien, was hier niets te bemerken. De nieuwe hoornen schenen dikker te zijn dan de holte van de oude, welk feit hierin zijn verklaring vindt, dat de dicht bijeenstaande haren aan den voet der horens het afwerpen van de oude hoornscheeden, dat door den groei van de huid tusschen hoornpit en hoornscheede allengs veroorzaakt wordt, verborgen hadden gehouden. Uit den snellen groei van de nieuwe hoornen kon men met zekerheid afleiden, dat de hoornwisseling een volkomen natuurlijk, geen abnormaal verschijnsel is. Deze onderstelling werd volkomen bevestigd door de mededeelingen van CANFIELD, die tengevolge van het bericht van BARTLETT gepubliceerd werden. Een door den genoemden Amerikaan verzorgde Gaffelbok bereikte een ouderdom van bijna 3 jaren en wierp in dezen tijd ieder jaar geregeld zijne hoornen af, zoodat niet alleen de wisseling der hoornen, maar ook hun verdere ontwikkeling tweemaal waargenomen kon worden. De hoornen van het derde jaar hadden in zooverre een vormsverandering ondergaan, dat zij op de dwarse doorsnede niet meer rond, maar eivormig waren en dat de gaffelplaat zich begon te vormen. Er ontstaat n.l. aan den wortel van iedere hoornpit, aanvankelijk gescheiden van deze, een tweede knobbel op het voorhoofdsbeen, dus als 't ware een tweede paar hoornpitten; deze vereenigen zich echter zeer schielijk en voor goed met de oudere hoornpitten en dienen voortaan alleen tot ontwikkeling van het gaffelvormig uitsteeksel. In het nu volgende jaar (van Juni tot Juni) ontstaat de volledige hoorn, die voortaan na iedere wisseling in hoofdzaak denzelfden vorm behoudt, maar iets grooter wordt. Men onderstelt, dat de nieuwe hoornmassa voortgebracht wordt door versmelting van haren, die uit haarkiemmen van de huid tusschen de hoornpit en de hoornscheede voortkomen; omdat deze haarkiemmen zich op den bedoelden tijd sterk beginnen te ontwikkelen, zullen zij de oude hoornen wegschuiven. Van November tot Januari is een scherpe grens tusschen de beharing en den eigenlijken hoorn niet merkbaar; de geheele, nieuwe hoorn is dan dicht bedekt met een bast van haren, die niet "geveegd" wordt, zooals bij de Hert en, maar bij het aangroeien van de hoornmassa langzamerhand afvalt. In den zomer is de grens tusschen het haar en den hoorn zeer duidelijk te zien.

[498]

Oud gevangen Gaffelbokken geraken, naar het schijnt, niet gewoon aan het verlies van hun vrijheid. Die, welke men in den winter, als er veel sneeuw ligt, vangen kon, toonden zich bijzonder goedaardig, ja zelfs vertrouwelijk, toen zij in een omheinde ruimte vrijgelaten werden; deze gemoedstoestand duurde echter slechts zoolang als de toestand van afmatting en krachteloosheid, waarin zij aanvankelijk verkeerden, aanhield. Zoodra de hongersnood voorbij was, werd het verlangen naar onbepaalde vrijheid opnieuw levendig en openbaarden zij weder hun oorspronkelijke wildheid. Zij renden en sprongen, alsof zij onzinnig waren, tegen de omheining van hun perk en gingen geweldig te keer, totdat zij zich doodelijk gewond hadden. Ook de kalveren, die kort na hun geboorte opgenomen worden, sterven gewoonlijk na een korte gevangenschap, wanneer men ze niet met bijzondere zorg behandelt.

Voor 20 à 25 jaren werd van de jacht op den Gaffelbok nog niet veel werk gemaakt, "slechts ingeval van nood, als men geen vleesch van Bisons kon krijgen," bericht de PRINS VON WIED. In dien tijd was de Indiaan nog de ergste vijand van het dier, tegenwoordig heeft hij op vele plaatsen reeds moeten wijken voor den Europeeschen jager.

Het voordeel, dat deze jacht oplevert, is niet onbelangrijk. Hoewel vele lieden van het hierdoor verkregen wildbraad een afkeer hebben wegens de sterke lucht die het verbreidt, vinden de meeste Europeanen, dat het een uiterst fijnen wildsmaak heeft, geheel verschillend van die onzer Hert en Reeën, en daarom terecht onder de uitmuntendste gerechten van het westen gerekend wordt. Van het lichte en zachte, maar weinig duurzame vel maken de Indianen zich hemden; de Europeanen vervaardigen er handschoenen van.

Geen enkele Familie van de geheele orde kan zoo gemakkelijk in korte woorden omschreven worden als die der Hert en (*Cervidae*). Door ze Geweidragende Herkauwers te noemen heeft men ze nauwkeurig genoeg aangeduid; alle overige eigenaardigheden kunnen in vergelijking met deze als bijzaken beschouwd worden.

De geweien komen meestal alleen bij de mannetjes voor. Het zijn parige, uit been samengestelde, vertakte hoornen, die telken jare afgeworpen en opnieuw gevormd worden. Reeds vóór de geboorte van het Hert is de plaats, die het gewei zal dragen, door een sterkere verbeening van den schedel aangeduid. In de 6e à 8e levensmaand ontstaat op elk voorhoofdsbeen een beenige knobbel, die de

daarboven liggende huid opheft. Deze knobbel, "rozenstok" genaamd, blijft gedurende het geheele leven bestaan; hij dient als voetstuk voor het gewei. In den beginne zijn de geweien slechts éénspitsig, later vertakken zij zich hoe langer hoe meer; daar van de hoofdstang takken uitgaan, welker aantal stijgen kan tot twaalf aan iedere stang. "Bij toenemenden leeftijd," zegt BLASIUS, "komt er in de geweien der Hertten een zeer groote verandering tot stand. De eerste, voor iedereen duidelijk merkbare verandering is die der rozenstokken; deze uitsteeksels van het voorhoofdsbeen vergrooten zich ieder jaar, naderen hierdoor meer en meer het midden van het voorhoofd en komen dus dichter bij elkander; op gelijke wijze vermindert met het naar boven groeien van de voorhoofdslijst de afstand tusschen den rozenstok en den schedel in ieder jaar. Nog opmerkelijker zijn echter de veranderingen in den vorm der "stangen" en het aantal harer vertakkingen: de "enden" of "spitsen" van het gewei. De nieuwe geweien, in welke eerste begin van ontwikkeling de oorzaak voor het afwerpen der oude gelegen is, zijn aanvankelijk omgeven door een behaarde, vele bloedvaten bevattende huid, zij eindigen dan nog stomp en zijn week en buigzaam. Eerst groeien de lager geplaatste, daarna de hoogere "enden" van de hoofdstang uit; nadat alle "enden" hun definitieve grootte hebben bereikt en puntig geworden zijn, houdt de omloop van het bloed in het gewei op: nu gevoelt het Hert behoefte om huid of "bast" van het gewei, die nu ook van zelf begint los te geraken, te verwijderen, te "vegen".

De verandering of, zooals men ook mag zeggen, de verdere ontwikkeling van het gewei, heeft nu op de volgende wijze plaats: Reeds voordat het Hert één jaar oud geworden is, ontstaan als onmiddellijke voortzettingen van de rozenstokken "stangen". Bij sommige soorten van de familie worden de stangen wel afgeworpen, maar altijd op dezelfde wijze weder vervangen. Bij de meeste Hertten echter wordt de plaats van de stangen van het eerste jaar—van de zoogenaamde "spiesen"—in de lente van het tweede jaar ingenomen door een paar stangen, die ieder met één tak (soms ook met twee takken) voorzien zijn, en het gewei van het tweede jaar vormen. In de lente van het derde jaar herhaalt zich hetzelfde verschijnsel: de stang, die zich dan in het verlengde van den rozenstok ontwikkelt, heeft echter één tak meer dan die van het vorig jaar. Op deze wijze gaat het voort, totdat het dier zijne grootst mogelijke ontwikkeling bereikt heeft. Ziekten of slechte voeding brengen soms teruggang teweeg: de in zulk een tijdperk gevormde stangen hebben 1 of 2 takken minder dan die, waarvoor zij in plaats komen. Daarentegen kan de ontwikkeling van het gewei bespoedigd worden door een rijkelijke voeding en een rustige, zorgenvrije levenswijze.

[499]

Het gewei is op den rozenstok bevestigd, doordat beide op de plaats, waar zij met elkander in aanraking zijn, een zeer oneffene oppervlakte hebben; de uitsteeksels van het gewei passen in de holten van den rozenstok en omgekeerd.

Bij de meeste Hertten merkt men eenige dagen vóór het afwerpen van het gewei een opzwellings op van de huidstrook, die de plaats van verbinding van gewei en rozenstok omgeeft; het Hert mijdt dan het stooten met het gewei en toont hierdoor, dat het een ongewoon gevoel heeft op de plaats waar het aangehecht is.

Het afwerpen zelf geschiedt ten gevolge van de zwaarte van het gewei; een geringe schok van buiten geeft er dikwijls aanleiding toe. Hoogst zelden worden de beide stangen tegelijk afgeworpen; in den regel verloopt er tusschen het loslaten van de eene en van de andere stang een tijdruimte van verschillenden duur, die soms eenige weinige minuten, soms verscheidene dagen omvat. Door zijn geheele voorkomen, vooral echter door de houding van zijn kop en het laten hangen der ooren, toont het Hert, dat het afwerpen van het gewei, een pijnlijke verrichting is, of althans met een onaangenaam gevoel gepaard gaat. Reeds verscheidene dagen van te voren, stoot de bok niet meer, maar verweert zich, evenals de hinde, door met de voorpooten te slaan. Na het afwerpen van de eene stang wordt hij door het grootere gewicht van de eene helft van den kop genoopt om den kop scheef te houden; hij schudt hem dikwijls, alsof hij op deze wijze de andere stang eveneens wil verwijderen.

Reeds in den voortijd waren de Hertten over een groot deel van de aardoppervlakte verbreid. Tegenwoordig bewonen zij, met uitzondering van het Ethiopische rijk en van Australië, alle werelddeelen en nagenoeg alle klimaten, de vlakten zoowel als de abergten, de open terreinen zoowel als de wouden. Alle Hertten zijn levendige, vreesachtige en spoedig vluchtende dieren, snel en behendig in hunne bewegingen, met uitnemende zintuigen uitgerust, doch met tamelijk geringe geestesgaven bedeed. Hun stem bestaat uit kort afgebroken, doffe geluiden bij het mannetje en uit een soort van geblaas bij het wijfje.

Als voedsel gebruiken de Hertten uitsluitend plantaardige stoffen; het is althans volstrekt nog niet uitgemaakt, dat de Rendieren, zooals men beweerd heeft, ook wel Lemmingen eten. Grassen, kruiden, bloemen, bladen en naalden, knoppen, jonge spruiten en takken, graan, bessen en andere vruchten, schors, mossen, korstmossen, en zwammen vormen de voornaamste bestanddeelen van hun voedsel. Zout is voor hen een lekkernij, water een behoefte.

Het wijfje werpt 1 of 2, in enkele gevallen 3 jongen, die volkomen ontwikkeld ter wereld komen en reeds na verloop van weinige dagen hun moeder volgen. Bij eenige soorten toont ook de vader genegenheid voor zijn kroost. De Kalfjes scheppen veel behagen in de liefkoozingen van hun moeder; deze verzorgt ze zorgvuldig en beschermt ze ook tegen de gevaren, die hen bedreigen.

In gewesten waar de landbouw en de boschbouw volgens de eischen van den tegenwoordigen tijd uitgeoefend worden, kunnen de Hertten niet meer geduld worden. De schade die deze fraaie dieren aanrichten, overtreft in dit geval het geringe voordeel dat zij opleveren. Ongelukkig genoeg is hun bestaan in strijd met een goede exploitatie van den bodem. Als de jacht er niet was, die terecht als een der edelste en mannelijkste uitspanningen wordt beschouwd, zouden alle Hertten bij ons reeds sinds lang uitgeroeid zijn. Nog is het niet zoo ver gekomen; maar toch gaan alle in ons midden wonende leden van deze in zoovele opzichten uitmuntende familie met rassche schreden hun ondergang te gemoet; zij zullen waarschijnlijk reeds na verloop van korten tijd alleen in wildparken en diergaarden te vinden zijn.

Het is niet zoo gemakkelijk Hertten te temmen, als men gewoonlijk onderstelt. Wel is waar gedragen al deze dieren, als zij vroegtijdig in gevangenschap gekomen en aan den mensch gewoon geraakt zijn, zich in hun jeugd zeer liefdallig, vertrouwelijk en aanhankelijk; naarmate zij ouder worden verdwijnen deze eigenschappen hoe langer hoe meer; bijna alle oude Hertten zijn driftige, boosaardige en twistzieke wezens. Hierop vormt ook de eenige, reeds sedert langen tijd in gevangenschap levende soort, het Rendier, geen uitzondering. Zij kan te dezen aanzien volstrekt niet op één lijn gesteld worden met het Rund en andere soorten van Herkauwers, die huisdieren geworden zijn; het temmen is bij haar slechts ten deele gelukt.

In de eerste plaats zullen wij de reusachtigste leden dezer familie behandelen. De E l a n d e n (*Alces*), die tegenwoordig nog slechts één enkele vertegenwoordiger hebben, of twee, indien men den Amerikaanschen Eland als een afzonderlijke soort beschouwt, zijn kolossale, plomp gebouwde, hoogpootige dieren met bladvormig uitgebreide, vingervormig ingesneden, sterk getakte geweien: zij hebben kleine traansleuven, haarlokken aan de binnenzijde van den voetwortel en klauwklieren, maar geen hoektanden. De kop is leelijk, de behaarde bovenlip hangt over de onderlip heen; de oogen zijn klein, de ooren lang en breed; de staart is zeer kort.

Reeds sedert oude tijden is de E l k of E l a n d (*Alces palmatus*) hoog beroemd. Over den oorsprong van den naam verkeert men nog in 't onzekere: Sommigen beweren, dat hij van het oude woord "elend" of "elent" is afgeleid, en "sterk" beteekent, anderen nemen aan dat hij uit het Slavische woord "jelen" (= "hert") ontstaan is. Reeds de oude Romeinsche schrijvers kennen den Eland als een Germaansch dier. "In het Hercynische Woud", zegt JULIUS CAESAR, "leven de Alces, dieren, die in gestalte en verscheidenheid van kleur op Geiten gelijken, hoewel grooter en zonder hoornen, de voeten zonder gewrichten. Zij gaan ook niet liggen om te rusten, en kunnen niet opstaan, als zij gevallen zijn. Om te slapen leunen zij tegen boomen; daarom worden deze door de jagers uitgegraven en zoo afgehouden, dat zij licht omvallen, zoodra het dier er tegen leunt." In de Middeleeuwen wordt dit dier dikwijls genoemd, o.a. ook in het Nibelungen-lied, waar het onder den naam "Elk" voorkomt. Als de sage waarheid behelst, moet in dezen tijd de Eland in geheel Duitschland en Nederland tot aan het uiterste westen geleefd hebben, want bij de beschrijving van de jacht van SIEGFRIED in Wasgau wordt gezegd:

"Daarna versloeg hij weder een Wisent en een Elk,
Vier sterke Auers en een boosaardigen Schelk".

Een verordening van Keizer OTTO den G r o o t e n van het jaar 943 houdt in, dat niemand zonder verlof van den bisschop in de bosschen van Drente aan den Neder-Rijn, Hertten, Beren, Reeën, Evers en de wilde dieren die in de Deutsche taal E l o of S c h e l o heeten, zou mogen jagen.

In de laatste eeuwen is het aantal Elanden in Europa overal zeer snel afgenomen. Nog in de 17e en misschien zelfs nog in de 18e eeuw kwam de Eland hier en daar in Saksen en Silezië voor. In Saksen werd de laatste Eland in het jaar 1746, in Silezië de laatste in het jaar 1776 gedood. In het woud Ibenhorst bij Tilsit is dit wild, door koninklijke voorschriften beschermd, tot in onzen tijd blijven bestaan. Wel was het aantal exemplaren in het jaar der jachtvrijheid 1848 ook hier tot op 16 stuks en in het volgende jaar zelf tot op 11 stuks verminderd; strenge beschermende maatregelen en het invoeren van Zweedsche Elanden in het begin

van de jaren 1860-1870 hebben echter den wildstand weder uitgebreid, zoodat hij thans tot nagenoeg 100 stuks is toegenomen. Bovendien bevinden zich in de bosschen van het regeeringsdistrict Koningsbergen nog 70 à 80 stuks Elanden. Derhalve mogen wij ook thans nog deze soort van Hertten tot de Duitsche dieren rekenen.

Behalve in deze onder zeer streng toezicht geplaatste wildparken vindt men den Eland in alle op hooger en breedtegraad gelegen, boschrijke landen van Europa en Azië. In ons werelddeel is hij beperkt tot de Baltische laaglanden, derhalve tot Oost-Pruisen, Littauen, Koerland en Lijfland, en bewoont bovendien Zweden en Noorwegen en eenige streken van Rusland. Men treft hen aan in de oostelijke provinciën van het zuiden van Noorwegen en in de hieraan grenzende westelijke provinciën van Zweden, met andere woorden in de ontzaglijke wouden, die het Kjölengebergte bedekken. Veel overvloediger dan in Europa komt de Eland in Azië voor. Hij bewoont hier het geheele noorden boven den 59en graad N.B. tot aan den Amoer en wordt overal gevonden, waar uitgestrekte wouden zijn.

De Eland is een buitengewoon groot dier. De lichaamslengte van een volwassen exemplaar bedraagt 2.6 à 2.9 M., de lengte van den staart ongeveer 10 cM., de schofthoogte 1.9 M. Zeer oude dieren kunnen een gewicht van 500 KG. bereiken; als hun gemiddeld gewicht kan men echter 300 à 400 KG. rekenen. De Eland heeft een betrekkelijk korten en dikken romp; hij is breed aan de borst, hoog, bijna bultig van schoft, recht van rug, laag in het kruis. Hij rust op zeer hooge en forsche pooten van gelijke lengte, welker hoeven smal, recht, diep gespleten en door een rekbaar spanvlies verbonden zijn; de bijhoeven komen licht met den bodem in aanraking. De korte, forsche en krachtige hals draagt den grooten, langwerpigen kop, die vóór de oogen versmald is, en in een langen, dikken, gezwollen, van voren zeer breed afgeknotten snuit eindigt. Het gewei van het volwassen mannetje bestaat uit een groote, enkelvoudige, zeer uitgebreide, driehoekige, platte, schopvormige, gegroefde plaat ("de kroon"), die aan haar buitenrand met talrijke takken bezet is en door korte, dikke, afgeronde, met weinige knobbeltjes ("paarlen") bezette stangen gedragen wordt; deze rusten op korte rozenstokken en zijn van hun oorsprong af zijwaarts gebogen. Het gewei kan wel 20 KG. zwaar worden. Het wijfje is slechts weinig kleiner, maar heeft geen gewei.

Eland (*Alces palmatus*). 1/24 v. d. ware grootte.

De Eland is met lange en stijve haren dicht bekleed. De kleur van de vacht is tamelijk gelijkmatig roodachtig bruin, gaat aan de manen en de zijden van den kop in glanzig donker zwartbruin, aan het voorhoofd in roodachtig bruin en aan het einde van den snuit in grijs over; de pooten zijn witachtig aschgrauw, de oogringen grijs.

Wilde, eenzame bosschen, die rijk zijn aan broekland en ontoegankelijke moerassen, bij voorkeur die, welke wilgen, berken, espen en andere breedgebladerde boomen bevatten, leveren geschikte woonplaatsen voor den Eland. Moerassen en venen schijnen volstrekt noodig te zijn voor zijn leven en welvaren. Het plompe dier houdt zich gedurende den zomer in de lager gelegen, natte gewesten op, in den winter in de hoogere, die niet onderhevig zijn aan overstromingen en niet met ijs bedekt worden. Bij helder weer houdt hij zich het liefst in bosschen van loofboomen, bij regen, sneeuw en nevel daarentegen in dichte naaldboomwouden op. Bij gebrek aan rust of schaarschte van voedsel verandert hij licht van woonplaats.

De levenswijze van de Elanden wijkt in vele opzichten van die van de Edelherten af. Evenals deze vereenigen gene zich tot meer of minder talrijke troepen en eerst tegen den werptijd scheiden de oude mannetjes zich af, en vormen gewoonlijk afzonderlijke gezelschappen.

Meer nog dan de overige Herten heeft de Eland een innigen hekel aan stoornissen van allerlei aard. Hij verlangt een volstreekte rust en verlaat een streek, waar hij herhaaldelijk lastig gevallen werd. Op plaatsen, waar hij verzekerd is niet gestoord te zullen worden, slaapt hij, korte rustpauzen misschien uitgezonderd, niet anders dan in de vóór- en namiddaguren en zwerft eerst na 4 uur 's namiddags gedurende den avond en in de eerste uren van den nacht, van den ochtend en van den morgen rond; in 't tegenovergestelde geval gebruikt hij den nacht om te laveien. Zijn voedsel bestaat uit bladen en spruiten van de rozemarijnbladige wilg, van berken, esschen, espen, lijsterbessen, van spitsbladige eschdoornen, van linden, eiken, dennen, sparren, uit heide, jong riet en jonge zeggen, uit jonge graangewassen en vlas. Bij 't schillen van een boom slaat hij zijne snijtanden als een beitel in de schors, maakt hiervan een stukje los, pakt dit met de tanden en lippen aan en scheurt dan in bovenwaartsche richting lange strooken schors af; hij doet dit zoo goed, dat hij niet zelden zelfs zeer dikke espen nog volledig ontschorst. Sommige stammen buigt hij met den kop naar beneden en breekt dan de kroon er af. Zooals licht te begrijpen is, geeft hij bij het ontschorsen de voorkeur aan alle boomen en struiken met saprijke schors, zooals espen, esschen, wilgen en populieren.

De bewegingen van den Eland zijn veel minder evenredig en licht dan die van het Edelhert. Hij is niet in staat tot langdurig hollen, maar maakt zich toch zeer snel en met ongeloofelijke volharding uit de voeten; sommige schrijvers beweren, dat hij in één dag 30 mijlen kan afleggen.

Een hoogst zonderlinge bewegingswijze in waterrijke veengronden wordt door WANGENHEIM beschreven. De Eland buigt daar, waar de bodem hem niet meer dragen kan, de achterpooten op zulk een wijze, dat de geheele achtervoet recht uitgestrekt op den grond rust, schuift het lichaam naar voren door met de voorhoeven te trekken, en met de sterke pezen der achterpooten te duwen en glijdt zoo over de slijkerige vlakte. Daar waar de bodem geheel en al week is, gaat hij zelfs op zijde liggen en werkt zich vooruit door met de pooten te slaan en te schoppen. In het zwemmen is de Eland een meester. Hij gaat te water, ook wanneer hij er niet door den nood toe gedrongen is; hij doet dit, evenals vele Rundersoorten, uit eigen aandrift, voor zijn genoegen, om te baden en zich te verfrissen; in Oost-Siberië zoekt hij zelfs de diepste bergkloven op, waarin de sneeuw lang liggen blijft, om zich hierop rond te wentelen. Op glad ijs, dat niet met sneeuw bedekt is, kan hij niet lang gaan; als hij op de spiegelgladde baan gevallen is, komt hij niet gemakkelijk weer op de pooten. Gedurende het loopen merkt men een hoorbaar tikken van de bijhoeven tegen de hoefballen op; dit gedruisch noemt de jager "schellen". Een Eland, die eenmaal aan den loop is, laat zich door niets van den weg afbrengen, zoomin door de wildernissen van het woud, als door de rivieren, meren of moerassen, die hij ontmoet.

De Eland kan uitstekend hooren; voor 't kijken, speuren en de lucht van iets krijgen zijn zijne zintuigen echter minder geschikt. Zijne geestvermogens logenstraffen zijn dom en plomp uiterlijk niet. Uit zijne handelingen kan men afleiden, dat zijn verstand gering is. Hij is niet bijzonder schuw en nog minder voorzichtig; ternauwernood leert hij werkelijk bestaande gevaren van denkbeeldige onderscheiden. Van een band tusschen de leden van den troep bemerkt men niets: ieder individu handelt naar eigen inzicht; het kalf alleen volgt zijn moeder, niet echter de geheele troep een aanvoerder, zooals bij de meeste andere Herten het geval is. De paartijd vangt in de Oostzeelanden tegen het einde van Augustus aan, in Aziatisch Rusland in September of October. Omstreeks dezen tijd zijn de mannetjes in de hoogste mate opgewonden, zij dagen alle concurrenten die zij ontmoeten, tot een tweestrijd uit en bevechten hen met woede en

kwaadaardigheid; zij vallen dikwijls ook menschen aan; rusteloos en zonder bepaald doel loopen zij rond, over dag zoowel als 's nachts. Zeer groot is de gehechtheid en de liefde van de moeder voor hare jongen. Zij verdedigt ze zelfs na hun dood en dwaalt, wanneer zij haar ontroofd zijn, dikwijls nog dagen lang op de plaats van het onheil rond, om ze te zoeken.

Behalve van den mensch, heeft de Eland, in weerwil van zijn lichaamskracht, van verscheidene andere vijanden gevaar te vreezen: vooral van den Wolf, den Los, den Beer en den Veelvraat. De Wolf overmeestert den Eland gewoonlijk in den winter, als er veel sneeuw ligt; de Beer besluit gewoonlijk slechts alleenlopende dieren en valt een troep niet aan. De Los en soms ook de Veelvraat bespringen een onder hen doorlopenden Eland van boven af, slaan hem de klauwen in den hals en bijten hem de slagaders door. Zij kunnen als de gevaarlijkste vijanden van dit weerbare wild aangemerkt worden; de Wolven en Beren daarentegen mogen wel voorzichtig zijn, want de Elanden kunnen, zelfs wanneer zij geen gewei hebben, met goed gevolg voor hun verdediging gebruik maken van de harde en scherpe hoeven der voorpooten.

De Elanden worden tam, als zij jong gevangen zijn en kunnen dan zelfs zonder bezwaar losloopen; bij ons blijven zij in de gevangenschap echter niet lang leven. In Zweden heeft men zeer jonge gevangen dieren wel eens zoo goed afgericht, dat men ze voor het trekken der sleden kon gebruiken; het gebruik van zulke trekdieren werd echter bij de wet verboden, "omdat hunne snelheid en onvermoeidheid de vervolging van misdadigers onmogelijk zou kunnen maken." Latere pogingen, om Elanden tot huisdieren op te voeden zijn mislukt. Wel scheen het, dat de jongen in den beginne goed opgroeiden, later vermagerden zij echter hoe langer hoe meer en stierven in den regel kort daarna.

De omheining van het perk, waarin men een Eland houdt, moet hoog zijn; want in weerwil van de plompheid van al zijn bewegingen, springt hij zonder moeite over een staketsel van 2 M. hoogte; het is hiervoor niet eens noodig, dat hij een aanloop neemt. Hij loopt bedaard naar de bedoelde omheining, gaat plotseling op de achterpooten staan, steekt de voorpooten, na ze gebogen te hebben, over het hek heen, springt vervolgens naar voren, terwijl hij intusschen het achterstel opheft en de lange achterpooten bijtrekt. Tegen andere dieren toont de gevangen Eland zich zeer onverschillig; hij bekommert zich volstrekt niet om de Honden, hoewel andere Herten door het zien van deze dieren zeer opgewonden worden. Met Runderen kan hij zeer goed overweg, misschien omdat hun rustige aard hem bevalt. Daarentegen kan hij de vlugge en dartele soorten van Herten niet lijden; hij tracht ze te slaan en duldt hen zonder bewijzen van vijandschap te geven eerst, nadat hij zich overtuigd heeft van de nutteloosheid zijner pogingen om ze te verjagen.

Het voordeel dat een gedoode Eland den mensch kan opleveren, is belangrijk. Het vleesch, het vel en de geweien worden op gelijke wijze gebruikt als die van het Edelhert. Het vleesch is taaier, het vel echter vaster en beter. Elandsleer werd vooral in de Middeleeuwen hooggeschat en duur betaald. Al het nut echter, dat de Eland kan opleveren, is echter op lange na niet voldoende tot vergoeding van de schade, die hij aanricht. Hij is een echte boomvernier en wordt voor bosschen, die op een geregelde wijze geëxploiteerd worden, zoo nadeelig, dat hij nergens beschermd en eigenlijk niet eens tijdelijk gespaard mag worden, daar waar de boschkultuur volgens de eischen van den tegenwoordigen tijd beoefend wordt.

De Amerikaanse Eland—door de Engelschen *Moose deer*, door de Amerikanen van Franschen afkomst *Original* genoemd (*Alces americanus*)—onderscheidt zich van den Gewonen hoofdzakelijk doordat de oogspitsen duidelijk gescheiden zijn van de diep ingesneden, platte geweikroon, door den zwak behaarden kossem aan de keel en door de donkerder kleur van het vel. Nog zijn de dierkundigen het er niet over eens, of hij als een afzonderlijke soort moet worden beschouwd, hoewel sommigen niet alleen aan het vel, maar zelfs aan de gerookte achterbouten van het dier verschil meenen te bespeuren. De geweien van het "Moshert" zijn forscher en zwaarder dan die van onzen Eland; zij bereiken zelfs een gewicht van 30 à 40 KG.

Tegenwoordig wordt deze Eland nog gevonden in het noorden van Noord-Amerika, vooral in Canada, Nieuw-Brunswijk en aan de Fundy-baai. FRANKLIN vond hem aan den mond van de Mackenzie-rivier en verder oostwaarts nog bij de Kopermijn-rivier op 65° N.B. MACKENZIE trof hem ook aan in het Rotsgebergte en bij de bronnen van de Elk-rivier. De Amerikaanse Eland werpt het gewei eerder af dan de Europeesche, gewoonlijk in Januari en Februari, in strenge winters echter eerst in Maart. Zijn voedsel is waarschijnlijk hetzelfde als dat van onzen Eland.

De wilden maken ijverig jacht op het "Moshert" en doen dit op verschillende wijzen. Eén daarvan is, dat zij het wild in het water drijven, waar zij het met hunne booten telijf gaan en zonder groote moeite doodslaan kunnen. Jonge dieren kunnen gemakkelijk getemd worden, leeren in weinige dagen hun oppasser

kennen en volgen dezen dan met groot vertrouwen. Op lateren leeftijd worden ook zij echter wild, oplopend en gevaarlijk.

*

Bij de Rendieren (*Rangifer*) dragen beide geslachten geweien, die van de korte rozenstokken af boogvormig van achteren naar voren gekromd, aan hunne einden bladvormig uitgebreid, vingervormig ingesneden en zwak gevoord zijn. Deze Herten onderscheiden zich bovendien door breede hoeven en langwerpige, maar stomp toegespitste bijhoeven. Hun gestalte is tamelijk plomp, vooral de kop is niet bijzonder fraai; de pooten zijn betrekkelijk kort, de staart is zeer kort. Alleen de oude mannetjes hebben in de bovenkaak kleine hoektanden, hoewel deze ook wel eens ontbreken.

Het Rendier mag men het belangrijkste van alle Herten noemen. Geheele volken hebben aan dit dier hun levensonderhoud te danken; zij zouden zonder dit (tamelijk vreemd gekozen) huisdier niet kunnen bestaan. Voor de Lappen en Finnen is het Rendier veel noodzakelijker dan het Rund of het Paard voor ons, dan het Kameel of de Geit voor den Arabier, want het moet dezelfde diensten bewijzen als bijna alle overige huisdieren te zamen genomen. Het tamme Rendier geeft vleesch en vel, beenderen en pezen om zijn geweldenaar te kleeden en te voeden; het levert melk, laat zich als lastdier gebruiken en sleept op de lichte slede het gezin en het huisraad van de eene plaats naar de andere; kortom: het Rendier is voor het nomadische leven van de noordelijke volken onontbeerlijk.

Mij is geen tweede dier bekend, waaraan de last der dienstbaarheid, de vloek der slavernij, zoo duidelijk zichtbaar is als aan het Rendier. Zonder eenigen twijfel is de thans nog in het wild voorkomende "Renn" van de Skandinaviërs de stamvader van dit huisdier. Tamme Rendieren, die niet meer onder de hoede van den mensch leven, verwilderen in zeer korten tijd en worden reeds na eenige geslachten weder volkomen gelijk aan de wilde. Er kunnen echter moeielijk twee wezens aangewezen worden, die zoo innig verwant zijn en toch in gestalte en aard zoo buitengewoon veel van elkander verschillen als het Tamme Rendier en het Wilde. Gene is een ellendige slaaf van een armen, ellendigen meester, deze een fiere heerscher in het hooge gebergte, een Hert, dat als een Gems leeft, met alle adel, dien dit schoone wild bezit. Hij, die vrij levend "Renn"-wild in troepen en tam Rendieren-vee in kudden gezien heeft en beide vergelijkenderwijs nagaat, kan bijna niet gelooven, dat zoowel het eene dier als het andere kinderen zijn van denzelfden stam.

Het Rendier (*Rangifer tarandus*) is een statig dier, wel zoo groot, maar niet zoo hoog als een Edelhert. Zijn lengte bedraagt 1.7 à 2 M., de lengte van den staart 13 cM., de schofthoogte 1.08 M. Hoewel zijn gewei bij dat van 't Edelhert achterstaat wat grootte en meer nog wat schoonheid betreft, is het toch wel degelijk een indrukwekkend kopsieraad. De romp van het Rendier verschilt van dien van 't Edelhert misschien alleen door de grootere breedte van het achterdeel; de hals en de kop zijn echter veel plomper en minder fraai gebouwd, de pooten aanmerkelijk korter, de hoeven veel leelijker. Ook mist het Rendier in alle omstandigheden de fiere houding van het Edelhert; zijn houding is veel minder schoon dan die van dit prachtige wezen. De hals is ongeveer zoo lang als de kop, hij is fors en zijdelings samengedrukt, nagenoeg niet bovenwaarts gebogen. De kop wordt naar voren slechts weinig smaller en heeft een plompen snuit, o. a. wegens het rechte beloop van den rug van den neus. De ooren zijn korter dan bij het Edelhert, maar van soortgelijken vorm, de oogen groot en fraai, de traansleuven klein en met bosjes haar bedekt. De schenkels zijn dik, de pooten fors en tevens kort, de hoeven zeer groot, breed, platgedrukt en diep vaneengescheiden; de bijhoeven reiken tot op den bodem. Bij de tamme Rendieren is de breedte van de hoeven zooveel grooter dan bij de wilde, dat men, alleen op dit lichaamsdeel lettend, voldoende reden zou hebben om deze beide vormen als verschillende soorten te beschouwen. Over 't geheel genomen is de lichaamsbouw van de wilde Rendieren veel sierlijker en bevalliger dan die van de tamme; met gene vergeleken wekken deze den indruk van misvorming.

[503]

De vacht is dichter dan bij eenigen anderen Geweidrager. Aan de voorzijde van den hals bevinden zich manen, die soms tot op de borst afhangen; ook aan de wangen komen langere haren voor. In den winter worden de haren overal minstens 6 cM. lang; zij vormen dan wegens hun dicht opeengedrongen plaatsing een laag van minstens 4 cM. dikte, waardoor het zeer verklaarbaar wordt, dat het Rendier gemakkelijk een zeer lage temperatuur verdragen kan. De algemeene kleur verschilt in verband met de woonplaats en is in nog hoogere mate afhankelijk van het jaargetijde. Bij de wilde Rendieren hebben de haarwisseling en de hiermede gepaard gaande kleursverandering tamelijk geregeld tweemaal 's jaars plaats. In het begin van de lente valt het dichte winterhaar uit en wordt vervangen door korte, effen grijze haren; hiertusschen komen langzamerhand

andere haren te voorschijn, welker witte spitsen het grijze haar meer en meer verdringen, totdat eindelijk het geheele dier witachtig grijs, bijna vaal, geworden is, en zijn kleur in hooge mate overeenkomt met die van vuile sneeuw bij dooiweder. Het tamme Rendier is 's zomers donkerbruin. In den winter verdwijnt de bruine kleur, waarna ook hier het witte haar meer op den voorgrond treedt; er zijn echter ook vele Rendieren, welker wintervacht alleen door de grootere lengte der haren van de zomervacht verschilt, maar in kleur er niet van afwijkt. Het gewei van het wijfje is kleiner en minder getakt dan dat van het mannetje.

Eenige dierkundigen beschouwen de in Amerika voorkomende Rendieren als een afzonderlijke soort en voeren tot steun voor hun meening aan, dat ook het Europeesche Rendier in Amerika voorkomt en zich door grootte, kleur en levenswijze van zijn naamgenoot onderscheidt. Volgens hen is deze—de *Kariboe* (*Rangifer caribu*)—grootter en donkerder van kleur dan het Rendier; hij heeft kleinere geweien en leeft meer afgezonderd, bij voorkeur in wouden.

Rendier (*Rangifer tarandus*). 1/15 v. d. ware grootte

Het Rendier was reeds bij de ouden bekend. JULIUS CAESAR heeft er een tamelijk juiste beschrijving van gegeven. "In het Hercynische woud", zegt hij, "treft men een Rund aan met de gestalte van een Hert; midden op het voorhoofd heeft het hoornen, veel grooter dan die, welke bij de andere voorkomen, en welker kroon zich handvormig in vele takken splitst. Het wijfje heeft net zulke horens." Latere beschrijvingen van het Rendier bevatten een mengsel van waarheid en verdichtsel; de groote LINNAEUS was de eerste, die het dier op grond van eigen onderzoek zeer nauwkeurig beschreven heeft.

Het verbreidingsgebied van het Rendier omvat de noordelijkste gewesten van de Oude Wereld (en wanneer men den Kariboe niet als een afzonderlijke soort beschouwt) ook het hooge noorden van Amerika. Men treft het aan in alle landen benoorden 60°, in vele gewesten zelfs nog op 52° N.B.; in tegenovergestelde richting ontmoet men het nog aan gene zijde van den 80en graad N.B. In 't wild leeft het in de gebergten van Skandinavië en Lapland, in Finland, in 't geheele noordelijke deel van Siberië, in Groenland en op de noordelijkste gebergten van het Amerikaansche vasteland. Ook op Spitsbergen komt het voor. Op IJsland, waar het ruim een eeuw geleden werd ingevoerd, is het volkomen verwilderd en heeft zich reeds in grooten getale over alle gebergten van het eiland verbreid. In Noorwegen vond ik het op den Dovrefjeld nog vrij veelvuldig. Men treft het echter ook in de hooge gebergten van het Bergensche Stift aan, waar zijn gebied zich ongetwijfeld tot 60° N.B. uitstrekt.

Evenals de Gems is het Rendier een echte bergbewoner; men vindt het slechts op de boomlooze, met mos en weinige Alpenplanten begroeide breede ruggen van de Noorsche gebergten, die de bewoners van dit land met den zoo karakteristieke naam van "Fjelds" aanduiden. In Noorwegen houdt het zich gewoonlijk op in den gordel tusschen 1600 en 2000 M. hoogte. Nooit daalt het hier tot den woudgordel af; over 't geheel genomen vermijdt het angstvallig de bosschen. De kale bergvlakten en glooiingen, tusschen welke gesteenten enkele planten groeien, of de uitgestrekte vlakten, die schraal met rendierkorstmossen oversponnen zijn, moeten als vaste verblijfplaatsen van dit dier beschouwd worden; alleen dan, wanneer het zich van den eenen bergrug naar een anderen begeeft, trekt het door de tusschenliggende, drasse, op moerassen gelijkende, lage vlakten; ook bij deze verandering van woonplaats vermijdt het steeds angstvallig het woud. PALLAS bericht, dat het in het noorden van Siberië soms in bosschen voorkomt, en VON WRANGEL bevestigt deze mededeeling. Van deze beide schrijvers vernemen wij, dat het in Siberië geregeld uitgestrekte reizen onderneemt.

"Tegen het einde van Mei", zegt VON WRANGEL, "verlaat het wilde Rendier in groote kudden de wouden, waar het in den winter eenige beschutting tegen de felle koude zoekt, en trekt naar de verder noordwaarts gelegen vlakten, gedeeltelijk omdat daar (in de mossteppen) beter voedsel te vinden is, gedeeltelijk echter ook om te ontkomen aan de Vliegen en Muggen, die, zoodra de lente aanvangt, in verbazend groote zwermen de lucht verduisteren. De trek in de lente levert aan de volkstammen, die deze gewesten bewonen, geen voordeel op; want in dit jaargetijde zijn de dieren mager en door de steken van de Insecten geheel met builen en wonden bedekt; in Augustus en September echter, als de Rendieren uit de vlakten naar de wouden terugkeeren, zijn zij gezond en goed gevoed en verschaffen zij den jager een smakelijke, krachtige spijs. In gunstige jaren bestaat de rendierentrek uit verscheidene duizenden exemplaren, die, hoewel zij in kudden van 200 à 300 stuks gegroepeerd zijn, toch altijd tamelijk dicht bijeenblijven, zoodat het geheel een ontzaglijk groot leger vormt. Steeds volgen zij denzelfden weg. Voor 't overtrekken van een rivier kiezen zij een plaats uit, waar een droge dalweg naar den oever leidt, en een zandbank hen het beklimmen van den tegenovergestelden oever gemakkelijk maakt. Hier dringen de leden van iedere kudde dicht opeen, en de geheele waterspiegel is met zwemmende dieren bedekt." Op het vasteland van Amerika verhuizen deze dieren op soortgelijke wijze als in Siberië van de gebergten naar de kust en omgekeerd.

In Noorwegen trekken de Rendieren niet, maar verwisselen hoogstens den eenen bergrug voor den anderen. Deze gebergten zijn trouwens van zulk een aard, dat zij hun alle voordeelen verschaffen, die hunne Siberische verwanten door het trekken deelachtig worden. In den tijd van de Muggen begeven de wilde Rendieren zich omhoog naar de gletschers en sneeuwvelden; in den herfst, den winter en de lente zoeken zij lager gelegen bergstreken op. Alle wilde Rendieren houden zeer veel van gezelligheid. Hunne troepen zijn veel grooter dan die van andere Herten; eenzaam levende dieren treft men slechts zelden aan; dit zijn dan steeds oude mannetjes, die door de andere leden van den troep in de ban gedaan zijn.

De Rendieren zijn uitmuntend geschikt om deze noordelijke landen te bewonen, die in den zomer één en al moeras, in den winter een uitgestrekt sneeuwveld zijn. Hunne beide hoeven stellen hen in staat om even goed over moerassige plaatsen en sneeuwlagen te gaan, als bij steenachtige berghellingen op en af te klauteren. De gang van het Rendier is een tamelijk snelle pas of een vlugge draf. Men hoort bij iedere beweging een eigenaardig geknetter, dat nog het meest overeenkomt met het geluid, dat een electrische vonk veroorzaakt. Dit is ook het geval, wanneer zij de pooten op den grond laten rusten en zich eenvoudig een weinig naar voren of zijwaarts buigen. Ik meen er voor te kunnen instaan, dat bij deze buigingen de bijhoeven niet tegen de ware hoeven tikken. Men hoort het gedruisch echter niet, wanneer de hoeven en bijhoeven met een lap linnen omwikkeld zijn. Van jonge Rendieren verneemt men het niet en ook niet van oude, als zij door de sneeuw waden. Deze feiten zijn in strijd met de meening van de Lappen, die dit geluid vergelijken met het bekende knappen van de vingers en dus de oorzaak hiervan in het gewricht zoeken.

Wanneer het Rendier langzaam over een moerassige vlakte gaat, breidt het zijne hoeven zoover uit, dat het hierdoor ontstaande spoor eerder op dat van een Rund dan op dat van een Hert gelijkst. Op dezelfde wijze loopt het over de sneeuw: zoodra deze een weinig beklonken is, zal het er niet meer in wegzakken. In het zwemmen zijn de Rendieren goed ervaren; zonder aarzeling trekken zij over breede stroomen. De Lappen drijven geheele kudden door de fjords van het eene eiland naar het andere.

Alle zintuigen van het Rendier zijn voortreffelijk. Het heeft een fijnen neus: ik heb mijzelf er van kunnen overtuigen, dat het op een afstand van 500 à 600 schreden de lucht van iets krijgt. Het hoort minstens even goed als het Hert, en heeft zulk een scherp gezicht, dat de jager, zelfs wanneer hij onder den wind het dier

besluit, zich wel terdege mag schuil houden. Voor de ontwikkeling van het smaakzintuig pleit de kieschkeurigheid, die het bij het grazen toont; het weet steeds de beste Alpenplanten uit te kiezen. Alle jagers, die wilde Rendieren hebben leeren kennen, schrijven hun schranderheid, ja zelfs een zekere listigheid toe: zonder eenigen twijfel zijn zij in de hoogste mate schuw en voorzichtig. Tegenover andere dieren zijn zij volstrekt niet schroomvallig: vol vertrouwen naderen zij de Runderen en Paarden, die op hunne bergen grazen; ook voegen zij zich zeer gaarne bij tamme dieren van hun soort, hoewel zij zeer goed beseffen, dat zij niet met huns gelijken te doen hebben. Hieruit blijkt, dat hunne schuwheid en vrees voor den mensch op ervaring berusten; men moet hun dus een zekere mate van verstandelijke ontwikkeling toeschrijven.

In den zomer voedt het wilde Rendier zich met saprijke Alpenkruiden, vooral met de bladen en bloemen van sneeuwranonkels, rendierzuring, boterbloemen, zwenkgrassen enz., gedurende den winter met korstmossen.

In Noorwegen vangt de bronsttijd van het Rendier tegen het einde van September aan. In het midden van April worden de jongen geboren; de drachtigheid duurt dus 30 weken. Nooit brengen de wilde Rendieren meer dan één kalf ter wereld. Dit is een fraai diertje, dat door zijn moeder liefderijk verzorgd en langen tijd gezoogd wordt.

Voor de jacht op het wilde Rendier zijn alleen hartstochtelijke liefhebbers van de jacht geschikt of echte natuuronderzoekers die niet tegen moeite en ontberingen opzien. In Noorwegen is het besluipen van het wild voor hen die hierin geoefend zijn, de beste wijze van jagen. Niet zelden is een troep Rendieren, die men besloopen heeft, na het eerste schot zoo verbijsterd, dat zij nog een geruimen tijd verwonderd blijven staan. Eerst nadat zij den jager in 't oog gekregen hebben, nemen zij de vlucht. De Noorsche jagers weten dit en gaan daarom liefst met hun tweeën, drieën of vieren op de jacht; als zij het wild besloopen hebben, mikken zij volgens afspraak op bepaalde dieren; één hunner schiet het eerst, daarna schieten de anderen ook.—Voor vele Siberische volksstammen is de rendierenjacht een hoogst belangrijk bedrijf. "De Joekahieren en de overige bewoners van de landstreek langs de Anioej-rivier in Siberië," zegt VON WRANGEL, "hangen geheel van het Rendier af, dat hier, evenals in Lapland, bijna uitsluitend in de behoefte aan voedsel, kleeding, voertuigen en woningen voorziet. De uitslag van de rendierenjacht beslist, of bij deze stammen hongersnood of welstand zal heerschen; voor hen is het belangrijkste tijdperk van het geheele jaar dat, waarin de Rendieren trekken. Zoodra deze dieren gedurende hunne op bepaalde tijden plaats hebbende verhuizingen bij rivieren komen en gereed zijn om ze over te zwemmen, komen de jagers in hunne kleine bootjes pijlsnel van achter struiken, rotsen enz., waar zij zich tot dusver verborgen hielden, te voorschijn, omringen den zwemmenden troep en trachten hem tegen te houden, terwijl twee of drie van hen, met een korte lans gewapend, zich in hunne bootjes te midden van de Rendieren begeven en in ongeloofelijk korten tijd er een groot aantal van dooden of althans zoo zwaar wonden, dat zij hoogstens den oever kunnen bereiken, waar zij in de handen vallen van de hier wachtende vrouwen, meisjes en kinderen. Deze jacht is trouwens met groot gevaar verbonden. Te midden van het ontzaglijk gewoel van dicht bij elkander zwemmende dieren is de kleine, lichte boot ieder oogenblik op het punt van om te slaan; bovendien verweren de vervolgte dieren zich op alle mogelijke wijzen, de mannetjes met de geweien en tanden, de wijfjes meestal door met de voorpooten op den rand van de boot te springen. Als deze omslaat, is de jager gewoonlijk verloren; het is voor hem bijna onmogelijk uit het gedrang te komen."

Verscheidene Indiaansche volksstammen in Noord-Amerika leven eveneens, bijna uitsluitend, naar KING bericht, van de rendierenjacht. Groote kudden van vele duizenden stuks trekken in de lente noordwaarts naar de IJszee en in den herfst weder zuidwaarts. Zij hebben dan een vetlaag van 7 à 12 cM. dikte onder de huid van den rug en van de schenkels en zijn daarom juist in dezen tijd het hoofddoel van de jacht. Men schiet het wild met vuurwapens, vangt het in strikken, doodt het met spiesen, terwijl het de rivieren overzwemt, graaft diepe valkuilen, of bouwt van takken en struiken twee schuttingen, beide met smalle openingen voorzien, die ieder een strik bevatten, drijft den troep tusschen de heiningen door zoodat de dieren, die ontsnappen willen in de strikken blijven hangen, of als zij aan het einde van de afgeschutte ruimte zijn gekomen, doodgestoken kunnen worden.

De Indianen maken een soortgelijk gebruik van de lichaamsdeelen van het wilde Rendier als de Lappen van het tamme. Van de geweien en beenderen vervaardigen zij hunne voor de vischvangst dienende speren en haken, met het overlanssch gespleten scheenbeen schaven zij de huiden af om ze te bevrijden van vleesch, vet en haar; met rendierhersen smeren zij de huiden in om ze lenig te maken. Met het leer, dat door het blootstellen van deze huiden aan den rook van rottend hout verkregen wordt, bekleeden zij het uit palen bestaande geraamte van hun tent; de ongelooide huiden verschaffen hun koorden voor hunne bogen en netten; de pezen

van den rug worden gespouwen in vezels, die als naaigaren dienst doen; de zachte, op pelzen gelijkende vellen van de kalveren leveren de grondstof voor hunne kleederen. Van 't hoofd tot aan de voeten bekleeden zij zich met rendiervellen, leggen een ander, zachtgelooïd vel op de sneeuw, dekken zich met een dergelijk vel toe, en zijn op deze wijze in staat om weerstand te bieden aan de felste koude. Geen stukje van het Rendier blijft ongebruikt, niet eens de spijsbrij in zijn maag. Nadat deze eenigen tijd bewaard geworden is en een soort van gisting ondergaan heeft, wordt zij als een zeer smakelijk gerecht beschouwd.

Het wilde Rendier heeft, behalve den mensch, nog vele andere vijanden. De gevaarlijkste van deze is de Wolf. Steeds waart hij in de nabijheid van de troepen Rendieren rond, met de meeste volharding doet hij dit echter in den winter. In Noorwegen moesten de rendierfokkerijen, die men op de gebergten van het zuiden wilde aanleggen, wegens de Wolven opgegeven worden. Ook de Veelvraat, de Los en de Beer maken jacht op de Rendieren. Naast deze groote roovers moeten eenige kleine, schijnbaar machteloze Insecten, als de ergste vijanden van de Rendieren beschouwd worden.

Jong gevangen Rendieren worden zeer spoedig tam; men zou zich echter een verkeerde voorstelling vormen van een tam Rendier, wanneer men het, wat zijn onderworpenheid aan den mensch betreft, met onze huisdieren ging gelijkstellen. Niet eens de nakomelingen van de Rendieren, die sedert onheugelijke tijden in gevangenschap leven, zijn zoo tam als onze huisdieren, maar verkeerden nog steeds in half wilden toestand. Alleen de Lappen en hunne Honden zijn in staat om zulke kudden te leiden en te beheerschen.

Trouwens niet alleen de Lappen houden zich bezig met het fokken van Rendieren, maar ook de Finnen en vele Siberische volksstammen. Het tamme Rendier is de steun en de trots, de lust en de rijkdom, de plaag en de last van den Laplander; in zijn schatting staat hij, die zijne Rendieren bij honderden telt, op het toppunt van menschelijke gelukzaligheid. Enkele Lappen hebben er 2000 à 3000; de meesten echter hoogstens 500 stuks.

Met minachting ziet de Fjeld-Laplander, de eigenlijke rendierfokker, neer op alle zijne stamgenooten, die het nomadenleven opgegeven hebben, en zich als visschers in de nabijheid van het water vestigden, of zich zelfs als knechts bij de Skandinaviërs verhuurden; hij alleen acht zich een werkelijk vrij man; hij kent niets verheveners dan zijn "meer" (zoo noemt hij een groote rendierkudde). Alleen zijn leven komt hem bekoorlijk voor; hij meent, dat hem het beste lot op aarde ten deel gevallen is.—En hoe is nu het leven van deze menschen? Niet zij beschikken het, maar hun kudde: de Rendieren gaan, waar het hun goeddunkt; de Lappen moeten hen volgen. De Fjeld-Lap leidt een echt hondenleven. Maandenlang brengt hij het grootste deel van den dag in de vrije natuur door. 's Zomers wordt hij gekweld en gepijnigd door de Muggen, 's winters door de koude, waartegen hij zich niet beschermen kan. Dikwijls kan hij niet eens een vuur aanleggen, omdat op de hoogte, waar zijne kudden grazen, geen hout is; dikwijls moet hij honger lijden, omdat de kudde verder voorttrekt dan hij wil. Slecht gekleed, aan weer en wind blootgesteld, is hij door zijn levenswijze bijna aan een dier gelijk. Hij wast zich niet; hij gebruikt als voedsel allerlei afschuwelijke spijsen, die alleen door den honger eetbaar worden; hij heeft geen ander gezelschap dan zijn trouwen Hond, met wien hij eerlijk zijn sober maal deelt. En dit alles verdraagt hij met blijdschap ter wille van zijn vee.

Een rendierkudde levert een zeer eigenaardig schouwspel op. Zij gelijkt volkomen op een wandelend bosch, natuurlijk alleen dan, als de boomen hunne bladeren hebben laten vallen. De Rendieren blijven gedurende den marsch dicht bijeen, zooals de Schapen; zij loopen met vlugge, veerkrachtige schreden, sneller dan een van onze herkauwende huisdieren. Naast de kudde wandelt de herder met zijne Honden, die ijverig in de weer zijn om de dieren bijeen te houden.

Daar waar goede weidegronden in de nabijheid zijn, maken de Lappen een omheind perk, waarin zij iederen avond de Rendieren bijeendrijven om ze gemakkelijker te kunnen melken. Door hun heen en weer loopen en door hun voortdurend geblaas herinneren deze dieren aan Schapen, hoewel hun geluid eerder met het geknor van een Zwijn overeenkomt. Verreweg de meeste leden van de kudde zijn zeer klein; er zijn slechts weinige forsche exemplaren bij. Bovendien maakt de onregelmatigheid van de geweien een onaangename indruk. Als men de omheining nadert, hoort men in de eerste plaats een aanhoudend geblaas, en voorts, wegens de rusteloze beweging van de dieren, een geknetter, alsof daarbinnen honderden van electrische batterijen tegelijk vonken geven. In het midden van het perk liggen verscheidene groote boomstammen, waaraan de Rendieren vastgebonden worden gedurende het melken. Zonder lasso is het niet mogelijk een Rendier te melken, daarom heeft iedere Laplandsche man of vrouw er steeds een bij zich. Deze bestaat uit een langen riem of een touw, dat, in ringen opgerold aan de beide einden vastgehouden en zóó geworpen wordt, dat de lus den hals of het gewei van het dier omgeeft; dit zal genoodzaakt zijn den herder te

naderen, als deze den lasso langzamerhand inpalmt en hem het dier, zoodra het in zijn onmiddellijke nabijheid is, met een schippersknoop om den bek bindt. Het op deze wijze stevig getoomde en tot onvoorwaardelijke gehoorzaamheid gedwongen Rendier wordt aan het blok hout vastgebonden, waarna het melken begint. Intusschen doet het vee allerlei pogingen om los te komen en weg te loopen, maar de Lappen weten hiertegen wel raad; bij zeer weerspannige dieren wordt de strik om den neus zoo stevig aangehaald, dat aan alle tegenstribbeling een einde komt. Nu gaat de persoon, die met het melken belast is, dicht achter het Rendier staan, strijkt herhaaldelijk met de vlakke hand over de uier en ledigt deze. De melk heeft een aangenamen zoeten smaak en is zoo vet als room; in den regel is zij echter vol vuil en haren. Onmiddellijk na het melken wordt de omheining geopend en begeeft het vee zich weer naar de weide, onverschillig of het in den vroegen morgen of 's avonds laat bijeengedreven werd, want het grazen gaat dag en nacht door.

Velerlei ziekten veroorzaken dikwijls een groote sterfte onder de Rendieren; bovendien draagt het gure klimaat er veel toe bij, dat de kudden niet zoo sterk aangroeien, als men met het oog op de vruchtbaarheid van het Rendier zou kunnen verwachten. Jonge en zwakke kalveren bezwijken door de koude, of hebben zooveel te lijden van de hevige sneeuwstormen, dat zij, doodelijk vermoeid, de kudde niet meer kunnen volgen. Oudere dieren kunnen, als de sneeuwlaag zeer dik is, niet genoeg voedsel vinden; de Laplander doet dan wel zijn best hen in de wouden eenig voedsel te verschaffen door boomen te vellen, die met korstmossen rijkelijk begroeid zijn, maar kan toch op deze wijze geen voldoende hulp bieden. Gevaarlijk wordt de toestand, wanneer op het met sneeuw bedekte land een enkele regenbui valt en hierdoor een harde korst op de sneeuwlaag ontstaat. Deze stelt het Rendier buiten staat om de sneeuw te verwijderen, waaronder zijne voederplanten bedolven zijn. Dan heerscht er dikwijls groote ellende onder de Lappen; menschen, die volgens de bij hen geldende maatstaf rijk heeten te zijn, worden in zulke omstandigheden dikwijls in een enkelen winter doodarm. Zij vervallen dan soms tot veediefstal en komen hierdoor in strijd met de eigenaars van rendierkudden; op heeterdaad betrapte veedieven worden zonder eenigen vorm van proces doodgeslagen. Elke eigenaar heeft een bepaald teeken, waaraan hij zijne dieren herkennen kan; dit wordt hun in de ooren gebrand. Nooit mogen twee veehouders hetzelfde teeken gebruiken. Ook mag niemand een nieuw teeken aannemen, maar moet dat van een uitgestorven kudde zien te koopen.

Het voordeel, dat de tamme Rendieren aan hun eigenaar opleveren, is buitengewoon groot. Al wat het dier voortbrengt, wordt gebruikt: niet alleen de melk, de hiervan bereide smakelijke kaas, het vleesch en het bloed, maar ook ieder ander deel van zijn lichaam. De geweien worden, zoolang zij nog kraakbeenig zijn, even graag gegeten als de nog jeugdige geweien van den Eland; de zachte vellen van de rendierkalveren dienen ter vervaardiging van kleedingstukken; de van het wolhaar gesponnen draden worden tot stoffen samengeweven; van de beenderen maakt de bewoner der poolgewesten allerlei werktuigen; de pezen doen als garen dienst. Bovendien moet het dier ook nog, vooral gedurende den winter, de geheele familie, met have en goed, van de eene plaats naar de andere vervoeren. In Lapland dient het Rendier vooral voor het trekken van de slede, minder tot het dragen van lasten, omdat deze arbeid voor het dier te zwaar is, wegens de zwakheid van zijn kruis. De Toengoesen en Korjaken gebruiken evenwel de sterkste mannelijke Rendieren ook om er op te rijden; hiertoe wordt een klein zadel vlak boven de schouderbladen geplaatst; om de beweging van de voorpooten niet te bemoeilijken, zit de ruiter met zijwaarts gerichte beenen op zijn vreemdsoortig rijdier. In Lapland rijdt niemand op Rendieren; hier worden alleen de sterkste bokken—de "renossen", zooals de Noren ze noemen—voor het trekken van de sleden gebruikt. Voor goede trekdieren betaalt men gaarne 18 à 20 gulden; de gewone Rendieren kosten 7 à 11 gulden. Het Rendier wordt niet opzettelijk voor het trekken afgericht; zonder eenige voorbereiding wordt het eene of het andere sterke dier uit de kudde genomen, en voor een hoogst doelmatige slede gespannen, die aan den toestand van het land en den aard van het Rendier volkomen geëvenredigd is. Deze slede verschilt trouwens aanmerkelijk van die, welke bij ons gebruikt wordt; zij gelijkt veeleer op een boot van zeer dunne, berken planken, die in den vorm van bootplanken gekromd, aan een breeden kiel en aan elkaar gespijkerd worden, en zoo een soort van trog vormen, waarvan het voorste gedeelte bedekt is. Het spreekt van zelf, dat slechts één persoon in zulk een bootvormige slede kan zitten. Voor het vervoeren van huisraad en handelswaren dienen sleden, die van boven met schuifdeksels gesloten kunnen worden, maar overigens volkomen op de andere gelijken. Een goed Rendier kan met een slede van 120 à 140 K.G. in 1 uur ongeveer 10 K.M. afleggen; gewoonlijk heeft het echter een veel minder zware last te trekken. In den zomer gebruikt men het in Noorwegen niet voor 't trekken van de slede. Als men sterke, goed doorvoede Rendieren geen te zwaren arbeid laat verrichten—ze alleen gedurende den morgen en den avond eenige uren trekken, des namiddags en des nachts echter grazen laat—kan men met hem een buitengewoon lange reis doen, zonder dat zij zich overwerken.

Een enge gevangenschap bevalt het rendier zeer slecht; toch verdraagt dit dier het verblijf in onze diergaarden zeer goed, zolang het behoorlijk behandeld wordt; ook plant het zich voort in ons klimaat. De bij ons in 't laagland heerschende zomerwarmte is voor dit vee niet gunstig. Daar het Rendier volkomen onverschillig is voor de felste winterkoude, zou het meer dan eenig ander uitheemsch Hert geschikt zijn om geacclimatiseerd te worden op de boomlooze hoogvlakten van alle gebergten, waar rendier-korstmossen groeien. Hier zou het zeer goed gedijen, in korten tijd aan de verandering van woonplaats gewoon raken en zich voortplanten; de jacht op dit wild zou voordeelig en aangenaam zijn. Reeds voor jaren heb ik hierop gewezen en mijn best gedaan de overtuiging te vestigen, dat het Rendier op de hooge gebergten van Middel-Europa goed gedijen zal. Hoewel de proefnemingen in deze richting mijne wenschen niet bevredigden, hebben zij mijn onderstelling bevestigd. Wanneer met de noodige ernst en de vereischte kennis van zaken nieuwe proeven worden genomen, zal het gewenschte gevolg niet uitblijven.

Het smakelijk wilddraad van het Rendier is ook in Duitschland niet onbekend; het wordt daar in het gunstige jaargetijde geregeld van uit Skandinavië ter markt gebracht.

*

Op grond van hun verwantschap moeten wij op het Rendier de *Damherten* (*Dama*) laten volgen. De kenteekenen van dit geslacht zijn gelegen in de van onderen ronde, twee takken dragende geweistangen, die zich van boven verbreedden tot een langwerpige, plat gedeelte met randspruiten, die naar boven en naar achteren gericht zijn.

De Damherten houden meer van gematigde dan van koude gewesten, en zijn hierom in de kustlanden van de Middellandsche Zee van oudsher veelvuldig geweest. Hun verbredingsgebied strekt zich zuidwaarts uit tot aan den noordrand van de Sahara, noordwaarts tot in het zuiden van Zweden en Noorwegen. CUVIER kreeg een wild Damhert uit de wouden ten zuiden van Tunis; BELON vond het op de Grieksche Eilanden; op Sardinië is het, naar men meent, van oudsher veelvuldig geweest. Reeds de oude schrijvers maken melding van dit dier als standvastig bewoner van hun vaderland; ARISTOTELES noemt het *PROX*, PLINIUS *PLATYCEROS*. Tegenwoordig is dit wild in Midden-Europa, waar het werd ingevoerd, misschien nog overvloediger dan in Spanje, Frankrijk en Italië; het meest algemeen is het waarschijnlijk in Engeland, waar het in de parken van de groote grondeigenaars in menigte geteeld wordt. Heuvelachtige gewesten, waar zacht glooiende dalen met geringe verheffingen van het terrein afwisselen, landstreken met boomgroepen, akkermaalshout en bosschen van breedgebladerde boomen, waar de bodem met kort gras begroeid is, vallen bijzonder in den smaak van de Damherten. Zij zijn voor de hertenparken als 't ware geschapen; groote plantsoenen kunnen trouwens bezwaarlijk op een meer doeltreffende wijze verfraaid worden dan door het houden van deze dieren, die, naar men zegt, hun naam hieraan ontleenen, dat zij het wild van de dames zijn.

Het *Damhert* (*Dama vulgaris*) is aanmerkelijk kleiner dan het Edelhert. Met inbegrip van den 16 à 19 cM. langen staart bereikt het eene totale lengte van ongeveer 1.6 M., een schouderhoogte van 85 à 90 cM. en een kruishoogte van 90 à 95 cM.; zijn gewicht zal zelden meer dan 100 à 120 K.G. bedragen. Het wijfje is kleiner. Door gestalte en beweging herinnert het Damhert aan de Geit; van het Edelhert onderscheidt het zich door de kortere en minder forsche pooten, het naar verhouding forscher lichaam, den korteren hals, de kortere ooren en den langeren staart, bovendien door de kleur. Geen van de hier te lande in 't wild of in parken voorkomende Herten biedt zoovele, deels van het jaargetijde, deels van den leeftijd afhingende kleursverscheidenheden aan als het Damhert. In den zomer zijn de bovendeelen, de schenkels en de spits van den staart roodachtig bruin, de zijden van het lichaam met witachtige vlekken bedekt, de onderdeelen en de binnenzijde van de pooten daarentegen wit; zwartachtige ringen omranden den mond en de oogen. Ieder haar van den rug is van onderen witachtig, roodbruin in 't midden en zwart aan de spits. In den winter hebben de bovenzijde van den kop, de bovenhals en de ooren een bruingrijze kleur; de rug en de zijden zijn dan zwartachtig, bijna zonder vlekken; de onderzijde is aschgrauw, dikwijls met roodachtige tint. Zuiver witte exemplaren, die in geen der jaargetijden van kleur veranderen en zich in den winter slechts door hun langere beharing onderscheiden, zijn niet bijzonder zeldzaam. Verscheidene mannetjesherten hebben in de jeugd een geelachtige vacht; zeldzamer treft men zwarte exemplaren aan.

De levenswijze en de bewegingen van het Damhert komen in vele opzichten met die van het Edelhert overeen. De zintuigen van beide dieren staat op nagenoeg gelijken ontwikkelingsstrap, ook de geestvermogens zijn ongeveer dezelfde. Het

Damhert is echter minder schuw en voorzichtig dan zijn edele stamgenoot; het krijgt op minder grooten afstand (ongeveer 300 schreden) de lucht van den mensch; dikwijls houdt het op klaarlichten dag verblijf op open plekken in het woud; van hier verwijderd het zich minder geregeld en minder ver dan het Edelhert. Het Damhert beweegt zich minder snel en behendig en kan minder goed springen; bij 't loopen licht het de pooten hooger op. Zoolang het bij het vluchten nog niet de grootst mogelijke snelheid ontwikkelt, maakt het evenals de Geiten korte sprongen; alle vier pooten zijn dan tegelijk boven den grond en de staart is omhoog gericht. Het kan over hindernissen van ongeveer 2 M. hoogte "heen vliegen". Ook kan het, zoo noodig, goed zwemmen; nooit wentelt het zich echter in het water zooals het Edelhert. Beide soorten gebruiken hetzelfde voedsel; het Damhert maakt echter meer gebruik van schors, en wordt vooral hierdoor schadelijk. Zeer opmerkelijk is het, dat dit dier soms vergiftige planten eet en zich hierdoor den dood op den hals haalt.

[508]

De Damherten zijn ongeduriger en onrustiger dan de Edelherten. Te dezen aanzien bestaat tusschen de beide soorten ongeveer hetzelfde verschil als tusschen het Konijn en de Haas. Toch zijn de Damherten over 't algemeen meer gehecht aan hun standplaats; zij volgen trouwer hunne gewone paden; ook vereenigen zij zich gewoonlijk tot grootere troepen.

Het Damhert draagt 8 maanden en kalft meestal in Juni; het aantal jongen is in den regel één, zelden twee. Het jong is in de eerste dagen van zijn leven zeer hulpbehoevend; het moet daarom door de oude dieren zorgvuldig beschermd en behoord worden. Door slagen met de voorpooten verdrijft de moeder kleine Roofdieren, die zich belust toonen op het bonte kalf; groote Roofdieren lokt zij weg van de plaats, waar haar kind zich schuil houdt, door langzaam voor hen langs te gaan en vervolgens snel te vluchten, om ten slotte met talloze haken en schijngangen naar de oude plaats terug te keeren. Als het damhertkalf 6 maanden oud is, worden bij het mannetje verhevenheden op den rozenstok zichtbaar, waaruit zich tegen het einde van de eerstvolgende Februari-maand de "spiesen" ontwikkelen, die tot aan het "vegen", in Augustus, groeien. Nu heet het kalf een *S p i e s b o k* of *S p i t s e r*, in het tweede levensjaar wordt het een *G a f f e l b o k* of *G a f f e l e r*. Eerst in het vijfde jaar begint de vorming van het platte gedeelte van het gewei, dat mettertijd niet slechts in grootte toeneemt, maar ook meer randspruiten verkrijgt. Zulke Herten worden onderscheiden naar de grootte van dit deel van het gewei. Een kalf van het vrouwelijk geslacht heet, als het één jaar oud is, een *S m a l d i e r*, na de eerste paring een *O u d d i e r*; een wijfjes-hert wordt door den jager in 't algemeen *D i e r* genoemd. De oude Herten werpen in Mei, de spitsers in Juni hun gewei af; in den regel verliezen zij niet beide stangen te gelijk; maar het eene 2 à 3 dagen na het andere. In Augustus of September is het nieuwe gewei volkomen ontwikkeld.

Het Damhert wordt op groote drijfjachten of door bekruipen gejaagd: daar het zeer nauwgezet zijne "wissels" volgt, kan ook het "op den aanstand" (op de loer) jagen een goede uitkomst opleveren. De huid wordt wegens hare lenigheid en zachtheid hooger geschat dan die van het Edelhert. Het Damhert levert een uitmuntend wildbraad op, vooral van Juni tot in het midden van September, omdat de bok dan veel vet vormt.

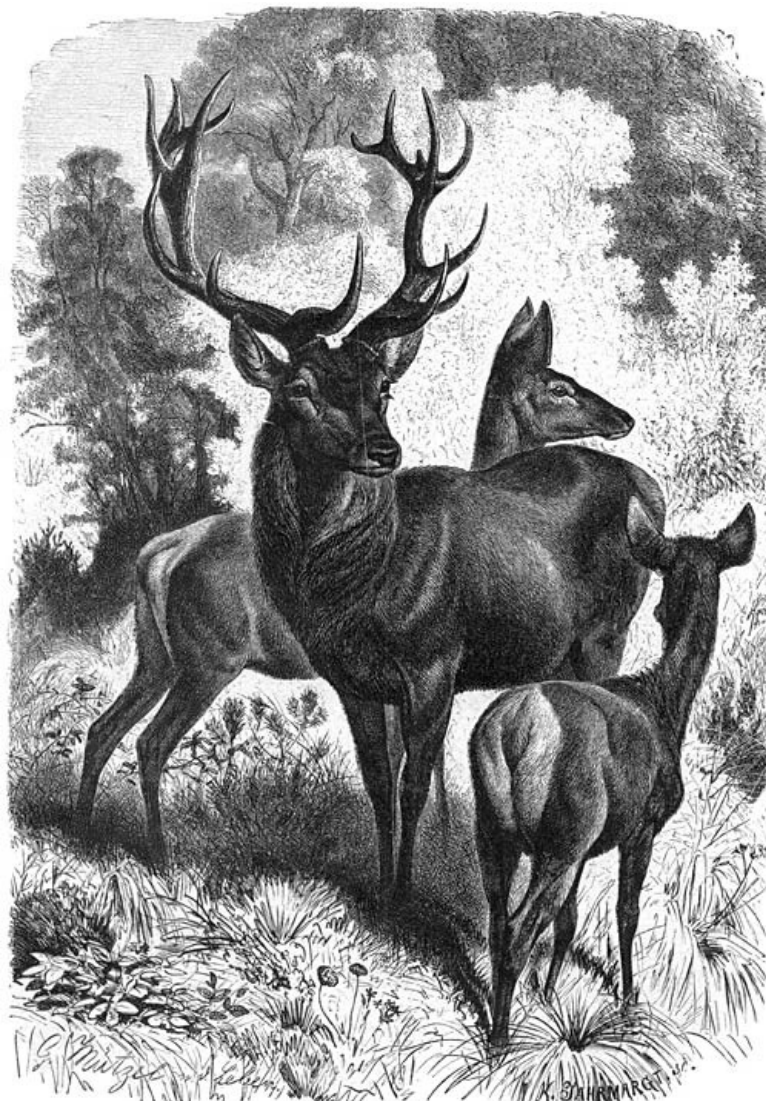
Dit wild is beter dan eenige andere soort van Herten geschikt om in hertenparken gehouden te worden; het wordt zeer mak, staat ook over dag op open ruimten, is vroolijk, zelfs speelsch en zeer geneigd tot grappen. In een opzicht kan het ook als weerprofeet dienst doen; als het zeer onrustig en ongedurig is, kan men er tamelijk goed op aan, dat er guur, vooral stormachtig weer in aantocht is. Het Damhert geraakt ook aan de opsluiting in een meer beperkte ruimte gewoon en behoudt ook dan zijn vroolijkheid. Naar het schijnt, houdt het bijzonder veel van muziek; zelfs het in de vrije natuur levende dier komt, als het op den hoorn hoort blazen, al nader en nader om te luisteren.

*

De *H e r t e n* in de meest beperkte beteekenis van het woord—de *E d e l h e r t e n*—komen voor in de beide noordelijke faunistische rijken; ook bij deze groep dragen alleen de mannetjes geweien; deze hebben ronde stangen. Van de meer of minder talrijke spitsen—"enden" of takken—zijn er minstens drie naar voren gericht; de oogspits en de middelspits zijn steeds aanwezig, de ijsspits komt minder standvastig tot ontwikkeling. Aan de buitenzijde van den middelvoet bevinden zich haarbosjes. De traangroeven zijn duidelijk. Bij oude mannetjes (zeldzamer ook bij zeer oude wijfjes) steken de hoektanden in de bovenkaak ver beneden de andere uit.

Een der statigste en edelste vormen van dit ondergeslacht—voor ons de belangrijkste van alle soorten—is het *G e w o o n H e r t* of *E d e l h e r t* (*Cervus*

elaphus). Hoewel slank, is het toch krachtig en fraai gebouwd; zijn houding is zoo edel en fier, dat het zijn naam met het volste recht draagt. Zijn grootte wisselt zeer af, al naar het gewest, waar het inheemsch is. Het bereikt een totale lengte van 1.85 à 2.15 M. (waarvan ongeveer 15 cM. op den staart komen), een schouderhoogte van 1.2 à 1.5 M. en een totaal gewicht van 160 à 270 KG.; soms treft men buitengewoon forsche Herten aan, die 300 KG. of meer wegen. Het wijfje is aanmerkelijk kleiner en gewoonlijk ook anders van kleur. In grootte staat ons Hert alleen bij den Wapiti en het Perzische Hert achter; het overtreft alle andere bekende soorten van zijn geslacht te dezen aanzien. Het heeft een gestrekten, in de flanken ingetrokken romp met breede borst en sterk naar buiten tredende schouders, een rechten en platten rug, die in de schoft een weinig verheven, aan het kruis bol afgerond is, een langen, slanken, zijdelings samengedrukten hals, een langen, aan 't achterhoofd hoogen en breedten, naar voren sterk versmalden kop, met een vlak, tusschen de oogen uitgehold voorhoofd, en een rechten neusrug. De oogen zijn middelmatig groot en levendig, en hebben een langwerpige ronde pupil. De tamelijk groote traangroeven zijn schuins benedenwaarts naar de mondhoeken gericht; het zijn smalle, langwerpige sleuven, door welke binnenwand een vette, brijachtige massa wordt afgescheiden, die het dier later door wrijving tegen boomstammen er uit veegt. Middelmatig hooge, slanke, maar toch krachtige pooten dragen den romp; de teenen zijn met rechte, spitse, smalle en slanke hoeven voorzien; de bijhoeven zijn langwerpige rond, aan de spits plat afgeknot en hangen recht naar beneden; zij raken den bodem niet. De staart is kegelvormig en wordt naar de spits smaller. De romp is bedekt met fijn wolhaar en grof bovenhaar; de vacht ligt tamelijk dicht tegen de huid aan; alleen aan 't voorste deel van den hals komen langere haren voor. De stijve, niet overhangende bovenlip draagt drie reeksen van dunne, lange borstels; dergelijke haren staan ook boven de oogen. De kleur van het Gewone Hert—dat ook wel namen draagt, die "Roodhert" en "Roodwild" beteekenen—is verschillend al naar het jaargetijde, het geslacht en den leeftijd. De borstelharen zijn bruin, in den winter meer grijsachtig, in den zomer meer roodachtig; het wolhaar is aschgrauw met bruinachtige spitsen. Alleen bij de kalveren komen in de eerste maanden witte vlekken op de roodbruine grondkleur voor.

Gewoon Hert of Edelhert (*Cervus elaphus*). 1/20 v. d. ware grootte.

Het gewei rust op een korten rozenstok ("gewas"); het is enkelvoudig vertakt, heeft vele spitsen en staat rechtop. De stangen maken van haar oorsprong af een

tamelijk sterke bocht, in dezelfde richting als het voorhoofd, naar achteren en naar buiten; van boven krommen zij zich weder in een flauwe bocht naar binnen, zoodat de uiteinden eenigszins naar elkander toegekeerd zijn. Van onderen ontspringt aan de voorzijde, van de stang de "oogspits", die eerst naar voren en verder op naar boven gericht is; hierboven, nu eens wat naderbij, dan weer wat verder af, komt de "ijsspits" te voorschijn; van het midden van de stang gaat de "middelspits" uit; aan het einde bevindt zich de "kroon", uit verscheidene spitsen bestaande, welker plaatsing en grootte op verschillende leeftijd en ook wel bij individuen van gelijken ouderdom veel verscheidenheid aanbiedt. De stangen zijn rond, maar oneffen, met meer of minder knobbeltjes (parels) bezet (vooral aan de onderste gedeelten) en met talrijke, deels rechte, deels gekronkelde, overlansche groeven voorzien. De toppen der spitsen zijn glad afgeslepen en vuil wit of geelachtig van kleur; terwijl het gewei overigens—al naar de plantensappen waarmede het in aanraking kwam—allerlei tinten van bruin, van licht runkleurig tot zwartbruin, kan vertoonen. Een flink gewei weegt 5 à 8 KG.; bij uitzondering worden ook thans nog geweien gevonden, die een gewicht van 10 à 12 KG. hebben, of zelfs nog zwaarder zijn. De stangen kunnen, langs de krommingen gemeten, 80 à 120 cM. lang worden, in zeer zeldzame gevallen nog langer.

In de jagerstaal worden de volgende uitdrukkingen gebruikt: Het mannelijke Hert heet Hert, Edelhart of Roodhart; voor het wijfje gelden de bij het Damhart genoemde namen; ook noemt men het wel Rooddier of Hinde; het jong heet Kalf, al naar het geslacht echter Hertkalf of Hindekalf. Het Hertkalf wordt, als het één jaar oud geworden is, Spieshart of Spitsers genoemd, in het tweede jaar krijgt het den naam Gaffelhart of Gaffeler in het derde heet het Zesender enz., naar het aantal spitsen van beide stangen te zamen. Als het gewei volkomen regelmatig ontwikkeld is, noemt men het Hert een even-ender, —als de eene stang van de andere verschilt, oneven-ender (mismaaft gewei). In sommige gewesten wordt volgens jagersgebruik reeds de acht-ender, in andere eerst de tien-ender een "jaagbaar" Hert genoemd.

Ook thans nog bewoont het Hert bijna geheel Europa, met uitzondering van de allernoordelijkste landstreken; na verwante soorten bewonen een groot deel van Azië. In Europa reikt de noordelijke grens van zijn verbreidingsgebied tot 65, in Azië tot 55° N.B.; zuidwaarts reikt het tot aan Kaukasus en tot aan de gebergten van Mandsjoerije. In alle dicht bevolkte landen is het aantal Hertten zeer verminderd of zijn zij geheel uitgeroeid, b.v. in Zwitserland en in vele deelen van Duitschland en Nederland. Volgens VAN BEMMELEN waren zij "vroeger in vele deelen van ons land menigvuldig, bijv. in de dicht begroeide duinstreken; onder anderen kwamen zij in zeer groote menigte voor tusschen 's Gravenhage en Egmond, waar men er nu sedert een eeuw geen enkel meer vindt; tegenwoordig zijn zij bijna geheel beperkt tot één streek, namelijk de lange rij van bosschen, die zich van Sonsbeek af tot aan de Soerensche wouden uitstrekt; nu en dan loopen evenwel enkele naar de naburige bosschen over."—"In vroegere tijden schijnt ook de Eland ons land bewoond te hebben, hoogst onwaarschijnlijk is dit van het Rendier."

Het veelvuldigst komt het Hert nog voor in Polen, Galicië, Bohemen, Moravië, Hongarije, Zevenburgen, Karinthië, Stiermarken en Tirol; veel algemeener dan in, deze landen treft men het echter aan in Azië, vooral in den Kaukasus en in het boschrijke zuiden van Siberië. Het Edelhert houdt meer van bergachtige dan van vlakke gewesten; het geeft de voorkeur aan groote, samenhangende wouden, vooral aan wouden van loofboomen. Hier vereenigen de Hertten zich tot meer of minder groote troepen, waarin zij naar ouderdom en geslacht gesorteerd zijn: de "oude dieren", kalveren, spitsers, gaffelers en smaldieren blijven gewoonlijk met elkander vereenigd; de forskere "herten" vormen kleine afzonderlijke troepen; de grootste mannetjes ("kapitale herten") leven tot aan den bronsttijd meestal eenzaam. In den winter keert het Hert van de bergen naar lagere landstreken terug, in den zomer stijgt het tot de hoogste toppen van de Middelgebergten; over 't algemeen echter blijft het, zoolang het ongestoord leven kan, aan zijn woonplaats getrouw; alleen in den bronsttijd of bij het "opzetten" van de nieuwe geweien of eindelijk bij gebrek aan voedsel verlaat het vrijwillig zijn oorspronkelijk gebied.

Alle bewegingen van het Hert zijn licht en sierlijk, maar tevens fier en waardig; vooral het mannetje onderscheidt zich door zijn edele houding. Reeds bij het begin van de vlucht beweegt het zich zeer snel; als de nood dringt, verplaatst het zich echter met bijna ongelooftelijken spoed. Verbazend groote sprongen doet het met gemak als 't ware spelenderwijs; hindernissen van allerlei aard komt het zonder oponthoud te boven, in tijden van gevaar zwemt het zonder aarzeling over breede stroomen, ja zelfs (in Noorwegen niet zelden) over zeearmen. Reeds in den ouden tijd heeft men alle verschijnselen, die ons het Hert doen kennen, nauwkeurig waargenomen. De ervaren jager kan na een kortstondig onderzoek van het spoor van het Hert met onfeilbare gewisheid zeggen, of het van een mannetje, dan wel van een wijfje afkomstig is, en bepaalt hiernaar zelfs tamelijk juist den leeftijd. De kenteekenen van het spoor worden "deugdelijk" genoemd, als zij tot geen

vergissing aanleiding kunnen geven; naar hen regelt de jager zijne handelingen. Onze voorouders kenden 72 zulke teekens; DIETRICH AUS DEM WINCKELL is echter van oordeel, dat men ze tot 27 zou kunnen verminderen. Voor den ongeoeffende is het geen gemakkelijke zaak om de sporen van het mannetje en van het oude wijfje, zelfs wanneer hij ze kort te voren naast elkander heeft gezien, een paar schreden verder weder te onderscheiden.

Onder de zintuigen van het Edelhert zijn het gehoor, de reuk en het gezicht uitmuntend ontwikkeld. Tot op een afstand van 600 schreden krijgt het de lucht van een mensch. Ook het gehoor is buitengewoon scherp; niet het geringste gedruisch dat in het woud voorkomt, ontsnapt er aan. Over den aard en de geestvermogens van het Edelhert loopen de meeningen tamelijk ver uiteen. Volgens de waarnemingen uit den laatsten tijd is dit dier niet schranderder of beminnelijker dan andere in 't wild levende Herkauwers. Het is zeer angstig en schuw, maar niet loos en verstandig. Zijn geheugen schijnt zwak, zijn bevattingsvermogen gering te zijn. Langzamerhand doet ook dit dier ervaringen op en maakt er geen ongeschikt gebruik van; als zijne hartstochten opgewekt zijn, vergeet het dikwijls de zorg voor zijn veiligheid, die in andere gevallen altijd in de eerste plaats zijn aandacht in beslag neemt.

Het lijdt geen twijfel, dat de vreesachtigheid van het Hert een gevolg is van de ervaring, dat de mensch zijn gevaarlijkste vijand en in hooge mate te vreezen is. Op plaatsen waar het Hert zich volkomen veilig kan achten, wordt het zeer mak. In het Prater bij Weenen stonden vroeger groote troepen van deze statige dieren, die volkomen gewend waren geraakt aan het gewemel der wandelaars, en die, naar ik op grond van persoonlijke ervaring verzekeren kan, een man tot op afstand van 30 schreden lieten naderen. Een van deze herten was langzamerhand zoo stoutmoedig geworden, dat het onbeschroomd naar de uitspanningsplaatsen ging, tusschen de tafeltjes doorliep en aan de dames de hand likte, waarmede het te kennen wilde geven, dat het bereid was de klontjes suiker of de koekjes in ontvangst te nemen, waarop de bezoekers het dier gewoonlijk tracteerden. Bij de voederplaatsen worden de Edelherten dikwijls merkwaardig tam.

[511]

Anders is het gesteld, wanneer het Hert in een nauwe ruimte opgesloten wordt, of wanneer de bronsttijd aangevangen is. In deze beide omstandigheden wordt het dier dikwijls door de geringste kleinigheid tot toorn vervoerd en valt ook de menschen aan. In oude en nieuwere jachthoeken worden vele gevallen vermeld van Herten, die menschen, dikwijls zonder dat deze er eenige aanleiding toe gaven, te lijf gingen en hen wonden of doodden.

“De bronsttijd van het Hert,” zegt Dietrich aus dem Winckell, “begint in den aanvang van September en duurt tot aan het midden van October.

”’s Avonds en ’s morgens weergalmt in het woud het geschreeuw (“burlen”) der bronstige mannetjes, die zich ternauwernood den tijd gunnen om het noodige voedsel te gebruiken en slechts nu en dan zich verfrisschen in een naburigen plas of vijver, waarheen de wijfjes hen vergezellen. Andere, minder gelukkige mededingers beantwoorden vol nijd dit geschreeuw en naderen met het voornemen alles te wagen om door dapperheid of list de ook door hen begeerde plaats te veroveren. Nauwelijks heeft de bij de wijfjes staande bok zijn tegenstander in 't oog gekregen, of hij gaat hem gloeiend van ijverzucht te gemoet. Thans begint een strijd, die dikwijls aan één der strijders, soms aan beide het leven kost. Woedend gaan zij met benedenwaarts gerichten kop op elkander af; ieder tracht met bewonderenswaardige behendigheid zijn tegenstander te wonden en diens stooten te pareeren. Tot in het woud weerklinkt het geluid van de tegen elkander botsende geweien; wee den strijder, die door ouderdomszwakte of door een toeval zich bloot geeft! Zijn tegenpartij zal stellig gebruik maken van de gelegenheid om hem de scherpe oogspitsen in 't lijf te booren. Het is wel eens gebeurd, dat de geweien bij den strijd zoo onwrikbaar in elkander verward geraakten, dat de beide dieren niet meer los konden komen en ellendig om 't leven kwamen. Ook na hun dood was geen menschelijke kracht in staat om de stangen, zonder beschadiging van de takken van een te scheiden. Dikwijls blijft de strijd uren onbeslist en eindigt eerst als een der partijen, geheel uitgeput door vermoeienis, zich overwonnen geeft en het veld ruimt.”

“Het wijfje draagt 40 of 41 weken. Tegen het einde van Mei of in Juni brengt het één kalf ter wereld, zelden twee. Als de werptijd nadert, zoekt het eenzaamheid en rust in het dichtst van het woud. De kalveren zijn gedurende de drie eerste levensdagen zoo hulpbehoevend, dat zij hun plaats niet verlaten. Men kan ze zelfs met de hand opnemen. Slechts zelden en gedurende korten tijd verlaat de moeder hare jongen, terwijl deze haar hulp zoozeer behoeven. Zelfs wanneer zij van 't leger verjaagd wordt, verwijdert zij zich slechts zoover, als noodig is om door een voorgewende vlucht het werkelijke of denkbeeldige gevaar af te wenden. Zoodra het kalf een week oud geworden is, zou het vergeefsche moeite zijn het zonder net te willen vangen. Het volgt nu de moeder overal heen en “drukt zich” onmiddellijk in het hooge gras, zoodra deze “gewag maakt,” d.w.z. een kreet van schrik laat

hooren of met de voorpooten snel en krachtig op den grond stampt. Het kalf zuigt tot aan den volgende bronsttijd en wordt van zijn jeugd af door de moeder onderricht in de keuze van het voor hen geschikte voedsel.”

Nu vangt het aan afwisseling zoo rijke leven van het Edelhert aan. Het “hindekalf” is reeds in het derde levensjaar volwassen. Voordat het “hertkalf” alle rechten op de alleenheerschappij kan doen gelden, moeten er een reeks van jaren verlopen. Als het zeven maanden oud geworden is, neemt de vorming van het eerste gewei een aanvang; na dien tijd wisselt het ieder jaar zijn kopsieraad. De hoofdstang heeft in den beginne slechts één enkele, gelijkmatige en zwakke kromming. Bij den zes-ender heeft zij een knievormige bocht naar achteren gekregen tegenover de plaats, waar de middelspits ontspringt. Een tweede knievormige bocht krijgt zij bij den twaalf-ender aan den voet van de hier driespitsige kroon. (Deze heeft het reeds bij den acht-ender aanwezige gaffelvormig eindstuk van het gewei van den tien-ender vervangen). Een derde knievormige bocht ontstaat bij den veertien-ender, een vierde bij den twintig-ender, telkens in hoogere gedeelten van de kroon. Bij al deze veranderingen blijft de spits van de hoofdstang steeds naar binnen gericht. Ieder van de genoemde krommingen behoudt gedurende alle volgende ontwikkelingstijdperken van het gewei denzelfden stand ten opzichte van de spitsen, maar neemt telkens in duidelijkheid toe.—Intusschen ondergaat de oogspits eenige niet minder opmerkelijke veranderingen. In 't eerst staat zij tamelijk hoog aan de hoofdstang, bij latere geweien komt zij steeds nader bij den “rozenkrans” (het verdikte onderste gedeelte van het gewei, dat als 't ware uit een krans van knobbeltjes bestaat). De hoek, dien de oogspits met de hoofdstang maakt, is aanvankelijk scherp, maar neemt allengs in grootte toe; bij den tien-ender is hij reeds stomp geworden. Soortgelijke veranderingen ondergaan de middelspits, de ijsspits en de kroon. Van een kroon is, zooals hierboven gezegd is, voor 't eerst sprake bij den twaalf-ender; haar binnenste spits (de top van de hoofdstang dus) groeit in 't volgende gewei tot een gaffel uit; de kroon van den veertien-ender bestaat derhalve uit twee gaffels; de bovenste van deze is bij den zestien-ender door drie spitsen vervangen; nu bestaat de kroon dus uit een gaffel en een driespitsige vork; de buitenste spits van deze is bij den achttien-ender weder tot een gaffel uitgegroeid; dit gewei heeft dus een uit drie boven elkander geplaatste gaffels samengestelde kroon; bij den twintig-ender eindelijk is in de plaats van den laatstgevormden gaffel een driespitsige vork gekomen. Meer dan twintig op normale wijze ontwikkelde spitsen komen aan een gewei vermoedelijk zeer zelden voor; achttien-enders ziet men reeds in iedere matig groote verzameling; onder de levende Herten zijn zestien-enders ook thans nog geen zeldzaamheid. Bij overvloedige voeding kan het gebeuren, dat bij de vorming van een nieuw gewei den toestand van zes-ender en van tien-ender overgesprongen wordt; nog veelvuldiger echter komt het voor, dat in een nieuw gewei het vorige aantal spitsen herhaald wordt, en even dikwijls keert het terug tot een geringer aantal. In dit opzicht vormt de toestand van tien-ender een opmerkelijk keerpunt in 't leven van een Hert: als het eens een “kroon” gedragen heeft, zal het nooit meer een gewei krijgen met minder dan tien spitsen.

[512]

De vijanden van het Edelhert zijn de Wolf, de Los en de Veelvraat, zeldzamer de Beer. Van deze zijn de Wolf en de Los wel de gevaarlijkste. Benden Wolven vervolgen het Edelhert als er veel sneeuw ligt, jagen het na en maken het af; de Los springt van boven af op den hals van het niets kwaads duchtende dier, wanneer het de schuilplaats van den in hinderlaag liggenden roover voorbijgaat. De ergste vijand van het Edelhert is en blijft echter in alle omstandigheden de mensch, ofschoon deze het tegenwoordig niet meer op even gruwelijke wijze vervolgt en doodt als vroeger. Ik acht het wenschelijk niet verder over de hertenjacht uit te wijden, omdat een nauwkeurige beschrijving ons te ver zou voeren en belangstellenden hierover andere boeken kunnen raadplegen. Tegenwoordig is de gelegenheid voor dit edele vermaak reeds zeer schaarsch geworden; de meeste der thans bestaande beroepsjagers hebben nog nooit een Hert geschoten: dit wild blijft voor voornamere heeren bewaard. Dat de veel omslag vereischende “parforce-jachten” en andere dergelijke wijzen van hertenvangst van vreemden oorsprong zijn, kan ieder onmiddellijk afleiden uit hun met onzen volksaard zoo weinig overeenkomende inrichting. Onze voorvaders gebruikten voor het doden van het Hert eenvoudig de buks.

Evenals andere Herkauwers, heeft ook het Edelhert veel te lijden van eenige soorten van Horzels (*Hypoderma Diana* en *H. Actacon*). Deze leelijke Insecten leggen bij deze en andere soorten van Herten (Rendier, Ree enz.) hunne eieren op de huid, vooral van den rug; de pootlooze larven of maden, die uit deze eieren komen, boren zich door de huid heen en vatten post in het onderhuidsbindweefsel; hierdoor ontstaan ten slotte groote, uitwendig zichtbare etterbuilen; ongeveer een jaar na haar geboorte verlaat de Horzel-larve haar woonplaats, om in den poptoestand over te gaan, hetwelk in den grond geschiedt. Bovendien wordt ons wild nog hevig geplaagd door een soort van luis, die zich tusschen de haren nestelt, en door verschillende Muggen en Vliegen, o.a. door de Bremzen (*Tabanus*).

Ongelukkig is de schade, die het Hert aanricht, veel grooter dan het nut, dat het oplevert. Vooral om deze reden is het in vele gewesten van Europa uitgeroeid. Hoewel het vleesch, de huid en het gewei duur betaald worden, en men het genoeg, dat de jacht oplevert, ook op hoogen prijs moet stellen: de door het wild veroorzaakte schade wordt hierdoor niet opgewogen. De wenschen van den jager zijn nu eenmaal niet in overeenstemming te brengen met de belangen van den landbouwer.

In het noordwesten van Afrika leeft een Hert, dat men onder den naam *Cervus barbarus* van het Edelhert onderscheiden heeft, maar dat niet algemeen als een afzonderlijke soort wordt erkend, maar veeleer als een verscheidenheid van ons Hert. Van de overige soorten van het ondergeslacht verdient nog vermelding de in Noord-Amerika levende *Wapiti* (*Cervus canadensis*), daar hij de grootste soort is van het geheele geslacht: hij bereikt een lichaamslengte van 2.6 en een schouderhoogte van 1.6 M.

*

Onder de Indische Herten verdient in de eerste plaats het *Axis-Hert*, het *Dappled Deer* (= Gestippeld Hert) der Engelschen (*Axis axis*), onze aandacht. Het vertegenwoordigt een afzonderlijk ondergeslacht en bereikt bij een lichaamslengte van 135 à 150 cM. een schouderhoogte van slechts 90 à 95 cM. Wat zijn kleur betreft, mag het beschouwd worden als een der fraaiste, zoo niet als het fraaiste van alle Herten. De grondkleur, grijsroodachtig bruin, maakt een aangename indruk; de rugstreep steekt er zeer donker bij af, op de schoft is zij nagenoeg zwart; de keel, de gorgel, de buik en de binnenzijde der pooten zijn geelachtig wit, de buitenzijde der pooten is geelachtig bruin. Zeven reeksen van witte, tamelijk onregelmatig gerangschikte vlekken op elke zijde vormen de teekening van het dier.

Het verbreidingsgebied van den *Axis* omvat geheel Indië en Ceylon, met uitzondering van Pandsjab, en de landen oostwaarts van hier tot aan Cosjin-China. Hij bewoont zoowel vlakke als heuvelachtige gewesten, komt voor in de bergreeksen, die aan den Himalaja voorafgaan en in de Sandarbands, in het echte hoogstammige woud zoowel als in de dsjungels, gewoonlijk echter in de nabijheid van het water. Waar de omgeving hem aanstaat, is hij zeer menigvuldig en vormt groote troepen, die tot aan den morgen op de open plaatsen van het woud grazen, gedurende den dag echter gewoonlijk beschaduwde oorden van het woud opzoeken. De inboorlingen en de Engelschen maken ijverig jacht op den *Axis*; waarschijnlijk is het een gevolg van deze veelvuldige vervolgingen, dat hij daar, waar hij vervolgingen heeft te vreezen, minstens even schuw is, als onze Herten. Dit neemt niet weg, dat de gevangen *Axis* spoedig volslagen tam wordt. Reeds vóór jaren heeft men hem naar Engeland overgebracht en de ervaring opgedaan, dat hij in dit zachte klimaat uitmuntend gedijt, en zich er ook voortplant; van Engeland is hij naar andere Europeesche landen verzonden, o. a. ook naar Duitschland. In een park bij Ludwigsburg houdt men hem sinds 50 jaren.

*

De meeste overige Herten van Indië hebben een eigenaardig uiterlijk, waardoor zij zich zeer onderscheiden van hunne, in Europa of in Amerika levende verwanten, maar dat moeielijk te omschrijven is. Over 't algemeen kan men zeggen, dat de bedoelde dieren [die gezamenlijk het ondergeslacht *Roesa* (*Rusa*) vormen, welks naam aan het Maleisch ontleend is en "Hert" beteekent] meer of minder klein gebouwd zijn, krachtige ledematen, een korten hals en korten kop, maar een betrekkelijk langen staart hebben; hun vacht bestaat uit grove, brooze, dun geplaatste haren; het gewei, dat alleen de mannetjes versiert, heeft in den regel niet meer dan zes spitsen (drie aan elke stang).

Het Groote, Sumatraansche of Maleische Waterhert, de Samboer van de bewoners van het Indische vasteland (*Rusa Aristotelis*, *Rusa equina*) werd reeds door ARISTOTELES duidelijk beschreven onder den naam "Paardhert" ("*Hippelaphus*") van welken naam men gebruik heeft gemaakt voor het aanduiden van de op Java voorkomende, verwante soort. Mijns inziens is de Samboer het statigste en edelste lid van zijn geslacht. Hij bereikt minstens de grootte van het Edelhert; DUVAUCEL beweert zelfs, dat enkele exemplaren, die hij op Sumatra heeft gezien, voor het grootste Paard niet onderdeden. Indië, de kusten van Malabar en Koromandel, Sylhet, Nepal, Malaka en Sumatra, misschien ook Borneo, vormen het vaderland van dit in Indië veelvuldig voorkomende en tegenwoordig ook in onze diergaarden niet zeldzame Hert, dat wegens zijn zeer donkere kleur ook wel het Zwarte Hert wordt genoemd.

Het Javaansche Waterhert of Manenhert (*Rusa hippelaphus*) staat niet veel in grootte achter bij het Edelhert en wordt in geheel Indië waarschijnlijk alleen door den Samboer overtroffen [in de gebergten van 't zuidwesten van Azië ook nog door het Perzische Manenhert (*Cervus Wallichii*)]. De lichaamslengte van het volwassen mannetje bedraagt ruim 2 M., waarbij 30 cM. voor den staart, de schofthoogte ongeveer 1 M. Het wijfje is aanmerkelijk kleiner en mist de lange manen aan den hals en de kin, die het mannetje kenmerken. Beide zijn vaal grijsachtig bruin met een donkere, overlansche streep op het midden van den rug. De jongen hebben geheel dezelfde kleur als de ouders, hetgeen zeer opmerkelijk is, daar zij bij andere geslachten van Hertten aanvankelijk gevlekt zijn.

Voor zoover men weet, is Java het oorspronkelijk vaderland van dit Hert; van hier is het door jachtliefhebbers overgebracht naar Borneo, waar het bekend is onder den naam *Mindjangan Djawa* ("het Javaansche Hert"); vermoedelijk geldt deze verklaring ook voor de aanwezigheid van deze diersoort op de Molukken en Timor. Dit zeer gezochte wild komt voor in zeer talrijke troepen, die aan de opene, op steppen gelijkende vlakten de voorkeur geven boven de bosschen. Gedurende het heetste gedeelte van den dag ligt het verborgen tusschen gras en riet of in het struikgewas; vóór zonsondergang begeeft het zich naar de plassen, waarin het zich verfrischt; met het vallen van den avond begint het voedsel te zoeken. Deze Hertten houden zeer veel van het water: dit kan men ook waarnemen aan gevangen exemplaren, die men geen grooter genoegen kan doen, dan door hen in staat te stellen een modderbad te nemen.

De bewegingen van het Manenhert verdienen in 't kort besproken te worden. Geen der mij bekende Hertten stapt zoo waardig, zoo fier langs den weg als deze soort. Zijn gang gelijkt volkomen op een aangeleerden pas, op den zoogenaamden Spaanschen stap van een schoolpaard. Iedere beweging van dit Hert komt overeen met die, welke een Paard in de genoemde omstandigheden maakt. Men zou kunnen meenen, dat het doordrongen is van de fierheid, die het aan den dag schijnt te leggen. Het licht den poot omzichtig op, steekt hem naar voren uit geheel op dezelfde wijze als het circus-paard en zet hem sierlijk weder op den grond; elke stap gaat gepaard met een passende beweging van den kop. Het is echter niet goed uit te maken, of deze gebaren fierheid of toorn moeten te kennen geven; want deze waardige gang gaat geregeld vergezeld van een verdacht omkrullen van de bovenlip, hetgeen bij alle soorten van Hertten een teeken van groote opgewondenheid is. Nog wil ik doen opmerken, dat men, vooral gedurende deze bewegingswijze, bij het Manenhert een sterk geknetter hoort, evenals bij de Rendieren.

Wanneer het geoorloofd is uit de levenswijze van gevangen exemplaren een besluit te trekken dat geldig is voor de in 't wild levende, moeten de wintermaanden aangemerkt worden, als die, waarin deze Hertten bronstig zijn. In de diergaarden werpen zij in Mei hun gewei af en "vegen" in September.

Bij de op groote schaal uitgevoerde drijfjachten van de Maleische vorsten worden dikwijls vele honderden Manenherten gedood, hoewel men geen vuurwapen, maar alleen zwaarden en speren gebruikt om ze te vellen, of strikken bezigt om ze levend te vangen. Volgens JUNGHUHN wordt dit Hert uitsluitend om zijn vleesch gejaagd; dit wordt in dunne schijven gesneden, met zout ingewreven en in de zon gedroogd; het heet dan "Djendeng" en wordt de meest gewilde toespis geacht bij de rijstgerechten, die aan den disch der Javaansche hoofden nimmer ontbreken; ook op de Europeesche tafel wordt het als een uitmuntende spijs beschouwd. Het vel wordt niet gebruikt.

Het Zwijnshert der Engelschen (*Rusa porcinus*) is een der meest algemeene Indische soorten en behoort tot de plompste vormen van de geheele familie; het heeft een tamelijk loggen lichaamsbouw, een dikken romp, korte pooten, een korten hals en een korten kop. In den regel is de algemeene kleur fraai koffiebruin, bij het mannetje ook wel donkerder soms zelfs zwartbruin, bij 't wijfje vaak lichter, zelfs lederbruin. Het gewei van het mannetje heeft in den regel zes spitsen; de stangen zijn dun, staan op tamelijk hooge rozenstokken en bereiken een lengte van 35 à 40 cM.

Het Zwijnshert is in het grootste gedeelte van Britsch Indië en van Birma inheemsch. Het algemeenst is het in de oeverlanden van den Ganges, zeldzamer in Centraal-Indië. Gewoonlijk leven deze dieren eenzaam, nu en dan worden zij echter ook ten getale van twee of drie bijeen gevonden. Zij houden zich liever op in gewesten, die met gras en verspreide heesterboschjes begroeid zijn, dan in de dsjungels of in het echte woud, hoewel zij ook hier van tijd tot tijd op groote open plekken aangetroffen worden. Over dag liggen zij verborgen in hunne schuilplaatsen, 's nachts gaan zij voedsel zoeken; als zij opgejaagd worden, vluchten zij met omlaag gehouden kop op de eigenaardige, tamelijk onbeholpen wijze waaraan zij hun naam te danken hebben.

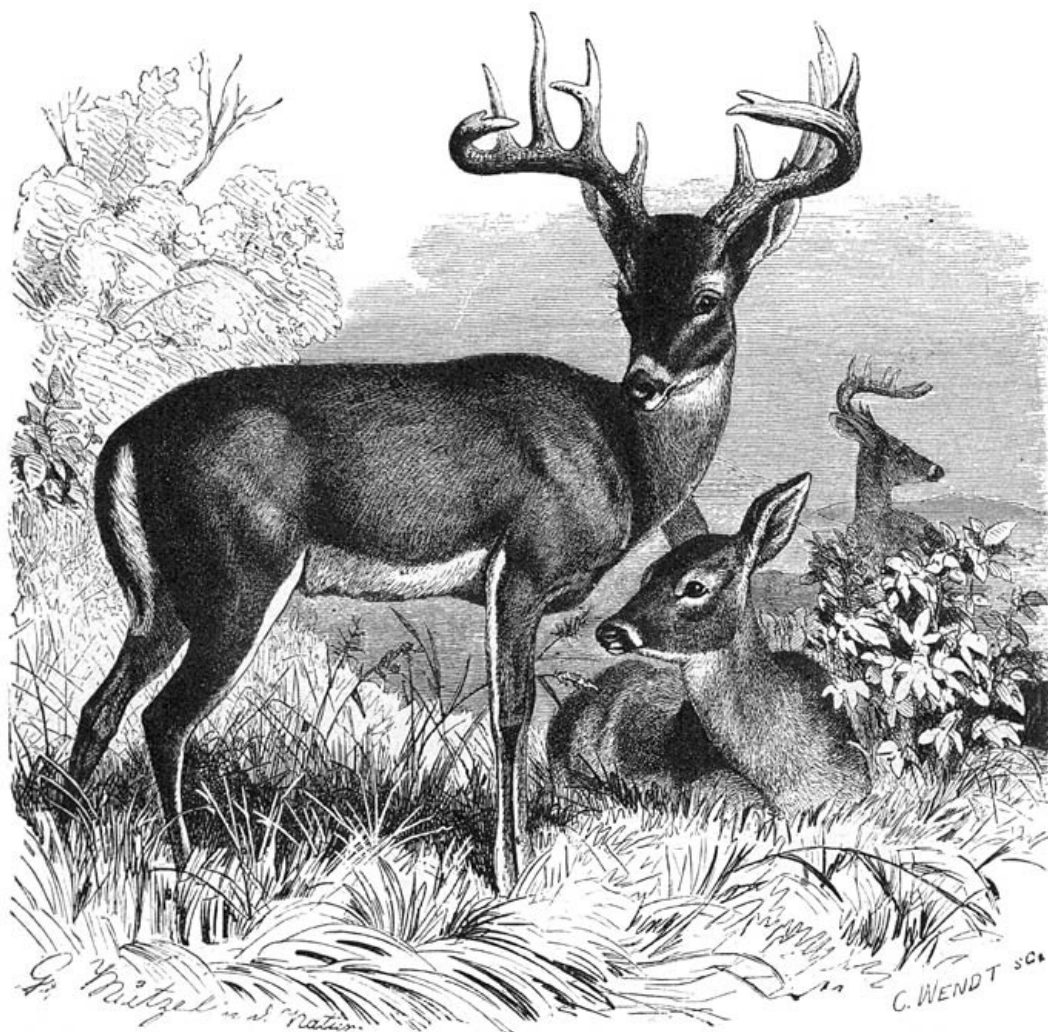
De meeste Zwijnsherten, die in onze diergaarden leven, komen uit Bengalen. Zij verdragen ons klimaat zeer goed, maar verlangen een beschutte plaats om hierin bij ruw weder een toevlucht te zoeken; zij planten zich gemakkelijk voort en vermenigvuldigen zich sterk, zelfs in een beperkte ruimte.

*

In Noord-Amerika en in het noorden van Zuid-Amerika wonen de *Mazamaherten* (*Cariacus*), sierlijke, liefvallige dieren, die zich zoowel door hun lichaamsbouw als door de geweiën der mannetjes onderscheiden. Hun gestalte is zeer slank; de hals en de kop zijn lang, de pooten middelmatig hoog, maar zwak; de staart is tamelijk lang. De geweiën zijn gaffelvormig verdeeld, of krommen zich boogvormig van achteren naar buiten en voren; elke stang heeft 3 à 7 spitsen, die alle binnenwaarts gebogen zijn; de oogspits is aanwezig, de ijsspits en de middelspits ontbreken. Het haarkleed bestaat uit dicht bijeengeplaatste, zachte haren van een levendige kleur; zij verlengen zich tot manen bij het mannetje en bovendien tot een staartkwast bij beide geslachten.

Een der meest bekende soort van deze groep, het Virginia-hert (*Cariacus virginianus*), gelijk in sommige opzichten op ons Damhert, waarmede het ook in grootte ongeveer overeenkomt; het kan er echter onmiddellijk van onderscheiden worden door zijn sierlijken bouw en vooral door den langwerpigen, fijnen kop, die misschien de schoonste van alle hertekoppen genoemd mag worden. Volgens de verzekering van den Prins Von Wied wordt het Virginische Hert dikwijls aanmerkelijk grooter dan ons Damhert en staat niet ver achter bij het Edelhert. De kleur wisselt af overeenkomstig de jaargetijden. In het zomerkleed is een fraai, gelijkmatig geelrood, dat op den rug donkerder, naar de zijden lichter wordt, de heerschende kleur; de buik en de binnenzijde van de pooten zijn bleeker. De lengte van een middelmatig groot, mannelijk Hert bedraagt 1.8 M., de lengte van den staart 30 cM., de hoogte van het gewei 30 cM. en de lengte van elke hoofdstang, volgens de kromming gemeten, ongeveer 50 cM. In de schoft is zulk een Hert 1 M. hoog. Het aanmerkelijk kleinere wijfje wordt slechts 1.3 M. lang en niet meer dan 80 cM. hoog. Het kalf is op donkerbruinen grond zeer sierlijk wit of geelachtig wit gevlekt, maar gelijk overigens op zijne ouders.

[514]

Virginia-Hert (*Cariacus virginianus*), 1/15 v. d. ware grootte.

Volgens de mededeelingen der Amerikaansche dierkundigen bewoont dit fraaie

Hert alle bosschen van Noord-Amerika, met uitzondering van die, welke het verst noordwaarts gelegen zijn. Naar gezegd wordt, komt het in de pelterijdistricten niet voor, maar wel in Canada. Zijn verbreidingsgebied strekt zich uit van de oostkust van Noord-Amerika tot aan het Rotsgebergte en zuidwaarts tot in Mexico. Vroeger moet het overal in zeer grooten getale geleefd hebben; tegenwoordig is het uit de sterk bevolkte gewesten bijna geheel verdrongen, of heeft althans naar de grootte wouden van het gebergte de wijze moeten nemen. Over 't algemeen gelijkt zijn levenswijze op die van ons Edelhert.

"Dit wild," zegt AUDUBON, "is zeer gehecht aan de eens gekozen woonplaats en keert na vervolgingen altijd weer derwaarts terug. Wel is waar rust het niet iederen dag op hetzelfde leger, maar toch wordt het steeds in dezelfde streek gevonden, dikwijls geen 50 schreden verwijderd van de plaats waar het vroeger opgejaagd werd. Zijne lievelingsplaatsen zijn voormalige akkers, die gedeeltelijk weer met kreupelhout overwoekerd zijn en dit dier derhalve beschutting verschaffen. In de zuidelijke staten bezoekt het, vooral in den zomer, als het minder vervolgd wordt, dikwijls de hagen, die de plantages omringen, en staat hier gedurende den dag in een donkere wildernis tusschen riet, wilde wijnstokken en doornstruiken, in allen gevalle zoo dicht mogelijk bij zijn weideveld. De voorliefde voor zulke plaatsen is echter geen algemeen verschijnsel: dikwijls treft men talrijke sporen van deze Hertten aan in velden, die slechts van veraf bezocht kunnen worden. In de bergstreken bespeurt men er nu en dan een, dat zich op soortgelijke wijze als een Steenbok of een Gems op een uitstekende rotspunt heeft neergeveleid. Gewoonlijk echter verbergt dit wild zich tusschen allerlei lage struiken, naast omgevallen boomen en op dergelijke plaatsen. In het koude jaargetijde houdt het zich het liefst in beschutte en droge oorden op; het staat dan onder den wind en koestert zich in de zonnestralen. In den zomer trekt het zich gedurende den dag in de schaduwrijke gedeelten van het woud terug en kiest dan een verblijfplaats in de nabijheid van kleine rivieren of koele stroomen. Om de kwellung der Muggen te ontgaan, zoekt het dikwijls een toevlucht in een rivier of in een vijver en ligt hier tot aan den neus onder water.

"De wijze waarop dit Hert zich voedt, verschilt al naar den tijd van 't jaar. In den winter eet het de twijgen en bladen van het kreupelhout; in de lente en in den zomer zoekt het, en wel met zeer groote kieskeurigheid, het meest malsche gras uit, en komt dikwijls, door de jonge mais- en andere graanplanten gelokt, op de akkers. Het houdt bijzonder veel van allerlei soorten van bessen, noten en dergelijke vruchten. Bij een zoo rijke keuze van voedsel zou men kunnen verwachten, dat dit Hert voortdurend een goed wildbraad zal opleveren; dit is echter niet het geval, want met uitzondering van een gedeelte van het jaar zijn deze dieren zeer slecht gevleescht. Van Augustus tot November zijn de mannetjes vet. Eigenhandig hebben wij er geschoten, die nagenoeg 80 KG. zwaar waren; men verhaalt, dat enkele een gewicht van meer dan 90 KG. bereiken. De bronst begint, in Carolina althans, in November, dikwijls trouwens iets vroeger.

[515]

"De wijfjes zijn het vetst van November tot Januari, vallen hierna af, en wel des te meer, naarmate de werptijd nadert, om weder toe te nemen, terwijl zij de kalveren zoogen. Deze worden in Carolina in April geboren; de wijfjes, die voor de eerste maal jongen werpen, doen dit echter gewoonlijk eerst in Mei of Juni. Als de kalveren nog slechts eenige dagen oud zijn, slapen zij dikwijls zoo vast, dat zij gevangen kunnen worden, voordat zij de komst van een mensch opmerken. Zij laten zich zeer spoedig temmen, en gaan reeds na verloop van weinige uren vertrouwelijk met hunne vangers om. Een vriend van ons bezat een wijfjeskalf, dat, toen het gevangen werd, bij een geit gebracht en door deze gezoogd werd; wij hebben andere van deze hert-kalvers door koeien zien grootbrengen. In de gevangenschap gedijen zij goed; het is ons echter gebleken, dat zij lastige huisgenooten zijn. Een paar, dat wij verscheidene jaren gehad hebben, had zich aangewend, onze studeerkamer door het open venster te bezoeken, en deed dit ook nog, zonder zich om de glasruiten te bekommeren, als de vensters gesloten waren. Over 't algemeen schenen deze dieren vernielzuchtig te zijn; zij likten en knabbelden aan de omslagen van de boeken en brachten dikwijls een groote verwarring in onze papieren. Geen struik in den tuin, hoe kostbaar ook, was veilig voor hen; zij knaagden zelfs aan onze paardentuigen, en vielen ten slotte ook de jonge Eenden en Hoenderen aan, beten hun den kop en de pooten af, en lieten daarna het verminkte lichaam liggen.

"Dit wild is smakelijker dan eenige diersoort, waarvan wij het vleesch geproefd hebben. Het is fijner dan dat van den Wapiti of van de Europeesche soorten van Hertten; het smakelijkst was het echter in de hierboven genoemde maanden, waarin de dieren vet zijn.

"De Indianen hadden al hun list en hun geduld noodig om dit wild buit te maken, voordat hun jachtveld betreden werd door den blanke, met zijn geweer, zijn Paard en zijne Honden. De wilde bestreed dezen buit aan den Wolf en den Poema, en paste zeer verschillende jachtwijzen toe. De meest gebruikelijke list was het

nabootsen van het geroep van het kalf of van het geschreeuw van den bok. Soms kleeft de wilde zich met het vel van een Hert, wiens gewei hij aan zijn hoofd had vastgebonden en deed trouw den gang en alle overige bewegingen van het dier na; op deze wijze gelukte het hem te midden van een kudde te sluipen, waar hij verscheidene Hertten achtereenvolgens met den boog kon dooden voordat het wild zich uit de voeten maakte. Nadat de vuurwapenen hun bekend geworden zijn, hebben echter de meeste stammen het gebruik van pijl en boog laten varen en het geweer als wapen aangenomen."

De Mazama-herten, die ik onder mijn hoede had, naderden vol vertrouwen de personen die hun bekend waren, en namen niet alleen de hun geboden lekkernijen vriendelijk aan, maar lekten den gever bovendien dankbaar de hand. Ongelukkig is er een bezwaar tegen het houden van deze Hertten in een beperkte ruimte: dikwijls breken zij hunne fijne pooten; gewoonlijk geschiedt dit op zulk een ongelukkige wijze, dat de genezing moeielijk of zelfs onmogelijk is. Zulk een verwonding kan het gevolg zijn van een onhandigen sprong in den stal.

*

Bij de in Zuid-Amerika inheemsche *Spruitherten* (*Blastocerus*), die het Virginiahert en zijne verwanten het meest nabij komen, zijn de rechtopstaande geweien gaffelvormig vertakt; de voorste hoofdtak, die zich steeds zwakker ontwikkelt dan de achterste, is somtijds, de achterste altijd gegaffeld.

De meest bekende soort van dit geslacht—het *Pampas-hert*, de *Goeazoeï* (*Blastocerus campestris*)—is in vergelijking met de andere leden der familie middelmatig groot: zijn lichaamslengte bedraagt 1.1 à 1.3 M., waarbij 10 cM. voor den staart; de schoft is 70, het kruis 75 cM. hoog. Door gestalte en kleur gelijkt het op ons Edelhert; zijn gewei herinnert aan dat van onze Ree, maar is slanker en heeft langere spitsen.

Paraguay, Uruguay en Noord-Argentinië zijn het vaderland van dit overal veelvuldig voorkomend Hert. Volgens RENGGER wordt het hoofdzakelijk op open en droge velden in de weinig bevolkte gewesten gevonden; het vermijdt, zelfs wanneer het hevig vervolgd wordt, de nabuurschap van moerassen en de wouden. Het leeft paarsgewijs en in kleine troepen; de oude bok zondert zich af. Over dag rust dit Hert in 't hooge gras en houdt zich zoo stil, dat men dicht bij het dier langs kan rijden, zonder dat het zich beweegt. Na zonsondergang gaat het voedsel zoeken en zwerft dan den geheelen nacht rond. Het wijfje brengt slechts één jong ter wereld; dit geschiedt in de lente of in den herfst.

Jong gevangen Pampas-herten worden buitengewoon tam. Het dier leert alle bewoners van het huis onderscheiden, volgt hen overal, komt, als zij het roepen, speelt met hen en likt hun de handen en het gelaat; met de Huishonden en Paarden leeft het in goede verstandhouding, zelfs zoo, dat het ze soms met zijn gewei plaagt; het gaat echter voor vreemde personen en vreemde Honden uit den weg. Men kan het met allerlei rauwe en gekookte planten voeden; evenals zijne verwanten houdt het zeer veel van zout. Als het weder gunstig is, vermaakt het zich in de vrije natuur; in de middaguren herkauwt het; als het regent zoekt het onder dak een schuilplaats.

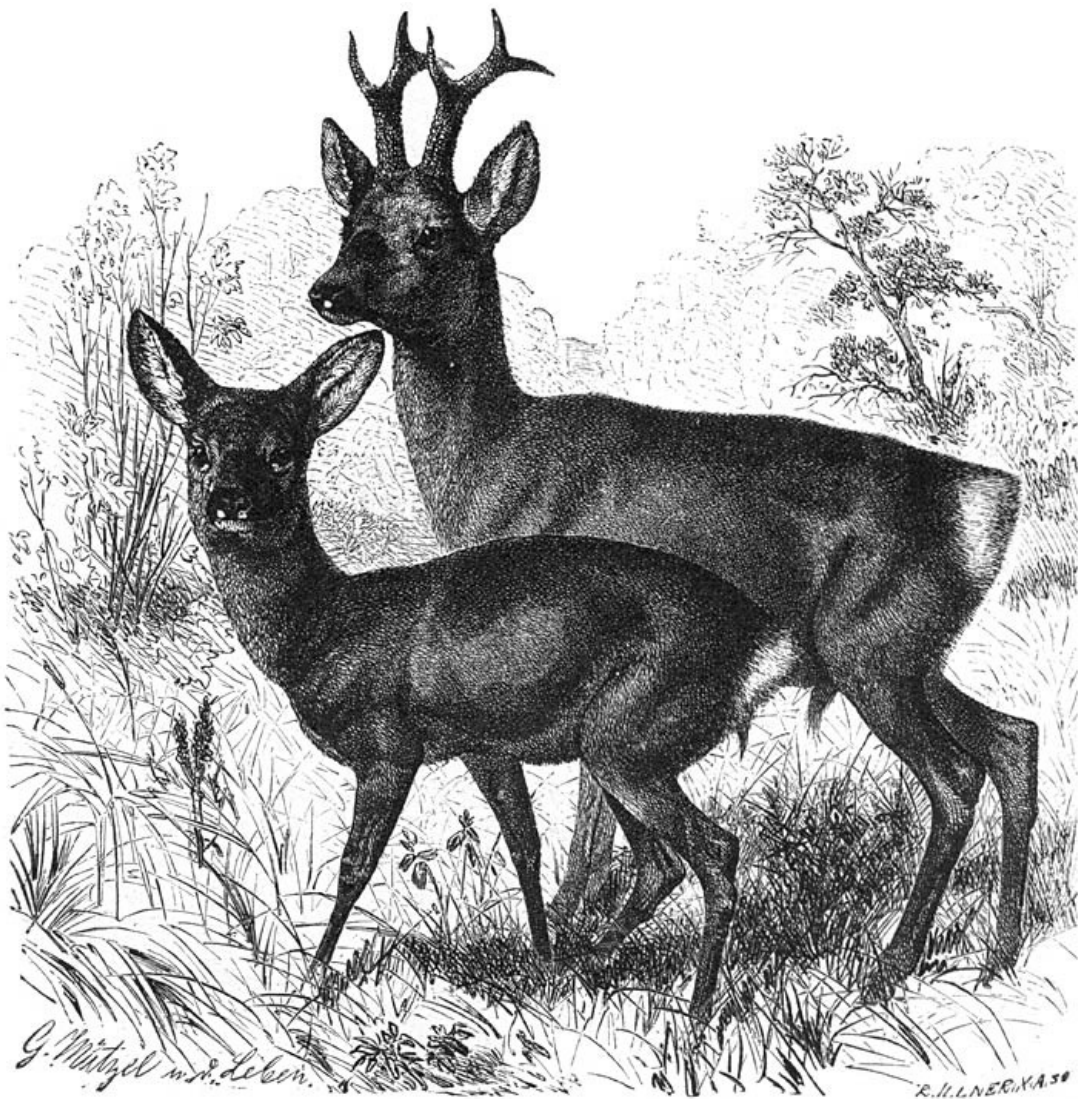
*

De *Ree* vertegenwoordigt een afzonderlijk geslacht (*Capreolus*), dat gekenmerkt is door het rolronde, weinig (en dan gaffelvormig vertakte) gewei, dat een oneffen oppervlakte heeft en geen oogspits bezit.

De *Ree* (*Capreolus capraea*) wordt 1.3 M. lang en in het kruis op zijn meest 75 cM. hoog; het staartstompje is ternauwernood 2 cM. lang. Haar gewicht bedraagt 20 à 25, in zeldzame gevallen zelfs 30 KG.; het wijfje is kleiner. In vergelijking met het Edelhert heeft de Ree een gedrongen lichaamsbouw; haar kop is kort en afgeknot. Haar gewei onderscheidt zich door breede rozenkransen en door betrekkelijk dikke, met ver uitstekende knobbeltjes of parels bezette stangen. Gewoonlijk krijgt de hoofdstang slechts twee spitsen; hiermede is de ontwikkeling van het gewei echter nog niet afgeloopen, "Het bepalen van het aantal spitsen van het gewei, zooals dit door de jagers geschiedt," zegt BLASIUS, "is niet voldoende voor het leeren kennen van de natuurwet, volgens welke de geweevorming plaats vindt. Om deze wet te formuleeren, heeft men niet in de eerste plaats op het aantal spitsen, maar vooral op den algemeenen vorm van het gewei te letten; in verband hiermede is het aantal spitsen van beteekenis.—In den eersten winter krijgt de "smalbok" onverdeelde, slanke spitsen, met een onduidelijken rozenkrans aan den wortel van de stang.—Bij den "gaffelbok" is de stang ongeveer in het midden vertakt. De hoofdstang vormt dan een hoek, en neemt op de vertakkingsplaats een

achterwaartsche richting aan, terwijl de zijspuit naar voren gericht is. Deze knievormige buiging van de hoofdstang is een veel belangrijker feit dan de aanwezigheid van de voorste zijspuit: men moet den bok, wat zijn leeftijd betreft, voor een "gaffelaar" houden, zelfs wanneer de zijspuit ontbreekt, indien slechts de buiging aanwezig is.—Bij den "zes-ender" verdeelt de naar achteren gebogen hoofdstang zich ten tweeden male, en is na de vertakking weder naar voren gericht, terwijl de tweede of hoogste zijspuit naar achteren wijst. De tweede knievormige buiging kenmerkt den zes-ender: men kan den bok volgens zijn leeftijd en gewei als een zes-ender beschouwen, als hij een hoofdstang met twee knievormige buigingen heeft, al zouden de beide zijspruiten ontbreken. Gewoonlijk is de ontwikkeling van het gewei hiermede afgeloopen; daar de reebok bij latere wisselingen van het gewei in den regel hetzelfde aantal spitsen behoudt. Soms komt het echter voor, dat het gewei voortgaat met zich volgens denzelfden regel te ontwikkelen.—Bij den "acht-ender" heeft de spits, die boven de tweede knievormige buiging naar boven of naar achteren gericht is, zich verdeeld en een zijspuit gekregen.—De "tien-ender" vertoont den hoogsten, mij bekenden trap van regelmatige ontwikkeling van het gewei der Ree. Hier zijn de beide bovenste spitsen van den "zes-ender" gaffelvormig vertakt; het gewei bestaat dan uit een naar voren wijzende middelspits, een naar boven gerichte eindgaffel en een naar achteren gekeerde bijgaffel. Geweien van dezen vorm zijn mij slechts uit het Slavonische graafschap Syrmië en uit Kroatië bekend.—Dikwijls merkt men bij de ree-geweien een neiging op, om aan iedere hoofdstang, en wel aan haar binnenzijde, onder de naar voren gerichte middelspits, een in 't oog vallend lange parel te vormen. Deze parel wordt soms wel 25 cM. lang, en kan dan volgens de regels van de jacht als een spits medegeteld worden."

Buitengewoon veelvuldig komen bij het ree-gewei allerlei misvormingen voor. In de verzamelingen ziet men stangen van de zonderlingste gedaante: sommige hebben een geheele reeks van spitsen, andere zijn schopvormig verbreed en langs den rand met spitsen bezet. Men treft reebokken met drie stangen en drie rozestokken, andere met een enkelen rozenkrans en een enkele stang aan; voorts bestaan er zoogenaamde "pruikengeweien" enz. RADDE kreeg er een uit het Sajanische gebergte (op de Chineesch-Siberische grens), dat bij een vijfjes-ree midden op het voorhoofd groeide. Er waren vier lange, uit één voetstuk ontsprongen spitsen, aan op te merken, die in afwijkende richting groeiden. Een ander dergelijk geval wordt mij door BLOCK medegedeeld. Het betreft een Ree met een gewei, dat uit twee, omstreeks 5 cM. lange stangen bestond. Zelfs een oude, ervaren jager werd er door op het denkbeeld gebracht, dat hij een reebok voor zich had. Toch bleek het dier later, toen het geschoten werd, een wijffe te zijn.

Ree (*Capreolus capraea*). 1/12 v. d. ware grootte.

Het dichte haarkleed van de Ree verandert al naar het jaargetijde. De bovendeelen en de buitenzijde van de ledematen zijn in den zomer roestrood, in den winter bruingrijs; de onderdeelen van 't lichaam en de binnenzijde van de ledematen zijn lichter van kleur. In sommige gewesten komen kleurafwijkingen voor, die door verscheidene geslachten heen overerven: men ontmoet er zwarte, witte, gevlekte en zilverkleurige Reeën.

[517]

In de jagerstaal heet de mannelijke Ree in het eerste levensjaar "bokkalf" of "kitsbok," in het tweede jaar "spitsbok" of "smalrug," als het tweede jaar is afgelopen, "gaffelbok", van het derde jaar af echter "bok"; de vrouwelijke Ree draagt achtereenvolgens in de hierboven genoemde levenstijdperken de namen "rekkekalf", of "kitskalf", daarna "smalree", eindelijk "rekke", "hille", of "reegeit".

De Ree is, met uitzondering van de noordelijkste landen, over geheel Europa en het grootste deel van Azië verbreid. In Nederland kwam de Ree vroeger, evenals het Hert, zeer veelvuldig voor; ongemeen talrijk was zij (volgens H. JUNIUS, "Batavia") tusschen 's-Gravenhage en Egmond; thans wordt zij niet anders dan op de Veluwe aangetroffen, evenwel niet uitsluitend op de Hooge Veluwe, maar ook op de Neder-Veluwe en de Veluwe-zoom. Zij bewoont voorts België, Duitschland, Italië, Spanje, Portugal, Frankrijk, Engeland en Schotland, Hongarije, Galacië, Zevenburgen, de Donau-laaglanden, het zuiden van Zweden, Polen, Littauen en de Oostzee-provinciën; zij is zeldzaam in Turkije en Griekenland, ontbreekt in het Noorden en midden van Rusland, maar komt in Ukraine en de Krim weer voor. Zij leeft verder in Kaukasië, Armenië, Klein-Azië, Palestina en Perzië, zoo ook in het midden en het zuiden van Siberië, voorzoover hier wouden zijn, oostwaarts tot aan de landstrecken om de monding van den Amoer, zuidwaarts tot aan de Indisch-Mandsjoersche hooge gebergten; in de kale, niet met bosch begroeide, hooge steppen komt zij echter slechts zelden en in zeer kleinen getale voor.

Over het algemeen kan men zeggen, dat de Ree binnen haar verbreidingsgebied zoowel jonge boomaanplantingen, woudzoomen en kreupelbosschen als grootere wouden tot verblijfplaats kiest, indien de bosschen slechts rijk zijn aan kreupelhout; het is haar onverschillig of het houtgewas in het gebergte of in het vlakke land groeit, uit naaldbomen of uit loofbomen bestaat. Naar het schijnt, vestigt de Ree zich bijzonder graag in bosschen van breedgebladerde bomen,

vooral in moerassige gewesten. In den winter begeeft zij zich van hoogere naar lager gelegen plaatsen, in den zomer volgt zij de omgekeerde richting. Hier te lande houdt zij zich bij voorkeur op in laagstammige bosschen, ook in zulke, die slechts los verbonden zijn met gesloten wouden, niet zelden ook in groote bebouwde vlakten; in den voorzomer vestigt zij zich voor goed op het bouwland en gaat over dag in het hooge graan liggen. Alleen van oorden waar zij zich volkomen veilig gevoelt, is zij een vaste bewoner; ook hier echter onderneemt zij gaarne lange zwerftochten, hetzij om het een of ander voedsel of om andere dieren van haar soort op te zoeken. Meer dan het Hert en veel meer dan het Damhert houdt de Ree er van, in alle opzichten vrij te zijn; zij verlangt daarom afwisseling van woonplaats, van voedsel en zelfs van gezelschap. Zij is niet alleen kieskeurig, maar zelfs echt wispelturig; heden bevalt het haar hier, morgen daar; soms getroost zij zich allerlei storingen, terwijl zij ze in andere gevallen zoo onaangenaam vindt, dat zij daarom niet zelden een streek voorgoed verlaat.

De bewegingen van de Ree zijn behendig en liefdallig. Zij kan verbazend groote, boogvormige sprongen doen en op deze wijze breede slooten, hooge heggen en struiken zonder merkbare inspanning overschrijden; ook zwemt en klimt zij goed. Zij hoort, ruikt en ziet voortreffelijk, is listig en voorzichtig, maar toch tevens zachtmoedig. "Vriendelijkheid en gezelligheid," zegt DIETRICH AUS DEM WINCKELL, "zien haar de oogen uit; toch kan zij alleen getemd worden, wanneer zij sinds haar vroegste jeugd door den mensch kunstmatig is opgevoed; in 't tegenovergestelde geval behoudt zij zelfs bij de meest zorgvuldige behandeling de schuwheid en de vrees voor menschen en dieren, die haar in den wilden toestand eigen zijn. Dit gaat zoo ver, dat zij, wanneer zij verrast wordt, niet alleen door een kort geschreeuw haar schrik laat blijken, maar ook de poging om zich door de vlucht te redden dikwijls opgeven moet, daar zij licht haar tegenwoordigheid van geest verliest, en dan in een kleine ruimte, terwijl de angst aan hare bewegingen alle vastheid ontnemt, niet zelden een slachtoffer wordt van gemeene, volstrekt niet vlugge boeren-honden of wel van Roofdieren. Alleen in perken waar zij zeer weinig beschoten worden of altijd rust hebben, leggen zij haar vrees voor den mensch in zoo ver af, dat zij zich door iemand, die haar op een afstand van 20 of 30 schreden voorbijgaat, niet in 't grazen laten storen."

Van de "vriendelijkheid en gezelligheid", die WINCKELL zoo roemt, bespeurt men bij nadere kennismaking met de Ree meestal maar zeer weinig. Zoolang zij jong is, maakt zij wel is waar een zeer aangename indruk, op meer gevorderden leeftijd echter toont zij zich zeer eigenzinnig, weerspannig en boosaardig. Zelfs de oude reegeit is niet vrij van zulke kuren, hoewel haar lichaamskracht niet groot genoeg is om hare booze bedoelingen duidelijk te doen uitkomen; de reebok echter is een onverdraagzame, kwaadaardige, eigenlievende en heerschzuchtige klant, die zwakkere dieren van zijn slag en niet zelden ook de reegeit afschuwelijk behandelt; onmeedoogend mishandelt hij zijn kroost, zoodra hij meent, dat het hem in den weg zou kunnen staan bij 't streven naar bevrediging zijner begeerten; alle wezens, die hij niet behoeft te vreezen, of uit gewoonte niet meer vreest, bedreigt hij met zijn gewei, dat hoogst gevaarlijke wonden kan veroorzaken.

De Reeën vormen nooit zulke talrijke troepen als de Hertten. Gedurende het grootste gedeelte van het jaar zijn zij vereenigd tot familiën, die meestal uit één bok, één geit en hare jongen bestaat; zeldzamer bevat een troep 2 of 3 geiten; alleen daar waar te weinig bokken zijn, treft men troepen van 12 à 15 individuën aan. In den winter komt het soms voor, dat verscheidene familiën zich bijeenvoegen en gedurende geruimen tijd samenleven. De kalveren blijven tot den volgenden bronsttijd bij de volwassen dieren, maar worden dan door deze verdreven, en vormen dikwijls afzonderlijke troepen. Over dag houdt de Ree verblijf op een rustig en met schuilplaatsen voorzien plekje van het tijdelijk door haar bewoond gebied. Tegen den avond, in veilige oorden ook wel in de late middaguren, begeeft zij zich naar jonge boomaanplantingen, naar weidegronden in en buiten het woud, of naar akkers om er voedsel te zoeken; tegen den morgen keert zij naar het dicht begroeide deel van het bosch of naar het hooge koren terug, slaat met de voorpooten de laag mos of zoden weg, en maakt zich op deze wijze een bed of leger, waar zij kan rusten. Gaarne, maar niet altijd geregeld, volgt zij bepaalde paden. Zij gebruikt nagenoeg hetzelfde voedsel als het Hert: de Ree is evenwel kieskeuriger, en zoekt bij voorkeur de meest malsche planten op. Bladen en jonge uitspruitsels van allerlei breedgebladerde boomen, knoppen van naaldboomen, groene graangewassen en andere kruiden vormen de hoofdbestanddeelen van haar maal. Zeer gaarne lekt zij zout; zuiver water is voor haar een behoefte; als het regent of sterk dauwt, is zij echter tevreden met de droppels, die op de bladen liggen. Hier en daar komt zij soms ook wel in de tuinen, welker lekkere groenten haar behagen; zij springt daartoe koen en behendig over tamelijk hooge afschuttingen.

Opmerkelijk is het, dat men de voortplanting van de Ree eerst in den laatsten tijd behoorlijk heeft leeren kennen. Jaren lang heeft er verschil van meening bestaan over den juiststen tijd, waarin de bronst van de Ree inviel. Er was sprake van een

“waren” en een “valschen” bronst; de eerste zou in Augustus, de laatste in November plaats vinden. Nauwkeurige onderzoekingen hebben echter tot de uitkomst geleid, dat de Reeën alleen in Augustus paren. Evenwel doet zich hierbij het merkwaardig verschijnsel voor, dat de ontwikkeling van het jonge dier eerst na November merkbare vorderingen maakt, en dat de geheele draagtijd 40 weken duurt, hetgeen voor een dier van deze grootte buitengewoon lang mag heeten.

Vier of vijf dagen vóór het werpen zoekt de reegeit in een eenzaam, afgelegen deel van het woud een stil plekje op, en brengt daar hare jongen ter wereld. Jonge wijfjes krijgen maar één enkel kalf, oudere twee, bij uitzondering zelfs drie kalveren. De moeder verbergt haar kroost zorgvuldig voor iederen naderenden vijand, en waarschuwt het bij den geringsten zweem van gevaar, door met een poot op den grond te stampen of door een kort, sjirpend geluid. In hun vroegste jeugd gaan de kalveren onmiddellijk liggen, zoodra zij deze signalen hooren; later nemen zij met hun moeder de vlucht. Gedurende de eerste levensdagen van de kalveren, zoolang deze nog te hulpbehoevend zijn om zich op de genoemde wijze te redden, tracht de reegeit den vijand om den tuin te leiden en hem van het spoor harer jongen af te brengen. Als haar een jong ontroofd wordt, zonder dat zij het verhinderen kan, ijlt zij den roover, ook den mensch, langen tijd na, en geeft aan haar bekommernis lucht door angstig heen en weer te loopen en door geschreeuw. “Meer dan eens,” zegt DIETRICH AUS DEM WINCKELL, “hebben deze bewijzen van moederliefde mij genoopt om het kalf, dat ik reeds medegenomen had, weder in vrijheid te stellen; de moeder beloonde mij hiervoor ruimschoots door de zorg waarmede zij onderzocht, of haar kind al of niet een ongeluk was overkomen. Vroolijk sprong zij om het jong heen, zoodra zij dit onbeschadigd had bevonden, en scheen het met liefkoozingen te overstelpen, terwijl zij het te gelijker tijd de uiers aanbod om het te laten zuigen.” Omstreeks 8 dagen na hun geboorte worden de kalveren door de reegeit medegenomen naar de weideplaats, na 10 à 12 dagen zijn zij sterk genoeg om haar snel te volgen. Nu keert zij met hen naar haar vorige verblijfplaats terug, als 't ware met het doel om den vader zijn kroost te toonen.

Reeds tegen het einde van de vierde maand komt er een verhevenheid op het voorhoofdsbeen van den jongen bok; in de volgende weken ontstaan er kleine, voortdurend hooger wordende knobbels, en in de wintermaanden komen de eerste, 8 à 10 cM. lange “spiesen” te voorschijn. In Maart “veegt” de jonge bok, in de volgende Decembermaand werpt hij de “spiesen” af. Voordat er drie maanden verlopen zijn, is het tweede gewei gevormd. Dit wordt iets vroeger dan in den vorigen herfst afgeworpen en door het derde gewei vervangen.

De jacht op de Ree geschiedt nagenoeg op dezelfde wijze als die op ander groot wild, hoewel men haar tegenwoordig in districten, die niet volgens de jagersregels behandeld worden, meer met hagel dan met kogels schiet. Behalve door den mensch wordt de Ree vervolgd door Lossen, Wolven, Wilde Katten en Vossen; de drie eerstgenoemde roofdiersoorten maken jacht op de oude dieren zoowel als op de jonge; de laatste tracht vooral de kalveren buit te maken; deze worden, naar men zegt, soms ook door de kleine, maar bloedgierige Wezel omgebracht.

Het nut, dat de Ree den mensch aanbrengt, is niet onbelangrijk; de schade die zij aanricht, betrekkelijk gering, hoewel altijd nog grooter dan het nut. Vooral jonge aanplantingen worden soms erg door haar beschadigd; in weinige dagen verijdelt zij den jarenlangen, moeitevollen arbeid van den houtteler. Als wildbraad wordt de Ree hoog geschat: bovendien maakt men gebruik van haar huid, hetzij als leder of als bont, en van haar gewei.

In het wildpark zoowel als in de diergaarde of in een andere beperkte ruimte gedijt de Ree minder goed dan andere Herten, omdat haar vrijheidlievende aard haar van iederen dwang afkeerig maakt. Zij is veeleischend, prikkelbaar en moeielijk te bevredigen, bovendien biedt zij weinig weerstand aan ongunstige omstandigheden; zij plant zich daarom volstrekt niet geregeld voort in den gevangenen staat en bezwijkt niet zelden tengevolge van onbeduidende bezwaren. Jong gevangen Reeën kunnen gemakkelijk getemd worden en zijn dan vriendschappelijk gezind jegens menschen en dieren: zij gedragen zich als echte huisdieren en loonen de aan haar bestede moeite. Op den duur beleeft men echter alleen van de geit en niet van den bok genoeg; wijl deze langzamerhand zijn waren aard laat zien, m. a. w. driest, lastig en onbeschaamd wordt, terwijl de geit in den regel zachtzinnig blijft.

*

Tot besluit moeten wij nog een blik werpen op het geslacht der *Muntjakherten* (*Cervulus*), die zich door geringe grootte, door de korte en onvolkomen geweien, de in 't ooglopend lange hoektanden, de diepere en breede traangroeven en het gemis van den haarlok aan de achtervoeten onderscheiden. De soorten van dit geslacht bewonen van Zuid-China af de zuidelijke en zuidoostelijke gedeelten van het vasteland van Azië, benevens de naastbijgelegen

eilanden.

De Muntjak of Kiedang, de Rippface ("skeletgelaat") der Engelschen (*Cervulus muntjac*), de bekendste soort van zijn geslacht, is een weinig kleiner dan onze Ree; zijn lengte bedraagt 115 à 124 cM. (waarvan 15 à 18 cM. op den staart komen), zijn schouderhoogte 65 à 70 cM. De beharing is kort, glad en dicht; de kleur van de bovendeelen is verzadigd geelbruin of donkerder, tot kastanjebruin; de achterbuik, de binnenzijde van de pooten, het achtervlak en het onderste deel van den staart zijn wit, het voorste deel van den buik en de borst geelachtiger. De stangen rusten op zeer lange rozestokken, zijn schuin naar achteren gericht, bij den oorsprong een weinig naar buiten en voren gebogen en daarna plotseling in de nabijheid van den top haakvormig naar achteren en binnen gekromd. Zeer eigenaardig zijn de rozestokken, die van onderen tamelijk dicht bijeengeplaatst zijn, weldra echter uiteenwijken en zich 8 à 10 cM. hoog verheffen; tot aan den rozenkrans zijn zij bekleed met een dichtbehaarde huid, welke haren langs den bovenrand in bosjes bijeengroeien; de rozenkrans zelf is zeer smal en bestaat uit één enkele kring van groote paarlen. Het wijfje draagt op de plaats van het gewei kuifvormige haarbosjes.

Sumatra, Java, Borneo, Banka en Hainan benevens het Maleische Schiereiland, Birma en Engelsch-Indië vormen het vaderland van den Muntjak. Niet al te hoog gelegen gewesten, waar heuvels met dalen afwisselen, en in nog meerdere mate landstreken, die aan den voet van hooge gebergten grenzen, of in de nabijheid van groote wouden gelegen zijn, bevredigen, naar het schijnt, alle door dit wild aan zijn woonplaats gestelde eischen. Hier treft men den Kiedang afzonderlijk of bij paren aan. Op plaatsen, die bovendien waterrijk en onbewoond of schaars bevolkt zijn, gedijt dit Hert het best; hij kruipt of sluipt met omlaaggehouden kop als een Wezel door dicht begroeide, verwarde wildernissen heen en tusschen neergestorte boomen door; behendig weet hij zelfs door zeer kleine ruimten heen te dringen. Over dag zoowel als 's nachts wordt zijn stem gehoord, die uit een rauw, schel, luidklinkend geschreeuw of geblaf bestaat, en in vele streken aanleiding gegeven heeft tot den naam, waarmede hij daar wordt aangeduid. De Muntjak is een zeer moedig dier, dat zijn klein gewei en zijne hoektanden krachtig en op doeltreffende wijze weet te gebruiken. Vele Honden ondervinden dit; wanneer zij hem aanvallen, krijgen zij soms aan den nek en de borst of aan het onderlijf wonden, die hun het leven kunnen kosten.

[519]

Muntjak (*Cervulus muntjac*). 1/12 v. d. ware grootte.

De gevangenschap verdraagt de Kiedang in zijn vaderland zonder eenig bezwaar en ook in Europa tamelijk goed. Dikwijls treft men hem getemd in het bezit van Europeanen en inboorlingen aan. Over 't algemeen gezellig en gehecht aan zijne verzorgers, is hij toch, evenals de meeste Hertten, zeer prikkelbaar en in dit geval boosaardig.

Naar men zegt, smaakt het wildbraad van dit dier goed, hoewel het mager is. De huid wordt niet gebruikt.

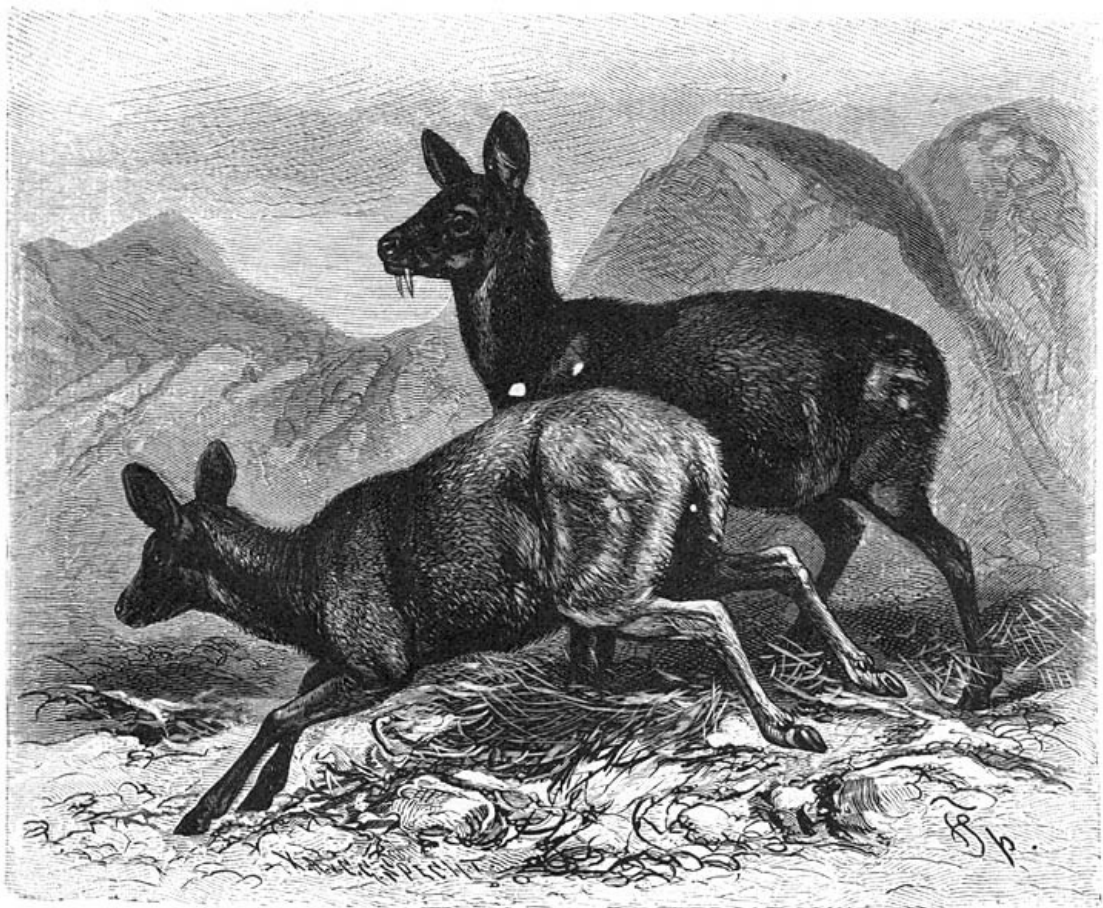
Door sommige dierkundigen worden eenige kleine, zeer sierlijk gebouwde

Herkauwers, die volgens onze meening twee afzonderlijke familiën—de Muscusdieren en de Dwergmuscusdieren—behooren uit te maken, bij de familie der Hertten gevoegd; wij zullen ze op deze laten volgen; zij bevatten onder andere ook de kleinste vertegenwoordigers der geheele orde.

De Muscusdieren (*Moschidae*) hebben geen gewei, geen traangroeven, geen op een borstel gelijkende haarbekleding aan de achtervoeten (zooals bij de meeste Hertten voorkomt) en een zeer onbeduidenden staart. De mannetjes van deze en van de volgende groep onderscheiden zich van alle overige Herkauwers door het bezit van lange, buiten den bek uitstekende, benedenwaarts gerichte hoektanden in de bovenkaak. De hooge gebergten van China en Tibet zijn het vaderland van deze dieren. Daar bewonen zij meestal rotsachtige gewesten, zelden dalen, waarheen zij zich eigenlijk alleen dan begeven, wanneer de strenge winter hen van hunne hoogten verdrijft en voedselgebrek hen dwingt om naar meer begunstigde oorden de wijk te nemen.

De familie omvat slechts één geslacht, dat uit slechts één soort beslaat, n.l. het Muscusdier (*Moschus moschiferus*). Het is een sierlijke Herkauwer van 90 à 100 cM. lichaamslengte en 50 à 55 cM. schouderhoogte, gedrongen gebouwd, van achteren hooger dan van voren, met slanke pooten, korten hals, langwerpigen, aan den snuit stomp afgeronden kop, waaraan middelmatig groote, door lange wimpers overschaduwde oogen met zeer bewegelijke pupil, en eivormige ooren, half zoo lang als de kop, voorkomen. Tamelijk kleine, lange en spits toeloopende hoeven beschutten de teenen; deze kunnen, omdat zij door een huidplooi vereenigd zijn, ver van elkander verwijderd worden; geholpen door de tot op den bodem reikende bijhoeven, maken zij het loopen op sneeuwvelden en gletschers veilig en gemakkelijk. De kleur kan zeer verschillend zijn; sommige exemplaren zijn van boven zeer donker, van onderen echter vuil wit, andere roodbruin, weer andere van boven geelachtig bruin, van onderen wit, nog andere hebben een overlangsche reeks van lichte vlekken op den rug. De hoektanden steken bij het mannetje 5 à 7 cM. ver buiten den bek uit en zijn eerst flauw buitenwaarts, daarna sikkelvormig naar achteren gebogen. Het wijfje heeft eveneens hoektanden, doch deze blijven binnen den mond verborgen.

De muscuszak, waaraan deze dieren hun naam ontleenen, komt alleen bij het mannetje voor; hij ligt aan den achterbuik en vertoont zich bij uitwendig onderzoek als een afgeronde verhevenheid van ongeveer 6 cM. lengte, 3 cM. breedte en 4 à 5 cM. hoogte. Aan beide zijden is hij begroeid met stijf aanliggende haren met uitzondering van een onbehaarde kringvormige plek in het midden. Hier liggen achter elkander twee kleine openingen, die door korte buizen met de holte in den zak verbonden zijn; de voorste is halvemaanvormig, van buiten met grovere, van binnen met fijne, lange, verwarde haren bezet; de achterste is omgeven door een bundel van lange borstels. Kleine klieren binnen in den zak scheiden de muscus af; door de eerstgenoemde buis wordt de zak geledigd, wanneer hij te vol is. Eerst bij het volwassen Muscusdier heeft deze zak zijn volle grootte bereikt en is de muscusafscheiding het sterkst. Gemiddeld kan men aannemen, dat de zak 30 gram van deze kostbare stof bevat; bij sommige dieren heeft men echter meer dan het dubbele van deze hoeveelheid gevonden. Jonge bokken leveren ongeveer het achtste deel er van. In verschen toestand is de muscus week als zalf; gedroogd is zij een korrelige of poedervormige massa, die aanvankelijk een roodbruine kleur heeft, maar mettertijd donkerder en eindelijk koolzwart wordt.

Muscusdier (*Moschus moschiferus*). 1/12 v. d. ware grootte.

Zoomin de Grieken als de Romeinen kenden het Muscusdier, hoewel zij groote liefhebbers waren van welriekende zalven en deze meestal uit Arabië en Indië ontvingen. De Chineezzen daarentegen maken reeds sinds eeuwen van muscus gebruik. De eerste berichten over het Muscusdier zijn door tusschenkomst van de Arabieren tot ons gekomen.

Het verbreidingsgebied van het Muscusdier strekt zich uit van den Amoer tot aan de Kaspische Zee en van 60° N. B. tot China en Achter-Indië. Het veelvuldigst komt het voor in de omstreken van het Baikal-meer en in de gebergten van Mongolië als ook in den Himalaja, waar het, naar men bericht, in den zomer zelden beneden de hoogte van 2500 M. afdaalt; in sommige van deze gewesten is het nog zoo talrijk vertegenwoordigd, dat beroepsjagers in één winter verscheidene honderden exemplaren kunnen doodden. Steile berghellingen en bosschen vormen de eigenlijke woonplaatsen van dit beroemde dier; het leeft er eenzaam of hoogstens bij paren. Zijn levenswijze wordt door KINNLOCH met die van den Haas vergeleken, omdat het zich op dezelfde wijze een leger maakt, waarin het over dag nagenoeg voortdurend blijft. Bij het zoeken van voedsel geeft het de voorkeur aan hellingen, waarop grasrijke weideplaatsen met kleine kreupelboschjes afwisselen; eerst in de schemering of in de morgenuren komt het op weidegronden die vrij zijn van struiken. Zijne bewegingen zijn vlug en vast. Het loopt met de snelheid van een Antilope, springt even behendig als een Steenbok en klimt met de stoutmoedigheid van een Gems. Over sneeuwvelden, waar iedere Hond inzinkt en een mensch zich bijna niet bewegen kan, draaft het Muscusdier nog gemakkelijk heen, bijna zonder een zichtbaar spoor achter te laten. Als het vervolgd wordt, springt het, zonder zich te beschadigen, van een aanzienlijke hoogte naar beneden en loopt het langs wanden, die bijna geen gelegenheid bieden om vasten voet te vatten; in geval van nood zwemt het zonder aarzeling over breede stroomen.

De zintuigen van dit dier zijn voortreffelijk, zijne geestesvermogens echter gering. Het Muscusdier is schuw, maar mist schranderheid en overleg. Als het door een ramp overvallen wordt, ziet het dikwijls in 't geheel geen kans om zich te redden, en rent als zinneloos in 't rond. Op dezelfde wijze gedraagt zich het dier, dat pas gevangen is.

Zes maanden na de paring werpt het wijfje één of twee jongen, die aanvankelijk bont gevlekt zijn. De moeder behoudt ze met trouwe liefde bij zich tot aan den volgenden paartijd, maar drijft ze dan weg. Aan het einde van het derde jaar zijn de jongen volwassen.

De jacht op dit zoo belangrijke en winstgevende wild levert, althans in Sibirië, vele bezwaren op. Wegens zijn buitengewone schuwheid komt het den jager zelden op behoorlijken afstand voor 't geweer. Gewoonlijk plaats men, om den

gewenschten buit te behalen, strikken op de "wissels" van het dier. Dikwijls verhinderen de Veelvraat, de Siberische Wezel en de Raven deze wijze van vangst. De behaarde Roofdieren gaan het spoor van het Muscusdier na, en vreten het op, als het in den strik is vastgeraakt. De Baardgier en de Arend maken bovendien jacht op het jonge, de Panther en de Gepard op het volwassen dier. In den Himalaja wordt dit wild door Engelsche jagers "op den zoek" en gedurende drijfjachten gedood.

Het vleesch van het Muscusdier wordt zelfs door de Europeanen in Indië lekker gevonden; de muscuszak heeft een waarde van 6 à 18 gulden. De meeste muscus komt uit China in Engeland ter markt; men krijgt haar echter slechts zelden zuiver; van oudsher maken de sluwe bewoners van het Hemelsche Rijk zich schuldig aan het vervalschen van dit kostbare artikel. De reizigers uit vroegere eeuwen doen zonderlinge verhalen over de hevigheid van den muscusreuk. TAVERNIER EN CHARDIN berichten, dat de jagers vóór het afsnijden van den muscuszak zich den mond en den neus moesten dichtstoppen, omdat het onvoorzichtig inademen van de uitwaseming aanleiding zou geven tot doodelijke bloedingen. CHARDIN verzekert, dat hij nooit in staat geweest is om zelf de muscushandelaars te bezoeken, maar de inkoop van dit artikel steeds aan zijne handelsvrienden moest overlaten. De reuk is, naar hij verzekert, onverdraaglijk en voor Europeanen, die er niet aan gewoon zijn, zelfs gevaarlijk.

Over de levenswijze van het gevangen dier ontbreken tot dusver uitvoerige berichten. In het jaar 1772 kwam een Muscusdier, nadat het drie jaar lang onderweg was geweest, levend te Parijs aan en bleef hier nog drie jaar in leven. Het stierf aan een haarbal, die ontstaan was uit de haren, die het door zich te lekken in de maag had gekregen en die het spijskanaal in de nabijheid van de portier (waar de maag met den dunnen darm verbonden is) verstopt had. Vóór dien tijd was het altijd zóó gezond en flink geweest, dat het volgens het oordeel van de Fransche dierkundigen, op de hooge gebergten van Europa geacclimatiseerd zou kunnen worden.

De laatste familie van de Herkauwers omvat de D w e r g m u s c u s d i e r e n (*Tragulidae*), waardoor de genoemde onderorde met die van de Niet-herkauwende Evenvingerigen (en meer bepaaldelijk met de familie van de Zwijnen) verbonden is. De hiertoe behoorende dieren bewonen West-Afrika en Zuid-Azië en zijn buitengewoon liefallige schepsels. Men stelle zich een sierlijk, op een Ree gelijkend diertje voor, met tamelijk dikken romp, slanken, goed gevormden kop, fraaie, heldere oogen, pooten, die weinig dikker zijn dan een potlood en in zeer bevallige hoeven eindigen, een klein, aardig staartstompje, een zacht, tegen de huid aanliggend haarkleed van aangename kleur, zoo heeft men een denkbeeld van een Dwergmuscusdier. Van de Muscusdieren verschilt het, doordat de maag slechts uit drie afdeelingen bestaat; de boekmaag is van de lebmaag niet te onderscheiden; ook mist dit dier den muscuszak; de middelvoet is met een onbehaarden, eeltachtigen rand voorzien; het staartje is tamelijk lang behaard. Evenals in de vorige familie onderscheiden de mannetjes zich door het bezit van lange, buiten den bek uitstekende, benedenwaarts gerichte hoektanden in de bovenkaak. Die van de onderkaak blijven, evenals die van beide kaken bij de wijfjes, binnen de mondholte verborgen.

De K a n t s j i l (*Tragulus kanchil* of *Tragulus pygmaeus*) is ongeveer 45 cM. lang, waarvan slechts 4 cM. op den staart komen; de schofthoogte bedraagt 20, de kruishoogte 22 cM. Het tamelijk fijne haar is aan den kop roodachtig vaal, aan de zijden lichter, op de kruin donker, bijna zwart, aan de bovenzijde van het lichaam roodachtig geelbruin, langs den rug sterk met zwart gemengd, naar de zijden lichter, aan de bovenzijde van den hals wit gesprenkeld en aan de onderzijde wit. De volwassen mannetjes hebben in de bovenkaak sterk gekromde hoektanden, die ongeveer 3 cM. buiten het tandvleesch uitsteken. De kleine, fijne hoeven zijn lichtbruinachtig hoornkleurig. De jonge dieren hebben dezelfde kleur als de volwassene.

Java, Singapoer en het Maleische Schiereiland zijn het vaderland van dit bekoorlijke dier; op Sumatra, Borneo en Ceylon wordt het, evenals in Indië, van de zuidspits tot aan den Himalaja op hoogten van hoogstens 600 M., door verwante soorten vervangen. Op Java vindt men het meer in het gebergte dan in de vlakte, aan den benedenrand van de oerwouden, die alle gebergten bedekken, meer bepaaldelijk in het daaraan grenzende kreupelhout, vanwaar het de met gras begroeide hellingen binnen weinige minuten bereiken kan. Nooit treft men het in troepen aan: het leeft eenzaam en hoogstens gedurende den bronstijd bij paren. Over dag rust en herkauwt het, verborgen tusschen dicht struikgewas; met het aanbreken van de schemering gaat het fourageeren en gebruikt dan allerlei bladen, kruiden en bessen als voedsel. Water is voor zijn welzijn onontbeerlijk.

Alle bewegingen van dit vlugge en lenige dier geschieden op, een buitengewoon sierlijke en lichte wijze. Het kan betrekkelijk groote sprongen doen en weet behendig alle moeilijkheden, die het op zijn weg ontmoet, te overwinnen. Daar de fijne ledematen echter weldra den dienst weigeren, zou het allicht een buit worden van zijne vijanden, als het hun niet door een eigenaardige list wist te ontkomen. Gewoonlijk tracht het zich bij dreigend gevaar in het struikgewas te verbergen; zoodra het echter gevoelt, dat het niet verder kan komen, gaat het rustig op den grond liggen en houdt zich dood, evenals de Opossum in dergelijke omstandigheden doet. De vijand nadert en meent met een greep zijn doel te zullen bereiken, maar op eens, nog voordat hij bij het diertje is gekomen maakt dit één of twee sprongen en rent bliksemsnel weg.

In den laatsten tijd worden exemplaren van deze of andere soorten van Dwergmuscusdieren dikwijls naar Europa overgebracht, en hier gedurende geruimen tijd in 't leven gehouden. De eigenaars van rondreizende menagerieën zijn reeds overal geweest met den eenen of anderen vertegenwoordiger van deze diergroep, en hebben hem aan 't publiek vertoond. Het dier trekt de aandacht door zijn lief en aardig voorkomen; het is zeer zindelijk; het poetst en likt zich aanhoudend. De groote, fraaie oogen zouden doen vermoeden, dat het ook door de ontwikkeling zijner geestvermogens zeer hoog staat, wat echter niet het geval is; het geeft op geenerlei wijze blijken van een groot verstand, maar is veeleer rustig, stil en vervelend. Het kent geen ander gebruik van den dag dan eten, herkauwen en slapen. Zelden hoort men zijn fijn, zacht stemmetje: een geluid, dat met een zwak geblaas vergeleken kan worden.

De Javanen maken, naar men zegt, ijverig jacht op dit dier en houden veel van zijn zacht en zoetachtig vleesch. Ook worden de fijne pootjes op sommige plaatsen met een gouden of zilveren beslag voorzien en daarna bij 't stoppen van tabakspijpen gebruikt.

De tweede onderorde van de Evenvingerigen omvat de Niet-herkauwers, die over twee familiën worden verdeeld: de Zwijnen en de Nijlpaarden.

[522]

Bij de Borsteldieren of Zwijnen (*Suidae*) eindigt de zijdelings samengedrukte romp in een dunnen, langen en gekrulden staart; de nagenoeg kegelvormige, van voren afgeknotte kop loopt uit in een langwerpigen snuit, die van voren verbreed is tot een wroetschijf, waarin de neusgaten geplaatst zijn; de ooren zijn middelmatig groot en staan gewoonlijk recht op; de oogspalten hebben een scheeve richting en laten betrekkelijk kleine oogen zien; de pooten zijn slank en dun, de teenen bij paren gegroepeerd; de 2 middelste, die het lichaam dragen, zijn aanmerklijk grooter dan de 2 buitenste. De huid is bedekt met een meer of minder dicht borstelkleed. De talrijke op 2 reeksen geplaatste melktepels van 't wijfje komen aan den buik voor. Het geraamte is licht gebouwd en sierlijk van vorm. Bij alle Zwijnen zijn in de boven- zoowel als in de onderkaak alle drie soorten van tanden aanwezig. Het aantal snijtanden wisselt af van 1 tot 2 in elke bovenkaakshelft, en van 2 tot 3 in elke onderkaakshelft; niet zelden vallen deze tanden echter op lateren leeftijd uit. De hoektanden, die altijd voorhanden zijn, hebben een zeer eigenaardige gedaante: driekantig, sterk gekromd en bovenwaarts gebogen. De kiezen, welker aantal verschilt, zijn deels zijdelings samengedrukt, deels breed en met vele knobbels bezet. Van de spieren verdienen vermelding die, welke de lippen bewegen; vooral de spieren van de bovenlip zijn zeerforsch ontwikkeld, en verleen den snuit voor 't wroeten de noodige kracht. Bij overvloedige voeding vormt zich onder de huid een speklaag, die een dikte van verscheidene centimeters kan bereiken.

Met uitzondering van Australië, waar alleen tamme Varkens voorkomen, bewonen de Borsteldieren bijna alle landen van de overige werelddeelen. In groote, moerassige wouden van bergachtige of vlakke gewesten, in vochtige wildernissen of andere ruig begroeide plaatsen, op met lang gras bedekte, drassige vlakten en op akkers houden zij verblijf. Alle zijn zeer gesteld op de nabijheid van water; zij zoeken moerassen, poelen en de oevers van rivieren en meren op; hier maken zij door in de modder te wroeten een leger, waarin zij gedurende hun rusttijd dikwijls half in 't water liggen; enkele soorten vinden ook wel een schuilplaats in groote gaten onder boomwortels. Voor 't meerendeel zijn deze dieren gezellig van aard; de door hen gevormde troepen zijn echter zelden zeer talrijk. Zij hebben een nachtelijke levenswijze, want ook op plaatsen, waar zij geen gevaar behoeven te vreezen, beginnen zij hunne werkzaamheden eerst, als de schemering aanvangt. Zij zijn volstrekt niet zoo plomp en onbeholpen, als zij er uitzien; integendeel, hunne bewegingen zijn betrekkelijk vlug. Hun gang is tamelijk snel, zij draven flink, hun galop bestaat uit een opeenvolging van eigenaardige sprongen, die alle gepaard gaan met een veel beteekenend geknor. Alle zwemmen voortreffelijk; zij trekken zelfs zeearmen over, om van het eene eiland op het andere te komen. Ook

de zintuigen van de Zwijnen, vooral de reuk en het gehoor, zijn goed ontwikkeld; zij speuren en hooren uitmuntend. Naar het schijnt, ziet het kleine en flauwe oog niet bijzonder scherp, en zijn ook de smaak en het gevoel weinig ontwikkeld. Hoewel zij ieder gevaar in den regel voorzichtig en schuw ontvlieden, zullen zij toch, in 't nauw gebracht, zich dapper te weer stellen en dikwijls zelfs zonder eenige aarzeling hunne tegenstanders aanvallen. Zij trachten deze dan omver te loopen en met hunne scherpe hoektanden of "houwers" te wonden; zij weten deze vreeselijke wapens werkelijk met zoo veel behendigheid en met zoo groote kracht te gebruiken, dat zij zeer gevaarlijk kunnen worden. De mannetjes (beren) verdedigen hunne wijfjes (zeugen) en deze hare jongen (biggen) met veel zelfopoffering. De zwijnen zijn onleerzaam en koppig en, naar het schijnt, voor geen hooger grad van ontwikkeling vatbaar; over 't geheel genomen kan men hunne eigenschappen niet bepaald innemend noemen. Hun stem is een merkwaardig geknor, dat veel welbehagen en tevredenheid verraadt, en dus van een blijmoedige levensopvatting getuigt. Van oude "beren" hoort men ook wel een zwaar gebrom.

De Zwijnen zijn alleseters in de ruimste beteekenis van het woord. Alle eetbare voorwerpen, die zij vinden, zijn van hun gading. Weinige soorten voeden zich uitsluitend met plantaardige stoffen: wortels, kruiden, veld- en boomvruchten, bollen, paddestoelen enz.; de overige verslinden bovendien ook nog Insecten en hunne larven, Slakken, Wormen, Kikvorschen, Muizen, ja zelfs Visschen, en bijzonder gaarne kregen. Hun vraatzucht is zoo algemeen bekend, dat het niet noodig is hierover uit te wijden; deze eigenschap beheerscht eigenlijk alle overige, met uitzondering alleen van de voorbeeldelooze onzindelijkheid, die hun de verachting van den mensch op den hals heeft gehaald.

Slechts bij zeer weinige soorten werpt de zeug een gering aantal jongen (of slechts één); de overige brengen vele jongen ter wereld, soms wel 24: dus meer dan eenig ander Zoogdier. De biggen zijn alleraardigste, vroolijke, vlugge schepsels, waarin iedereen behagen zou scheppen, indien zij niet van den eersten levensdag af de onzindelijkheid van hunne ouders lieten blijken. Zij groeien merkwaardig snel en zijn reeds op éénjarigen leeftijd voor de voortplanting geschikt; in alle landen waar het leven hen vroolijk tegenlacht, krioelt het dan ook van deze dieren; zelfs daar, waar men ze volstrekt niet ontziet, kunnen zij hoogst moeielijk uitgeroeid worden.

Door hun buitengewoon sterk voortplantingsvermogen en hun onverschilligheid voor gewijzigde omstandigheden zijn zij uitnemend geschikt voor huisdieren. Weinige dieren laten zich zoo gemakkelijk temmen, weinige verwilderen echter ook weer zoo licht als zij. Een jong Wild Zwijn geraakt meestal spoedig aan de gevangenschap, aan het leven in den smerigsten stal, gewoon; een als huisdier geboren Zwijn wordt reeds, nadat hij weinige jaren in vrijheid heeft doorgebracht, een wild en boosaardig dier, dat ternauwernood nog van zijne wilde voorouders verschilt, en in den regel reeds bij den eersten worp jongen voortbrengt, die volkomen op de echte Wilde Zwijnen gelijken.

Alle Wilde Zwijnen voegen den landbouwer zooveel schade toe, dat zij niet geduld kunnen worden in gewesten waar de bodem bebouwd wordt. Overal waar de mensch zich voor goed gevestigd heeft, worden zij daarom zoo ijverig mogelijk vervolgd. De jacht op deze dieren wordt als een der edelste jachtbedrijven aangemerkt, en heeft werkelijk zeer veel aantrekkelijks, daar zij wezens betreft, die hun leven soms zeer duur weten te verkoopen.

Alleen in de noordelijkste gewesten trouwens is de mensch de ergste vijand van de in 't wild levende Zwijnen. De soorten, die in de keerkingslanden wonen, worden aanhoudend vervolgd door de groote leden van de familie der Katten en Honden, die soms een groote slachting onder de zwijnenkudden aanrichten. Vossen, kleine Katten en Roofvogels durven alleen biggen aanvallen; zij doen dit steeds met groote voorzichtigheid, daar de zeug haar kroost krachtdadig weet te verdedigen.

[523]

Alle soorten van Zwijnen gelijken op elkander, wat lichaamsbouw en aard betreft. Het geringe verschil, dat tusschen hen bestaat, berust op de meerdere of mindere slankheid van het lichaam, het aantal teenen en tanden en de ontwikkeling der slag tanden. 44 tanden, 4 teenen aan iederen voet en meestal 10 (minstens 8) tepels aan den buik van 't wijfje, eivormige, behaarde ooren en een middelmatig langen, aan de spits ruig behaarden staart kenmerken de *Zwijnen* in de meest beperkte beteekenis van het woord (*Sus*), waarvan het Europeesche *Wilde Zwijn* (de *Ever*, *sus scrofa*) een waardige vertegenwoordiger is. Dit sterk, fors en weerbaar dier bereikt een totale lengte van ruim 2 M. (1.8 M. zonder den 25 cM. langen staart), een schouderhoogte van 95 cM. en een gewicht van 150 à 200 KG.; de grootte en het gewicht verschillen evenwel aanmerkelijk naar de verblijfplaats, het jaargetijde en het voedsel. De Wilde Zwijnen, die in moerassige streken leven, zijn altijd grooter dan die, welke in droge wouden voorkomen; die,

welke op de eilanden van de Middellandsche Zee thuis behooren, staan altijd achter bij die van het vasteland. Door zijn gestalte gelijkt het Wilde Zwijn op zijn getemde afstammeling; zijn romp is echter korter en meer gedrongen; de pooten zijn steviger, de kop iets langer en slanker, de ooren staan meer overeind en zijn een weinig langer en spitser; bovendien worden de slagstanden grooter en scherper bij het Wilde dan bij het Tamme Zwijn. De kleur is verschillend, over 't algemeen rechtvaardigt zij echter den jagersterm "Zwartwild"; want grijze, roestkleurige, witte en gevlekte Wilde Zwijnen zijn zeldzaam. De jongen hebben op grijs roodachtigen grond geelachtige strepen, die tamelijk recht van voren naar achteren loopen, maar reeds in de eerste levensmaanden verdwijnen. Het haarkleed bestaat uit stijve, lange en spitse, aan den top dikwijls gespleten borstels; daartusschen staan korte, fijne wolharen, die, in verband met het jaargetijde, meer of minder overvloedig zijn. Aan den onderhals en den achterbuik zijn de borstels naar voren, aan de overige lichaamsdeelen naar achteren gericht; op den rug vormen zij een soort van kam of manen. Zwart of roetkleurig bruin is hun gewone kleur, de spitsen zijn echter geelachtig, grijs en roodachtig, hierdoor wordt de algemeene tint iets lichter. De ooren zijn zwartbruin, de snuit en de onderste helft van de pooten en klauwen zwart; aan het voorste gedeelte van het aangezicht is het borstelkleed gewoonlijk gesprekeld. De roestkleurige en witgevekte of half-zwarte en half-witte Zwijnen, die op sommige plaatsen voorkomen, houdt men voor afstammelingen van verwilderde Huiszwijnen, die indertijd losgelaten zijn om deze soort van wild te vermeerderen.

Vroeger was het Wilde Zwijn over geheel Europa verbreid; in het midden en in het zuiden van dit werelddeel kwam het overal veelvuldig voor. In Nederland trof men het vooral aan in de bosschen van het oostelijke gedeelte (o. a. in 't Groesbeeksche en 't Soerensche bosch); in sommige was het zelfs tot in het begin dezer eeuw vrij talrijk; sedert ruim 50 jaar is het van hier verdwenen; het exemplaar dat in November 1861 te Wehl, nabij 's Heerenberg, in de heerlijkheid van den graaf VAN GOLST geschoten werd, kan men als een overlooper uit de naburige Pruisische Rijnprovincie aanmerken. Ook in verscheidene andere Europeesche landen en gewesten is het tot vreugde van allen, die in land- en boschbouw belangstellen, en tot verdriet van alle jagers geheel uitgeroeid, of leeft het nog maar alleen in wildparken. Zijn verbreidingsgebied reikt niet verder dan tot 55° N.B. In Duitschland komt het in een staat van volslagen wildheid steeds nog talrijker voor, dan den boer lief is. Zoo vindt men het in den Elzas en in de Rijnlanden, in Hessen, Nassau, Hannover, Pommeren, Oost- en West-Pruisen, ook hier en daar in Brandenburg en Opper Silezië, Anhalt, Saksen en Thuringen; het is dus eigenlijk alleen in de vlakten, die arm aan bosschen zijn en in eenige kleine Duitse Middelgebergten geheel verdelgd. Veelvuldiger nog dan in Duitschland treft men het aan in enkele wouden van de Fransche en Belgische gebergten, alsook in Polen, Galicië, Hongarije, de lage landen van het Donau-gebied, Zuid-Rusland, het Balkan-Schiereiland, Spanje en Portugal. In Azië wordt het gevonden van den Kaukasus tot den Amoer en van 55° N.B. tot aan de noordelijke helling van den Himalaja; in Afrika bewoont het alle voor zijn levenswijze geschikte oorden van den geheelen noordelijken rand van dit werelddeel. Eerst aan de overzijde van de hier aangeduide verbreidingsgrenzen wordt het door andere soorten vervangen. Deze zijn gedeeltelijk nog niet voldoende onderzocht en kunnen dus nog niet met zekerheid als goed omschreven soorten aangenomen worden. Op het vasteland van Indië heeft men het *Manenzwijn* (*Sus cristatus*), op de Andamanen het *Andamanische Zwijn* (*Sus andamanensis*), op Borneo het *Baardzwijn* (*Sus barbatus*), het *Gestreepte Zwijn* (*Sus vittatus*) en het *Wrattenzwijn* (*Sus verrucosus*); het *Baardzwijn* komt ook op Java en Ceram voor; op Celebes leeft het *Celebes-zwijn* (*Sus celebensis*), op Timor het *Timor-zwijn* (*Sus timorensis*), op Nieuw-Guinea het *Papoea-Zwijn* (*Sus papuensis*) en het *Zwarte Zwijn* (*Sus niger*), in Japan en op Formosa het *Witbaardzwijn* (*Sus leucomystax*), in het binnenland van Noordoost-Afrika eindelijk het *Sennaar-zwijn* (*Sus sennarensis*). De sterke Indische Ever schuwt den strijd met den Tijger in 't geheel niet en komt niet zelden als overwinnaar van de kampplaats; trouwens alleen een zeer onervaren Tijger durft een strijd met zulk een oud gediende aan te binden.

Vochtige en moerassige gewesten verschaffen op vele plaatsen aan Wilde Zwijnen een verblijfplaats, om 't even of hier uitgestrekte bosschen groeien, of dat de streek niet anders dan moerasplanten aanbiedt; een groote voorliefde toonen zij echter voor uitgestrekte, jonge en dichte naaldhoutbosschen. In vele streken van Egypte houden de Wilde Zwijnen jaar in jaar uit in de suikerrietplantages verblijf, zonder deze ooit te verlaten; zij vreten de riethalmen op, baden zich in het water, dat over de velden wordt geleid en gevoelen zich hier zoo goed thuis, dat geen pogingen om hen te verdrijven baten. Ook in Azië verlaten zij op sommige plaatsen de wouden om althans tijdelijk zich te vestigen in het hooge gras aan de oevers van stroomend en stilstaand water. Om uit te rusten wroet het Zwijn een uitholling in den grond, die juist groot genoeg is om zijn lichaam te bevatten; in dit leger dat, als hiertoe een goede gelegenheid bestaat, bekleed wordt met mos, droog gras en bladen, vleit het zich op zijn gemak neder. De tot een troep vereenigde Zwijnen maken op dergelijke plaatsen een gemeenschappelijk leger, waarin alle leden van

De Wilde Zwijnen zijn zeer gezellige dieren, die gewoonlijk zich tot troepen vereenigen: de zeugen leven in gezelschap van de biggen van beneden het jaar, van de 1 à 1½ jaar oude, voor de voortplanting geschikte "overloopers" en van de jonge mannetjes, die minder dan 4 jaar oud zijn; oudere mannetjes vormen niet zelden een afzonderlijken troep van "grove" zwijnen; de "beren" die een leeftijd van minstens zeven jaar hebben, leven eenzaam en voegen zich eerst in den paartijd bij den troep. Over dag liggen zij stil en lui in hun leger, tegen den avond staan zij op om voedsel te zoeken. Hiertoe begeven zij zich naar het bosch of naar een weiland, waar zij met den snuit in den grond wroeten. Soms echter is hun eerste werk het opzoeken van een plas, waarin zij zich een halfuurtje rondwentelen. Zulk een opfrissing hebben zij, naar het schijnt, volstrekt noodig, dikwijls getroosten zij zich een wandeling van eenige mijlen om een bad te kunnen nemen. Zij wachten tot alles rustig is, voordat zij zich naar het bouwland begeven; van de akkers, waarin zij eens doorgedrongen zijn, laten zij zich zoo licht niet verdrijven. Als het graan begint vrucht te zetten, is het zeer moeielijk ze er van af te houden en vernieling van den oogst te voorkomen. Zij vreten veel minder dan zij verwoesten, vooral hierdoor worden zij zoo buitengewoon schadelijk. In het woud en op de weide zoekt het "Zwarte Wild" Wormen, truffels, larven van Insecten en andere lagere dieren, in den herfst en in den winter echter afgevalen eikels, beukels, hazelnoten, kastanjes in het bosch, aardappels, rapen, graan en allerlei peulvruchten op den akker. Het Wild Zwijn vreet trouwens behalve allerlei plantaardige ook verscheidene dierlijke stoffen, o.a. gestorven vee, het op de jacht gedoode wild en zelfs lijken van zijne soortgenooten. In sommige omstandigheden gedraagt het zich als een Roofdier; het valt wildkalveren aan; ook vervolgt en doodt het Reeën, Damherten en Edelherten, die aangeschoten of door onvoldoende voeding verzwakt zijn; ingeval van nood vreet het zijn eigen jongen op. Door voedselgebrek wordt het, vooral in strenge winters, gedwongen tijdelijk een andere standplaats op te zoeken; soms moet het hiervoor tamelijk groote reizen doen.

Door zijne eigenschappen gelijkt het Huiszwijn in vele opzichten nog op zijn voorvader; men kan derhalve licht uit het eene dier afleiden, hoe het andere is. Het spreekt van zelf, dat het Wilde Zwijn een veel volkomener en moediger wezen is dan ons door de slavernij bedorven staldier. Alle bewegingen van het Wilde Zwijn zijn, hoewel eenigszins plomp en onbehouwen, toch snel en onstuimig. Het loopt tamelijk vlug en bij voorkeur rechtuit; vooral de beer houdt er niet van plotselinge wendingen te maken. Op verbazingwekkende wijze breken de Wilde Zwijnen door wildernissen heen, die voor andere dieren volkomen ondoordringbaar zijn. Zij zwemmen uitmuntend, soms zelfs over zeer breede watervlakten, en door de zee van het eene eiland naar het andere; men heeft opgemerkt, dat Zwijnen een afstand van 6 à 7 KM. met gemak doorzwemmen.

Alle Wilde Zwijnen zijn voorzichtig en bedachtzaam, maar eigenlijk niet schuw, omdat zij op hun eigen kracht en hunne wapens kunnen vertrouwen. Over 't algemeen zien zij bijzonder slecht, maar hooren en ruiken zeer scherp. Hun reukzin behoeft niet onder te doen voor dien van het Edelhert: op een afstand van 500 à 600 schreden kunnen zij van een mensch de lucht krijgen; hun waakzaamheid neemt toe, zoodra zij een versch spoor van een mensch ontmoeten. Hun inborst is een zonderling mengelmoes van welgevallige rust, argelooze goedaardigheid, uitgelatenheid en ongewone prikkelbaarheid. Zelfs het krachtigste Zwijn zal, als het niet vertoord is, den mensch geen kwaad doen; alleen jegens den Hond is het altijd vijandig gezind; steeds tracht het hem te wonden. Een Wild Zwijn, vooral een oude beer, verdraagt echter geen belediging; het duldt zelfs geen plagerij. Om een mensch, die bedaard zijn weg vervolgt, bekommert het Wild Zwijn zich niet; het gaat zelfs voor hem uit den weg; wanneer het dier echter geplaagd wordt, gebeurt het niet zelden, dat het een man, al is deze gewapend, onmiddellijk aanvalt. DIETRICH AUS DEM WINCKELL verhaalt, dat hij eens als onervaren jongeling een Zwijn, dat overigens geen spoor van boosaardigheid toonde, in 't voorbijrijden met de zweep een slag gaf, maar daarna zoo hard mogelijk moest rijden, om aan het woedende dier te ontkomen. "Voor gewonde Wilde Zwijnen," zegt hij, "heeft zelfs de jager reden om op zijn hoede te zijn. Ongeloofelijk snel komt het Zwijn aanrennen, wanneer het een mensch of een dier gaat aanvallen. Met zijne slag tanden brengt het krachtige, gevaarlijke slagen toe; zelden echter houdt het zich onderweg op en nog zeldzamer keert het weer terug. Het is zaak in zulke gevallen de tegenwoordigheid van geest niet te verliezen, maar het Zwijn tot op korten afstand te laten naderen, en nu schielijk achter een boom, of, indien dit niet mogelijk is, eenvoudig ter zijde te springen; het woedende dier, dat niet behendig van richting kan veranderen, zal dan voorbijrennen. Hem, die voor deze middelen tot redding geen tijd of gelegenheid heeft, zij het geraden op den grond te gaan liggen, want de vechtende beer kan niet anders dan naar boven, nooit echter naar onderen slaan." De zeug wordt niet zoo licht toornig als de beer, maar is ongeveer even moedig. Hoewel zij met hare

slagtanden geen gevaarlijke wonden kan slaan, is zij vooral niet minder te vreezen dan de beer, daar zij bij het dier, dat haar woedend heeft gemaakt, staan blijft, het met de hoeven vertrapt en het groote stukken vleesch uit het lichaam bijt. Ook jongere Zwijnen en zelfs biggen vallen den mensch aan; de jongen worden met onwankelbaren moed door de oudere dieren verdedigd. De zeugen, welker biggen nog klein zijn, geven de vervolging van den roover van een harer kinderen niet spoedig op.

Als men de slagtanden van een goed ontwikkeld Zwijn beschouwt, begrijpt men, dat deze wapens een vreeselijke werking kunnen uitoefenen. Zoowel die van de onderkaak als die van de bovenkaak zijn wit en glanzig, buitengewoon scherp en puntig; worden mettertijd door voortdurende schuring tegen elkander steeds scherper en spitsner. Hoe ouder het Zwijn wordt, des te sterker krommen zich alle slagtanden, in verband met hunne steeds toenemende lengte en dikte; de slagen die het dier er mede kan toebrengen, zijn in de hoogste mate gevaarlijk en kunnen doodelijke gevolgen hebben.—De stem van het Wilde Zwijn komt in alle opzichten met die van ons tamme Zwijn overeen.

Tegen het einde van November begint de paartijd van de Wilde Zwijnen; deze duurt ongeveer 4 of 5, misschien wel 6 weken; 18 à 20 weken na de paring werpt of "bigt" de zeug; als zij jong is, bedraagt het aantal biggen 4 à 6, bij oudere dieren 11 of 12. Vooraf heeft zij zich in een eenzaam, dicht begroeid deel van het woud een met mos, dennenaalden of bladen bekleed leger gereedgemaakt; het kroost, waarvoor zij zooveel liefde gevoelt, houdt zij gedurende de eerste 14 dagen zorgvuldig in het leger verborgen; zij verlaat het slechts zelden en voor korten tijd om voedsel te zoeken.

[525]

Een troep van deze jonge, fraai geteekende diertjes, levert een alleraardigst schouwspel op: in hun prille jeugd zijn de biggen allerliefste, bijzonder potsierlijke schepsels. Hun kleed staat hun voortreffelijk; de vroolijkheid en moedwilligheid van de jonge Zwijnen vormen een volledige tegenstelling met de traagheid en onhandelbaarheid van hunne ouders. Vol ernst gaat de zeug voor hare biggen uit; deze loopen schreeuwend en knorrend door elkander heen, gaan onophoudelijk van elkaar af en komen weer terug, blijven een tijdlang ergens staan, om in den grond te wroeten of om een plompe grap uit te halen; daarna verdringen zij elkander weer om bij de moeder te komen, die zij omringen en tot stilstaan dwingen, als zij verlangen te zuigen, waarna zij vroolijk hun weg vervolgen; zoo gaat het gedurende den geheelen nacht; zelfs over dag kan dit onrustige gezelschap zich in het leger niet stil houden: de biggen krioelen onophoudelijk dooreen.—De leeftijd dien het Wilde Zwijn bereiken kan, wordt 20 à 30 jaar geschat. Een tam Zwijn zou nooit zoo oud worden, zelfs indien het door den mensch gespaard werd; het gemis van de vrijheid en van het voor hem dienstige voedsel verkorten zijn leven. De Wilde Zwijnen zijn waarschijnlijk slechts aan weinige ziekten onderhevig, maar hebben vele vijanden, waarvan de Wolf en de Los in Midden-Europa de voornaamste zijn; ook de sluwe Vos zal zich soms aan een bigje vergrijpen; in zuidelijker gewesten maken de groote Katten, vooral de Tijger, met ijver jacht op dit vette wild. De grootste vijand van dit dier is echter altijd en overal de mensch. De wilde zwijnenjacht werd van oudsher als een ridderlijk vermaak beschouwd en hoog geacht; tegenwoordig is zij bij onze naburen trouwens veeleer een spel dan een strijd tusschen de jagers en hun wild. In den ouden tijd was het anders gesteld, vooral toen nog de kruisboog en de speer of het "vangijzer" de gebruikelijke jachtwapens waren.

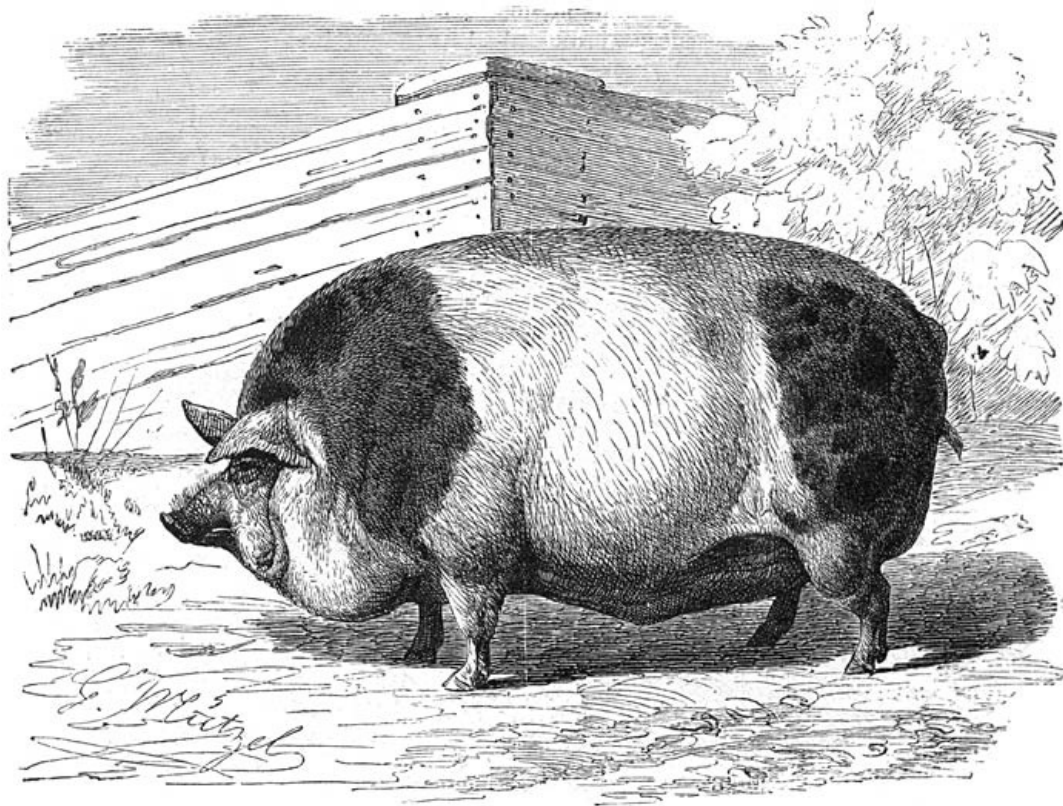
Tegen de Honden verdedigt het Wilde Zwijn zich met volhardenden moed. In vroegeren tijd gebruikte men op de wildezwijnenjacht behalve Hitshonden ook nog zoogenaamde "Zwijnevinders", moedige, sterke en vlugge dieren, die in half wilden toestand gehouden werden en alleen voor de jacht op "Zwartwild" dienden. De "Zwijnevinders" moesten het wild zoeken, de Hitshonden hielden het vast. Eer deze in de gelegenheid waren het aan te pakken en in bedwang te houden door het bij de ooren te grijpen, werd menigen Hond door zijn vijand den buik opengereten of een andere wonde toegebracht. Zoo werd de Ever vastgehouden, totdat de jager naderkwam om het "af te vangen" (met het jachtmes of met den "spriet" te dooden).

Het vleesch van het Wilde Zwijn wordt terecht zeer geschat, omdat het behalve den smaak van het varkensvleesch een echten wildsmaak heeft. De huid wordt eveneens gebruikt en de borstels zijn zeer gezocht. Maar hoe groot het nut van deze dieren ook moge zijn, tegen de schade, die zij aanrichten, weegt het bij lange na niet op.

Niet alleen het Europeesche Wilde Zwijn, maar ook verscheidene van zijne verwanten uit Voor- en Achter-Indië en andere Aziatische landen zijn naar het schijnt, reeds sedert overouden tijd huisdieren geworden. Volgens JULIEN fokte men reeds omstreeks 4900 jaar vóór den aanvang onzer tijdrekening Tamme Zwijnen in het Hemelsche Rijk; volgens RÜTIMEIJER'S onderzoekingen waren in den tijd toen de

paalwoningen in Zwitserland bewoond werden, hier reeds twee verschillende rassen van het nuttige huisdier.

“Door de oude Egyptenaars,” schrijft Dümichen, “werd het Zwijn als huisdier gehouden. De opschriften op de gedenkteekenen maken melding van dit dier: zoowel afzonderlijke Zwijnen als geheele kudden zijn hier afgebeeld. Naar het schijnt, werd het echter alleen gefokt om op sommige jaarlijks wederkerende feesten geofferd te worden.” In den Bijbel wordt dit dier dikwijls genoemd; ook in de Odyssee staat het als een algemeen bekende beschermeling van den mensch vermeld.

Harrison-zwijn. 1/18 v. d. ware grootte.

Talooze rassen zijn sedert dien overouden tijd ontstaan en tenietgegaan; ook thans nog komen er telkens nieuwe bij, terwijl de oudere deels onder den invloed van de eischen der praktijk, deels bij toeval of door een gril verdwijnen. FITZINGER zoowel als VON NATHUSTUS zijn van oordeel, dat alle thans bestaande rassen van twee verschillende vormen of soorten afgeleid kunnen worden, n.l. van ons Europeesch Wild Zwijn en van het Zuid-Aziatische Manenzwijn (*Sus cristatus*). Dit wil echter niet zeggen, dat geen andere Indische, Maleische of Chineesche soorten tot de vorming van de rassen van het Tamme Zwijn kunnen hebben bijgedragen. Hoe groot de verscheidenheid van deze rassen ook moge zijn: steeds is hun ontstaan en weer tenietgaan—en dat van alle andere vormen, die onder den invloed van den mensch op het wereldtooneel verschenen—te verklaren door de vrijwillige of gedwongen toepassing van de teeltkeus en door de zoo zeer verschillende omstandigheden, waarin de Tamme Zwijnen leven. Kunstproducten, door den mensch voortgebracht, zijn alle rassen, die tegenwoordig gezocht en bewonderd worden; het gespierde *Berkshire*, zoowel als het buitengewoon vette *Harrison*- of het massieve *Dwergzwijn*; een kunstproduct is ook het *Maskerzwijn*, waarin een gril van Japansche fokkers belichaamd werd. Wij laten het aan anderen over deze en alle overige rassen te beschrijven en werpen nog een vluchtigen blik op de levenswijze en de eigenschappen van het dier.

Het Tamme Zwijn is tegenwoordig over het grootste gedeelte der aarde verbreid. Zoover noordwaarts als de landbouw beoefend wordt, leeft het als huisdier, in zuidelijke landen komt het meer in de vrije natuur voor. Daar het eigenlijk in moerassige gewesten thuis behoort, ondergaat het wijzigingen, wanneer men het in het gebergte brengt. Hoe hooger het komt, des te meer neemt het de eigenschappen van een bergbewoner aan. De romp wordt kleiner en meer gedrongen, de kop korter en minder spits toeloopend, het voorhoofd breder; de hals verkort zich en verkrijgt een grootere dikte, het achterdeel wordt meer afgerond en de stevigheid der pooten neemt toe. Met deze veranderingen gaan gepaard: het afnemen van de vetvorming, het malscher en fijner worden van 't vleesch en de vermindering van de vruchtbaarheid. Het klimaat, de aard van den bodem, de wijze van fokken en de kruising hebben ook een zekeren invloed op de kleur; daarom heeft in sommige gewesten deze, in andere gene kleur de overhand. Zoo ziet men in Spanje bijna niet anders dan zwarte Varkens, terwijl deze bij ons

in 't noorden zeldzaam zijn.

De Varkens wonen en worden gemest in een hok, of wel gedurende een groot deel van 't jaar in de open lucht gehoed. De in een hok opgesloten dieren worden grooter en vetter, maar zijn zwakker en aan meer ziekten blootgesteld dan die, welke gedurende een groot deel van hun leven in de vrije natuur verkeerden; deze staan gewoonlijk een weinig hooger op de pooten; zij zijn magerder, maar veel krachtiger, zelfstandiger en moediger dan gene. Niet alleen in Amerika houdt men de varkens om zoo te zeggen in 't bosch, maar ook in de meeste provinciën van Rusland, in de lage landen langs den Donau, in Griekenland, Italië, het zuiden van Frankrijk en in Spanje. In Skandinavië loopen de Varkens, altijd gedurende den geheelen zomer, naar vrije verkiezing rond, ieder met een klein, driehoekig, houten gareel om den hals, dat hun het doordringen in de omheinde eigendommen verhindert, maar hen overigens niet hindert. Als men door Noorwegen reist, ziet men de Varkens op hun gemak langs de wegen loopen, hier allerlei afval opzoeken en op andere wijze in hun onderhoud voorzien. In het zuiden van Hongarije, in Kroatië, Slavonië, Bosnië, Servië, Turkije en Spanje worden de Varkens gedurende het geheele jaar aan zich zelf overgelaten; men past er alleen maar op, dat zij niet te ver afdwalen. Zij maken hier gebruik van al wat het bosch oplevert, en verkeerden vooral in de eikenwouden in de meest gunstige omstandigheden om zich te voeden en vet te worden. In Spanje komen zij tot op groote hoogte in 't gebergte voor; in de Sierra Nevada b.v. tot op 2500 M.; zij maken landstreken productief, waar andere dieren niet veel vinden zouden. Door het leven in de vrije natuur hebben al hunne lichamelijke en geestelijke vermogens zich hooger ontwikkeld. Zij loopen behendig, klimmen goed en dragen zelf zorg voor hun veiligheid. Bij de zoogenaamde half-wilde varkensteelt laat men de Zwijnen gedurende den zomer vrij rondloopen, maar houdt en voedert ze 's winters in den stal.

Ten onrechte heeft men gemeend, dat drek en vuil voor den welstand van het Varken onontbeerlijk zijn. Uit de ervaringen van lateren tijd is gebleken, dat ook dit huisdier veel beter gedijt, wanneer het rein gehouden wordt, dan wanneer het voortdurend in 't vuil ligt; daarom sluiten de ontwikkelde veefokkers tegenwoordig hunne Varkens niet meer op in de afschuwelijke gevangenissen, welke onreinheid spreekwoordelijk is geworden, maar vervangen de ouderwetsche varkenshokken door ruime, luchtige woonplaatsen, die gemakkelijk gereinigd kunnen worden; zij fokken op deze wijze veel gezonder en krachtiger Varkens dan die, welke in kleine, vuile hokken leven. Wenschelijk is het den bodem van den stal met platte steenen te bevloeren.

Het Tamme Zwijn is vraatzuchtig, weerspannig en onhandig; het toont weinig gehechtheid aan den mensch. Er zijn echter uitzonderingen op dezen regel. Varkens, die van hun jeugd af meer in het menschelijk gezin dan in de eenzaamheid geleefd hebben, zooals men ze op het platte land niet zelden vindt, oefenen hunne geestvermogens, en worden veel verstandiger dan andere dieren van hun soort. Een houtvester verhaalde mij, dat hij een tijdlang een klein, zoogenaamd Chineesch Varken gehad heeft, dat hem als een hondje naliep, naar den naam, dien hij het gegeven had, luisterde, dadelijk kwam, als het geroepen werd, met hem den trap opging, zich in de kamer zeer fatsoenlijk gedroeg, aan bevelen gehoorzaamde en velerlei kunstjes verrichtte. Het was afgericht om in het bosch morilles te zoeken en volbracht deze taak met veel ijver. Vooral in Frankrijk worden Zwijnen voor het truffels-zoeken gebruikt. Ook velerlei andere kunststukken kunnen zij leeren. Toen LODEWIJK XI ziek was, was niets in staat den droefgeestigen koning aan 't lachen te brengen, totdat een troep goed afgerichte varkentjes voor hem werd gebracht, die, op vreemdsoortige wijze uitgedost, op de tonen van een doedelzak dansten en sprongen. Andere Varkens heeft men geleerd, de woorden die men hun voorzeide, uit groot gedrukte letters samen te voegen, op een horloge te zien, hoe laat het is, enz.—Een Engelschman had een Zwijn voor de jacht afgericht, "S l o e d", gelijk het dier genoemd werd, hield bijzonder veel van jagen en ging oogenblikkelijk met iederen jager mede. Hij was geschikt voor alle jachtbedrijven, behalve voor de jacht op Hazen; om deze dieren scheen hij niet te geven. Hij had zulk een fijnen neus, dat hij een Vogel reeds op een afstand van 40 schreden opmerkte. Men gebruikte Sloed verscheidene jaren, maar was eindelijk genoodzaakt hem te doodden, omdat hij de Schapen niet lijden mocht en in de kudden schrik veroorzaakte. Andere Zwijnen heeft men afgericht om een wagen te trekken. Een boer in de nabijheid van het vlek St. Albans bezocht deze plaats dikwijls in een wagen door vier Varkens getrokken; hij reed in een zonderlingen galop één- of tweemaal het marktplein rond, voederde zijn vierspan en keerde eenige uren later naar huis terug. Een andere boer wedde, dat hij, op zijn Zwijn gezeten, in één uur van zijn huis, vier Engelsche mijlen ver, naar Norfolk zou rijden, en won de weddenschap.

Uit deze verhalen blijkt, dat het Zwijn geschikt is om afgericht te worden, of, wat hetzelfde beteekent, dat men zijne geestvermogens niet gering achten moet. Zonderling is het feit, dat Zwijnen altijd een zekeren afschuw voor Honden hebben. Tamme zoowel als Wilde Zwijnen zien er geen bezwaar in om, als de

gelegenheid zich voor doet, krenge te vreten; naar men zegt, raken zij hondenvleesch niet aan. Daarentegen loopen vreemde Honden gevaar door de samengerotte Zwijnen van een dorp aangevallen te worden. Jagers of wandelaars, die met hunne Honden een dorp bezoeken, waar de Varkens in het veld gehoed worden, hebben alle reden om voorzichtig te zijn.

Over 't algemeen is het Tamme Zwijn een echte alleseter. Er bestaat werkelijk bijna geen voedingsstof, die door dit dier versmaad wordt. Eenige planten raakt het niet aan en scherpe kruiden kunnen zijn dood veroorzaken: overigens verslindt het al wat ook door den mensch gegeten wordt, en nog honderd andere zaken bovendien. Het ontleent zijn voedsel even graag aan het plantenrijk als aan het dierenrijk. Op braakliggende velden en stoppel-akkers is het nuttig, omdat het hier Muizen, engerlingen, Slakken, Regenwormen, Sprinkhanen, vlinderpoppen en allerlei onkruid verdelgt, daarbij zeer vet wordt en ook den grond los maakt. Zwarte Zwijnen verdienen trouwens, naar men zegt, in zoover de voorkeur boven die, welke een andere kleur hebben, omdat zij zonder nadeel allerlei vergiftige planten opeten kunnen; men beweert, dat dit de reden is, waarom zij in sommige streken de overhand hebben, of zelfs met uitsluiting van alle overige voorkomen.

Hoewel het voor het mesten van de Varkens bevorderlijk is, dat zij zich niet veel bewegen, moet men echter aan die, welke voor de fokkerij bestemd zijn, eenige speelruimte gunnen. Noodzakelijk is het ook, dat hunne stallen zindelijk en warm zijn. De paring heeft gewoonlijk tweemaal in 't jaar plaats (in 't begin van April en in September), soms ook driemaal in de twee jaren. Na 16 à 18 weken werpt het Tamme Zwijn 4 à 6, soms 12 à 15, en bij uitzondering 20 à 24 jongen. De moeder behandelt hare jongen niet zorgvuldig; dikwijls maakt zij niet eens een leger voor de biggen gereed. Niet zelden komt het voor, dat zij, als de talrijke kinderschaar haar te lastig wordt, eenige van de kleintjes opvreet; gewoonlijk doet zij dit, nadat zij ze vooraf heeft doodgedrukt. Sommige zeugen moet men na het biggen in 't oog houden en haar reeds lang vóór het werpen het dierlijk voedsel onthouden. De jongen van goede moeders laat men 4 weken zuigen, zonder dat men zich intusschen verder om hen behoeft te bekommeren. Daarna neemt men ze weg, en voedert ze met gemakkelijk verteerbare voedingsstoffen groot. De groei heeft zeer schielijk plaats; reeds in de achtste maand is het Varken voor de voortplanting geschikt.

Over het gebruik, dat men van het geslachte Varken maakt, behoeft ik hier niets te zeggen; iedereen weet, dat eigenlijk geen enkel deel van dit dier weggeworpen wordt.

*

Op de tot dusver genoemde Zwijnen moeten wij de *Knobbelzwijnen* (*Potamochoerus*) laten volgen; deze zijn ongetwijfeld de fraaiste leden van de geheele groep; zij onderscheiden zich door het bezit van een beenigen knobbel tusschen het oog en den neus, door het meer verlengde aangezichtsgedeelte van den kop, den middelmatig langen en fijn gebouwden snuit, de groote, smalle, scherp toegespitste en met een haarkwastje versierde ooren, den middelmatig langen, ruig behaarden staart en door de vier tepels van het wijfje.

Reeds sedert het midden van de 17e eeuw kent men het *Penseelzwijn* (*Potamochoerus porcus*), het fraaiste van alle Zwijnen. Het is aanmerkelijk kleiner dan het Wilde Zwijn, maar bereikt toch, als het volkomen ontwikkeld is, een lengte van 1.5 à 1.6 M., met inbegrip van den 25 cM. langen staart; de schouderhoogte bedraagt dan 55 à 60 cM. De huid is met korte en zachte, borstelige haren bekleed, die op de ruggegraat korte en zwakke manen vormen; onder het oog ontwikkelen zij zich tot een bos, op de wangen tot een dichten bakkebaard, op de spits van den overigens kalen staart eindelijk tot een ruigen kwast. Een fraai en vroolijk, naar geelachtig zweemend bruinrood, de heerschende kleur, strekt zich uit over den nek, den achterhals, den rug en de zijden; het voorhoofd, de kruin en de ooren, benevens de pooten zijn zwart; de rugmanen, het haarkwastje op het oor, de wenkbrauwstreek, een streep onder het oog en de bakkebaard zijn wit. Dit dier is voornamelijk in West-Afrika inheemsch; BÖHM bericht evenwel, dat hij het ook eenige malen in Oost-Afrika heeft gezien.

Over het leven van het Penseelzwijn in vrijen toestand zijn de berichten nog zeer schaarsch. De Loango-expeditie onder de leiding van GÜSZFELDT kreeg meermalen jonge Penseelzwijnen; één daarvan, die in het apenhuis werd ingekwartierd, kon zeer goed overweg met zijne huisgenooten en vermaakte de toeschouwers door zijn potsierlijke opgewektheid. Van de in 't wild levende dieren zegt PECHUEL-LOESCHE: "Het zijn levendige en zeer vlugge zwijnen. Naar hun spoor te oordeelen, trekken zij steeds in groote troepen bij de rivieren langs, vooral in de vochtige wouden, hoewel zij ook in het gebergte niet zeldzaam zijn. Men hoort ze menigmaal dicht naast zich in het kreupelhout knorren, nog vaker echter op een

zeer eigenaardige, tevreden wijze brommen. Als zij opgejaagd worden, laten zij zelden hun stem hooren, maar trekken zich veeleer, op de hen beschuttende boomen en struiken vertrouwend, zonder gedruisch te maken terug. Zij hebben een taai leven en gaan met een goed gemikte kogel dikwijls nog ver door. Zij leveren een smakelijk wildbraad."

Evenals alle soorten van Zwijnen zijn ook deze vrij goed bestand tegen ons klimaat; zij verdragen het verblijf in onze dierentuinen goed, wanneer zij althans beschut worden tegen strenge winterkoude. Er zou reden zijn om een goede verwachting te koesteren van het aankomen dezer dieren, indien de moeder hare jongen maar beter wilden verzorgen, dan de zeugen, welke in de gevangenschap jongen wierpen, tot dusver deden.

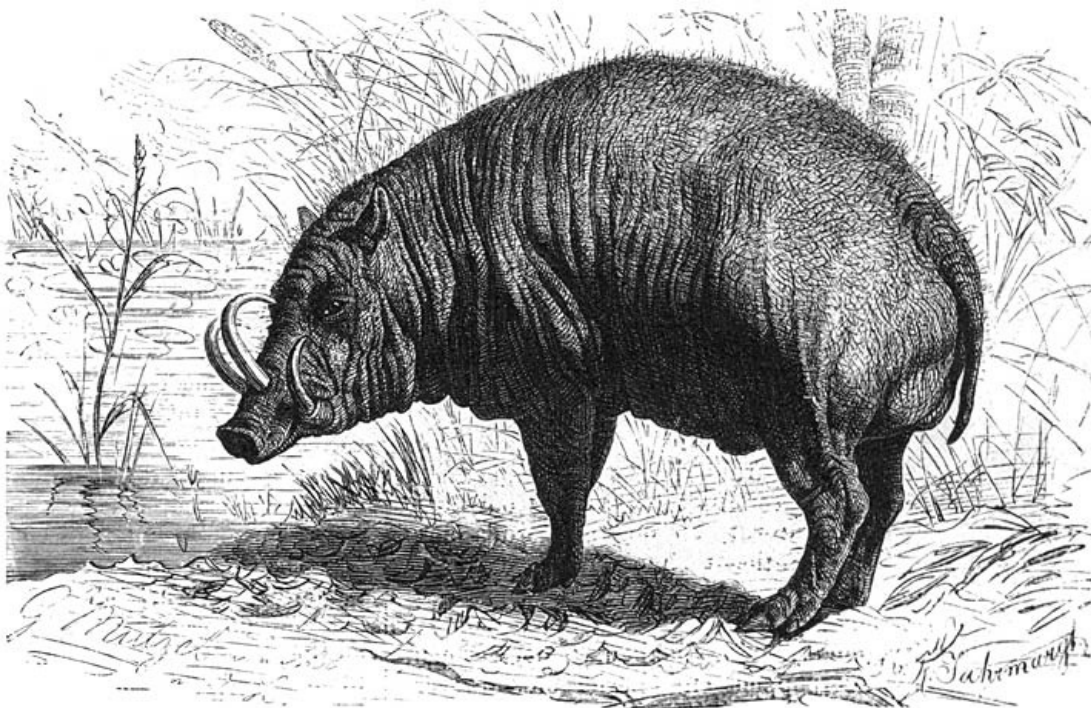
Een tweede soort van hetzelfde geslacht—het *Boschvarken* van de Zuid-Afrikaansche Boeren, ook *Rivierzwin* of *Maskerzwin* genoemd—(*Potamochoerus africanus*), komt naar het schijnt, alleen in Zuid- en Oost-Afrika voor. Het is iets grooter dan de vorige soort en tamelijk gelijkmatig behaard, met uitzondering van de liggende nekmanen en den tamelijk dichten bakkebaard. Zoowel de baard als de manen zijn witachtig grijs, het aangezicht is vaalgrijs, overigens is het lichaam roodachtig grijsbruin.

[528]

*

Op Celebes en de naburige, verder oostwaarts liggende eilanden, (n.l. de Soela-eilanden, Mangola en Boeroe) leeft een zeer eigenaardig Zwijn. Het is veel slanker en hooger op de pooten dan zijne verwanten; het onderscheidt zich echter van deze vooral door zijne hoektanden, die wegens de buitengewone lengte, welke zij bereiken, aan hoornen herinneren. De Europeanen hebben den naam *Babiroesa*, dien dit dier in zijn vaderland draagt, onveranderd overgenomen of door zijn letterlijke vertaling "Hertzwijn" vervangen, omdat hij de meest in 't ooglopende eigenaardigheid van dit dier duidelijk uitdrukt. Door zijne hoektanden verschilt de Babiroesa van alle overige leden zijner familie; terecht wordt hij als vertegenwoordiger van een afzonderlijk geslacht (*Porcus*) aangemerkt.

Het *Hertzwijn* (*Porcus babyrussa*) is een dier van aanzienlijke grootte. De jagers uit den laatsten tijd beweren, dat zij enkele exemplaren hebben gezien, even groot als een middelmatige Ezel. Gemiddeld zal de lichaamslengte van het volwassen dier wel 1.1 M., de staartlengte 20 cM., de hoogte van de schoft en van het kruis 80 cM. bedragen. De romp is langwerpig, de rug zwak gewelfd, de kop betrekkelijk klein; de pooten zijn krachtig, maar betrekkelijk lang, de voorste zoowel als de achterste met vier teenen voorzien; de staart is dun en hangt naar beneden. De hoektanden van de bovenkaak zijn bij het mannetje buitengewoon lang, dun en spits, aan de voorzijde afgerond, zijdelings samengedrukt en aan de achterzijde stomp wigvormig. Zij zijn bovenwaarts en tevens achterwaarts gericht, zoodat zij op lateren leeftijd soms in de voorhoofdshuid doordringen. In bovenwaarts gerichte tandkassen bevestigd (het bovenkaaksbeen is op deze plaats als 't ware buitenwaarts omgebogen) en door de bovendeelen van den snuit heengroeïend, vormen zij de helft of nog een grooter deel van een cirkel. De onderkaakshoektanden zijn eveneens lang, vooral als men het in de tandkas verborgen deel mederekent; ook zij zijn, hoewel met een flauwere bocht, achterwaarts gekromd. Bij het wijfje zijn de hoektanden zeer kort. Daar de hoektanden van deze (evenals die van andere) Zwijnen open wortels hebben, groeien zij steeds door; daar bovendien hun afslijting meestal betrekkelijk gering is, kunnen zij een zeer aanzienlijke hoogte bereiken; soms is het boven de huid zich verheffende deel van de bovenkaakshoektanden langs de kromming gemeten wel 25 cM. lang.—Het haarkleed bestaat uit verspreide, tamelijk korte borstels, die langs de ruggegraat, tusschen de talrijke rimpels van de huid en aan de spits van den staart, waar zij een kleinen kwast vormen, dichter bijeengeplaatst zijn dan op de overige lichaamsdeelen. De huid is dik, hard, ruw, sterk gerimpeld en vertoont diepe plooiën aan het aangezicht, om de ooren en aan den hals. De algemeene kleur is vuil aschgrauw op de buiten- en bovenzijde, en roestrood aan de binnenzijde der pooten; over het midden van den rug loopt een blauwachtig gele streep, gevormd door de spitsen der borstelige haren. De ooren zijn zwartachtig.

Hertzwijn (*Porcus babyrussa*). 1/8 v. d. ware grootte.

Naar het schijnt, is het Hertzwijn reeds aan de ouden bekend geweest. Schedels van den Babiroesa kende men reeds voor vele honderden van jaren; de vellen werden echter in vroegeren tijd evenals nu, zeer zelden naar Europa gebracht; de afbeeldingen van dit dier waren caricaturen, en zijn levensbeschrijving was een samenraapsel van de ongerijmdste sprookjes.—“Ook thans nog,” zegt WALLACE, “is het moeielijk te begrijpen, wat het nut kan zijn van deze zonderlinge, op horens gelijkende tanden. Oudere schrijvers hebben de gissing gewaagd, dat zij als haken zouden dienen, waardoor het dier in staat gesteld wordt zijn kop op een tak te laten rusten. Daar zij juist op de hoogte van de oogen uiteenwijken en over deze heengroeien, hebben andere reizigers de veel waarschijnlijker meening geopperd, dat zij zouden dienen om de oogen voor beschadiging te vrijwaren, terwijl het dier in de verwarde, met rotans en andere doornachtige planten doorgroeide wildernissen afgevallen vruchten zoekt. Bij nadere overweging bevredigt ook deze verklaring niet, omdat de zeug, die op dezelfde wijze voedsel moet zoeken, deze beschermingsmiddelen mist. Eerder zou ik geneigd zijn te gelooven, dat deze slag tanden wel nuttig waren voor de voorouders van den Babiroesa, en bij hen door het gebruik even sterk afsleten, als zij aangroeiden, maar dat zij, door een wijziging der levensomstandigheden overtollig geworden zijnde, zich nu ontwikkelen tot een monsterachtige grootte, evenals de snijtanden van een Bever of van een Konijn steeds zullen doorgroeien, als zij niet door de tegenovergestelde tanden worden afgeslepen. Bij oude dieren krijgen zij een verbazende grootte, maar zijn zij veelal afgebroken, als waren zij verminkt in een gevecht. De Babiroesa vertoont eenige overeenkomst met het Afrikaansche Boschvarken, welks bovenkaakshoektanden eveneens naar buiten groeien en omkrullen. In andere opzichten schijnt er geen verwantschap tusschen deze dieren te bestaan: de Babiroesa staat geheel op zich zelf, gelijk niet op de Zwijnen van eenig ander deel der wereld.”

[529]

Behalve op Celebes, dat als het eigenlijke vaderland van den Babiroesa moet worden beschouwd, komt het alleen nog op de hierboven genoemde eilanden voor; op de overige eilanden van de Australische Middellandsche Zee en ook op het Aziatische en het Australische vasteland ontbreekt hij. In levenswijze komt hij met de andere Zwijnen overeen. Moerassige wouden, rietbosschen, broekland en meren, waarin vele waterplanten groeien, zijn de liefste verblijfplaatsen van deze dieren. Hier vereenigen zij zich tot meer of minder groote troepen; zij slapen over dag en gaan 's nachts fourageeren; al wat gegeten kan worden is van hun gading. Het Hertzwijn ontwijkt den mensch, zoolang het kan, stelt zich echter, wanneer een vijandelijke ontmoeting onvermijdelijk is, met evenveel moed als alle andere Evers te weer; zijn onderkaakshoektanden zijn zulke vreeselijke wapens, dat zij zelfs den moedigsten man aanleiding zouden kunnen geven tot eenige aarzeling. De inboorlingen dooden het, naar gezegd wordt, met lans en houden dikwijls drijfjachten, waarbij de Babiroesas gewoon zijn hun heil te zoeken in de vlucht.

Naar gezegd wordt, werpt de zeug omstreeks de maand Februari 1 of 2 jongen: kleine, aardige biggen van 15 à 20 cM. lengte, die door de moeder met veel liefde verzorgd en verdedigd worden. Als men deze dieren vangt, terwijl zij nog zeer jong zijn, nemen zij langzamerhand een zekeren graad van tamheid aan en geraken aan den mensch gewoon; soms volgen zij hem zelfs en toonen hun dankbaarheid door

de ooren te bewegen en met den staart te kwispelen. De opperhoofden hebben soms een levenden Babiroesa op hun erf, daar ook de inboorlingen hem als een zeer vreemdsoortig dier beschouwen en wegens zijn bezienswaardigheid in gevangenschap houden. Dit geschiedt echter slechts zelden en men verlangt hooge prijzen voor getemde Zwijnen van deze soort.

De Fransche natuuronderzoekers QUOY en GAIMARD, die op hun reis om de wereld ook de Molukken bezochten, kregen van den Nederlandschen gouverneur MARKUS een paar Hertzswijnen ten geschenke; dit paar was het eerste, dat (in 1820) levend naar Europa werd gebracht. Beide dieren werden tamelijk tam. Voor de koude waren deze gevangen Babiroesas zeer gevoelig. In Maart wierp het wijfje een donkerbruin jong en was van dit oogenblik af zeer prikkelbaar en kwaadaardig; zij wilde niet hebben, dat iemand haar kind aanraakte, verscheurde de kleederen van hare oppassers en trachtte iedereen te bijten. Ongelukkig bleven deze dieren niet lang in leven. Het koude klimaat werd hun noodlottig. Het jong, een mannetje, groeide voorspoedig op en had binnen weinige weken een aanzienlijke grootte bereikt. Het stierf, voordat het twee jaar oud was geworden. Later, maar altijd als groote zeldzaamheid, kwamen andere levende Hertzswijnen in den Londenschen dierentuin, waar zij meer of minder lang geleefd hebben.

Behalve de Penseelzwijnen en de Boschvarkens bevat Afrika nog andere, werkelijk monsterachtige leden van dezelfde familie, n.l. B r e e d s n u i t i g e Z w i j n e n of W r a t t e n z w i j n e n (*Phacochoerus*). Zij zijn de plompste en leelijkste van alle bekende Borsteldieren en onderscheiden zich vooral door hun wanstaltigen kop en eigenaardig gebit. Hun romp is rolvormig, de hals kort, de kop kolossaal, het breede voorhoofd laag. De snuit is over zijn geheele lengte, vooral aan de bovenlip, buitengewoon sterk verbreed en wordt aan weerszijden ontsierd door drie wratvormige verhevenheden: een daarvan, die zich onder het oog bevindt, is verscheidene centimeters hoog, loopt puntig toe en kan bewogen worden; een andere, kleinere, staat rechtop, en is verder naar voren aan de bovenkaak geplaatst; de derde is op de plaats van aanhechting aan de onderkaak zeer lang en strekt zich in overlansche richting tot bij de mondspleet uit. De kleine oogen puilen uit, evenals die van het Nijlpaard, de wroetschijf aan 't einde van den snuit is breed en vormt een van boven naar onderen samengedrukt eirond. De huid is, met uitzondering van den bakkebaard en van de rugmanen, slechts met zeer korte, meestal geheel afzonderlijk staande borstels bekleed. Het gebit bevat oorspronkelijk 6 snijtanden in elke kaak, waarop reusachtige overlans gevoerde slagstanden volgen, die evenals bij het Zwijn alle naar boven groeien; er zijn 6 kiezen in elke kaak. Dit dier heeft dus 40 tanden in 't geheel; gewoonlijk vallen echter niet alleen de kiezen, maar ook de snijtanden voor 't meerendeel uit.

De H a r d l o o p e r der Zuid-Afrikaansche Boeren, de K o l o b e der Beetsjoeanen (*Phacochoerus aethiopicus*), heeft een buitengewoon breeden en platgedrukten snuit, al zijne snijtanden vallen vroegtijdig uit en ontbreken dus aan het volwassen dier; de bovenkaakshoektanden zijn tot 24 cM. ver buiten den bek verlengd. Zijn kleur is bruin, aan den kop en den rug zwartachtig. Hij is 1.6 M. lang, bij een schofthoogte van 75 c.M. SPARMANN zegt van deze dieren: "Zij bewonen gaten in den grond en zijn gevaarlijk, daar zij als een pijl uit den boog op den mensch toeren en met hunne lange slagstanden hem den buik trachten open te rijten. Men vindt ze in kudden bijeen. Als zij vluchten neemt ieder wijfje haar jong in den bek mede, hetwelk een zeer zonderling schouwspel oplevert. In Kamdebo paren zij met de Tamme Varkens; door deze kruising ontstaan vruchtbare nakomelingen." In het jaar 1765 kwam het eerste exemplaar van deze diersoort levend in Europa en wel in de diergaarde van het Kleine Loo bij den Haag, welker directeur A. VOSMAER een uitvoerige beschrijving van de kenmerken en van de levenswijze van dit dier heeft gegeven. Men meende, dat het zeer goedaardig was; plotseling echter kwam zijn wilde aard aan 't licht: het viel zijn oppasser aan en bracht dezen met zijne vreeselijke slagstanden een doodelijke wonde toe. Later heeft het den buik opengereten aan een tamme zeug, die in zijn hok was gebracht in de hoop op nakomelingschap. Zijn voedingswijze verschilde niet van die van andere Zwijnen. Het vrat allerlei soorten van graan, maïs, boekweit, rapen, afval van groenten, vooral ook wortels van gras en andere planten, die het met den voorkant van zijn snuit en met de pooten uit den grond wroette. Het meest was deze "Hardlooper" belust op roggebrood; ieder die dit bij zich had, liep hij als een hondje na.—In lateren tijd heeft de Hardlooper en het Wrattenzwijn, dat hem in noordelijker gedeelten van Afrika vervangt—de H a r o j a der Abessiniërs (*Potamochoerus africanus*)—herhaaldelijk deel uitgemaakt van de bevolking van verschillende dierentuinen; ik heb ze in het Regentspark, te Antwerpen, in de Amsterdamsche diergaarde en te Berlijn gezien en sommige gedurende langen tijd kunnen waarnemen. In levenswijze komen zij overeen.

De Navelzwijnen (*Dicotyles*) zijn kenbaar aan hun gebit, dat uit 38 tanden bestaat en welks hoektanden niet buiten den bek te voorschijn komen, dus zoo min bovenwaarts gekromd zijn, als door de bovenlip heengroeien. Hun lichaamsbouw is gedrongen, de korte kop eindigt in een korten, slanken snuit en draagt tamelijk kleine ooren. Aan de achtervoeten ontbreekt de buitenteen, zoodat achter de beide teenen, welker hoeven op den grond rusten, slechts één kleine teen aanwezig is. De staart is zeer klein, knobbelvormig. Op het achterste deel van den rug mondt een klier uit, die voortdurend een sterk riekende vloeistof afscheidt. Het wijfje heeft slechts twee tepels. Deze dieren bewonen de wouden van Zuid-Amerika.

Pekari (*Dicotyles torquatus*). 1/9 v. d. ware grootte.

De Pekari (*Dicotyles torquatus*), een klein Zwijn van hoogstens 95 cM. lengte (waarvan 2 cM. op den staart komen) en 35 à 40 cM. schouderhoogte, heeft een korten kop en een stompen snuit, maar is overigens betrekkelijk slank gebouwd. De algemeene kleur van het dier, zwartachtig bruin, gaat op de zijden in geelachtig bruin over en is met wit gemengd; de voorborst is wit; aan weerszijden komt op den schouder een geelachtig witte streep voor. De reuk van het afscheidings-product der rugklier, hoewel voor ons onaangenaam, schijnt voor deze dieren een groote aantrekkelijkheid te hebben, daar zij aanhoudend met den snuit elkanders rug wrijven.

De Tagnicati, het Bisamzwijn (*Dicotyles labiatus*) is aanmerkelijk grooter dan de vorige soort en onderscheidt zich bovendien door de tamelijk gelijkmatige, grauwwarte kleur, waarbij een groote, witte vlek op elke wang sterk afsteekt.

In alle woudrijke gewesten van Zuid-Amerika, tot op 1000 M. boven den zeespiegel, zijn de Pekari en het Bisamzwijn zeer gewone verschijningen. In talrijke troepen, die soms uit honderden individuen bestaan, en aangevoerd worden door het sterkste mannetje van het gezelschap, zwerven de Bisamzwijnen door wouden; hetzelfde doen de Pekarissen, die de kleinere troepen van 10 à 15 stuks vormen; dagelijks veranderen zij van verblijfplaats. Zij zijn eigenlijk voortdurend onderweg en bewegen zich gedurende geruimen tijd onverpoosd in dezelfde richting; Rengger verzekert, dat men ze dagen lang kan volgen zonder ze te zien. "Bij hunne tochten", zegt deze onderzoeker, "laten zij zich zoomin door het openveld, dat zij trouwens slechts zelden bezoeken, als door het water ophouden. Als hun pad op een veld uitloopt, zoo doorsnijden zij dit in snellen draf; als zij onverwachts voor een rivier komen, zwemmen zij deze over zonder zich te bedenken. Ik zag ze over den Paraguay zwemmen op een plaats waar deze meer dan een half uur breed was. Dicht opeengedrongen trekt de troep verder: de mannetjes voorop, elk moederzwijn heeft hare jongen achter zich. Reeds op een afstand hoort men de doffe, heesche geluiden, die de naderende dieren maken, maar meer nog het gedruisch, veroorzaakt door het breken van het struikgewas, waardoor zij zich met geweld een weg banen." BONBLAND kreeg eens gedurende het botaniseeren van zijn Indiaanschen gids den raad zich achter een boom te verbergen, omdat het te vreezen was, dat onze geleerde door een troep van deze Zwijnen omvergelopen zou worden.

De Navelzwijnen gaan zoowel over dag als 's nachts fourageeren; juist het gebrek aan geschikten kost geeft vermoedelijk aanleiding tot de meer uitgestrekte

zwerftochten. Hun voedsel bestaat uit allerlei soorten van boomvruchten en wortels. Hun gebit is zoo krachtig, dat zij volgens SCHOMBURGK met het grootste gemak zelfs de hardste zaden van palmen kunnen openen. In bewoonde streken dringen zij dikwijls in de plantages door en vernielen den oogst. Behalve plantaardige stoffen eten zij, naar men zegt, ook Slangen, Hagedissen, Wormen en larven. Door hunne bewegingen en hun aard gelijken zij op onze Wilde Zwijnen; men merkt echter bij hen zoo min de vraatzucht als de onzindelijkheid van deze dieren op; nooit eten zij meer dan zij noodig hebben; niet anders dan gedurende de grootste hitte zoeken zij het water op, en ook dan slechts plassen, waarin zij zich kunnen verfrisschen. Over dag verbergen zij zich in holle boomstammen of tusschen losse wortels; als zij gejaagd worden, zoeken zij altijd een toevlucht in zulke schuilhoeken. Hun waarnemingsvermogen en hunne geestesgaven zijn gering. Het gehoor en de reuk zijn, naar het schijnt, het best bij hen ontwikkeld; hun gezicht is zwak.

[531]

“De Bisamzwijnen worden,” volgens RENGGER, “veelvuldig gejaagd, gedeeltelijk om hun vleesch, gedeeltelijk ook wegens de schade, die zij in de plantages aanrichten. Gewoonlijk zoekt men ze met Honden in de wouden op en doodt ze door schoten of lanssteken. Als zij dikwijls in een plantage inbreken, graaft men aan de zijde, waar zij gewoon zijn de akkers te verlaten, een breede, soms wel 3 M. diepe gracht, wacht tot zij zich vertoonen en drijft ze dan met behulp van Honden en onder luid geschreeuw naar de groeve, die, wanneer de troep talrijk is, er soms voor de helft mede gevuld wordt. De Indianen vangen de Bisamzwijnen in strikken.”

De zeug werpt gewoonlijk één, bij uitzondering twee jongen, die misschien reeds op den eersten levensdag, in allen gevalle echter zeer kort na de geboorte, hun moeder overal heen volgen en, in plaats van te knorren, bijna als Geiten schreeuwen. Zij kunnen zonder moeite getemd worden en verkrijgen, als men ze goed behandelt, geheel den aard van huisdieren. “De Pekari,” zegt A. VON HUMBOLDT, “die in huis is groot gebracht, wordt zoo tam als ons Zwijn of onze Ree; zijn zachtvaardige inborst herinnert ons aan de overeenkomst in lichaamsbouw tusschen de Zwijnen en de Herkauwers, die door de ontleding dezer dieren gebleken is.”

Naar Europa worden de Pekaris vrij dikwijls, de Bisamzwijnen minder vaak levend overgebracht. Beide verdragen ons klimaat betrekkelijk goed; herhaaldelijk hebben zij in onze dierentuinen jongen voortgebracht. Met het gewone varkensvoeder kan men ze verscheidene jaren in 't leven houden. Van hun vriendschap voor den mensch heb ik trouwens nooit iets kunnen bespeuren. Het kan wel zijn, dat zij zich beminnelijk gedragen, als men hen veel vrijheid laat; die, welke in een meer beperkte ruimte opgesloten zijn, doen zich kennen als hatelijke schepsels: zij geraken licht in toorn en zijn boosaardig, wraakzuchtig en valsch; door ervaren oppassers worden zij veel meer gevreesd dan de grootere en sterkere leden van hun familie.

Het vel van de Navelzwijnen wordt hoofdzakelijk voor het vervaardigen van zakken en riemen gebruikt; het vleesch wordt door den minderen man gaarne gegeten. Het heeft een aangenamen smaak, welke echter niet op dien van varkensvleesch gelijkt. Ook vindt men bij hen in plaats van het spek slechts een dunne vetlaag. Als het Bisamzwijn vóór zijn dood lang nagejaagd is, verkrijgt het vleesch de reuk van rugklier, wanneer men deze niet onmiddellijk na den dood wegsnijdt; in andere gevallen kan men, buiten den bronsttijd althans, het vleesch van het gedoode dier in de huid laten besterven, zonder dat het een onaangenamen reuk verkrijgt.

Veel plomper dan alle overige Evenvingerigen is het Rivierpaard of Nijlpaard (*Hippopotamus amphibius*), die met een veel kleineren, verwanten vorm—het nog weinig bekende, in Opper-Guinea voorkomende Liberische Rivierpaard (*Hippopotamus liberiensis*)—de eenige, nog levende vertegenwoordiger is van een afzonderlijke familie—die der Rivierpaarden (*Hippopotamidae*).

Veel juistere dan de Grieken, die aan deze dieren den naam gaven, welks letterlijke vertaling door ons gebruikt wordt om ze aan te duiden—juister ook dan de Arabieren, die hen “Waterbuffels” noemen—, gebruikten de oude Egyptenaars voor den onbehouwen reus den naam “Rivierzwijn”; want beter dan met eenig ander dier kan men het Nijlpaard, den “Behemot” van den bijbel (Job. XII: 10-19), met het Zwijn vergelijken.

Wat de uitwendig waarneembare verschijnselen betreft, onderscheidt het Nijlpaard zich van de overige Zoogdieren meer door den kop dan door eenig ander lichaamsdeel. Eigenaardig zijn de bijna vierhoekige vorm van den kop, de kleine oogen en ooren, alsmede de scheef aan den elkander tegenovergestelde, groote, op hoogvormige spleten gelijkende neusgaten, die met de ooren en de oogen de hoogste punten zijn van een vlak, waaronder het voorhoofd en het daarvóór gelegen deel van 't aangezicht trogvormig afdalen. Voorts is hij gekenmerkt door

den wanstaltigen snuit, welks glad en dik, van achteren bovendien tamelijk smal bovenste gedeelte zich naar voren verbreedt en verheft, vervolgens echter in de gedaante van een dikke bovenlip langs de zijden steil afdaalt, om den ontzaglijken muil aan alle kanten te bedekken en te sluiten. De hals is kort en krachtig, de romp hoewel langwerpig toch bovenmatig dik en daarom buitengewoon plomp, de rug in 't kruis hooger dan in de schoft, in het midden benedenwaarts gebogen, de buik vol en rond, in 't midden zoo diep afgezakt, dat hij den bodem aanraakt bij 't gaan op den slijkerigen grond; de staart is kort en dun, bij de spits zijdelings samengedrukt; de onevenredig korte, vormellooze pooten hebben breede, vierhoekige voeten, welker teenen door korte zwemvliezen verbonden en alle naar voren gericht zijn. Alleen aan de spits van den staart staan korte, op draden gelijkende borstels; overigens bemerkt men op de meer dan 2 cM. dikke huid, die vooral aan den hals en voor aan de borst eenige diepe plooien vormt, slechts hier en daar eenige borstelvormige haren. Door groeven, die elkander kruisen, wordt de huid in velden verdeeld die op schubben gelijken, en nu ééns groter dan weer kleiner zijn. Hun kleur is koperbruin en heeft een eigenaardige tint, die aan de bovenzijde in vuil donkerrood, aan de onderzijde in licht purperbruin overgaat. Tamelijk regelmatig geplaatste, bruinachtige en blauwachtige vlekken geven aan de overigens eenvormige massa een zekere afwisseling. De kleur van het Nijlpaard verandert trouwens, al naar de huid droog is of nat. Wanneer het dier zoo juist uit het water komt, zijn de bovendeelen bruinachtig blauw en de onderdeelen bijna vleeschkleurig; daarentegen is het, wanneer de huid droogt, donkerder, bijna zwartbruin of leikleurig, of, als de zon op zijn rug schijnt, gelijkmatig blauwachtig grijs.—De totale lengte van een volwassen mannetje bedraagt, met inbegrip van den 45 cM. langen staart, 4.2 à 4.5 M., bij 1.5 M. schouderhoogte. Het gewicht van het dier zal gemiddeld 2000 à 2500 KG. bedragen en bij vele oude mannetjes waarschijnlijk boven de 3000 KG. stijgen; alleen de kop van zulk een reus weegt ruim 200 KG.

Het gebit van het Nijlpaard komt nog het meest overeen met dat van het Zwijn, waarvan het, minder door het aantal dan door den vorm der tanden, verschilt. In ieder kaakhelft bevinden zich 2 snijtanden, 1 hoektand en 7 maaltanden; het gebit bestaat dus uit 40 tanden. De beide middelste onderkaaks-snijtanden zijn door een tandelooze tusschenruimte van elkander gescheiden; zij zijn aanmerkelijk groter dan de zijdelingsche snijtanden en gelijken in sommige opzichten op hoektanden, maar hebben een horizontalen stand; die van de bovenkaak zijn kleiner, gekromd en verticaal benedenwaarts gericht. De hoektanden van de onderkaak zijn reusachtig groot; gemiddeld zijn zij bij groote dieren 50 cM. lang en 4 KG. zwaar; zij zijn driezijdig, half cirkelvormig gebogen, aan de spits scheef afgesneden en met diepe, overlangsche groeven voorzien; de bovenkaaks-hoektanden zijn benedenwaarts gericht, aanmerkelijk korter en dunner, maar op dezelfde wijze gekromd en scheef afgeknot. Alle deelen van het geraamte zijn buitengewoon zwaar gebouwd: de schedel is bijna vierzijdig, plat en benedenwaarts gedrukt; het deel dat de hersenen bevat, is klein; de oogkas heeft een vooruitstekenden rand, die door het voorhoofdsbeen en het jukbeen gevormd wordt; alle overige beenderen zijn eveneens dik, plomp en zwaar.

[532]

Dat het Nijlpaard den Ouden goed bekend was, blijkt duidelijk uit de Egyptische gedenkteekenen en sommige bijbelteksten. Door de Grieksche en Romeinsche schrijvers, en wel het eerst door HERODOTUS en PLINIUS, wordt dikwijls melding gemaakt van dit dier; zij beschrijven het zoo goed zij kunnen, en schilderen zijne zeden en gewoonten. Alle latere auteurs ontleenden hun kennis hoofdzakelijk aan de berichten der Ouden; eerst door GESNER worden hieraan nieuwe, door BELON medegedeelde feiten toegevoegd; voor latere onderzoekers bleef de taak weggelegd, om de natuurlijke geschiedenis van dit dier op te helderen.

Tegenwoordig moet men van 't noorden af tamelijk ver in het binnenland van Afrika doordringen, om Nijlpaarden te ontmoeten. Vooral in het stroomgebied van den Nijl hebben de van oudsher beroemde dieren zich meer en meer teruggetrokken naar het hartje van Afrika. Hier echter ziet men de gestalten, die op de vier duizend jaar oude Egyptische tempels afgebeeld zijn, in levenden lijve liggen: dezelfde dieren te midden van menschen, die aan hunne voorouders gelijk gebleven zijn. Naast den Baviaan en den Krokodil, naast de heilige Ibis en den Tantalus, ontmoet men hier de laatst overgebleven, reusachtige land-Zoogdieren: den Olifant, den Neushoorn en het Nijlpaard—wezens, die aan vormen uit den voortijd herinneren. Overal waar de mensch alleenheerscher is geworden, zijn deze schepsels voor zijne vreeselijke vuurwapens bezweken; daar, waar hij ze alleen met den speer en den boog bestrijdt, staan zij ook thans nog vijandig tegenover hem. In geheel Egypte en ook in Nubië, waar RÜPPELL nog in den aanvang dezer eeuw het Nijlpaard in vrij grooten getale aantrof, is het thans uitgeroeid.

In de rivieren van Oost-, Zuid- en West-Afrika vindt men de Nijlpaarden veel nader bij de kust, dan in de noordelijke helft van dit werelddeel; zelfs zwemmen zij daar niet zelden op korten afstand van den riviermond in de zee. Stroomopwaarts gaan

zij, zoover de strooming het hun veroorlooft; daarom zijn zij nog inheemsch in het Tana-meer in Abessinië, dat 1940 M. hoog gelegen is.

Het Nijlpaard is meer dan eenige andere Dikhuidige aan het water gebonden; eigenlijk verlaat het dit slechts bij uitzondering om zich aan land te begeven. Daar, waar de stroom zelf niet rijk aan planten is, geschiedt dit geregeld 's nachts, met het doel om voedsel te zoeken; bij uitzondering echter verlaat het ook wel over dag den stroom, om zich op de zandbanken door de zon te laten koesteren.

Op plaatsen, die hiervoor gunstig gelegen zijn, zal de deskundige de aanwezigheid van het reusachtige dier spoedig bemerken. Met tusschenpoozen van ongeveer 3 (hoogstens 4) minuten zal een (bij stil weder duidelijk zichtbare) nevelstraal zich ongeveer een halven meter boven den waterspiegel verheffen; te gelijker tijd wordt dan een bruischend gesnuif of gesnork gehoord; beide verschijnselen worden veroorzaakt door de ademhaling van een Nijlpaard, dat zoeven boven gekomen is. Als men niet te veraf staat, kan men ook een deel van zijn kop zien: een vormlooze, roode of bruinachtig roode massa, waaraan men twee spitsen, de ooren, en vier verhevenheden, de oogen en neusgaten, onderscheidt. Meer dan het bovenste deel van den kop krijgt men van een Nijlpaard, dat zich in 't water ophoudt, zelden te zien; hij die het voor de eerste maal aanschouwt, zal het waarschijnlijk niet herkennen. Als men onder den wind blijft en iedere storing vermijdt, kan men het op- en neerzwemmende dier, dat in 't water als 't ware speelt, gemakkelijk nagaan; men ziet dan ook op het ingedrukte voorhoofd, tusschen de oogen en de ooren, een kleine plas overblijven, die genoeg water bevat om tot verblijfplaats te dienen van een Goudvischje of een paar Bermpjes. Hoogst zelden blijft een van de waterreuzen een weinig langer onder water dan hierboven aangegeven werd; hij moet alle 4 of 5 minuten ademhalen. De mededeelingen van sommige reizigers, die het dier 10 à 15 minuten onder water zagen vertoeven, berusten waarschijnlijk op onjuiste waarnemingen. Zoodra n.l. een Nijlpaard ongerust is, rijst het zeer behoedzaam omhoog, zoodat alleen de neusgaten boven de oppervlakte komen; het ademt dan zeer zachtjes, zoodat de uitgeblazen lucht gemakkelijk onopgemerkt kan blijven. Ook gebeurt het wel, dat het zich onder water zwemmend verwijderd, om elders omhoog te stijgen, terwijl zijn vroegere plaats misschien door een ander individu wordt ingenomen.

Het Nijlpaard leeft gezellig; slechts oude mannetjes ontmoet men afzonderlijk. Dikwijls vindt een gezelschap reeds in een grooten vijver gedurende geruimen tijd een voldoende verblijfplaats. Als het een klein, minder diep water bewoont, waar in het droge jaargetijde vele droogten ontstaan, merkt men op, dat de dieren den geheelen dag door op bepaalde plaatsen blijven. Waarschijnlijk hebben zij daar te midden van het rivierbed kuilen gegraven: lange, diepe, trogvormige groeven, welke richting met de strooming van het water overeenstemt; hier kunnen zij gemakkelijk onderduiken en zich verbergen, wanneer zij vervolgd worden. Verscheidene zulke kuilen staan soms door straten, die op grachten gelijken, met elkander in gemeenschap; deze zijn als 't ware de onder water gelegen wissels der Nijlpaarden.

Slechts in streken, waar zich in 't geheel geen menschen vertoonen, verlaat het gezelschap over dag het water om zich in de nabijheid van den oever, hetzij op ondiepten of op het land zelf, door de zon te laten koesteren en op een droomerige wijze in te dommelen. Nu toonen de op hun gemak liggende dieren hetzelfde welbehagen als de Zwijnen, die zich in een plas wentelen, of als de Buffels, die in een stroom baden. Van tijd tot tijd knorren de mannelijke Nijlpaarden op soortgelijke wijze als de Zwijnen; nu eens licht deze dan weer gene den kop op om de omgeving te bespieden. Overigens bekommeren zij zich niet veel om hetgeen er om hen heen gebeurt en slechts daar waar zij den mensch en zijn vreeselijke vuurwapen leerden kennen, nemen zij zich meer in acht voor hun gevaarlijksten, ja zelfs eenigen vijand.

Nijlpaard (*Hippopotamus amphibius*). 1/20 v. d. ware grootte.

Tegen den avond komt er leven in het gezelschap. Het knorren der mannetjes neemt toe en de geheele kudde duikt spelende op en neder in den stroom; af en toe begint zelfs een dartel gestoei. Vooral in de nabijheid van schepen vertoonen zij zich gaarne, naar het schijnt; ook begeleiden zij booten, die des avonds varen, over een grooten afstand. Soms maken zij een helsch leven in 't water door hun gesnuif en gegrom, gebrul en gegorgel, zoodat men er werkelijk vermoeid van zou kunnen worden. Zij zwemmen met bewonderenswaardig gemak op elke diepte onder den waterspiegel, rijzen omhoog of duiken onder, bewegen zich bij rukken of zetten, wenden met verrassende behendigheid in alle richtingen en wedijveren bij het doorklieven van de golven met de beste roeiboot. Nooit heb ik het dier, dat bedaard voortzwemt, een hevige, roeiende beweging zien maken: het water blijft glad en onbeweeglijk; juist het tegendeel van hetgeen men opmerkt, als het woedend op een vijand aanvalt of, na gewond te zijn, als een razende in den stroom te keer gaat. Dan slaat het de achterpooten buitengewoon hevig naar achteren, schiet met echte sprongen vooruit; het brengt het water van een geheel meer in beroering, zoodat er hooge golven op ontstaan; het maakt zelfs zulke geweldige bewegingen, dat het, zooals gebleken is, middelmatig groote vaartuigen oplichten en verbrijzelen kan.

[534]

“Woorden zijn onvoldoende,” zegt VON HEUGLIN zeer terecht, “om van de stem van deze reuzen een eenigermate duidelijke voorstelling te geven. Hun gebrul zou men des noods met dat van de Buffel-stieren kunnen vergelijken; het is een zware, verhoorbare basstem, die den indruk maakt, alsof zij uit een grooten, hollen ton afkomstig is. Het gebrul van verscheidene, met elkander wedijverende, mannelijke Nijlpaarden, dat plotseling in de eenzaamheid door den stillen nacht weerklinkt, verbonden met het plassen, en blazen plompen der duikende monsters, maakt een ontzaglijk grootschen indruk, die, naar het schijnt, ook door dieren van de wildernis wordt ondervonden: want de Jakhals, de Hyena en zelfs de Leeuw zwijgen en luisteren, als Behemot's donderende stem, met het gerommel van een aardbeving vergelijkbaar, over den waterspiegel rolt en, door het verafgelegen oerwoud gedempt, tot op grooten afstand zich voortplant.” In allen gevalle overtreft de stem van het Nijlpaard door zijn geweldige kracht die van alle andere dieren; in haar vollen omvang wordt zij echter betrekkelijk zelden gehoord.

In de op meren gelijkende gedeelte van den Boven-Nijl, die zoo rijk zijn aan

planten, verlaat het Nijlpaard ook 's nachts het stroombed niet of slechts hoogst zelden. Het vreet zoowel des daags als des nachts de waterplanten die daar groeien.

In andere gewesten moet het op het land gaan laveien. Ongeveer één uur na zonsondergang verlaat het den stroom, voortdurend uiterst voorzichtig luisterend en rondkijkend, om zich, als er bewoonde plaatsen in de nabijheid zijn, naar de bebouwde velden te begeven. Hier richten de Nijlpaarden groote verwoestingen aan; in één enkelen nacht worden dikwijls vele akkers vernield. Hun vraatzucht is zoo groot, dat zij, ondanks de vruchtbaarheid van hun vaderland, een ware landplaag worden, overal waar zij eenigermate talrijk voorkomen. Veel meer gewassen dan zij verslinden, worden tot gruis gestampt onder hunne logge pooten, of worden vernield, wanneer zij zich, na verzadigd te zijn, op de wijze van de Zwijnen, behagelijk in een ondiepen kuil heen en weer wentelen. Alle soorten van graan en groenten, die in hun vaderland verbouwd worden, zijn van hun gading, o.a. ook watermeloenen; hoewel deze vruchten de groote hebben van pompoenen, maakt elk daarvan voor hen slechts één enkelen hap uit.

Terwijl het Nijlpaard aan 't laveien is, doet het trouwens niet alleen schade door het vernielen van planten, maar bedreigt soms ook het leven van menschen en dieren. De vier kolossale hoektanden zijn vreeselijke wapens: RÜPPELL bericht, dat een Nijlpaard vier trekossen doodbeet, die rustig bij een schep rad stonden. "Aan den Kingani," verhaalt BÖHM, "werden twee vrouwen, die 's avonds, luid met elkander sprekend, dicht bij eenige laveiende Nijlpaarden langs gingen, door een dezer dieren, dat hen plotseling overviel, met eenige beten zoo hevig gewond, dat zij kort daarna stierven." Niet overal echter worden de Nijlpaarden beschouwd als dieren, die buitengewoon te duchten zijn, en altijd geneigd zijn om onheil te stichten; in sommige gewesten vreest men ze op het land niet, maar wel in het water. Groote vaartuigen loopen zelden gevaar; lichte schuiten worden echter dikwijls, hetzij toevallig of opzettelijk, leelijk toegetakeld. "Luitenant VIDAL," bericht OWEN, "had in een lichte boot juist zijn vaart op de rivier Tembi in Zuidwest-Afrika aangevangen, toen plotseling een buitengewoon hevige schok van onderen tegen het vaartuig den achtersteven bijna boven het water ophief en den stuurman overboord slingerde. In het volgende oogenblik kwam een kolossaal Nijlpaard boven water, zwom met geopenden muil woest en dreigend op de boot af, greep haar met zijne vreeselijke kaken en rukte zeven planken te gelijk los; hierop verdween het, maar kwam terug om zijn aanval te hernieuwen, die men evenwel kon keeren, door het dier in 't aangezicht te schieten. De boot, die onmiddellijk vol water liep, was gelukkig zoo dicht bij den oever, dat men dezen nog kon bereiken, vóór zij zonk. Waarschijnlijk had het vaartuig den rug aangeraakt van het dier, dat, hierdoor vertoornd, zich door den aanval op de boot had willen wreken."

Dergelijke verhalen, op velerlei wijzen opgesierd en vermenigvuldigd, zijn in omloop in vele, hoewel niet in alle gewesten, die door onze Dikhuidigen bewoond worden. Zij zouden den hoorder tot het denkbeeld kunnen brengen, dat zulke ongevallen zeer alledaagsch zijn. Deze meening is echter even onjuist als de voorstelling, dat ongelukken bij de spoorwegdienst tot de zeer gewone gebeurtenissen behooren. Daar waar Nijlpaarden aangetroffen worden, komen zij vaak in betrekkelijk groot aantal voor; indien de Nijlpaarden werkelijk zoo gevaarlijk waren, zou het verkeer op rivieren, die zoo bevolkt zijn, ten slotte geheel moeten ophouden, of althans veel belemmering ondervinden. Hiervan is echter niets te bespeuren. Tallooze malen varen booten, die uit één uitgeholden boomstam vervaardigd zijn en gemakkelijk omkantelen, langs de reusachtige dieren en tusschen hen door, zonder van hen last te ondervinden. Indien echter een Nijlpaard, misschien toevallig bij het bovenkomen, een schuit aanraakt of omwerpt of zelfs beschadigt, omdat het geschrokken is en aangevallen meent te zijn, dan wordt van zulk een voorval—zoo is nu eenmaal de aard van den mensch—zoo veel ophef gemaakt, dat de zeer zeldzame uitzondering ten slotte als regel wordt beschouwd.

Het gevaarlijkst is het Nijlpaard, als het een jong heeft te beschermen. Over de voortplanting, de geboorte der jongen en den duur van den draagtijd, heeft men in den laatsten tijd waarnemingen gedaan bij gevangen exemplaren; daar het reeds eenige malen is voorgekomen, dat Nijlpaarden in een dierentuin het eerste levenslicht aanschouwden. Van de voortplanting van het in vrijheid levende dier weet men alleen, dat het wijfje ongeveer in het eerste derde gedeelte van het regenseizoen één jong werpt; in dezen tijd is het meeste en het saprijkste voedsel te vinden; de maand waarin de jongen geboren worden, is dus voor vele landen van Afrika verschillend, in verband met het tijdstip, waarop hier de lente der keerkringsgewesten aanvangt. De moeder, beziel met teedere zorg voor haar kind, ziet reeds in de onbeduidenste verschijnselen gevaar; misschien houdt ook de vader een wakend oog op zijn spruit. De moeder is gemakkelijk te herkennen: zij houdt haar kind voortdurend in 't oog en let met moederlijke trots en liefderijke bekommring op al zijne bewegingen. Soms stoeit het onbehouden dier vroolijk

met zijn lieveling: beide duiken spelend onder, komen weer boven en onderhouden zich met elkander door gebaren. Met zekerheid weet men, dat het jong in het water gezoogd wordt. Volgens VON HEUGLIN gebeurt het echter ook wel, dat het wijfje haar jong ter wereld brengt in een zoo goed mogelijk verborgen leger op het land of in een moeras; zij neemt het niet altijd onmiddellijk mede naar de rivier, maar verbergt het soms in een kuil, dien het jong, zonder de hulp van het volwassen dier niet verlaten kan. In het water draagt de moeder haar kind gewoonlijk op den nek; zij licht het, om het te laten ademen, vaker boven den waterspiegel op, dan zij zelf de neusgaten er boven verheft.

De blinde woede van een vertoornd Nijlpaard toont duidelijk genoeg, dat de jacht op dit dier vuurwapenen vereischt, waarmede zeer zware ladingen geschoten kunnen worden; zij is dus voor zondagsjagers geen geschikte uitspanning. Lichte bukskogels hebben, zelfs wanneer zij van nabij afgeschoten worden, zoogoed als geen uitwerking. "Met één van de Nijlpaarden, dat wij doodden," verhaalt RÜPPELL, "streden wij gedurende vier uren. Er scheelde maar weinig aan, of het logge beest had onze groote schuit en met haar ons allen vernield. De 25 geweerkogels, waarmede wij op een afstand van ongeveer 2 M. den kop van het monster troffen, hadden slechts de huid en de beenderen van den neus doorboord. Alle andere kogels waren in de dikke huid blijven zitten. Telkens als het ademhaalde, spoot het dier flinke stralen bloed op de schuit. Eindelijk maakten wij gebruik van een draaibas, wat wij aanvankelijk wegens den geringen afstand onnoodig hadden geoordeeld. Maar eerst nadat wij hieruit vijf kogels op een afstand van weinige meters hadden geschoten, waardoor een vreeselijke vernieling in den kop en in den romp van den reus was teweeggebracht, gaf deze den geest. De duisterheid van den nacht vermeerderde nog de afgrijselijkheid van dezen strijd."

Reeds sinds den overouden tijd trouwens gaat men het monster te lijf met werpspiesen en lansen; deze jacht had en heeft plaats zoo goed en zoo kwaad, als zij met zulke wapens kan geschieden. In hoofdzaak deed en doet men dit nog steeds op de wijze van de oude Egyptenaren, wier jacht op Nijlpaarden wij door de afbeeldingen op gedenkteekenen en door de berichten van eenige oude schrijvers kennen. De lans en een bepaaldelijk voor dit doel bestemde werpspies met lijn en drijver, zijn ook nog in dezen tijd de eenige wapenen, die de bewoners van de gewesten aan den Boven-Nijl bij de jacht op het Nijlpaard gebruiken. Omstreeks middernacht sluipt de spieswerper langs den oever tot aan een plaats, waar de waterreuzen den stroom verlaten, verschuilt zich hier in struiken onder den wind, en wacht, totdat een van zijn weideplaats terugkeerend dier ongeveer met de helft van 't lichaam te water is gegaan. Op dit oogenblik slingert de jager met al zijn kracht het Nijlpaard den harpoen in 't lijf en vlucht, in de hoop, dat het door den aanval verschrikte dier zich onmiddellijk te water zal begeven. Dit gebeurt dan ook gewoonlijk, terwijl daarentegen het monster, wanneer het de rivier verlaat om aan land te komen, in den regel zijn tegenstander aanvalt. Onmiddellijk na dezen worp of den volgenden morgen begeeft de jager zich met zijne helpers in een der hiervoor gereedliggende booten, en zoekt het gewonde dier op, of liever in de eerste plaats het drijvende uiteinde van den speerschacht of het als drijver dienende blok hout. Zoodra zij deze merktekens gevonden hebben, roeien zij hoogst voorzichtig met gereed gehouden werpspiesen en lansen nader en palmen de lijn in. Bij de geringste trekking aan de lijn komt het Nijlpaard in razende woede aan de oppervlakte van 't water, en stormt op de boot toe, waar het met een hagelbui van lansen en spiesen ontvangen wordt, die het dikwijls nopen den terugtocht te aanvaarden. Het komt echter niet zelden voor, dat het dier de schuit bereikt en met zijne kolossale tanden vernielt. In het gunstigste geval echter bestookt men het met alle wapens zoolang, totdat het sneuvelt.

Het voordeel dat deze jacht oplevert, is niet onbelangrijk. Het vleesch van het monster wordt op prijs gesteld en evenals het spek overall gegeten. In den goeden ouden tijd kenden de kolonisten van het Kaapland bijna geen grooter feest dan de jacht op Nijlpaarden. Op de plaats waar de strijd beslecht werd, sneed men het vleesch en het spek van den gedooden reus af en nam het bij wagenvrachten mede naar huis. Naar gezegd wordt, is het vleesch van de jonge dieren zeer smakelijk en wordt aan het spek van de oude dieren de voorkeur gegeven boven dat van het varken; de tong wordt, versch of gerookt, als een lekkernij beschouwd. Dit laatste wordt door bijna alle jagers bevestigd, over de waarde van het vleesch zijn velen echter van een andere meening, daar zij het sponsachtig en smakeloos vinden. In Oost-Afrika wordt nijlpaardenvet als de beste zalf voor het haar en het lichaam beschouwd. Van de dikke huid vervaardigt men voortreffelijke rijzweepen, stokken en schilden. De tanden zijn, volgens WESTENDORP, voor vele fijn draaiersartikelen uitmuntend geschikt, daar de specie, waaruit zij bestaan, door fijnheid, hardheid en witheid het eigenlijke ivoor nog overtreft. Tegenwoordig worden de kromme tanden met f 2.40 à f 3.90, de rechte met f 3.60 à f 3.90 per KG. betaald.

De vangst van het ondiep geschiedt op dezelfde wijze als de jacht. Hoe de Romeinen het aanlegden om Nijlpaarden te vangen en te vervoeren, weten wij niet; volgens de mededeelingen der oude schrijvers brachten zij niet alleen jonge

en onvolwassene, maar ook oude dieren naar de hoofdstad van hun wereldrijk, om met hen hunne kampspelen en triomftochten op te luisteren. Die, welke wij thans in Europa kunnen zien, werden bijna zonder uitzondering jong gevangen. Het spreekt van zelf, dat de moeder gedood moet worden, voordat men er aan denken kan op het jonge dier jacht te maken. De blinde gehechtheid van het kleine, plumpe dier aan zijn moeder maakt echter de vangst gemakkelijk. Het jong volgt de geharpoeneerde moeder overal na en verlaat zelfs haar lijk niet. Men vangt het in een net, of werpt het een harpoen in het lichaam op een plaats, waar dit wapen geen gevaarlijke wonde veroorzaakt, en tracht het aan land te trekken. In den beginne doet het zijn best zich los te rukken, laat een gillend, doordringend geschreeuw hooren, evenals een Zwijn, dat gekeeld zal worden, en geeft den jagers volop werk; het geraakt echter spoedig aan den mensch gewoon en volgt hem na.

De ervaring heeft geleerd, dat het Nijlpaard het leven in de gevangenschap, zelfs in Europa, gemakkelijk en gedurende langen tijd verdragen kan. Als men een paar van deze dieren een verblijfplaats verschaft, die naar hun aard is ingericht, d. w. z. waar zij zich nu eens in 't water, dan weer op 't droge kunnen begeven, bestaat er groote kans, dat zij nakomelingen zullen verkrijgen. Zij nemen den kost voor lief, dien men gewoonlijk aan het Varken geeft. Het eerste gevangen Nijlpaard, dat sedert den ouden tijd naar Europa werd gebracht, en in 1850 in de Londensche diergaarde werd opgenomen, heb ik te Kairo gezien. Het had zich aan zijn verzorger zoozeer gehecht, dat het hem als een Hond naliep en zich gemakkelijk liet regeeren.

[536]

Later kwamen twee Nijlpaarden te Parijs. In het jaar 1859 kreeg men voor 't eerst twee jonge dieren van deze soort in Duitschland te zien (een mannetje en een wijfje, het eigendom van den dierenhandelaar CASANOVA, wiens echtgenoot er mede rondreisde). Deze zelfde exemplaren werden in 1860 voor f 12.960 voor den Amsterdamschen dierentuin aangekocht. In 1862 werd van dit paar een jong geboren, dat echter van zijn moeder van den beginne af een ruwe en harde behandeling ondervond; zij liet het niet zuigen, wierp het heen en weer en toonde zich zeer opgewonden, toen zij van het mannetje gescheiden werd. In weerwil van alle pogingen om het kunstmatig te voeden, stierf het reeds twee dagen na de geboorte.

WESTERMAN, de directeur van den Amsterdamschen dierentuin, heeft mij later mondeling medegedeeld, dat hetzelfde wijfje nog andere jongen ter wereld bracht, en wel steeds zeven à acht maanden na de paring; de meeste van deze jongen werden door de moeder slecht behandeld. De vader scheen steeds ijverzuchtig te zijn op zijn spruit; hij ging als een dolleman te keer, bracht hierdoor ook het wijfje van streek en gaf op deze wijze indirect aanleiding tot de verwijdering van het jong, dat in de drie eerste gevallen niet lang leefde. Wel trachtte men het diertje met koemelk groot te brengen, die in groote zuigflesschen werd toegediend; ook kon men het er aan gewennen dit voedsel te gebruiken; in het gunstigste geval echter bleef het hierdoor slechts twee à drie weken op een armoedige wijze in 't leven. Eerst met het vierde jong, dat in Augustus 1865 geboren werd, was men gelukkiger. Wel werd ook nu gedurende de eerste weken de zuigflesch gebruikt, weldra echter leerde men een eenvoudiger middel kennen om de zuigeling te voeden, n.l. door de lauw-warme melk eenvoudig in een nap te gieten, het jonge Nijlpaard er bij te lokken, de hand in de melk te steken en het dier zijn voedsel te laten opleppen, terwijl het aan de vingers zoog. Op deze wijze ledigde het den eenen nap na den anderen en groeide als kool. Zeer dikwijls zorgde WESTERMAN zelf voor deze voeding, die om de drie of vier uur, 's nachts zoowel als over dag, herhaald moest worden; dank zij deze toewijding gelukte het den jongen kolossus groot te brengen. Na de tweede levensmaand begon het dier reeds nu en dan salade, gras en ander plantaardig voedsel te gebruiken; toen het zes maanden oud was, gedroeg het zich als een volwassene. Het werd toen verkocht voor f 12.000, en op reis naar zijn toekomstige woonplaats, New-York, eenigen tijd in het Kristallen Paleis te Sydenham tentoongesteld. Dit geschiedde kort vóór den brand, die dit gebouw vernielde, bij welke gelegenheid het dier om 't leven kwam. Een ander jong werd in 1877 voor f 9.600 verkocht en heeft jaren lang in den Londenschen dierentuin geleefd. In 't geheel werden van 1862 tot 1876 van dit paar 14 jongen geboren. Een van de beide Amsterdamsche Nijlpaarden ontsnapte eenigen tijd later aan een groot gevaar. Bij een bezoek van de weeskinderen aan Artis, had een der jongens de aardigheid het wijfje een ledige flesch in den bek te werpen. Deze werd verbrijzeld en ingeslikt, maar bracht geen nadeelige gevolgen te weeg. Het mannetje stierf in 1884 aan verval van krachten; het wijfje, dat sedert dien tijd het bassin alleen bewoonde, bezweek in 't begin van Oct. 1896.— Herhaaldelijk zijn ook in andere diergaarden jonge Nijlpaarden geboren en groot gebracht.

Behalve den mensch ontmoet Behemot zelden een vijand, die voor hem gevaarlijk kan worden. Daar waar de mensch niet komt, zal het Nijlpaard waarschijnlijk een hoogen leeftijd bereiken. Hoewel het betrekkelijk snel groeit, verlopen er toch

vele jaren, voordat het zijn volle grootte heeft bereikt. Vermoedelijk is het reeds in het tweede, stellig in het derde levensjaar voor de voortplanting geschikt. Aan gevangen exemplaren heeft men duidelijk kunnen waarnemen, dat het dier, ook nog nadat het jongen heeft voortgebracht, gedurende verscheidene jaren in grootte toeneemt. Als het later geheel volwassen is, groeien zijne tanden nog steeds aan. Op welken leeftijd het verval van krachten begint en hoe oud het dier kan worden, is nog niet uitgemaakt.

De tweede, nog levende vertegenwoordiger van de familie der Nijlpaarden—het Liberische Rivierpaard of, zooals men het ook zou kunnen noemen, het Dwergrivierpaard (*Hippopotamus liberiensis*) is zeer veel kleiner dan de zoeven beschreven soort, en, naar het schijnt, tot een klein verbreidingsgebied in Opper-Guinea beperkt. Van zijn reusachtigen verwant onderscheidt het zich behalve door zijn veel geringere grootte, ook door het ontbreken van één snijtand in elke onderkaakshelft. BÜTTIKOFER, die versch dedoode dieren zag, verzekert, dat hun rug leikleurig zwart, de buik vuil grijsachtig wit, de zijden groenachtig leikleurig zijn. Een volwassen wijfje, dat hij kreeg, woog volgens zijn schatting niet meer dan 400 KG. en had bij een schouderhoogte van 76 cM. een totale lengte van 185 cM., waarvan 17 cM. op den staart komen.

Colofon

Beschikbaarheid

Dit eBook is voor kosteloos gebruik door iedereen overal, met vrijwel geen beperkingen van welke soort dan ook. U mag het kopiëren, weggeven of hergebruiken onder de voorwaarden van de Project Gutenberg Licentie bij dit eBook of on-line op www.gutenberg.org.

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org.

Codering

Dit bestand is in de oude spelling. Er is geen poging gedaan de tekst te moderniseren. Afgebroken woorden aan het einde van de regel zijn hersteld.

Hoewel in dit werk laag liggende aanhalingstekens openen worden gebruikt, zijn deze gecodeerd met ". Geneste dubbele aanhalingstekens zijn stilzwijgend veranderd in enkele aanhalingstekens.

Documentgeschiedenis

15-DEC-2007 begonnen.

Verbeteringen

De volgende verbeteringen zijn aangebracht in de tekst:

Plaats	Bron	Verbetering
Bladzijde 417	[Niet in bron]	.
Bladzijde 420	[Niet in bron]	"
Bladzijde 421	[Niet in bron]	)
Bladzijde 422	tegenwoordlgen	tegenwoordigen
Bladzijde 426	stand vastig	standvastig
Bladzijde 427	ontstelt	ontsteld
Bladzijde 427	op zij	opzij
Bladzijde 429	[Niet in bron]	"
Bladzijde 431	beenwoekerigen	beenwoekeringen
Bladzijde 432	overeenkomemend	overeenkomend
Bladzijde		

434	;	,
Bladzijde 434	verplijfplaatsen	verblijfplaatsen
Bladzijde 441	Brazilië	Brazilië
Bladzijde 443	inberip	inbegrip
Bladzijde 443	met	tot
Bladzijde 444	[<i>Niet in bron</i>]	;
Bladzijde 446	Pommeren	Pommeren
Bladzijde 447	Wallachije	Walachije
Bladzijde 447	borstellige	borstelige
Bladzijde 447	laatsgenoemde	laatstgenoemde
Bladzijde 448	leefde	leefden
Bladzijde 451	verzorgen	verzorgder
Bladzijde 452	[<i>Niet in bron</i>]	2
Bladzijde 452	Pruissen	Pruisen
Bladzijde 454	[<i>Niet in bron</i>]	"
Bladzijde 455	bronsijd	bronsijd
Bladzijde 456	ongelooflijk	ongeloofelijk
Bladzijde 457	pariën	prairiën
Bladzijde 459	Rütimeyer	Rütimeijer
Bladzijde 460	jong	jonge
Bladzijde 462	bijeengeplaats	bijeengeplaatst
Bladzijde 462	Rütimeyer	Rütimeijer
Bladzijde 462	Rütimeyer	Rütimeijer
Bladzijde 462	,)	),
Bladzijde 463	daar	[<i>Verwijderd</i>]
Bladzijde 464	nitgeoefenden	uitgeoefenden
Bladzijde 464	goddienst-plechtigheden	godsdiens-plechtigheden
Bladzijde 465	(	[<i>Verwijderd</i>]
Bladzijde 469	onmiddelijk	onmiddellijk
Bladzijde 476	Barbarijë	Barbarije
Bladzijde 477	donderblauwen	donkerblauwen
Bladzijde 477	Autilope	Antilope
Bladzijde 478	á	à
Bladzijde 479	á	à

Bladzijde 484	pixtus	pictus
Bladzijde 486	Nylga	Nylgau
Bladzijde 489	Berg-antelopen	Berg-antilopen
Bladzijde 489	rapicapra	rupicapra
Bladzijde 492	gedeelten	gedeelte
Bladzijde 496	opmerlijke	opmerkelijke
Bladzijde 499	eigenschappen	eigenschappen
Bladzijde 501	eischdoornen	eschdoornen
Bladzijde 506	Onmiddelijk	Onmiddellijk
Bladzijde 511	gescheeuw	geschreeuw
Bladzijde 511	onmiddelijk	onmiddellijk
Bladzijde 515	verlijking	vergelijking
Bladzijde 525	Rütimeier's	Rütimeijer's
Bladzijde 526	Varken	Varkens
Bladzijde 526	gegebruikte	gebruikte
Bladzijde 527	,	[Verwijderd]
Bladzijde 528	[Niet in bron]	(
Bladzijde 529	oogenblik	oogenblik
Bladzijde 531	vriendschap	vriendschap
Bladzijde 532	voorzien	voorzien
Bladzijde 536	uigemaakt	uitgemaakt

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HET LEVEN DER DIEREN:
DEEL 1, HOOFDSTUK 11: DE EVENVINGERIGEN ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the

phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium

on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary

Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.